

Szelestei N. László

Magyar ferencesek prédikációs gyakorlata a 17. században

– Csíksomlyói kéziratos prédikációk –

Pázmány Irodalmi Műhely

Források

Magyar ferencesek prédikációs gyakorlata a 17. században

Pázmány Irodalmi Műhely

Források

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Irodalomtudományi Intézetének sorozata

Szerkeszti
Hargittay Emil és Szelestei N. László

1. Ifj. Buchholtz György második peregrinációja; 2000.
2. Kalmár György, „a magyar nyelv szerelmese”; 2000.
3. Grazer philosophische Disputationen von Péter Pázmány; 2003.
4. Magyar ferencesek prédikációs gyakorlata a 17. században; 2003.

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Piliscsaba, 2003

Szelestei N. László

Magyar ferencesek prédikációs gyakorlata a 17. században

– Csíksomlyói kéziratok prédikációk –

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Piliscsaba, 2003

Készült
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészettudományi Karának
Irodalomtudományi Intézetében

Lektorálta
Bartók István
Madas Edit

A borítón:
Gyöngyösi Krizosztom prédikálási útmutatójának „címlapja” (Kassa, 1665)

ISSN 1586–3409
ISBN 963 9296 79 1

© Szelestei N. László, 2003

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Felelős kiadó: Fröhlich Ida dékán

TARTALOM

A katolikus prédikáció	7
17. századi útmutatók a prédikálás gyakorlathoz	9
Magyar nyelvű prédikációk a 17. században	16
A ferencesek és a prédikálás	22
Magyarországi ferences prédikációk a 17. században	22
Erdély és a ferencesek a 17. században	31
Az elnéptelenedés időszaka	31
Jezsuita missziók Erdélyben a század első harmadában	31
Csíksomlyó újra benépesül	34
Csíksomlyói kéziratok	36
Csíksomlyóinak tartott kötetek a 17. század első harmadából ...	38
A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kézírata ...	39
A Csíksomlyói Ferences Könyvtárban őrzött kézirat	45
Két ciklus az 1670-es évekből	47
Stockinger Mátyás prédikációi	51
Nagypénteki dramatikus prédikáció	53
Összegzés	62
FÜGGELÉK (FORRÁSOK)	65
A források átírásáról	66
Gyöngyösi Krizosztom útmutatója prédikáló papoknak, 1665	67
Dramatikus részletek Vincentius Ferrerius karácsonyi prédikációjából ...	73
Dramatikus részletek Laskai Osvát karácsonyi prédikációiból	76
Csíksomlyói kéziratos prédikációs kötetek leírása	
Jezsuita provenienciájú prédikációs gyűjtemények, 1615–1631	79
Ünnepnapi prédikációk	79
Vasárnapi prédikációk	83
Prédikációs gyűjtemény, 1671–1676	87
Stockinger Mátyás prédikációi, 1679–1689	91

Prédikációk	94
Kopcsányi Márton Nagyboldogasszony napi prédikációja (1631) ...	94
Jezsuita provenienciájú prédikáció	
Dramatikus karácsonyi prédikáció, 1620 körül	101
Két prédikáció az 1670-es évekből	
Prédikáció Vízkereszt utáni második vasárnapra	110
Prédikáció az Úr színeváltozása ünnepére	113
Stockinger Mátyás három prédikációja	
Stockinger Mátyás karácsonyi beszéde, Csíksomlyó, 1687	118
Stockinger Mátyás pünkösdhétfői beszéde, Csíksomlyó, 1689	128
Stockinger Mátyás nagypénteki prédikációja és forrása (Laskai Osvát) ..	137
Részlet Michael Stainmayr nagycsütörtöki második prédikációjából (1684)	182
Névmutató	193

A katolikus prédikáció

A katolikus egyházban a prédikálás, a hithirdetés a kezdetektől máig érfő folyamat, melyet a középkor óta elméleti munkák és útmutatók terelgetnek kívánatos mederbe. A műfaji előírások és a felsőbb hatóságok utasításai a prédikálás folyamatában kialakult hagyományra támaszkodnak. A cél változatlan: az isteni kinyilatkoztatáson alapuló keresztény tanítás (veritas) közvetítése; a docere, movere/flectere, delectare (tanítás, megindítás, gyönyörködtetés) megfelelő arányban tartásával a hallgatóság meggyőzése, bűnbánatának felindítása és cselekvésre készítése.¹ A célkitűzés megvalósítási eszközei koronként változhattak, ennek vizsgálatával hazai szakirodalmunkban az utóbbi időben jelentős eredményeket mutatott fel Tarnai Andor,² Vizkelety András,³ Madas Edit,⁴ Bitskey István,⁵ Bartók István,⁶ Kecskeméti Gábor,⁷ Tüskés Gábor⁸ és

¹ Szalézi Szent Ferenc meghatározása: „Praedicatio sit publicatio et declaratio divinae voluntatis, hominibus ab illo facta, qui ad hoc munus legitime missus est, ut illos erudiat et moveat, ut Deo in hac mortali vita digne serviant et in aeterna ab illo fruantur. [...] Finis concionatoris: operam dare, ut peccatores, in iniquitate mortui, iustitiae vivant: et ut justí vitam spiritualem habentes, abundantius habeant, ad perfectiones apicem magis in dies tendendo.” *Epistola S. FRANCISCI SALESII [...] ad quendam ecclesiae praesulem, in qua modum praedicandi ei describat*, Tyrnaviae, 1754, 44–45, 10.

² TARNAI Andor, „A magyar nyelvet írni kezdik” – Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1984 (Irodalomtudomány és kritika).

³ VIZKELETY, András, *I sermonaria domenicani in Ungheria nei secoli XIII–XIV = Spiritualità e lettere nella cultura italiana e ungherese del basso Medioevo*, a cura di S. GRACCIOTTI, C. VASOLI. Firenze, 1995, 29–38.; Uő, *A Leuveni Kódex magyar scriptorai, (Akadémiai székfoglaló)*, Budapest, MTA, 2000.; Vizkelety András az Akadémiai Kiadónál sajtó alatt lévő újabb kötetében a Leuveni Kódex sermói alapján jellemzi a magyarországi Árpád-kor végi teológiai műveltséget.

⁴ MADAS Edit, *Középkori prédikációirodalmunk történetéből – A kezdetektől a XIV. század elejéig*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2002 (Csokonai könyvtár.); Uő, *Középkori prédikációk Szent László királyról*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, (sajtó alatt).

⁵ BITSKEY István, *Humanista erudíció és barokk világgép – Pázmány Péter prédikációi*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979 (Humanizmus és reformáció, 8).

⁶ BARTÓK István, „Sokkal magyarabbul szólhatnánk és írhatnánk” – Irodalmi gondolkodás Magyarországon 1630–1700 között. Budapest, Akadémiai Kiadó–Universitas, 1998 (Irodalomtudomány és kritika).

⁷ KECSKEMÉTI Gábor, *Prédikáció, retorika, irodalomtörténet – A magyar nyelvű halotti beszéd a 17. században*, Budapest, Universitas, 1998 (Historia litteraria, 5).

⁸ TÜSKÉS Gábor, *A XVII. századi elbeszélő egyházi irodalom európai kapcsolatai (Nádasi János)*, Budapest, Universitas, 1997 (Historia litteraria, 3).

Gábor Csilla.⁹ Az elmúlt évtizedben több régi magyar prédikáció megjelent, tanulmányok és monográfiák láttak napvilágot,¹⁰ gyakori szemelvények közlése is.¹¹

A katolikus prédikálás két alapfajtája a homília és a sermo. A homília a Szentírás egy-egy szakaszának lineáris magyarázása az egyházatyák gyakorlata szerint. Folyamatos jelenlétét részben a zsolozsma olvasmányai, részben az egyszerűbb közönség számára mondott beszédek jelentették. A reneszánsz korában mint imitációra alkalmas hagyományt vették számba. A thematikus (vagy: skolasztikus) sermo a középkorban kialakult, egy téma köré szerveződő prédikáció, mely egy bibliai citátumot részeire bontva elemez. A citátumhoz kapcsolódó alosztások és disztinkciók sorozatát tekintélyek (auctoritates) gondolatai, tőlük vett idézetek támogatják. A sermo típusú egyházi szónoklat eredetileg műveltebb közönségnek szólt, de nagy hatást gyakorolt a nemzeti nyelvű egyházi beszédek jelentős részére is, ezt tanúsítják a fordítások és a glosszákkal ellátott nyomtatványok. A középkori thematikus sermók gyűjtőköteteteinek jelentős része csak beszédvázlatokat tartalmaz, azokat a prédikáló papnak kellett elmondásra alkalmas beszéddé formálnia, a hallgatóságtól függően latinul vagy anyanyelven. Kidolgozott változataik a homíliánál jóval terjedelmesebbek. A skolasztikus gondolkodást követő sermo „lényegében mindaddig érintetlenül maradt, míg a skolasztika ellenreformáció idején megújított formája is el nem tűnt – nagyjából a XVIII. század közepéig.”¹² E két típus mellett a 15. században, Itáliából kiindulva a világi szónoklat elemei is feltűntek a szentbeszédekben, lényeges változást hozva a szentekről szóló prédikációkban és a gyászbeszédekben. Az oratio típusú szentbeszédek nem teológiai tételt vesznek górcső alá, hanem az emberi vagy isteni „tetteket”, az isteni irgalmasságot szemléltetik. Általában nem a magyarázat szókincse a jellemző rájuk, hanem az ábrázolása, a láttatása. Nemcsak az észre akarnak hatni, nem a meggyőzést tekintik feladatuknak, hanem elsősorban érzelmeket akarnak kiváltani, cso-

⁹ GÁBOR Csilla, *Káldi György prédikációi – Források, teológia, retorika*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2001 (Csokonai könyvtár, 24).

¹⁰ A katolikus szerzők közül Pázmány Péterről (BITSKEY Istvántól, TARNÓC Mártontól, HARGITTAY Emiltől), Káldi Györgyről (GÁBOR Csillától), Csúzy Zsigmondról (TASI Rékától), Kelemen Didákról (HARGITAI Andreától, MACZÁK Ibolyától).

¹¹ LUKÁCSY Sándor több tanulmányt és válogatást jelentetett meg. Legutóbbi összeállításának (*Zengedező sípszó, I–II. – Száz szemelvény a régi egyházi irodalomból*, Pécs, Jelenkor Kiadó, 2002 /Sion-hegyi Könyvtár/) bevezető tanulmánya: *A prédikáció mint irodalmi műfaj*.

¹² TARNAI, „*A magyar nyelvet írni kezdik*” (2. j.), 52–55.

¹³ KECSKEMÉTI, *Prédikáció ...* (7. j.), 58–61, nagyrészt John O’MALLEY nyomán.; BOLZONI, Lina, *Oratoria e prediche = Letteratura italiana, volume terzo, Le forme del testo, II, La prosa*, direzione Alberto Aros ROSA, Torino, Giulio Einaudi, 1981, 1057–1063.

dálkoztatással és dicsérettel ébresztenek vágyat a hallgatóságban az utánzásra.¹³ A középkor végén ez a törekvés találkozott a ferencesek érzelmekeket mozgató, személyes hangvételű prédikációival, de a reformáció előretörése a dél-európai országok kivételével a megindítást előtérbe helyező beszédmod életterét beszűkítette.

A protestáns tanok nagymértékű elterjedése kikényszerítette, hogy hangsúlyosabbá váljon katolikusoknál is a meggyőzés; ezzel a tanítás, megindítás, gyönyörködtetés hármasság elv közül náluk is a tanítás került előtérbe. Érdekes a keresztény felekezetek viszonyulása ehhez az ókori eredetű hármassághoz. Kálvin János nem tartotta lehetségesnek, hogy a tanítás és a gyönyörködtetés ugyanannak a folyamatnak legyen részese. A katolikus elméletírók szerint a tanítás, megindítás és gyönyörködtetés egy irányba esése lehetséges. Némely jezsuita szerző is így vélte, Szent Ignác *Exercitia spiritualiájára* támaszkodva. Eszerint a prédikáció érzelmekeket megmozgató elemei hathatnak az értelemre és a hallgatóban e hatás eredményeként a jó melletti akarati döntés születhet.¹⁴ Ahol azonban a népesség a protestáns tanokat elfogadta, ott az értelmi meggyőzésre kellett törekedni. A jezsuiták gyakorlatában az alapító Szent Ignác *Exercitiájának* középkori spiritualizmusa és a *Ratio studiorum* (1599) klasszicizmusa egyaránt megfigyelhető. Többnyire Soarez ókori elvekre épülő retorikájának elvei jelentették a mércét. A rhetorica ecclesiastica a protestánsokkal folytatott hitviták csitultával egyre ritkábban alkalmazta az érvelő, a disputáló módszert. Az egyházatyák tekintélye változatlanul nagy maradt.

17. századi útmutatók a prédikálás gyakorlatához

A reformáció utáni katolikus megújhodást megalapozó tridenti zsinat nemcsak a püspökök, hanem a plébánosok (és általában a prédikáló papok) vasár- és ünnepnapi prédikálási kötelezettségéről is rendelkezett.¹⁵ Az üdvösséghez szükséges tanítást a hallgatók befogadóképességéhez alkalmazkodva

¹⁴ KECSKEMÉTI, *Prédikáció ...* (7. j.), 68–70.; Bitskey István szerint – *Humanista erudíció ...* (5. j.), 29. – a magyar prédikációirodalomban Káldi György beszédeiben tetten érhető.

¹⁵ Vö. *Handbuch der Kirchengeschichte, IV*: ISERLOH, Ervin, GLAZIK, Josef, JEDIN, Hubert, *Reformation. Katholische Reform und Gegereformation*, Freiburg, Basel, Wien, Herder, 1967, 589. (Hubert JEDIN)

¹⁶ „Plebani [...] plebes sibi commissas pro sua, et earum capacitate pascant salutaribus verbis, docendo ea, quae scire omnibus necessarium est ad salutem, annunciendoque eis cum brevitate, et facilitate sermonis vitia, quae eos declinare, et virtutes, quas sectari oporteat, ut poenam aeternam evadere, et coelestem gloriam consequi valeant.” *Sacrosancti et oecumenici Concilii Tridentini [...] Canones et decreta*, Antverpiae, Moretus, 1604, 29.

kellett bemutatni, a jót példaként, a rosszat pedig kerülendőként.¹⁶ A tridenti zsinat utáni időszakban a központi rendelkezések, kívánalmak a prédikáló papokhoz különféle gyakorlati utasításokat rögzítő kiadványokban jutottak el, többnyire a pap egyéb tevékenységére vonatkozó tudnivalókkal egy kötetben, néha külön. A prédikálási gyakorlat tanulmányozásához a szövegemlékek mellett nemcsak a retorikaoktatásra és a retorikai kézikönyvekre kell figyelniük, hanem ezekre a papok számára kiadott útmutatókra is. Nehézi a helyzetet, hogy a prédikáló pap szavait nehéz rekonstruálnunk, mert az írásban, nyomtatásban fennmaradt szövegemlékeink, a késznek látszó szövegek és a vázlatok egyaránt, csak a mindennapi gyakorlatot szolgáló segédeszközök.

A prédikálás gyakorlatának fontos forrásai a 17. századtól magyar nyelven is fennmaradt kéziratos emlékek: a szószékre felvitt, többnyire kettéhajtott papírra vagy külön füzetbe írt vázlatok, ritkán készre fogalmazott beszédek. Ezek általában az elmondás helyszínét és elmondó személyét is feltűntetik. A magyar nyelvű prédikálásnak sokáig kizárólag latin nyelvű forrásai voltak, a magyar és latin nyelv még a 17. századi kéziratokban is gyakran váltakozik. És mivel a források többsége csak latinul volt hozzáférhető, a prédikációnak pedig a hívek anyanyelvén kellett elhangoznia, a prédikáló papnak jól kellett ismernie a latin és magyar egyházi szaknyelvet, a két nyelv egymásnak megfelelő paneljeit. Beszédét készen talált latin forrásokból a memóriában rögzült panelek segítségével adta vissza magyarul.

A prédikáló papok tanulmányaik során elméleti és gyakorlati retorikai képzésben részesültek. Aztán, amikor már hetente legalább egyszer prédikálniuk kellett, akkor rendelkezésükre álltak a maguk által gyűjtött és a fundusban sorakozó könyvek. Ezek felhasználását is segítették a gyakorlati útmutatók, manuálék, instrukciók, melyekben bőséges eligazítással találkozhatunk a prédikálás személyi és tárgyi feltételeiről, tartalmi és formai jegyeiről. Anyanyelven a hallgatók befogadóképességére, ismereteire egyértelműbben lehetett számítani. Mindehhez alapul szolgáltak a képzés során elsajátított retorikai szabályok, a papok számára kiadott útmutatók és a folyamatos gyakorlat.¹⁷

¹⁶ A világi szónokok alapos retorikai tájékozottságát „három forrás is biztosította: a retorikai kompendiumok tanulmányozása, az iskolai auktorok olvasása és imitációja, valamint a szónoki gyakorlatban való részvétel.” KECSKEMÉTI Gábor, *A genus iudiciale a 16–17. századi magyarországi irodalomban és irodalomelméletben*, Irodalomtörténeti Közlemények, 2001, 255–284, i. h. 256.; A papi pályára készülők más forrásbázison, de ugyanezen felkészítésben részesültek.

Az alábbiakban néhány kiragadott, Magyarországon is használt, szerzetesi és plébániai könyvtárainkban megtalálható útmutatót veszünk szemügyre.

A 16. század vége óta megjelent „szabályok” állandó eleme az egyszerűségekre intés – egyes szerzeteseknél és a felső papság egy részénél sokszor eredmény nélkül –, s nagyon gyakori az érzelmek túlbujánzása elleni kifogás és az értelmi magyarázatok fontossága melletti érvelés. A tridenti zsinat után is külön beszélhetünk műveltebbeknek szóló beszédekről: a nyomtatásban megjelentek többsége ilyen. Ezek – kevés kivételtől eltekintve – skolasztikus felépítésűek, a szerzők szándéka szerint prédikálási segédeszközök. A korábbi skolasztikus beszédektől elsősorban abban különbözik a tridenti zsinat utáni műveltebb rétegeknek szóló prédikáció, hogy hangsúlyosabbá vált benne a hit- és erkölcsi tanítás, a meggyőzés; és szabályozott keretek közé került a megindítás. A prédikáció a rekatolizáció során szükségszerűen más felekezetek tanításának cáfolását is magába foglalta. Az egyszerűbb közönség, főleg a falusiak számára kateketizáló, postilla típusú, vagy a skolasztikus minták egy-egy részletét kiemelő beszédek hangoztak el, amennyiben a hallgatók a katolikus hitet hagyományaival együtt vallották.¹⁸

A jezsuiták prédikálási gyakorlatát kezdettől fogva szabályozták. Claudio Aquaviva rendfőnök 1613-ban közzétett összegző útmutatásában – miként mások is az ilyen jellegű instrukciókban – a Biblia mellett elsősorban az egyházatyák műveinek felhasználását javasolta. A belőlük gyűjtött thesaurusokban (*loci communes*) sok hasznos citátumot talált a prédikáló pap.¹⁹ Pázmány Péter retorikai műveltsége kapcsán Bitskey István nemcsak Cyprian Soarez és Ludovicus Granatensis szónoklattanait vizsgálta, nemcsak a magyar nyelvű előzményeket vette számba, hanem a jezsuiták számára kiadott eligazításokat is.²⁰

A 17–18. században gyakran idézett és önállóan sokszor megjelentetett prédikálási útmutató a Pázmány-kortárs Szalézi Szent Ferencé.²¹ Benne a hagyományos hármas elv, a tanítás, megindítás, gyönyörködtetés közül legfontosabb a tanítás, az értelem meggyőzése, ezáltal az erények és bűnök felmutatása, az előbbiek megszerettetése, az utóbbiak elvetése. A gyönyörködtetés csak a tanításból és megindításból következhet, nem lehet öncélú. Nem a szó-

¹⁸ A hagyományokat megszakítás nélkül a magyar ajkúak közül elsősorban az egy tömbben élő csiki székelyek vallották, csak őket nem érintette meg a reformáció.

¹⁹ *Epistola ad Provinciales Societatis monita compectens formandis concionatoribus accomodata*. Az útmutatóról lásd BITSKEY, *Humanista erudíció* ... (5. j.), 46.

²⁰ BITSKEY, *Humanista erudíció* ... (5. j.), 36–44. (Pázmány retorikai műveltsége.)

²¹ Hazai, 18. századi kiadását tanulmányoztuk. (*Epistola S. FRANCISCI SALESII [...] ad quendam ecclesiae praesulem, in qua modum praedicandi ei describat*, Tyrnaviae, 1754.)

nok személye a fontos, nem annak műveltsége, memóriája, hanem Isten jósága és irgalmassága, a bűnbánat szükségessége és csodálatos volta.²² Szalézi Szent Ferenc óvta a prédikáló papot a hosszú és bonyolult beszédektől, szerinte fél óra elég. Fontos a hívek megszólítása, az ismétlések és az akklamációk. Tréfálkozásnak és gyalázkodásnak nincs helye az egyházi beszédben. Bensőséges, átelmélkedett beszédek kellenek: a szív szól a szívnek, a nyelv csak a füleknek.²³

A jezsuita Tobias Lohner *Instructio practica septima de munere concionandi*jában²⁴ egyházatyák véleményét idézve intette a prédikáló papot, hogy vegye figyelembe hallgatóinak állapotát és felkészültségét.²⁵ Tanácsai között találjuk azt, hogy nagyon fontos egy szolid és hasznos kis könyvtár („bibliotheca solida et utilis”) megszerzése. Vásárláskor meg kell győződni a kötet használhatóságáról. Csak akkor vásárolja meg a pap a könyvet – szól az utasítás –, ha néhány fejezet, különösen pedig az átnézett index alapján felmérte, hogy azt majd a remélt haszonnal forgathatja.²⁶ Néhány tucat mű felsorolásával Lohner javaslatot tett a prédikálást segítő könyvek (melyek nemcsak prédikációskötetek) kiválasztásához.²⁷ Szalézi Szent Ferenc irányelvei sze-

²² Uo., 10–13.

²³ Uo., 20–23, 43–44, 40. „plus ex corde, quam ab ore procedere debent: incassum dicis; cor tantum loquitur cordi, lingua solum auribus.”

²⁴ LOHNER, Tobias, *Instructio practica septima de munere concionandi, exhortandi, catechisandi, continens non tantum praecepta ad artem concionandi discendam accommodata, sed etiam ideas et conceptus practicos pro concionandis [...] et apud rusticos instituendis*. Az 1679-es előszóval ellátott mű második kiadását (Dillingen, 1682) használtuk.

²⁵ Uo., 7. „[...] Concionator quoque auditorum suorum conditionem et qualitatem considerare, iisque doctrinas suas accommodare debet [...]”

²⁶ Uo., 12. „[...] bonos indices habent, quia tales indices, cum sint breve compendium libri, mite iuvant concionatorem ad optatum finem et fructum.”

²⁷ Uo., 11–16. Tobias LOHNER az alábbi szerzőket és műveket javasolja 1679-ben vásárlásra. (Zárójelben jelezzük, ha a felsorolásban mű is szerepel):

Latin és anyanyelvű Biblia, bibliai konkordancia, bibliamagyarázatok, Flores Bibliorum et Doctorum.

Concionatorii: Matthias Faber, Laurentius Forerius (Vita Christi I–IV), [Philippus de Outreman:] Paedagogus Christianus.

Historici: Zacharias Lippeloo, Heribertus Rosweidus, Speculum exemplorum, Antonius Dauroltius (Catechismus historicus).

Ascetae: Hieronymus Drexelius, Guillelmus Peraldus (Summa vitiorum et virtutum) vel Albertus Magnus (Paradisus animae) vel Jacobus Alvarez de Paz, Martinus de Roa (Seelen-Hülff).

Casistae et controversistae: Paulus Layman (Theologia moralis), Henricus Busenbaum (Theologiae moralis medulla), Martinus Becanus (Manuale) vel Christophorus Pflaumer (Colloquia catholica, Germ.).

rint állította sorrendbe a prédikáláshoz használt forrásokat: Biblia, egyházatyák, szentek élete, aszketikus könyvek, prédikációk, profán históriák (módjával!), természethistória, a hittel egyező régi filozófusok és költők.²⁸ Tanulságos a jegyzetelésről szóló fejezet. A papír méretéül a negyedrért formátumot ajánlotta, címül a vasárnap (vagy ünnepnap) feltüntetését. Az elmondás helyének és idejének a papírra vetését és forrásának megjelölését szintén javasolta. Fontosnak tartotta azt is, hogy a prédikálásra készülő pap külön papírra gyűjtse az idézeteket.²⁹

Lohner 1681-ben kiadott *Istructissima bibliotheca manualis concionatoria*jában (majd 1691-ben a még terjedelmesebb *Actuarius amplissimus bibliothecae manualis concionatoriae*jében) florilégiumokhoz hasonló felépítésben adott a prédikáló papok kezébe segédkönyvet, „bibliothecá”-t.³⁰

Georgius Worpitz *Rhetorica ecclesiasticá*ját 1679-ben Cyprian Soarez *Methodus parandae eloquentiae*jéhez csatolta.³¹ Szerinte az evangélium figyelmes elolvasásán alapuló témaválasztást a segédkönyvek fellapozása kövesse: kommentároké, szövegmagyarázatoké és az evangéliumokhoz írott

Varii: Catechismus Romanus, Concilium Tridentinum, Rituale et constitutiones Dioecessanae, Georgius Vogler (Catechismus et Trost-Brunn), Dictionarium, Promptuarium. Bibliotheca librorum utilium:

Ex scriptuariis: Cornelius a Lapide, Franciscus Toletus, Sebastianus Barradius (Commentaria in concordiam et historiam evangelicam), Franciscus Ribera.

Ex theologis: Adamus Tanner, Gregorius de Valentia, Martinus Becanus, Ferdinandus de Castro Palao, Thomas Sanchez, Jacobus Marchantius (Hortus pastorum), Georgius Gobat (Theologia fundamentalis).

Ex concionatoribus: Henricus Engelgrave, Johannes Geiler von Kaysersberg, Discipulus [= Johannes Herolt], Johannes Andreas Coppelsteinus, Petrus Besseus, Georgius Pistorius.

Ex ascetis: Alphonsus Rodriguez, Franciscus Arias, Leopodus Mancini (De passione), Johannes Bussaeus, Jacobus Saliarius, Franciscus Salesius, Ludovicus Granatensis, Johannes Eusebius Nieremberg, Petrus Pennequin.

Ex historicis: Heribertus Rosweyda (Vitae patrum), Calendarium Beatae Mariae Virginis, Caesarius Baronius (Epitome), Jacobus Gordonus (Chronologia), Adolphus Brachelius (Historia nostri temporis).

²⁸ Uo., 9–11.

²⁹ Uo., 17–21.

³⁰ HERZOG, Urs, *Geistliche Wohlredenheit – Die katholische Barockpredigt*, Köln, Beck, 1991, 207–208. A monográfiában más hasonló gyűjteményekről és prédikálási útmutatókról is gyakran esik szó. Magyarországi könyvtárakban példái közül gyakran előfordulnak Jeremias Drexel művei.

³¹ SOAREZ, Cyprianus, *Clara et praeclara methodus parandae eloquentiae [...] a P. Georgio WORTITZ [...] revisa*, Tyrnaviae, 1728. (Ez az első magyarországi kiadás. Ennek említett fejezete: pp. 797–832: *Rhetorica ecclesiastica seu methodus concionis salubriter conficiendae iuxta praecepta superius tradita*).

meditációké (azok florilegiumai), a bibliai konkordanciáké; és csak ezek hiányában forduljon a pap azonos témát tárgyaló prédikációkhoz.³² Franciscus Hertzig úgy vélte, hogy a nyomtatásban közzétett prédikációk szó szerinti elmondásának kicsi a haszna, mert nincs figyelemmel az elmondás körülményeire, az adott hallgatóságra, és azok stílusa nem a köznépnek készült. A prédikáló pap feladata, hogy források felhasználásával készítse el hallgatósága számára gyümölcsöző beszédét.³³

Worpitz szempontokat adott az összegyűjtött anyag elrendezéséhez, a beszéd elkészítéséhez, szerkezeti felépítéséhez, az érvek és ellenérvek, a pozitív és negatív példák tudatos alkalmazásához, a megfogalmazás mikéntjéhez. Számunkra most legérdekesebb az a hat pontból álló figyelmeztetés-sor, amelyben a prédikációk értelemre és érzelemre hatásának viszonyáról van szó. A hallgatónak érvekkel, tekintélyekkel és példákkal alátámasztott, pontos tanítást kell kapnia, enélkül nem szabad az érzelmet, a szenvedélyeket felkorbácsolni.³⁴ Azon alkalmakkor (pl. Krisztus szenvedéséről szólva), amikor erős érzelmi töltés nélkül nem lehet szólni, a tartalomnak megfelelő fogalmazást kell választani. Általában érzelmi, akarati kitörésre csak kellő értelmi megalapozottság után kerülhet sor. Az érveknek és ellenérveknek gondosan elrendezve kell az isteni igazságot erősíteniük, hogy ezzel is segítsék az akarat megindítását. Ennek kiemelten fontos eszközei: kérdés, felkiáltás, kérdés, ima stb. Nagyon lényeges, hogy az igazság megértetését, az érzelmek és akarat megindítását kövesse konkrét feladatokra lebontott útmutatás a tennivalókhoz.³⁵

Mivel a későbbiekben magyarországi ferences prédikálásról lesz szó, néhány szót külön szólnunk a csíksomlyói kolostorban megtalálható sok prédikációs kötet és prédikációs segédkönyv közül egy ferences szerző művéről.

³² WOPITZ (in SOAREZ, Clara et praeclara ... 31. j.), 797–798. ajánlásai: kommentárok, szövegmagyarázatok (Aerarium Mansi in Dominicis, Matthias Faber) és evangéliumokhoz írt meditációk: Ludovicus de Ponte, Johannes Bussaeus és a belőlük gyűjtött Flores meditationum (Coloniae, 1623), [Cuvelier, Michael:] Annona spiritualis floribus referta [Coloniae, 1646].

³³ HERTZIG, Franciscus, *Manuale parochi seu methodus compendiosa munus parochi apostolicum rite obeundi*, Tyrnaviae, 1755, 5.

³⁴ WOPITZ (= SOAREZ, Clara et praeclara ..., 31. j.), 802–806.

³⁵ WOPITZ által a szentekről szóló beszédeknel példaként említett szerzők: Cyprianus Soarez, Alexander Calamatus, Sebastianus Barradius, Henricus Engelgrave (in Pantheo); a vasárnapiaknál: [Tostatus] Abulensis, Hugo [de Prato Florido], Nicolaus de Lyra, Cornelius a Lapide, [Sebastianus] Barradius, Matthias Faber, Giuseppe Mansi (in Aerario), Franciscus Costerus. Az explicatióról: [Johannes Paulus?] Oliva, Alexander Calamatus, Didacus Nissenus, [Gabriel?] Paleotti. A confirmációról: Johannes Bussaeus (in Viridario, Panario), Laurentius Beyerlinck (in Theatro), Tobias Lohner (in Bibliotheca concionatoria).

Philippus Diez terjedelmes *Summa praedicatorum*-át a 16. század végétől többször kiadták.³⁶ A tárgyszavak szerinti összeállítás végig pontos forrás-megjelöléseket tartalmaz. A prédikáló pap akár ennek az egyetlen kiadványnak a segítségével folyamatosan prédikálhatott, innen is idézhette az auktori-tásokat. Természetesen a Lohner által felsorolt, vagy más prédikációkészítés-nél használt kötetek, például Tobias Lohner által is említett és a csíksomlyói könyvtárban több példányban fennmaradt *Hortus pastorum*³⁷ ugyancsak lehetővé tették ezt. Kérdéses tehát a prédikációban található idézetek alapján a prédikáló pap olvasmányairól beszélni. A csíksomlyói könyvtár régi könyveinek jelentős része prédikálást segítő kötet.³⁸

Az érzelmek felkorbácsolása ellen megfogalmazott Worpitz-vélemény a tridenti zsinat után vált szinte általánossá. Szent Jeromos még azt írta, hogy a prédikáló papot dicsérik a hallgatók könnyei.³⁹ A középkor végén a prédikálásnak, miként a költészetnek is, létezett egy érzelmileg telített változata, melyben a prédikáló pap és a hallgatók evidenciaként vallották a hitigazságokat. A reneszánsz, de főleg a reformáció eszméivel való versenyben a katolikus egyháztól elfordult hívek megnyerésére alkalmatlanná vált a logikai okfejtést mellőző beszédmód.⁴⁰ A prédikáló papnak a hallgatókat meg kellett győznie saját igazáról, miként azt a tridenti zsinat ez irányú határozatai előírják. A humanista retorika hatása a katolikus prédikálási gyakorlatban is teret hódított.⁴¹ Európa katolikusnak megmaradt országaiban azonban, rövid megszakítással kimutatható az érzelmektől lángoló, tematikus, főleg a ferencesektől művelt beszédmód is.⁴² (Ez épült be a „seicento” barokk modorba, még látványosabbá téve a különbséget a kétféle beszédmód között.) Az

³⁶ DIEZ, Philippus, *Summa praedicatorum ex omnibus locis communibus locupletissima, tom. I–II*, Antverpiae, 1600; Venetiis, 1601, etc.

³⁷ MARCHANTIUS, Jacobus, *Hortus pastorum, in quo vera doctrina fidei et morum pro concionibus, catechismo, controversiis et casibus conscientiae continetur*, Coloniae, 1635. et 1647.

³⁸ BENEDEK Fidél, *Csíksomlyó – Tanulmányok*, sajtó alá rend. SAS Péter, kísérő tan. és bibl. PAP Leonárd, Kolozsvár, 2000, 425.

³⁹ HIERONYMUS, *Ad Nepotianum*: „Docente te in Ecclesia non clamor populi, sed gemitus suscitentur, lachrymae auditorum, laudes Tuae sint.” *Patrologiae cursus completus, Series Latina*, ed. Jacques Paul MIGNÉ, 22. kötet, Paris, 1845, 534. Idézi ALCUIN, uo., 100. kötet, Paris, 1851, 428.

⁴⁰ BITSKEY István szerint – *Humanista erudíció ...* (5. j.), 10–11. – a középkori prédikációk 1590 után a használhatatlanság miatt nem jelentek meg újabb kiadásokban. „A 17. század korszerűbb felfogású beszédekét igényelt.”

⁴¹ A protestáns fél által használt 16–17. századi retorikai művekből bőséges válogatás jelent meg magyar fordításban: *Retorikák a reformáció korából*, vál., jegyz. és a záró tanulmányt írta IMRE Mihály, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2000 (Csokonai Könyvtár, Források, 5).

⁴² *Handbuch der Kirchengeschichte, IV* (15. j.), 589.

Alpoktól északra a tridenti zsinat előtti egyházi szokásokkal együtt szinte elenyészett ez, a prédikációkra a jezsuiták és kapucinusok hatására missziós és hitvitázó jelleg vált jellemzővé.⁴³

Magyar nyelvű prédikációk a 17. században

A középkor végének két híres magyarországi ferences prédikációszerzője volt: Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát. Latin nyelvű sermóik sok kiadást mértek. A megjelentetést a szerzők azzal indokolták, hogy az egyszerű népnek prédikáló papok számára nyújtanak segédeszközt. Tarnai Andor a „simplex populus”-ra történő hivatkozások előfordulását a szerzők számára kötelező szerénységgel magyarázta. A köznépnek ugyanis nem thematikus sermót (azaz a Biblia egy-egy mondatát fejtegető prédikációt) tartottak a papok, hanem kateketizálást és a vasárnapi evangéliumok betű szerinti (ad litteram) értelmezését, például Guillelmus Parisiensis postilláit, a thematikus sermóknak csak egy-egy részletét emelték ki. Az ars praedicandival csak a legműveltebbek foglalkozhattak, „a többiek pedig tőlük, a gyakorlatban sajátíthatták el a mesterséget.”⁴⁴ A prédikáló papok a Temesvári Pelbártnál és Laskai Osvátnál készen kapott anyagot alkalmazták, az előttük álló sermo szövegét nyersanyagnak tekintették. A prédikációszerzés, a kompiláció során persze egyéb, kéznél lévő, mutatóval ellátott teológiai (főleg erkölcsi) műveket, vagy éppen ábécébe rendezett lexikonszerű összefoglalásokat is használtak. A középkor végi helyzetet Bárczi Ildikó mutatta be kandidátusi értekezésében. Viszonylag „keves segédkönyv birtokában is óriási ismeretanyagot közvetítő prédikációkat lehetett írni.” A nyomtatott prédikációk, ill. prédikációs segédeszközök bővítésekkel együtt is pontosan körülhatárolható tudásanyag közvetítői, s mindezek a liturgikus rend szerinti éves ismétlődésekkel és a legvárhatóbb helyeken is középkori hagyományokat közvetíthetnek.⁴⁵

A fennmaradt latin és nemzeti nyelvű prédikációszövegek elhangzásának módjáról keveset tudunk. Tarnai Andor a kódexeinkben fennmaradt prédikációfordítások formai elemeinek, sablonjainak számbavétele után arra a következtetésre jutott, hogy azok – bár a szóbeliség tradícióival föllazítottak – nem azonosak a ténylegesen elhangzott prédikációkkal, hanem irodalmi szín-

⁴³ Uo.

⁴⁴ TARNAI, „A magyar nyelvet írni kezdik” (2. j.), 73.

⁴⁵ BARCZI Ildikó, *Ars compilandi. A kérdés megoldatlansága = Toposzok és exemplumok régi irodalmunkban*, szerk. BITSKEY István, ADAMIK Tamás, Debrecen, 1994 (Studia litteraria, XXXII), 99–113, i. h. 110–111. A kandidátusi értekezés eddig nem jelent meg nyomtatásban.

tű magyar változatok.⁴⁶ Sajnos a középkor utáni helyzet felméréséhez nem áll rendelkezésünkre még a ránk maradt szövegek pontos számbavétele. Az 1800 előtti magyar nyelven nyomtatott prédikációkról a közeljövőben bibliográfia megjelentetését tervezzük,⁴⁷ ám a kéziratok, különösen pedig a kötés nélkül maradt kéziratok vázlatfüzetek, levélpárok adatainak összegyűjtésére, azok rendszerező leírására nem vállalkozhatunk, jöllehet ezek nagyon fontosak lennének a prédikálás gyakorlatának kutatásához.⁴⁸ Nyilvántartásuk megakadályozhatná elkallódásukat.

Az Országos Széchényi Könyvtár limbus (csak csoportosan feldolgozott) anyagában található ferences eredetű kéziratok prédikációvázlatok egy része kivonat Pázmány Péter beszédeiből. 18. századi prédikációvázlatból viszonylag sok maradt fenn. Régi prédikációkkal foglalkozó kutatók bizonyára sok esetben felismernék a feltüntetetlen forrásokat. Gyakori az elmondásra kész, kimásolt, kompilált beszéd is, nemcsak a vázlat. E változatokban csak 1800 körül vált gyakorlattá a felhasznált forrás megnevezése.⁴⁹

Néhol már a 17. századi kéziratok prédikációskötetekben is utalnak arra, hogy mi a beszéd közvetlen forrása. A Budapesti Egyetemi Könyvtár A 160 jelzetű szentbeszédgyűjteménye (1631–1641) nagyrészt Pozsonyban és Nagyszombatban elmondott beszédeket őrzött meg. A Fehérvásárnapi készített prédikáció a gyónásról szólt. Eléje még a 17. században feljegyezte egy kéz, hogy „furtum ex Kaldi”. A keresztyán napok alkalmával (átjavítva: Húsvét utáni ötödik vasárnapi) az imádság volt a téma, itt a megjegyzés: „furtum ex Kopcsany”.⁵⁰ A prédikálásnál a papok ebben a korban nyomtatott és kéziratok prédikációkat magától értetődően használtak fel, ezt a prédikálási útmutatók – az éppen adott kö-

⁴⁶ TARNAI, „A magyar nyelvet írni kezdik” (2. j.), 258–266.

⁴⁷ A *Régi magyar prédikációk* című egyetemi szöveggyűjtemény (száz 1800 előtti prédikáció szövegét tartalmazó kötet, készül a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Irodalomtudományi Intézetében) függelékeként.

⁴⁸ Néhány egyházi könyvtár kézirat-katalógusában a kéziratok közé besorolt, egybe nem kötött vázlatokat részletezően leírtuk. Vö. BÄNHÉGYI B. Miksa, *A Győri Egyházmegyei Könyvtár kéziratkatalógusa, 1850 előtti kéziratok*, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1991 (Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai, 8), nr. 103, 104.; TÖTH Béla, *A Váci Egyházmegyei Könyvtár kéziratkatalógusa*, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1999 (Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai, 11), nr. 551, 552, 575, 576, 591–598.

⁴⁹ Például: OSZK, Quart. Hung. 4129. ff. 3–4. 1764-ben, Szendrőn, advent 3. vasárnapján elmondott beszéd Pázmányból excerptálva.; Quart. Hung. 1435/I. Ferences szerző beszédei, elmondási helyekkel és évekkal (nagyobbrészt Erdélyben, 1793–1794), a prédikációk végén forrásmegjelöléssel. Például: Ex Haberkorn, E Matthia Keul, Ex Philippi Hartung, Ex cornucopia concionum, Propria industria ex variis conceptibus.

⁵⁰ ff. 100, 116.

zönséghez igazítás fontosságát kiemelve – kifejezetten javasolták. Ezért furcsa az említett furtum (= lopás) megjegyzést olvasni. Az A 163 jelzetű kötet beszédeit 1662–1714 között bencések állították össze. Pázmány Péterre csak ritkán történik bennük utalás, pedig több beszéd az ő prédikációjának excerptuma. Néha érdekes megjegyzések is akadnak ebben a kötetben. A Húsvét utáni 5. vasárnapra írt prédikáció után közel egykorú kéz Landovics István beszédeit ajánlotta. Egy másik válaszolt erre: „Landovicsot nálad nélkül is feltalálni.”

A kéziratos prédikációk tanulmányozása alapján állíthatjuk, hogy a nyomtatásban megjelent magyar nyelvű szentbeszédek előszavainak azon utalásait, hogy szerzőjük segítségül szánja azokat az egyszerűbb prédikáló papoknak, komolyan kell vennünk. Tisztában vagyunk azzal, hogy nem a kinyomtatott formában hangoztak el a prédikációk; azok szerzője és használója nem szó szerint mondta el a leírtakat, kinyomtatottakat. A tartalmi mondandót, a beszéd egy-egy részletét azonban az útmutatók szerint sokan felhasználták. A 16. század végén és a 17. század első felében még az is gyakori lehetett, hogy licenciátusok kész prédikációkat olvastak fel. Telegdi Miklós postilláinak bevezetőjében azokról szól, „akik egyszerű falusi emberek lévén”, felolvasták a népnek a prédikációt.⁵¹ Pázmány Péter prédikációinak a keresztyén olvasóhoz címzett előszavában így fogalmazott: „a plébánosok nem egyaránt tudósok, nem is egyaránt bévesek jó könyvekkel, és így a prédikáció-csináláshoz sem egyaránt érkezek.”⁵² Pázmány beszédei a köznépek túl hosszúak,⁵³ ezért azoknak csak excerptuma, egy-egy vázlatos vagy szó szerinti részlete került felkészülés során a félbehajtott papírra. A tanításokat és intéseket a prédikáló papok más alkalmakkor is elmondhatták: ha „amit egy helyen mondtam, azt okosan más vasárnap is előhózzák, sok új prédikációt csinálhatnak.”⁵⁴

⁵¹ TELEGDI Miklós, *Az evangéliumoknak [...] magyarázatjának első része*, Bécs, 1577, (RMNY 374) második előszó.

⁵² PÁZMÁNY Péter *összes munkái – Prédikációk, I*, sajtó alá rend. KANYORSZKY György, Budapest, 1903, XXI.

⁵³ A tridenti zsinat „cum brevitate” prédikálást ajánlott. Jeremias Drexel és Borgia Szent Ferenc úgy vélték, hogy a prédikáció ne legyen egy óránál hosszabb. Szalézi Szent Ferenc az alsó határt fél órában jelölte meg. Vö. HERZOG, *Geistliche Wohlfredenheit*, (30. j.), 19, 25, 354.

⁵⁴ PÁZMÁNY, *Prédikációk, I*, (52. j.), XXII. Például egy alább még tárgyalandó, az 1670-es években egybemásolt csíksomlyói szentbeszédgyűjteményben a kötet leírója (szerzője?) Portiuncula ünnepéhez csak néhány latin sort írt le, aztán a protestánsok által vitatott kérdésekben – „De processione et indulgentiis vide Kaldi et Pazmany” megjegyzéssel – általa használt prédikációskötetekre utal. Ez Káldi György és Pázmány Péter beszédeinek, a kötet tartalmából is kiderülő felhasználását tanúsítja. Sőt a gyakorlatra is utal: Pázmány és Káldi nyomtatásban megjelent műveinek egy-egy részletét önálló beszédként is használták.

A prédikációk megjelentetéséhez, sőt a beszédjére készülve is, több forrást használt a prédikáló pap, és nem csak anyanyelven. Ismét Pázmány Pétert idézzük: „Isten Könyvéből, az Anyaszentegyház doktorinak írásiból vettem tanításimat: lopva semmit sem vettem.”⁵⁵ Káldi György úgy fogalmazott prédikációinak ajánlásában, hogy mindent „bátorságosan” kiszedegetett istenfélő és tudós emberek műveiből, amivel használhatott.⁵⁶ A nyomtatott prédikációk szerzői többnyire feltüntették auktoritásként is fontos forrásaikat. A prédikáló papok saját használatra szánt, a felkészülés során átmásolt kéziratok a jegyzeteket – a bibliai helyek megnevezése kivételével – elhagyták. Témánk szempontjából nem érdektelen, hogy Pázmány az úrnapi második prédikáció propositiója után az alábbi megjegyzést írta „A Kalaúznak tizenegyedik könyvében vannak a bizonyosságok, amelyeket másodsor itt leírnia nem szükséges, megtalálja a Kalaúznak, aki olvasni akarja.” Pázmány és Káldi az előző fejezetünkben felsorolt útmutatókkal egyező módon építkezett. Adott esetben prédikáció és teológiai elmélkedés, traktátus egymás forrása lehetett, az egyházatyáktól származó idézetek közkezen forgó florilégiumokban megtalálhatóak voltak.

A 17. században gyakran több mutató is készült teológiai művekhez. Hasznos a prédikáló papnak a tárgymutató, mely betűrendben áll, többnyire a kötet végén, s általában az előfordulások lapszámait tünteti fel. Ezen kívül gyakran használhatott „prédikációmutatót”, *Index pro concionibus* vagy hasonló című összeállítást, főleg a bibliamagyarázatok, erkölcstannal foglalkozó kötetek végén. Ez gyakran az egyházi év rendjében hívja fel a prédikációra készülő pap figyelmét a számára hasznosítható helyekre.⁵⁷

A fentebb említett, „hasznos kis könyvtár” köteteiből kompilálás éppúgy „prédikáció-csinálás”, mint egyetlen prédikáció forrásként való használata. A készen kapott szövegek pap általi szolgai felolvasását az instrukciók általában tiltották, mert a beszéd lényeges eleme a mondandónak a hallgatósághoz való alkalmazása, ami a prédikáló pap dolga. Paphiány esetében a licenciátusok, vagy „világi böcsületes főemberek” szó szerinti postilla-felolvasására is szükség lehet.⁵⁸ A prédikáció elkészítése egy korábbi beszéd alkalmazásától a több helyről összeszedett és esetleg önálló gondolatok beépítéséig sokféle

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ KÁLDI György, Az vasárnapokra való prédikációknak első része, Pozsony, 1631, (RMNY 1509), Előljáró beszéd, IX.

⁵⁷ Vö. BÁRCZI, *Ars compilandi*, (45. j.); Nádas János műveinek mutatóiról, azok szerepéről lásd TÜSKÉS, *A XVII. századi elbeszélő egyházi irodalom ...* (8. j.), 160–163, 329–332.

⁵⁸ PÁZMÁNY, *Prédikációk*, I, (52. j.), XXI.; Az 1628. és 1629. évi nagyszombati zsinatok is említik a világiak prelegáló szerepét.

lehet. A fennmaradt kéziratos források feldolgozatlansága mellett nehezíti a „prédikáció-csinálás” mibenlétének megállapítását, hogy a felhasznált forrás(oka)t és azok nem bibliai hivatkozásait nem nevezik meg sem a kéziratos prédikációvázlatok, sem a szó szerinti elmondásra leírt beszédek. Gyakori a kéziratokon az elmondásra vonatkozó feljegyzés. A pap néhány év múlva ugyanott vagy más közönségnek újra elmondta (bizonyára nem ugyanúgy) ugyanazt a beszédet; sőt az sem ritka, amikor utódja prédikált a kézirat segítségével. A jobb képességű papok minden bizonnyal megtanulták a leírtakat, memorizálták azt, de általános lehetett, hogy prédikálás közben maguknál tartották kézírással elkészített vázlatukat, megfogalmazott vagy kompilált beszédüket.⁵⁹

A Tobias Lohner által ajánlott segédkönyvek között középkori források is szerepelnek. Mi sem természetesebb, mint az, hogy Magyarországon e források közé került Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát. (Laskai 17. század végi felhasználásáról alább lesz szó.) Pázmány Péter és Káldi György prédikációinak óriási a hatása a magyar nyelvű hitszónokokra. Illyés András főleg az ő beszédeiből építette fel falusi lelkipásztorok számára *Megrövidített Ige* című szentbeszédgyűjteményeit.⁶⁰ Kelemen Didák prédikációi ugyancsak Pázmány Péter hatását mutatják,⁶¹ de Kelemen Didák kompilációs prédikációkészítésének újabban más forrásait is kimutatták, s ezek nem prédikációk.⁶²

A prédikációk megfogalmazásánál számolnunk kell a hagyománnyal, szóbeliséggel, a különböző műfajokban közös panelekkel is. A kéziratos változatokban gyakrabban fordulnak elő ezek az elemek, mint a kinyomtatottakban. Figyelembe kell vennünk, hogy az imádságok, elmélkedések és egyházi énekek, sőt a pozitív erkölcsi mondandót hordozó elbeszélő elemek motívumainak, fordulatainak, történeteinek ismételt előkerülése e szóbeliségben is gyökerezhet.⁶³ Az egyházatyákra hivatkozások egy része származhat a breviáriumok olvasmányaiból, de többségükről alapos kutatással bizonyára ki-mutatható lesz, hogy florilégiumból került prédikációba.

⁵⁹ Lásd fentebb a Tobias LOHNER instrukciójáról írtaknál.

⁶⁰ ILLYÉS András, *Megrövidített Ige, azaz prédikációs könyv, I. rész*, Nagyszombat, 1691, Bécs, 1696; *II. rész*, Bécs, 1692; *III. rész*, Bécs, 1692 (RMK I 1415–1417); Latin nyelven: Uő: *Verbum abbreviatum, I–II*, Bécs, 1675. Pázmány Péter prédikációinak Illyés István általi felhasználásáról lásd MIHALOVICS, *A katolikus prédikáció története Magyarországon, I–II*, Budapest, 1901, I/101.

⁶¹ OCSKAY György, *Pázmány Péter hatása Kelemen Didák prédikációira*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1982, 436–448.; HARGITAI Andrea, *Kelemen Didák prédikációinak Pázmány-kompilációi*, Irodalomtörténeti Közlemények, 2001, 638–656.

⁶² MACZÁK Ibolya, *Kompilációs szövegalkotás barokk prédikációkban* (sajtó alatt).

⁶³ TARNAI, „A magyar nyelvet írni kezdik” (2. j.), 227–284.; BÁRCZI, *Ars compilandi*, (45. j.).

Természetesen mindig számolnunk kell helyi, illetve szerzetesrendi sajátosságokkal, vagy egy-egy liturgiát érintő változással. Az egyházmegyékben ajánlhattak, nyomtathattak a hívek és papok számára kegyességi műveket, ima- és énekeskönyveket, vagy éppen prédikációsöteteket. Meghatározó lehet a hely búcsújáró volta is. A szerzetesek saját hagyományaikat mindig nagy becsben tartották.

A ferencesek és a prédikálás

Brisits Frigyes a ferences prédikálási stílust „kockázatosnak” nevezte. „Bármennyire is hangsúlyozza intézményesen a rend, a kor kívánatainak megfelelően, a magasabb fokú elméleti kiképzést tagjainál, mégis tagadhatatlan, hogy a szent beszédekben nem annyira a dialektika, mint a témán keresztül a hallgatókkal való együttérzés, nem a bizonyítás, hanem az agitatorikus hév, nem a logikai felépítés súlyos ereje, hanem az amplifikáló bőség uralkodnak.”⁶⁴ Sajátos önállósága van a ferences prédikálási módnak: „A barokk kultúra éppen úgy, mint a 18. századi racionalista szellem kívül maradnak a ferencrendi prédikációkon, amelyeknek szinte az lesz a stílusuk, hogy egyszerűen szent beszédek maradnak.”⁶⁵ Az egyszerűbb szerzeteseknél az elődök beszédeinek, kegyességi műveinek felhasználását kevésbé befolyásolta a kor és divat. Természetesen időben és térben néha elengedhetetlenül szükség volt változtatásra, különösen protestánssá vált területen találkozunk ferences hitvitázó vagy a logikai meggyőzésre alapozott beszédekkel.⁶⁶ Amikor azonban saját híveik előtt nemzeti nyelven szólaltak meg, akkor, a prédikálási útmutatókban gyakran kifogásolt módon, az érzelmi ráhatás fontos szerephez jutott. Ennek a prédikációs módnak más ájtatossági irodalmi műfajokra: imádságokra, elmélkedésekre jellemzően személyes a hangneme. Tartalmi és formai elemei gyakran különböző műfajokban megjelenő panelek.

Magyarországi ferences prédikációk a 17. században

A továbbiakban 17. századi magyar nyelvű ferences prédikációkkal foglalkozunk. Választ keresünk arra a kérdésre, hogy a ferencesek prédikációi mutatnak-e valami sajátosat, vannak-e ezeknek a beszédeknek a szerkezetben vagy az érzelmek fokozott jelenlétében feltárható középkori elemei.

Rónay György szerint a 17. század elejének misztikus művei „arra a vallási kultúrára építenek, azt a szellemet folytatták, amelynek alapjait a városokban apostolkodó ferencesek rakták le.”⁶⁷

⁶⁴ BRISITS Frigyes, *A ferences szónoklat szelleme = Szent Ferenc nyomdokain, 1226–1926*, szerk. BUTTYKAY Antal, Budapest, 1926, 227–242, i. h. 239.

⁶⁵ Uo., 239–240.

⁶⁶ Vö. BITSKEY, *Humanista erudíció ...* (5. j.), 21: „A protestantizmus racionalizmusa hatására, a vele való harc kényszere folytán a beszédek nem a középkori misztika érzelmi effektusai-val, hanem a logika fegyverével igyekeznek eredményt elérni.”

⁶⁷ RÓNAY György, *Misztika az ellenreformáció magyar irodalmában* = Katolikus Szemle, 1937, 647–655.

Vajon Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát középkor végén sokszor kiadott latin nyelvű prédikációinak hatása kitapintható-e a következő évszázadok magyar nyelvű prédikációiban? Figyelemre méltó, hogy a tridenti zsinat után, a 16–17. század fordulóján más középkori sikerkönyvekkel, például példázatgyűjteményekkel⁶⁸ együtt Temesvárit újra forgalmazták.⁶⁹ A két szerző közül Laskaival a kutatás mostohán bánt, pedig beszédeinek közvetlen líraisága, Temesváriénál egyszerűbb vonalvezetése alkalmasabbnak tűnik a köznép előtti prédikálás nyersanyagául. Nem véletlen, hogy Prágában, 1605-ben nemzeti nyelvű, azaz cseh fordítás jelent meg nagypénteki dramatikus prédikációjáról.⁷⁰ Utóéletéről érdemleges magyarországi szakirodalmat mégsem találunk. Középkor végi magyar nyelvű kódexeink gyakori forrása Temesvári Pelbárt, de hatása protestáns prédikációkban is kimutatható.⁷¹ Laskai Osvát hatását csak a csiksomlyói passiókkal kapcsolatban lehetett eddig feltételezni. Ő saját korának szokása szerint írta meg Jézus szenvedéstörténetét. A szenvedéstörténet jelenetekre osztása persze sokféleképp történhetett. Például a nagyon népszerű Guillelmus Parisiensis *Postillái*hoz csatolva 1500 óta elterjedt egy obszerváns ferences által összeállított passió, melynek a felépítése keresztútszerű, húsz részre osztott. A kiadások egy részében metszetek segítettek a látványosság külső megteremtésében, mintegy eleget téve a Jeremiás siralmaiból vett felszólításnak: „Ó ti mindnyájan, akik jártok-keltek az úton, nézzétek és lássátok, van-e olyan fájdalom, mint az enyém.” (Ebben a passióban az érzelmek felkeltésében nem játszik szerepet Szűz Mária alakja.) Magyarországi elterjedése szempontjából fontos tudni, hogy Jacobus Schuller budai könyvkereskedő 1512. évi velencei kiadványaként is megjelent.⁷²

⁶⁸ TŰSKÉS, *A XVII. századi elbeszélő egyházi irodalom ...* (8. j.), 65–66.

⁶⁹ SZABÓ Károly, HELLEBRANDT Árpád, *Régi magyar könyvtár, III. kötet, Pótlások, kiegészítések, javítások, 2. füzet*, összeáll. DÖRNYEI Sándor, SZÁLKA Irma, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1991, nr. 5498, 5499

⁷⁰ Uo., 4. füzet, 1993, nr. 7518. *Pohřeb Krysta Pána [...] od Simona Lomnického*. 1605 [...] w Starém Městě Pražském. A fordító Simon Lomnický a kötet ajánlásában szól forrásáról és indokolja választását: „Protož nassedw něyakau starau Latinskau Knijhu a Kázanj, kteráž někdy něyaký Bosák Vher w Pesstu, před Sta Lety psal, a té Knijze Biga salutis, Totiž Kára Spasenj, Gméno dal. Welmi se mi zlijbilo, to což žalostiwě, a yaksziwě, pronjkawě, lijstostiwě, a Bohomyslně, v Weliký Pátek.”

⁷¹ Vászárhelyi Judit hívta fel figyelmünket arra, hogy Alvinci Péter mint régi postilla-író magyart említette Temesvári Pelbártot, másutt példáját idézte (ALVINCI Péter, *Postilla ...* Kassa, 1633, 686, 701.)

⁷² TARNAI, „*A magyar nyelvet írni kezdik*” (2. j.), 70.

A ferenceseknek éppúgy figyelniük kellett a számukra kiadott instrukciókra, mint más szerzeteseknek, vagy a világi papoknak. Az egyházatyák tanítása előttük is mérce volt. A csíksomlyói ferenceseket például a könyvtárukban meg­lévő művek (Philippus Diez, *Summa praedicantium*; Jacobus Marchantius, *Hortus pastorum* stb.) segíthették. Jóllehet a 17. századi egyházi intézmények könyvtáraiban a prédikáció-gyűjteményeket befogadó concionatoria szak tartal­mazta a legtöbb könyvet, a kéziratos kötet sem ritkaság. Például 1613–1614-ben Pozsonyban írt össze egy ismeretlen ferences szerzetes az egyházatyák műveit tartalmazó, témák szerint csoportosított florilégiumot *Cynosura sanctorum patrum* címmel.⁷³ A másoló (a nem mindig következetes betűrendből és a kiha­gyott helyekből ítélve, részben összeállító) a kötet elején feltüntette az idézett forrásokat (egyházatyák), a kötetben való tájékozódást betűrendes mutató segí­ti. A margón pontos lelőhelyjelölések vannak. Az erényeket és bűnöket illusztráló idézeteket prédikáló papok számára írták össze, a kötéstáblán olvasható egykori feljegyzések erre egyértelműen utalnak: „Pro Concionatoribus Junioribus. [...] Pro Concionatori Posoniensi.” A kéziratot a *loci communes*ek közé sorolhat­juk.⁷⁴ Egy másik, azonos című, a gerincén a *Loci communes* címet viselő kötet üres helyek nélküli, a benne foglalt „többlet” az eretnek tanokkal is foglalkozik. Ez is Pozsonyban készült, Nyitrai János másolta az 1610-es évek második felé­ben. A kötetet Kopcsányi Márton, a ferencesek mariánus provinciájának jelen­tős alakja 1637-ben a Nahács melletti Szent Katalin-kolostor tulajdonába adta „pro usu concionatorum”, a prédikálók használatára.⁷⁵

A 16. század második felében jelentős ferences szerzők (Diego de Estella, Francesco de Panigarola) a patrisztikus prédikálási formát részesítették előnyben. Panigarola szerint, ha a pap nem a szövegmagyarázatot választja, „akkor a bibli­ai szöveg alapján egy központi gondolatot kell választania, és az ehhez kapcsoló­dó gondolatok összegyűjtésében már a közhelygyűjteményekre támaszkodhat.”⁷⁶

⁷³ A kézirát Pozsonyból a pesti ferencesekhez, majd 1950-ben az Országos Széchényi Könyvtár­ba került. Kézirattár, Quart. Lat. 2777. *Cynosura Sanctorum Patrum syrtim vitiorum, et charyb­dim haereseos navigantibus in hoc mari magno, ostendens et ad littus dirigens*. 4r, 488 ff.

⁷⁴ Ezt a címet is használja a leíró: „Incoepi hos Locos communes scribere 1613 [...]” (f. 10.)

⁷⁵ A kötet ma a Budapesti Egyetemi Könyvtár tulajdona. Jelzete: A 17. Előzékkfüzetének elején színezett metszet található, amely Jézus ruháitól való megfosztását ábrázolja (*Denudabunt te vestimentis tuis*). Kopcsányi bejegyzése a metszet alatt: „Hunc manu scriptum libellum, Ego Frater Martinus Bonaventura Kopchanj Provinciae Sanctae Mariae custos et vicarius generalis, incorporatum volui pro usu Concionatorum in Conventu S. Catharinae I. Martii 1637.”

⁷⁶ KECSKEMÉTI, *Prédikáció* ... (7. j.), 110. Az ott idézett forrás: BAYLEY, Peter, *French Pulpit Oratory, 1598–1650 – A Study in Themes and Styles, with a Descriptive Catalogue of Printed Texts*, Cambridge etc., 1980, 52–53.

A magyarországi rekatolizációban Pázmány Péter kortársaként vett részt a ferences Kopcsányi Márton.⁷⁷ Tizenhárom megjelent prédikációjának⁷⁸ tartalma és felépítése középkori mariale típusú prédikációs-gyűjtemények folytatása.⁷⁹ Prózájának műfajai, témakörei középkoriak, de nem misztikus, hanem morális irányultságúak. Érzelmekre ható jellemzői a litániás képek, hasonlatok, példázatok. A vallásos köznyelv e fordulatai a barokk kor szerzőinek középkorhoz való szoros kötődését bizonyítják.⁸⁰ Ezt a kötődést vizsgáljuk mi is, mégpedig egy műfaj folytonosságát szemügyre véve, kéziratok források alapján.⁸¹

A 17. század derekától egyre többen választották maguknak Magyarországon a ferences szerzetességet. Nagyszombatban rendi studium generale működött. Kassa 1665-ben kapott konventi rangot, a következő évtől itt is elkezdtek a teológiai oktatást és nyilvános vizsgák tartását.⁸² Ekkor rendelték Kassára a szerzetesek gyóntatójának az öregedő Gyöngyösi Krizosztom atyát, aki ugyanebben az évben latin és magyar nyelven is kiadott egy elmélkedésre, ájtatosságra oktató könyvecskét.⁸³ A latin változatot Wesselényi Ferenc nádornak, a magyart pedig annak feleségének, Szécsi Máriának ajánlotta. Az egyébként azonos tartalmú mű latin változatában szerepel egy rövid fejezet *Instructio concionatorum* címmel.⁸⁴ (A magyar változathoz ez a fejezet

⁷⁷ Kopcsányi Márton életéről és műveiről összefoglalás: *Régi magyar költők tára, XVII. század, 7 – Katolikus egyházi énekek (1608–1651)*, sajtó alá rend., jegyz. HOLL Béla, Budapest, 1974, Akadémiai Kiadó, 430–444.

⁷⁸ KOPCSÁNYI Márton, *A boldog Szűz Mária élete*, Bécs, 1631. (RMNY 1489)

⁷⁹ HOLL Béla, *Kopcsányi Márton = Régi magyar költők tára, XVII. század, 7, Katolikus egyházi énekek, 1608–1651*, sajtó alá rend. HOLL Béla. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974, 437. Példaként Temesvári Pelbárt Stellariumát és Bernardinus de Bustis Marialéját említi.; TUSKÉS, *A XVII. századi elbeszélő egyházi irodalom ...* (8. j.), 72.; A sor még a következő századba is átnyúlik. TELEK József prédikációs gyűjteményében a *Tizenkét csillagú koronában* (Buda, 1769; Vác, 1772) szintén Temesvári Pelbárt Stellariumát követte.

⁸⁰ ALEXA Károly, *Kopcsányi Márton prózája*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1971, 601–606.

⁸¹ KOPCSÁNYI Márton Nagyboldogasszony napjára írt második szentbeszédét a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen *Régi magyar prédikációk* címmel készülő egyetemi szöveggyűjteménybe besoroltuk.

⁸² TAKÁCS Ince, *Magyar ferences aszketikus élet és aszketikus kiadványok, különös tekintettel a XVII. és XVIII. századra*, Budapest, 1942. 51.; KARÁCSONYI János, *Szent Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig, I–II*, Budapest, 1924, I/91–92.

⁸³ GYÖNGYÖSI, Joannes Chrysostomus, *Vellus aureum beatificandae animae, Leutschoviae, 1665.* (RMK II 1051); [GYÖNGYÖSI Krizosztom,] *Arany gyapjúból ékesített ruha a dücsőendő léleknek*, Lőcse, 1665. (RMK I 1024). A magyar változat Gyöngyösön őrzött példányára Blahó Vince ráírta a szerző nevét.

⁸⁴ Szövegét lásd függelékünkben.

hiányzik.) Az összefoglalás regulák formájában segíti a gyümölcsöző, hívet megmozgató prédikációk elkészítését. A negyedik regula felsorolja, meghatározza és bibliai példákkal illusztrálja a hallgatóság megindítására szolgáló alakzatokat. Ezek: felkiáltás (exclamatio), felszólítás (apostrophe), ellentétek (contraria), kérdés (interrogatio), kérés (obsecratio), kényszerítés (adiuratio), óhajítás (optatio), megátkozás (imprecatio), csodálkozás (miratio), túlzás (hyperbole). E részletezés bizonyára az éppen megindult teológiai oktatás, az iskolai vitatkozások számára is fontos lehetett. Első fejezetünkben szoltunk arról, hogy a katolikus prédikálás a 17. században az Alpoktól északra nagyrészt jezsuita hatás alá került, benne a tanítás (docere), az értelemre hatás vált elsődlegessé. Gyöngyösi a középkor végének érzelmi telítettségű prédikációihoz kapcsolódott. A ferences prédikációk egy részében a reneszánsz és reformáció által keltett bizonytalanság nem érződött. Bennük a szónokok továbbra is középkori és sajátos ferences lelkülettel csodálták a teremtet világot, és erre a csodálatra igyekeztek ösztönözni hallgatóikat is. Az érzelmek megmozgatásának eszközeit vette számba Gyöngyösi, melyek a hallgatók megindítására (movere), azok megnyerésére szolgálnak. Jellemző egyébként a kötet imádságra oktató útmutatója, alcíme szerint „Rövid út és könnyű világosító mód az elmélkedésre”. A minták között szereplő „lángokkal gerjedező foháskodások” ismétlődő fordulatai és középkort idéző megfogalmazása a magyar nyelvű nyomtatott imák között egyedülállóak.⁸⁵

⁸⁵ *Lángokkal gerjedező foháskodások a Jézus szentséges emberségéhez*

„Ó édes Jézus, ó édes Jézus, ó édes Jézus, ó én reménségem, én oltalmom, én üdvösségem! Irgalmazz, irgalmazz énnékem! Szegín vagyok és szűkölködő, és beteg. Semmire való, semmi magamtúl nem lehet, rosszul szolgállok néked, haszontalan szolgálva vagyok. Uram Jézus, irgalmazz nékem!

Ímé mindeneknél szerelmetesb Jézusom, ímé a te rózsaszínű és édességgel folyó szent sebeidet én köszöntöm és tisztetem. Idvözlöttek legyetek, üdvözlöttek legyetek az én Uramnak üdvösséges zöldellő és tündöklő sebei, üdvözlég az én szerelmemnek kegyességes szíve, ki énérettem megsebesítettett; üdvözlég minden jónak, minden boldogságnak gyönyörűsége kincses tárháza!

Áldott Krisztus Jézusom! Hálákat adok néked a te tiszteletes és böcsületes sebeidért, írd bé és pecsételd bé szívemnek gyökerében, hogy a te szeretetedben éppen lángadozzam és ugyan velősen rólad szánakodhassam. Engedjed, hogy minden romlandó teremtetett állatot megutálhassak, és hogy te egyedül tessél és édességes lehess.

Tégy egyenlővé a te szent emberségedhez.

Ó szerelmes, szerelmes, ó minden szeretónél szerelmetesebb, ó egyetlen egy szerelmem, ó virágozó vőlegén, mézzel folyó vőlegén, ó én szívemnek édessége és lelkemnek élete, gyújts meg, égess meg és változtass el engemet, hogy semmi tekívéled ne éljék énbenem. No tehát, sebesíts[d] meg igen mélyen az én szívemet a te szeretetednek nyílával.

Gyöngyösi Krizosztom instrukciója szerint a prédikáló pap számára a beszéd tárgyának kitűzése után a megfogalmazáshoz nagyon használható könyv a *Polyanthea* című. Ez a korszak terjedelmes és folyton bővülő florilégiuma volt, amely szótárszerűen és utalásokkal ellátva tartalmazza az egyházatyák műveinek prédikációkban használatos részleteit is. A forrásmegjelölések módja – valószínűleg a kötet létrejötté, a folytonos kiegészítések miatt – változó képet mutat, előfordul lapszámig terjedő forrásmegjelölés is. Ezen *Polyanthea*-összeállítás kezünkben forgó példánya 1638-ban Fejérvári Mihály érsekújvári plébános, 1658-ban a sümegi ferencesek, majd az egri ferencesek birtokában volt.⁸⁶ A *Polyanthea* példányai a csíksomlyói ferencesek könyvtárában éppúgy ott voltak, mint Philippus Diez florilégiuma.

Ha a prédikálási útmutatók ajánlásait, florilégiumokat, továbbá bibliai és erkölcsstani művek, valamint prédikációs kötetek mutatóit alaposabban tanulmányozzuk, azt rögzíthetjük, hogy 17. századi prédikációszerzőink (valószínűleg Pázmány Péter is) ezekből a forrásokból készítették prédikációikat. Vagyis idézeteik – forrásjelöléssel együtt – többnyire florilégiumokból, mutatók segítségével visszakeresett idézetekből származnak. Természetesen nem zárjuk ki ezen állításunkkal azt, hogy máshonnan is meríthettek. Maguk a prédikálási útmutatók ugyanis javasolták a papoknak a külön papírlapokra történő anyaggyűjtést. De ezt az anyaggyűjtést is segítették a biblikus és morális művekhez „pro concionatoribus” készült indexek.

Az Jézus istenségéhez lángokkal gerjedő fohászkodások

Ó Uram Istenem, ó gyönyörűséges kezdetem! Ó szerelmes mélység, ó minden belső részeimnek felderült világossága! Ó együgyű és felette gyönyörködtető Jó, igaz és elváltozhatatlan Jóm! Ó én Istenem és mindenem, mit akarok tekívéled? Te vagy minden, én elégségem.

Ó mikor, mikor én tégedet boldogul megtaláljalak? Mikor nagy buzgó lángozással szeresselek tégedet? Mikor elválaszthatatlanul erősen hozzád enyveztessem? Ó mikor, mikor, mikor engemet magadhoz ragadsz? Mikor engemet éppen magadban elborítasz? Mikor engemet közben való dolog nélkül magaddal egyesítesz? Kérlek alázatosan, távoztasd el irgalmason minden ellenkezéseket, és engemet teveled egy Lélekké tégy, a te szent nevednek dicsőretire.

Idvözlégység dicsőséges tündöklő és mindenkor tisztaságos Szentháromság, Atya, és Fiú, és Szentlélek egy Isten, méltóztassál a te mennybéli üdvösséges javaidnak fényes sugárral táplálni és melegíteni.

Kegyes Jézus! Kérlek téged, a te tiszteletes szenvedésid és halálod által, adj az élőknek bocsánatot, adj a megholt híveknek nyugodalmat és örökkévaló világosságot. Ámen.”

⁸⁶ *Florilegii magni, seu Polyantheae floribus novissimis sparsae libri ...* Editio absolutissima labore Fr. Sylvii INSULANI. Francofurti, 1628. etc. Lelőhely: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar Könyvtára, Piliscsaba, RE 930004.

Az Országos Széchényi Könyvtár latin kéziratai közé került egy kétkötetes, 17. századi ferences prédikációgyűjtemény.⁸⁷ Az utólag füzetekből egybekötött vaskos kötetek beszédeinek többségét két kéz írta. A korábbi beszédek elmondási helyei: Kassa, 1651; Sebes, 1651; Érsekújvár, 1651–1652; Sopron, 1653–1656, 1659–1660; Németújvár, 1656–1657; Győr, 1651 (német nyelven); Kismarton, 1663. A beszédek előtt minden esetben „Jesus et Maria” szavak állnak. Ugyanitt a margón olvasható, hogy melyik ünnepről szól a beszéd, továbbá az is, hogy hol és mikor mondta el azt a leíró. A beszédek némelyikének első és utolsó lapján az alsó margón nagybetűs B., B.B. vagy B.B.B. betűjelek állnak. Kiírva ugyanitt szerepel: „Bona. [...] Haec sunt ad B.” Valószínűleg a beszéd sikerültségének fokát jelzik a betűk.

A másik kéz minden beszéd elejére az alábbi betűjeleket írta: „O. A. M. D. G. — B. S. V. M. H.” Ezt követi a vásár- vagy ünnepnap, valamint a bibliai locus megadása. Az alsó margón olvashatjuk a beszédek első elmondásának helyét és idejét: Rohonc és Csajta, 1664 és 1678 között.⁸⁸ Az alsó margón strigulák vagy „delami” (= declamavi) és utána írott szám a gyakorlást vagy az ismételt elmondást jelezheti.

Egy harmadik és negyedik kéz néhány beszéde is bekerült a kötetekbe, megjegyzések nélkül. Lehetséges, hogy a kötéskor vágták le azokat. A bekötés után egy kéz itt-ott utalásokat írt: például arról, hogy milyen más alkalommal mondható el a beszéd vagy annak egy része; hol van ugyanarra az alkalomra elmondható beszéd („valebit pro festo [...] de eadem materia plebanus habet [...] alium discursum [...] invenies dominica 18. post Pentecostes circa finem hujus libri; Similis Germanica Comaromiensis”).

Érdekesek az első kéz megjegyzései arról, hogy a Pápán, 1663. Húsvét utáni 6. vasárnapra és Pünkösdre írt beszédek nem hangoztak el.⁸⁹ A Pápán, 1663-ban, Hatvanadvasárnap elmondott beszéd végén az áll, hogy annak elejét a leíró még Sopronban készítette 1656-ban, a divisiót és narratiót pedig már Pápán.⁹⁰ A Szeplőtelen Fogantatás ünnepére írt beszéd elején Sopron, 1654. áll, a végén helyesbítés: csak 1657-ben mondta el, Németújváron.⁹¹

Azt is meg kell fontolnunk, hogy az általában rövid, tematikus beszédek milyen közönség előtt hangozhattak el. Például Rohoncon és Csajtán va-

⁸⁷ Quart. Lat. 2754/I–II. *Conciones ecclesiasticae*, 1651–1678.

⁸⁸ Mindenütt egységesen Roh, illetve Chai áll egy kétjegyű szám előtt. Például: Chai 72 (= Csajta, 1672).

⁸⁹ I/155. és I/270. (Non est dicta, Nondum est dicta.)

⁹⁰ II/151.

⁹¹ II/232.

sárnaponként nyilván nem latinul szólalt meg a második kéz tulajdonosa, hanem e beszédek csak a felkészülés állomásai, szerkesztett és megfogalmazott forma, valójában azonban a hallgatóság anyanyelvén prédikált a pap. A latin itt közvetítő nyelvként funkcionálhatott, abból németül, magyarul és horvátul is prédikálhatott a pap. Az egyik beszéd Isten ígéjének hallgatásáról szól.⁹² Ez valószínűleg Pázmány Péter prédikációjából (*Mint kell Isten ígéjét gyümölcsösen hallgatni*⁹³) készült excerptum, bár nem lehetetlen a közös forrás sem.⁹⁴ Mindenesetre jól tükrözi a prédikálásról vallott nézetet. A pap feladata magát Krisztust megszólaltatni, az ő tanaira éhséget ébreszteni a hívekben.⁹⁵ Nem mondhatja azt a hallgató, hogy ő többet tud, mint a prédikáló pap, mert a prédikáció célja nem a tudás, az új ismeretek átadása (nova audire), hanem a lélek feltüzélése (animum inflammare) és ezáltal cselekvésre ösztönzés.⁹⁶ Nem az a lényeg, ki prédikál és milyen művészi eszközöket használ, hanem az üdvösségre szükséges dolgok, az isteni és a felebaráti szeretet felélesztése, a bűnök siratására és megjavulásra ösztönzés.⁹⁷ A prédikáció legfőbb gyümölcse a hallottak tetté váltása. Ennek érdekében ajánlja, hogy a be-

⁹² I/207–212. Az alsó margón: //// és: „de eadem materia idem plebanus habet in Festo S. Andreae ex Calamatone[!] et Pater Petrus Demelius Dom. Sexagesimae et 4 post Pentecosten.”

⁹³ Vö. a következő jegyzeteket Pázmány Péter nagybőjt ötödik vasárnapjára kiadott prédikációjával. PÁZMÁNY, *Prédikációk*, I, (52. j.), 581–593.

⁹⁴ A Szent Bonaventuráig visszavezethető gondolatról lásd HERZOG, *Geistliche Wohlredenheit*, (30. j.), 192–193.

⁹⁵ „Famem spiritualement excitare; appetitum excitare in hominibus; Christum ipsum praedicare; in concione Christum ipsum loqui.” (Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Quart. Lat. 2574. ff. 208v–209.)

⁹⁶ „O stulta excusatio! Non in hoc sita est utilitas concionis, ut nova audias, sed ut ad illa exequenda inflammetur animus, quae novimus. Deus enim saepius per concionem, uti vivam vocem ad bonum exequendum cor hominis movet, quod non per tacitam moveretur scientiam. [...] suum dilectum Filium per angelum est consolatus, dum in horto Getsemani passionis suae calicem contemplaretur. In Christo omnes thesauri sapientiae et scientiae Dei erant: nil dicere poterat angelus, quod ille non novisset melius illo [...]” (Uo., f. 210.)

⁹⁷ „Qui proinde fructuose audire satagit verbum Dei, non attendat quis dicat, qualive utatur artificio. Non venietur umbram, sed apprehendit veritatem. Ad illa attendat, quae sunt salutaria, illisque profunda consideratione disponat animam ad amorem Dei et proximi, excitet mentem ad peccata deflenda, et vitam emendandam. Quorum autem in cordibus auditum verbum Dei hos non causat effectus, non est spes de salute eorum, quando doctores fortes potiones alicui infirmo dant exoptandos; si non movent stomachum, sed in eo permanent, scimus talem infirmitatem esse mortalem, quia non habet naturam tantum coloris, ut potionem illam posset ejicere. Ad eum modum, qui medicinam accepit verbi Dei et non commovetur ad poenitentiam, signum est reprobationes a Deo. Nam qui habet scintillam vitae spiritualis, auditum verbo Dei, compungitur ad fletum, uti fecerunt Judaei: Flebat omnis populus. 2. Esdr. 8.” (Uo., ff. 210v–211.)

széd meghallgatása után meditáljanak a hívek a templomban, aztán pedig a mondottakat szép kerti virágokként vigyék magukkal és adják tovább.

A magyarországi ferencesek között gyakoriak voltak a nem magyar anyanyelvű szerzetesek. Náluk is párhuzamos jelenségeket figyelhetünk meg. Egy példával illusztráljuk ezt. Híres szlovák szónok volt Terchovicz Imre a 17. század végén (†1716). Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában található egy vaskos kötetnyi prédikációja sajátkezű írásával.⁹⁸ Tudatosan gyűjtötte egybe szlovák nyelvű beszédeit, ajánlást írt a kötethez („Amico, lectori et Possessori”). Eusebiusszal vallja, hogy a fennkölt prédikálás, a díszes beszéd és a hallgatóságtól kapott dicséret semmit sem ér. Az egyszerűség több, mint a díszes és gőgös ékesszólás.⁹⁹ Ő méh módjára szállt rá sok virágra s olvasván gyűjtötte egybe beszédeit szentatyák és egyházdoktorok műveiből.¹⁰⁰ Tehát ő is úgy állította össze beszédeit, ahogyan a kor többi prédikáló papja, amint azt az útmutatók előírták. Nemcsak a prédikációk, hanem még annak bevezető ajánlása is a szokásos közhelyekből áll össze. A méh-hasonlat ókori és reneszánsz kori előfordulások mellett szerepel Laskai Osvát *Biga salutis*ának előszavában is.¹⁰¹

Mindaz, amit a prédikáló pap hallgatóságának elmondott, nagyon gyakran megjelent más műfajú vallásos kiadványokban is, azonos megfogalmazásban. Ezért aztán nem meglepő, hogy Philippus Diez *Summa praedicationum*-át a pozsonyi jezsuiták könyvtárának 17. századi katalógusában a lelki olvasmányok és a prédikációk között is feltüntették.¹⁰² Az imakönyvek, meditációk, aszketikus olvasmányok, prédikációk és színjátékok az erkölcsös életre

⁹⁸ Kézirattár, Quart. Lat. 2576. *Conciones de dominicis et sanctis totius anni*, 18. század eleje, 4r, 421 ff.

⁹⁹ „Multi legunt grandia, addiscunt ardua, subtiliter praedicant et disputant, ornate eloquuntur, ut a populo honores accipiant, Magistri in plebe nominentur, et nihil faciunt. Si experto creditur, crede mihi, plus ornat hominum corda vitae simplicitas, quam ornata, et superba eloquentia.”

¹⁰⁰ „[...] ad instar apis, per multa florida volantis, saltem legendo collegi in hunc fasciculum aliquorum Sanctorum Patrum, et Doctorum virorum scripta, ut tandem si quo obedientia vehet, repudians vanam gloriam, non parcens debilissimis viribus meis, lubens pro honore Dei, animarumque salute clamem.”

¹⁰¹ A német és a cseh szakirodalom LASKAI OSVÁT *Biga salutis*-át MICHAEL de Hungaria nevével idézi. Így került be Laskai általunk később még tárgyalandó nagypénteki beszédének 1605. évi cseh nyelvű kiadása a cseh nemzeti bibliográfiába (*Knihopis českých a slovenských tisků, 1501-1800, I-IX*, Praha, 1939-1967, nr. 5551), onnan a szakirodalomba. A fentebb Terchovicz Imrétől idézett méh-hasonlatot Urs HERZOG is Michael de Hungaria nevével idézi (30. jegyzetben i. m., 414/103. j.).

¹⁰² *Magyarországi jezsuita könyvtárak 1711-ig, I*, sajtó alá rend. FARKAS GÁBOR, MONOK ISTVÁN, etc. Szeged, Scriptum, 1990 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 17/1), 111, 119.

tanításhoz, buzdításhoz ugyanabból az eszköztárból, ugyanazokból a történe-
tekből, példákból válogattak. A 17. századi elbeszélő irodalom műfajainak ta-
núsága szerint az irodalmi és vallási hagyományok folyamatosak, újra és új-
ra kiadott művek továbbélésével, a latin és a nemzeti nyelv, a szóbeliség és
írásbeliség együttélésével kell számolnunk. A műfajok keveredtek, többnyire
a tartalom és a szerző célkitűzése szerint. Kopcsányi Márton említett mari-
ológiai művében is különböző műfajú részletek vannak jelen. Elmélkedések
versben és prózában, prédikációk, imádságok. A század második felében már
túlsúlyba kerültek a lelki elmélyülést szolgáló munkák.¹⁰³

Erdély és a ferencesek a 17. században

Az elnéptelenedés időszaka

Az erdélyi ferencesek a 17. század elején a magyarországi salvatorianus pro-
vinciához tartoztak. A kolostorok elnéptelenedtek, a csíksomlyói is történetének
nehéz időszakát élte ekkoriban. 1610-ben három miséscsoporthoz tesztek említést a
források, 1622-ben már csak két öregről: az 1610 óta gvárdián Váradi Gáspárról
és Remeteházi Andrásról. 1624-ben elhunyt Váradi, Remeteházi eltávozott, a ko-
lostorban csak egy felszenteletlen testvér maradt. Pázmány Péter prímás a római
Propaganda Kongregációt kérte, hogy a ferences rendfőnökkel küldessen szerze-
teseket Csíksomlyóra, ahová közben Moldvából olasz minoriták érkeztek. 1626-
ban a Kongregáció a kapucinus rend tagjainak odaküldését fontolgatta. Ekkor
már erélyesen fellépett Pázmány Péter a salvatorianus provincia vezetőinél, ami-
nek hatására 1626-ban Váradi János, az előző provinciális ment el Csíksomlyóra.
1628-ban Somlyai Miklós házfőnök vezetése alatt már öt felszentelt pap volt a
kolostor lakói közt. 1629-ben bosnyák ferencesek is érkeztek Erdélybe.¹⁰⁴

Jezsuita missziók Erdélyben a század első harmadában

E nehéz időkről nemcsak a ferences rendtörténet tanúskodik, hanem az
erdélyi jezsuita misszió tagjainak beszámolója is. 1612-től a rend vezetői né-
hány szerzetest Magyarország töröktől megszállt területére küldtek, 1616-tól
pedig a számukra nemrég megtiltott Erdélyben is újra jelen voltak.¹⁰⁵ Az

¹⁰³ TŰSKÉS, *A XVII. századi elbeszélő egyházi irodalom ...* (8. j.), 10–22.

¹⁰⁴ KARÁCSONYI, *Szent Ferencz rendjének ...* (82. j.), II/30–34.

¹⁰⁵ MOLNÁR Antal, *Katolikus missziók a hódolt Magyarországon, I, 1572–1647*, Budapest, Ba-
lassi Kiadó, 2002 (Humanizmus és reformáció, 26.); Uő, *Jezsuita misszió Karánsebesen,
1625–1642 = Történelmi Szemle*, 1999, 127–156.

utóbbi helyen világi papként nevezték meg magukat, de továbbra is a rend tagjai maradtak. Bethlen Gábor fejedelem többszöri meghívására és sürgetésére elsőként egykori iskolatársa, Szini István érkezett Gyulafehérvárra. 1617-ben özv. Csáky Istvánné (Wesselényi Anna) almási házában nyitott iskolát. 1619-ben hosszabb időt töltött el Székelyföldön. 1645-ben hunyt el Gyulafehérvárott.¹⁰⁶ 1618-tól 1623-ban bekövetkezett haláláig – megszakításokkal, néha politikai küldetéssel is – Vásárhelyi Gergely szintén Erdélyben tartózkodott.¹⁰⁷ Ugyancsak 1618-ban érkezett Erdélybe Móry István, aki Kolozsvárott hunyt el 1632-ben. Ő indította meg és látta el konviktussal a kolozsmonostori iskolát 1624-ben, Erdélyi István és Vas János támogatásával.¹⁰⁸ 1625-ben érkezett haza Rómából Karánsebesre a román származású Bujtul György, aki korábban, 1617–1619 között a gyulafehérvári iskola tanáraként tevékenykedett.¹⁰⁹ Vele együtt jött Karánsebesre Makó István. A jezsuita évkönyvek szerint erdélyi misszióban volt 1623–1624-ben a cseh Bauda Márton, 1627–1634 között Ravasz Lukács (Almásan a Csáky családnál), 1628-ban Kecskeméti Ferenc (a Károlyi családnál). Szini István megfogalmazása szerint eredményeik nem merülhettek ki a térítésben, az áttérteket gondozni kellett.¹¹⁰ A gondoskodás befolyásolta a magyarországi katolikus megújulás irodalmi programját,¹¹¹ továbbá a misszióba küldöttek létszámát is. 1635-ben már nyolc felszentelt jezsuita tevékenykedett az erdélyi misszióban Vásárhelyi Dániel irányításával. A missziós tevékenység a jezsuiták 1653. évi újabb kitiltásáig folytatódott.¹¹²

¹⁰⁶ BALÁZS Mihály, *Előszó = Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók, I/1–2, 1609–1625*, sajtó alá rend. Balázs Mihály, Fricsy Ádám, Lukács László, Monok István, Szeged, Scriptum Kft., 1990 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 26/1–2), 15–16, 22.; *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriacae S. I, II, 1601–1640*, coll. et ed. Ladislaus LUKÁCS, Romae, Institutum Historicum S. I., 1982, 766.

¹⁰⁷ BALÁZS, *Előszó*, (106. j.), 17–20.; *Catalogi ...* (106. j.), 807.; HOLL Béla, *Vásárhelyi Gergely pályája, 1560–1623 = Irodalomtörténeti Közlemények*, 1983, 150–162.

¹⁰⁸ BALÁZS, *Előszó*, (106. j.), 16.; *Catalogi ...* (106. j.), 736.; *Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók ...* (106. j.), nr. 302.

¹⁰⁹ BALÁZS, *Előszó*, (106. j.), 16.; *Catalogi ...* (106. j.), 555.; *Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók ...* (106. j.), nr. 249.

¹¹⁰ *Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók ...* (106. j.), nr. 355.

¹¹¹ MOLNÁR, *Katolikus missziók ...* (105. j.), 426–435. (Telegdi Miklós és Káldi György prédikációiról, a misszió és az írói tevékenység Vásárhelyi Gergelynél való összefonódásáról stb.)

¹¹² *Catalogi ...* (106. j.), a megfelelő éveknél külön felsorolva az erdélyi misszió tagjait.; BALÁZS, *Előszó*, (106. j.), 20.

A Bethlen Gábor idején kivételként Erdélybe engedett néhány jezsuita megtúrt helyzetben tevékenykedett. Alkalmazkodtak a helyzethez, mert a török hódoltság és Erdély területén más módszerek vezettek eredményre, mint a Királyi Magyarországon. Bár Rómába írt jelentéseikben néha szörnyülködtek a babonaízű vallásgyakorlatokon, támadván a ferenceseket, a meglátogatott közösségek hitének ébrentartásához ők is igénybe vették az erős érzelmi ráhatást és a hagyományokat. A hívek áhítatának felkeltésére gyakran kértek felette-seiktől rózsafüzért, szentképeket, jámbor könyveket.¹¹³ A kívánt eredmény elérését segítették a búcsúhirdetések.¹¹⁴ Szini István jezsuita szerzetes 1617. évi csíki útjáról azt írta Rómába, hogy bár a papokkal sok a probléma – egy kivételével megnősültek, püspöki irányítás hiányában a maguk akarata szerint élnek –, de megtartották a katolikus hitet.¹¹⁵ 1619. évi útja során a csíksomlyói templomban történő búcsú meghirdetésre kért engedélyt.¹¹⁶ A székelyföldi tevékenységéről írt jelentéseket a jezsuita rend évkönyvei is megőrizték.¹¹⁷

Móry István 1624-ben Kolozsmonostorról azt jelentette, hogy a rajta és a Gyulafehérváron tartózkodó Szinin kívül csak öt pap működik Erdélyben, nagyurak védelmében. Csupán kettőjüknek (tudniillik Szininek és neki) van állandó helyük és hívő közösségük, a kolozsmonostori népesebb, mint a gyulafehérvári.¹¹⁸ Szini többször beszámolt arról, hogy sokfelé prédikál. 1618-ban azt is megemlítette, hogy Kolozsvárott egy volt jezsuita-növendék Telegdi Miklós prédikációiból olvas fel.¹¹⁹ 1619-ben Vásárhelyi Gergelyt betegsége akadályozta a prédikálásban. Szini ekkor a Székelyföldön járt, a már említett Bujtut György prédikált.¹²⁰ A jelentésekből világosan kirajzoló-

¹¹³ *Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók ...* (106. j.), nr. 66, 76 etc.

¹¹⁴ Uo., Kolozsmonostorra 1618-ban Szini (nr. 185), 1625-ben Móry (nr. 335, 341, 352) kérte búcsú engedélyezését.

¹¹⁵ „io pervenni in Csik, dove ancora perseveranno nella fede antica.” „In questa povera christianità anchor non è stato l’heresia. Il popolo et in clero constantissimi nella fede cattolica.” *Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók ...* (106. j.), nr. 175.

¹¹⁶ Uo., nr. 238. Vö. SÁVAI János, *A csíksomlyói és a kantai iskola története*, Szeged, 1997 (Documenta missionaria, II, Tanulmányok, II), 24.

¹¹⁷ *Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók ...* (106. j.), nr. 163, 231, 238, 302, 315 (részlet a rendi évkönyvekből, 1624).

¹¹⁸ *Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók ...* (106. j.), nr. 312.

¹¹⁹ Uo., nr. 189.

¹²⁰ „Quia ego concionari non possum, magistrum scholae substitui.” Gyulafehérvár, 1619. február 16. Szini István gyakori távollétében Bujtut máskor is nagy sikerrel prédikált magyarul. 1619-ben ismételtén Rómába ment tanulni, majd szülőhelyére, Karánsebesre tért vissza. *Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók ...* (106. j.), nr. 231, 247, 249 etc.

dik – miként azt Balázs Mihály megállapította –, hogy az Erdélyben megtúrt jezsuiták „egy leegyszerűsítő, ám ugyanakkor az érzelmekre ható spiritualitást képviseltek.”¹²¹ Tették mindezt a katolikus urak támogatásával. A körülmények miatt pasztorációjuk, azon belül prédikációik is, a ferencesek gyakorlatához hasonlítható. Kiemelték az ősök erős hitét, és az ahhoz való ragaszkodás fontosságát. Már Kájoni János megfogalmazta e hasonlóságot:

„A katolikus urak azonban, bár a tűz kellős közepén álltak, mint az erős törzsek, a tartomány szélén ritkásabban élőkkel együtt, vagyis a régi magyarokkal (akiket székelyeknek neveznek), rettenthetetlenül és állhatatosan megmaradtak mind a mai napig római hitükben, melyet Szent István királytól kaptak.”¹²²

Csíksomlyó újra benépesül

Erdélyben a ferencesek (a fentebb ismertetett nehéz időszak ellenére) a reformáció és a török hódítás idejét átvészelték. A székelyek között meghatározó szerepet játszottak. Az elmúlt két évtizedben az erdélyi ferencesekről, azok székelyek körében végzett tevékenységéről öröndetesen megszorodtak a kutatási eredmények. Domokos Pál Péter Kájoni János-monográfiája,¹²³ Madas Edit szövegkiadása és fordítása az erdélyi ferences kusztódia történetéről,¹²⁴ Sávai Jánosnak a Documenta missionaria sorozatban megjelent kötetei,¹²⁵ Székely László csíki székelyek vallási néprajzáról írt műve,¹²⁶ Muckenaupt Erzsébet csíksomlyói „könyvleletekről” kiadott munkája,¹²⁷ az e könyvleletekkel ismét előkerült iskoladrámák nagy lendülettel folyó kutatása,¹²⁸ Holl Béla

¹²¹ BALÁZS, *Előszó*, (106. j.), 21.

¹²² *Fekete Könyv, Az erdélyi ferences kusztódia története – KÁJONI János kézírata, 1684*, DOMOKOS Pál Péter anyagának felhasználásával sajtó alá rend., jegyz., ford. és utószó MADAS Edit (Az okleveleket ford. SZOVÁK Kornél.), Szeged, 1991 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 31), 38, 95.

¹²³ „...édes Hazámnak akartam szolgálni...” KÁJONI János, *Cantionale Catholicum*, PETRÁS Incze János, *Tudósítások*, összeáll. DOMOKOS Pál Péter, Budapest, Szent István Társulat, 1979.

¹²⁴ Lásd a 120. jegyzetet.

¹²⁵ SÁVAI János, *Missziók, mesterek, licenciátusok*, Szeged, 1997 (Documenta missionaria, II/1).; Uő, *A csíksomlyói és a kantai iskola története, ...* (116. j.).

¹²⁶ SZÉKELY László, *Csíki áhitat – A csíki székelyek vallásos néprajza*, Budapest, Szent István Társulat, 1997.

¹²⁷ MUCKENHAUPT Erzsébet, *A Csíksomlyói Ferences Könyvtár kincsei – Könyvleletek, 1980–1985*. Budapest–Kolozsvár, Balassi Kiadó–Polis Könyvkiadó, 1999.

¹²⁸ 2000. augusztus 23-án Egerben a *Szent és profán – A magyar színjátszás európai gyökerei* című konferencián számolt be a kéziratgyűttes feldolgozásának menetéről Pintér Márta Zsuzsanna, Kilián István és Demeter Júlia.

Kájoni János Cationale Catholicumának kritikai kiadásához írott alapos magyarázatai¹²⁹ és Benedek Fidél tanulmánykötete¹³⁰ e folyamat egy-egy fontos állomása.

A szakirodalom egyöntetűen állítja, hogy a reformáció nem tudott gyökeret verni a csíki székelyek körében, akiknek lelki gondozását a nem kevés gonddal küzdő ferencesek és általuk megbízott licenciátusok látták el. A fentebb ismertetett válságos időkben – amint láttuk – besegítettek jezsuita miszisionáriusok is. A paphiány enyhítésére jött olasz és bosnyák ferenceseket a székelyek nem fogadták el, ragaszkodtak a nyelvüket jól ismerő szerzetesekhez. A Rómában 1622-től működő Propaganda Kongregáció az erdélyi egyházi ügyek intézését saját hatáskörébe vonta. 1640-től a mikházi és a csíksomlyói kolostorra alapozva pápai engedéllyel jött létre a Szent István királyról elnevezett önálló ferences őrség. Egy ideig ádáz ellenségeskedés folyt a magyar és a változó létszámú bosnyák szerzetesek között, mivel az utóbbiak az őrséget a bosnyák provinciához akarták csatoltatni. E tervüket az 1636-tól a Kelet-Marosszékből alapított mikházi kolostorból szervezték. 1666-ban azonban katolikus főurak támogatásával eltávolították onnan a bosnyák szerzeteseket, ez a rendház is végleg a magyar szerzetesek kezébe jutott, a bosnyákok visszatértek tartományukba. 1669-ben a Hittani Kongregáció Mikházán is fizetett tanító alkalmazását engedélyezte.

A 17. század közepén a csíksomlyói kolostor megújításáért sokat fáradoztak: Somlyai (Fráter) Miklós (†1661), aki háromszor, összesen 17 évig volt gvárdián; a Mikházáról Csíksomlyóra került Damokos Kázmér (†1677); a Nagyszombatban tanult jeles orgonaépítő és nyomdaalapító Kájoni János (†1687); Jegenyei Ferenc, aki Gyulafehérvárott a jezsuitáknál tanított, majd a jezsuiták kiűzése után belépett a ferences rendbe, s Rómában a ferenceseknél végezte teológiai tanulmányait, ott szentelték pappá 1646-ban. Az 1670-es években a székelyek szónoka címet viselő Hozó Péter (†1704) szintén Rómában, a Collegium Germanicum Hungaricumban tanult, világi papból lett ferences. Ők voltak az erdélyi ferences őrség vezetői. Jegenyei és Hozó gondoskodott az iskolai oktatás színvonaláról. Az 1670-es években Csíksomlyón évente 100–120 diák tanult.¹³¹ Benedek Fidél a 17. századi erdélyi ferencesekről így írt: „A csíksomlyói ferencesek a régi gyakorlat alapján dolgoznak,

¹²⁹ *Régi Magyar Költők Tára, XVII. század, 15/B – Katolikus egyházi énekek (1660-as, 1670-es évek), Jegyzetek*, írta HOLL Béla. Budapest, Akadémiai Kiadó–Argumentum Kiadó, 1992, 110–167. és másutt.

¹³⁰ BENEDEK, *Csíksomlyó*, (38. j.).

¹³¹ Uo., 63–67. etc.

a régi misszió és küldetés révén. A székelyek szónoka jár körül. Itt nem megértésre, hanem megőrzésre és megerősítésre. De kiveszi részét az idő követelte működésből is, mikor licenciátus-intézményt tart fenn, vezet és pap-helyetteseket bocsát ki az elárvult plébániákra. Licenciátusok kísérik prédikációs útjukon a bosnyák szerzeteseket, ők tolmácsolják magyarul az igehirdetést.”¹³² Felszentelt pap távollétében is gyakran megtörtént ez. A licenciátusok eskettek, temettek és vezették a pap nélküli istentiszteleteket, felolvasták a tanítást, a gondosan leírt prédikációkat.¹³³ A szakirodalom Csíksomlyó 17. század közepe után játszott vezető szerepe miatt az Őrség ferenceseit csíksomlyói ferencesekként szokta tárgyalni. A 17. században Mikháza és Csíksomlyó kiemelkedő szerzetesei ugyanazok a személyek voltak.

Csíksomlyói kéziratok

Az erdélyi katolikusok a Királyi Magyarországon kedvezőbb helyzetben élő hittestvéreiktől, elsősorban Nagyszombattól, az esztergomi érsektől és szerzetesi előjáróktól kérték és várták a segítséget: felszentelt papok küldését és a hitélet folyamatosságát biztosító könyveket. A helyzet érdekessége, hogy a Királyi Magyarországon a 17. században Erdélyből származó papok és szerzetesek működtek, de csak kevesen tér(het)tek oda vissza. A magyar nyelvű kiadványok készítésénél és a terjesztés során is számoltak a missziós területek igényeivel.¹³⁴ A ferencesek éppúgy használták ezeket a kiadványokat, mint a misszióba küldött jezsuiták.

A csíksomlyói ferencesek számára fontos segítség volt a jó szónoki képességekkel megáldott rendtagok kéziratoss predikációinak megőrzése és folyamatos használata. A hasonló körülmények között predikáló erdélyi jezsuiták kézirateit is használták. Növelte a magyar nyelvű kéziratok iránti igényt, hogy fontos szerep jutott a licenciátusoknak. A néhány kolostort és kevés szerzetest számláló erdélyi ferencesek ilyen irányú tevékenységét még kielégíthették a kéziratoss predikációk. Bizonyára folyamatosan használtak nyomtatott magyar nyelvű predikációkat is: Telegdi Miklósét, Pázmány Péter és Káldi György predikációinak részleteit. A Kájoni János által felállított nyom-

¹³² A részletet idézi BENEDEK FidéL művéből SÁVAI, *Missziók ...* (125. j.), 141.

¹³³ Az 1628. évi pozsonyi zsinat szerinti feladatuk: „praelegere populo verbum Dei.” 1629-ben a Pázmány Péter vezette nagyszombati zsinat így fogalmazott: „catholicam postillam populo praelegant, vel sermonem habeant.” E feladat elvégzésére az általunk tárgyalt időszakban Telegdi Miklós, Pázmány Péter és Káldi György művei álltak rendelkezésre. SÁVAI, *Missziók ...* (125. j.), 197–198.

¹³⁴ MOLNÁR, *Katolikus missziók*, (105. j.), 426–435.

da termékei között magyar nyelvű prédikációs gyűjtemény nincsen. A népe-
énekekre és imakönyvekre nagyobb volt az igény, azok szélesebb olvasók-
zónsággal számolhattak, ezért azokat nyomtatták ki.

A kéziratos prédikációs kötetek megbecsülésére jó példa a 17. század el-
ső harmadában leírt vasárnapi prédikációk gyűjtőköteté, amelyet Csík-
somlyón a 20. század közepén féltett kincsként rejtettek el a kegytemplom
Mária-szobrának talapzatába, onnan néhány évtized múlva került elő. Az ere-
detileg külön füzetekben lévő beszédekhez 1676-ban megjegyzéseket fűzött,
azokat egybekötötte és a kötethez mutatót készített Kájoni János. Ezt tanúsít-
ja a kötet alábbi bejegyzése: „Ad usum Fratris Joannis Kajoni, Ordinis Minorum.
Anno 1676. — Liber vere Aureus. Aki meg tudgya becsülni, draga szep könyv ez, sok
nyomtatásnal job, es többet er. 1676. Ezen kívül vagon még így be kötve hat könyv,
illyen forma írással, azokis draga jo könyvek en kötöttem mind be őket. Fr. Joan.
Kajoni.”¹³⁵ A bejegyzések szerint 1617 és 1676 között különböző, főleg erdélyi
településeken hangoztak el e beszédek. Sajnos Kájoni János saját kezű
prédikációs kötete eltűnt a 20. század elején. Ráduly Simon egyetemi szak-
dolgozatában még autopszia alapján írta le a nyolcadrét alakú, 461 levelet tar-
talmazó kötetet. Ő ezt a mikházi kolostorból vitte el. Székelyudvarhelyen
egyik tanártársa még látta azt Ráduly hagyatékában, a szakemberek azonban
már 1923-ban hiába keresték.¹³⁶ Négy 17. századi csíksomlyói kéziratos pré-
dikációskötetet sikerült tanulmányoznunk, alább részletesen szólunk ezekről.
Két kötet minden bizonnyal a Kájoni által említettek közül való. A harmadik
az 1670-es években, a negyedik az 1680-as évek végén keletkezett.

Természetesen nem minden beszéd került gyűjtőkötetbe. Bizonyára ma-
ga a prédikáló pap sem tartotta minden beszédét arra érdemesnek. A be nem
kötött, hajtogatott, apró papírdarabkák többségének sorsa az elkallódás lett.
Esetleg másodlagosan felhasználták könyvkötésnél azokat. Így maradt fenn a
17. század végéről egy Csíksomlyón másolt teológiai kötet kötéstáblájára ra-
gasztva és előzéklevélként húsvéti és húsvéthétfői magyar nyelvű beszéd.¹³⁷

¹³⁵ MUCKENHAUPT, *A Csíksomlyói ...* (127. j.), 105–106.

¹³⁶ A nyolcadrét alakú, 461 levelet tartalmazó kötetről lásd BENEDEK, *Csíksomlyó* (38. j.), 375, 426, 472.

¹³⁷ Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Quart. Lat. 2802. PETRUS Lombardus *Sententiarum libri*éhez írt disputációk. A kötetet a Csíksomlyón tanító minorita Ivanovics Elzeár felügyeletével másolta 1694-ben[?] Szabó Bonaventura gyöngybetűs írással. Szabó Bonaventura Itáliában tanult, 1689-ben ott szentelték pappá. KARÁCSONYI, *Szent Ferencz rendjének ...* (82. j.), II/252.

Csíksomlyóinak tartott kötetek a 17. század első harmadából

Két 1615–1631 közötti prédikációkat tartalmazó kötetről, amelyet eddig a szakirodalom és a rendi hagyomány ferences eredetűnek tartott, kutatásaink során az derült ki, hogy az erdélyi misszióban lévő jezsuiták prédikációit tartalmazzák. 116 prédikációt. Nem minden prédikációnál jegyezték fel elmondási helyet, néha pedig többször is elmondtak egy beszédet. Kolozsmonostoron 59, Almáson 12, Marosvécsen 6 esetben biztosan prédikáltak a két kötet alapjául szolgáló füzetecskékből.¹³⁸ Azt feltételezzük, hogy Kájoni János, vagy ferences társai, jezsuita kapcsolataik révén jutottak ezekhez a beszédekhez.¹³⁹

A jezsuiták Erdélyből Rómába írt jelentéseinek többsége autográf.¹⁴⁰ A ma Budapesten őrzött, Csíksomlyóról származó prédikációs kötet 61 beszédet tartalmaz, ebből 42-t Móry István kézírásával. A fennmaradó 19 egy (esetleg kettő) kéz írása, nem azonosítható sem Vásárhelyi Gergely, sem Szini István, sem Bujtúl György kézírásával. Szini István esetében ezt biztosan kizárni sem tudtuk. Természetesen más személyek is szóba jöhetnek, jezsuiták és ferencesek egyaránt. További kutatással bizonyára megtalálható lesz a kezek „gazdája”. A Csíksomlyón található kézirat összehasonlítását a négy jezsuita írásával nem volt módunk elvégezni. Az bizonyos, hogy abban is vannak Móry István kézírásával prédikációk. A csíksomlyói kötetben több kéz írását kötötte egybe Kájoni János.

Vajon lehetséges-e, hogy vegyesen tartalmaznak a kötetek jezsuitáktól és ferencesektől származó beszédeket? Ma még ezt nem tudjuk megmondani. Az bizonyos, hogy mindkét kötetet Kájoni János kötötte be, és ő nagyra tartotta azok tartalmát. Már ez elegendő indokot szolgáltat arra, hogy megvizsgáljuk e köteteket.

¹³⁸ Pontos és a jelenleginél aprólékosabb vizsgálat után (egyéb adatok figyelembevételével) a kezek tulajdonosából is következtethetünk az elmondás helyére.

¹³⁹ Kájoni és a jezsuiták kapcsolatát Benedek Fidél is feltételezte. BENEDEK, *Csíksomlyó*, (38. j.), 336–337.

¹⁴⁰ Másolatukért Molnár Antalnak tartozunk köszönettel.

A csíksomlyói ferencesek ajándékaként került 1841-ben a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárába a ma K 67 jelzet alatt őrzött prédikációs-kötet, amelynek akkori rongált kötését azóta újra cserélték. Az utólag, de még a 17. század közepe után nem sokkal már mindenképp egymáshoz kötött beszédek két kéz írta (az évszámokból ítélve az 1610-es évektől 1630-ig), az egyik könyvíráshoz közelítő, a másik folyóírással. Az elmondásra utaló, többségükben erdélyi bejegyzések közül legkorábbi évszám 1617, a legkésőbbi 1676. Egyes beszédek a margókon és másutt olvasható feljegyzések szerint a keletkezés utáni években többször elmondtak. Feltűnő a beszédek bensőséges volta, továbbá az azok nagy részének sajátos ritmust adó ismétlődések, itt-ott párbeszéd jelenléte. A 61 prédikáció (concio)¹⁴² Szent Andrástól Gyümölcsoltó Boldogasszonyig tartó ünnepnapokra készült. A kötetet Kájoni János kötötte egybe az addig külön füzetekből. A beszédek többsége magyar nyelvű, néha a magyar és latin nyelv egy prédikáción belül is váltakozik.

A rendi hagyományt elfogadva korábban mi is ferences eredetűnek tartottuk e kötetet.¹⁴³ Az „in Monostor” elmondott beszédek azonban semmiképpen sem jelenthetik a csíksomlyói konventet (kolostort), mert a ferencesek házai nem monostorok. Minden kétséget kizáróan helynevet jelent az „in Monostor”, mert előfordul a település locativusban is: „Monostorin”.

Az erdélyi katolikusok a 17. században körülhatárolható hallgatóságot jelentettek. Néhány nemesi udvar, továbbá azok a falusi közösségek, amelyekben a hitélet folytonosságát kellett táplálni. Más a prédikálás funkciója Erdélyben, mint a Habsburgok uralma alatti Királyi Magyarországon. Gyakran hiányzott a pap, licenciátusok prelegálták a készen kapott tanítást. Szinte törvényszerű, hogy a gondosan strukturált sermók helyett a prédikálásnak korábban is létező, az egyszerű népnek szóló homília és a sermók nagyon leegyszerűsített változatai fordulnak elő leggyakrabban. Fontos volt az érzelmekre, a hagyományokra való rájátszás. A csíki székelyek körében a reformációtól nem zavartatva folytatódhatott a középkor végére jellemző, érzéke-

¹⁴¹ A kötet leírását lásd CSAPODI Csaba., *A „Magyar Codexek” elnevezésű gyűjtemény (K 31–K 114)*, Budapest, 1973 (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárának katalógusai, 5), K. 67.

¹⁴² A 17. századi ferences kéziratokban a sermo kifejezés csak ritkán fordul elő.

¹⁴³ SZELESTEI N. László, *Dramatikus prédikáció Erdélyből a 17. század első feléből = A magyar színjátszás honi és európai gyökerei – Tanulmányok Kilián István tiszteletére*, Miskolc, Egyetemi Kiadó, 2003 (A régi magyar színház, 2), 154–160. Rövidebb változata: Uő, *Karácsonyi, dramatikus prédikáció – Erdély, a 17. század első fele*, Vigilia, 2000, 935–940.

ket megmozgató, érzelmetli prédikálási gyakorlat. Nem véletlen, hogy a ferences Kájoni János hasznosnak, szépnek találta, bekötötte a jezsuitáktól származó beszédek.

A prédikációk tárgya egy (vagy két, egymással összefüggő) gondolat. A csak egy kérdést felvető propositio egyszerűbb hallgatóság esetében gyakori.¹⁴⁴

Feltűnő, hogy a Kájoni által egybekötött beszédeket gyakran elmondták, azok „használatban” voltak. A kéziratban az utólagos egybekötés, és esetleg a 19. századi újrakötés, továbbá a gyakori forgatásból eredő kopás miatt az elmondási hely és idő néhol kideríthetetlen. Például a kötet egyik Szent István első vértanú ünnepére írt prédikációja legalább ötször volt alapja szentbeszédnek.¹⁴⁵ Az egyik feljegyzett hely és idő a felső margón annyira lekopott, hogy már nem tudjuk kiolvasni. Később elmondták még Károlyban 1618-ban, Bethlenben 1646-ban, Méhesen 1669-ben, Magyarcsesztvén 1676-ban.

Móry István Aprószentek ünnepére írt egyik beszédét talán éppen Damokos Kázmér mondta el 1661-ben Munkácson, mikor a csíksomlyói kolostor újjáépítése érdekében adományokért járta körül a katolikus főurakat.¹⁴⁶ A hallgatók között volt az özvegy fejedelemasszony, Báthory Zsófia és fia, valamint Rákóczi László sárosi főispán.¹⁴⁷

Kizártnak tarthatjuk, hogy Erdélyben a 17. század első felében latinul prédikáltak. A latinul összeállított beszédek is magyarul hangoztak el. A prédikációt összeállító papok jól tudtak latinul, a nyomtatott prédikációs segédanyag döntően latinul állt rendelkezésükre. Latinul tanulták a retorikát, tanulmányaik során latinul is gyakorolhatták a prédikálást. A források alapján összefüggő gondolatmenetű beszédet latinul összemásolniuk könnyebb volt, mint magyarul. A magyar anyanyelvű szerzeteseknek nem okozhatott nehézséget a latinul leírt beszédet magyarul elmondani. Bizonyos szókapcsolatok, mondatok, részletek azért fordulnak elő latin beszédben is magyarul, mert a panelek segítségével könnyedén átfogalmazhatta azokat a beszédre készülő szerzetes. A beszéd összeállításánál bizonyára a felhasznált forrás(ok) latin vagy magyar volta játszotta a fő szerepet. Ha azonban utólag került sorok közé, vagy margóra magyar fordítás, ez annak a bizonyítéka, hogy a beszédre készülő pap itt a magyar tolmácsolásban bizonytalanságot érzett. A magyar szövegben elhelyezett latin idézetek nincsenek mindig magyarra fordítva,

¹⁴⁴ BARTÓK, „*Sokkal magyarabbul szólhatnánk és írhatnánk*”, (6. j.), 196.

¹⁴⁵ A kötetben erre a napra három prédikáció található.

¹⁴⁶ KARÁCSONYI, *Szent Ferencz rendjének ...* (82. j.), II/238.

¹⁴⁷ f. 213. „[...] coram principissa et filio et com. Ladisl. Rakoczi 1661.”

mint ahogy a nyomtatott magyar nyelvű prédikációk esetében szokásos, azonban azok többsége is magyarul hangozhatott el.

A beszédek felépítése áttekinthető. Érdekes, hogy az ebben az időben mássutt vitatkozó formában előhozott kérdésekben is állást foglalnak néha e prédikációk. Nem vitatkozva, nem nevezve meg konkrét személyt, felekezetet. Móry István, Istennek hozzánk való jóakarátját és az emberek háládatlanságát tárgyalja egyik Szent István vértanúról leírt beszédben.¹⁴⁸ Az alábbi idézetben a katolikusok térvesztésén siránkozik, a korban vitatémaként szerelő zsidó–magyar párhuzamot is előhozva. A beszéd első része a prófétákat és azok sorsát említi fel, az apostolokig és Szent István vértanúig. Utána aktualizál:

„De vajon vannak-e mastan is afféle emberek a világon, kik Krisztus Urunk szolgálait kergetik, csúfolják, gyalázzák, öldözik és minden gyalázattal illetik? Adná az mindenható Isten, hogy nem vónának. Kicsodák azok? Nemcsak a pogányok, kik az igaz Isten felül semmit nem tudnak; nemcsak az törökök, kik Mahometet Isten gyanánt tartják; nemcsak a zsidók, kik még az ő Messiásokat, noha régen eljűtt, várják; de affélék, kik keresztyéneknek mondják magokat, kik azzal dicsekednek, hogy az Evangéliomot reformálták, kik az régi szent jámbor emberektől építettett szentegyházakat török, fosztják, dúlják és rontják.

Hol vannak azok?

Nem szükség, atyámfiai, hogy messze igen menjünk afféleket keresni, az mi országunkba is elegen talátnak affélék. Ó mely sokszor, mióta az mi országunk elhatta az régi apostoli, római hitet, ilyen módon panaszkodott az mi édes Idvezítűnk az mi országunkra, miképpen régenten az Jeruzsálem városára. Ó magyar nemzet, ó Magyarország, ki azelűtt csak száz esztendővel oly híven énnekem szolgáltál, hogy egy ország sem vót énnekem oly kedves, mint te! Te az én szerelmes anyámat, Szűz Máriát szószólóvá és patrónává magadnak választottad, te az én tisztességemre gazdag érsekségeket, püspökségeket, káptolonokat, klastromokat és szép szentegyházakat fondáltad és rakattad; böjtléssel, imádsággal felölhaladtad majd minden nemzetségeket. Vineá mea electa quomodo facta es mihi aliena. Ó te, szerelmes szőlőm, mely idegenné lettél tőlem! Popule meus, quid feci tibi, ut me respueres? Oh én népem, mi okért távoztál el éntőlem? Miért támadtál énellenem? Így követed-e az te jámbor eleidnek nyomdokit? Amit a te atyáid, eleid nagy költséggel építettek, te azt rontod és pusztítod. El is pusztítottad alkalmosint, hogy sok helyen fi-gyelmesen kondák élnek benne, aholott szép zsoltárokat éjjel-nappal hall-

¹⁴⁸ pp. 182–186v.

hattak, most tehénbőgések, disznótröfögések, ebugatások, farkasordítások hallatnak. Amit azok adtak, te elvonszod. Amely pásztorokat, tanyetókat, prédikátorokat azok hallgattak, te azokat gyűlöled, kergeted, öldökölsz és meg is öled.

Ó Magyarország, Magyarország! Quoties ego volui congregare etc. Hánszor én hozzád küldöttem fő, jeles, tudós és minden bölcséssel tündöklő egyházi személyeket, pásztorokat és tanejtókat, hogy tégedet az tévelgéstől az igaz útra hoznak? Et noluiti. Aures obturasti, ne audires veritatem. Perditio tua ex te. A büntetés minemő. Ecce relinquetur domus vestra deserta.

Igen féltő, hogy terajtd is az ne történjék, ami a zsidó nemzetségen és országon történt, hogy a te hazád is pusztán ne maradjon, mint az övék. Mert miképpen az zsidók az ő háladatlanságokért elvesztették mind országukat, mind oltárokat, mind <papokat> egyházi személyeket, azonképpen te is, ó nyavolyás magyar nemzet, lassan-lassan pusztulsz. Az te országodnak es nagyobb, jobb részét immár elvesztetted. Királyod is nem te népedből való, hanem kölső. Az te szép egyházid sok helyen csak így pusztán állanak. Az oltárokat rontod és égeted, az igaz tanejtókat kergeted, öldökölsz, gyalázod, csúfolod etc. Hierusalem, Hierusalem, convertere ad Dominum, Deum tuum. S. Jeremias est allocutus illam civitatem. Ita ergo te hodie alloquor. O Hungaria, Hungaria, convertere ad Dominum, Deum tuum.”

Az aktualizálás az egyszerűbb közönségnek szóló beszédekben szinte mindig a beszéd végén áll, mindig pontosan átlátható a prédikációban előkevert bibliai helyekkel a párhuzam.

A 16 karácsonyi beszéd közül egyről külön szólunk.¹⁴⁹ Elmondására utaló hely és évszám nem található mellette. (Az e kézzel írt beszédek legkorábbi elmondására utaló bejegyzés: „Habita in Fejéregyháza 1617.”¹⁵⁰) Keletkezése az 1610-es évek végére, esetleg a következő évtizedre tehető. Szerzőjét nem ismerjük. Ez az 1620 körül leírt beszéd magyar nyelvű karácsonyi, dramatikus prédikáció.¹⁵¹

A magyarországi szakirodalom is többször foglalkozott már a dramatikus prédikációk kérdésével, azoknak az anyanyelvű színjátszásra, különösen az iskolai színjátszásra gyakorolt hatásával. Középkori szerzőink közül Laskai Osvát latin nyelvű, egyszerű, egységes hangulatú, dialógusokkal tarkított beszédeit szokás példaként említeni. Laskainál nemcsak a szenvedéstörténet,

¹⁴⁹ Szövegközlését lásd függelékünkben.

¹⁵⁰ f. 119.

¹⁵¹ Lásd a 143. jegyzetet.

hanem a karácsonyi ünnepkör eseményeinek elmondásánál is akadnak színpadszerűen megelevenített részletek.¹⁵²

Laskai Osvát prédikációit ugyanúgy több forrásból állította össze, mint kortársai és követői. Egyik karácsonyi beszédében említette forrásként a száz évvel korábban élt spanyol domonkos szerzőt, Ferreri Szent Vincét¹⁵³ (†1419), akinek prédikációiban gyakoriak a dramatikus leírások. Az Érsekújvári kódexben éppen egy karácsonyi prédikációjának dramatikus részletei olvashatók.¹⁵⁴ A *Könyvecse az szent apostoloknak méltóságokról* kódexünk (1521) címadó vetélkedését Pünkösöd utáni 11. vasárnapra írt prédikációjából fordították.¹⁵⁵ Szent Vince és nyomában a spanyol-katalán szerzők e dramatikus részletekre színházi terminust alkalmaztak: *practica*, *plática*.¹⁵⁶ Laskai Osvát az egészt *spectaculum* szóval, annak részét *theatrum*mal jelölte.¹⁵⁷

A karácsonyi ünnepkörhöz kapcsolódó színjátékok, betlehemesek és a dramatikus prédikációk nyilvánvaló összefüggéseire csak gyér adatokból következtethettünk eddig.¹⁵⁸ A tárgyalt kötet dramatikus prédikációja kapcsolódási pontot jelent a prédikációk és a színjátékok között. Sőt: a középkori prédikációs gyakorlat folytonosságának bizonyítéka. Amit a szakirodalom eddig külföldi és latinul fennmaradt források alapján feltételezett, az immár a karácsonyi ünnepkör esetében bizonyosság: magyar nyelvű dramatikus prédikáció került a kezünkbe a 17. század elejéről.¹⁵⁹

¹⁵² PINTÉR Márta Zsuzsanna, *Történeti rétegek a ferences színjátékokban = Iskoladráma és folklór – A noszvaji hasonló című konferencián elhangzott előadások*, szerk. KILIÁN István, PINTÉR Márta Zsuzsanna, Debrecen, 1989 (Folklór és etnográfia, 50), 125–134.; Uő, *A ferences iskolai színjátszás a XVIII. században*, Budapest, Argumentum, 1993 (Irodalomtörténeti füzetek, 132), 25.; *Régi magyar drámai emlékek, I–II*, szerk. KARDOS Tibor, bev. és sajtó alá rend. DÖMÖTÖR Tekla, KARDOS Tibor, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1960, I/98, 107. (KARDOS Tibor).

¹⁵³ OSVALDUS de Lasko, *Sermones de sanctis Biga salutis intitulati*, Hagenu, 1516. RMK III 210. nr. 11. „ut dicit Vincentius ordinis predicatorum in sermone [...]”

¹⁵⁴ Érsekújvári kódex, ff. 39–50. (Nyelvemléktár, 10, kiad. VOLF György, Budapest, 1888, 17–27.)

¹⁵⁵ TÓTH Péter, *Az apostolok vetélkedése – Egy kódexünk forrásához*, Irodalomtörténeti Közlemények, 2001, 657–669.

¹⁵⁶ Uo., 667–669.

¹⁵⁷ Lásd a később tárgyalt nagypénteki prédikációt.

¹⁵⁸ A betlehemesekről lásd KILIÁN István, *A betlehemes játék a XVII. századi Magyarországon*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1992, 633–638.; Uő, *Tizenégy történeti betlehemes (1629–1768) = Iskoladráma és folklór*, (152. j.), 135–143.

¹⁵⁹ Az előkerült dramatikus prédikáció ferences hagyományba illesztéséről addig csak feltételezésekbe bocsátkozhatnánk, míg a kézirat azonosítása nem történik meg. Valószínűleg jezsuita szerzetes írta ezt a beszédet is, aki ezzel környezete igényeinek tett eleget.

Kéziratos kötetünk beszédében a prédikáló pap szokásos fordulattal mondja, hogy ő elegendőképpen nem tud felelni a pásztorok által hallottakra: Békesség a földön a jóakarató embereknek. Milyen jóakaratról van itt szó? A Jézus jászolánál lévőktől várja a választ: angyalok kórusától, Józseftől, Máriától, Jézustól. Valamennyien válaszolnak a pap kérdésére, sőt annak ellenvetéseire is megadják a magyarázatot. Az angyalok szerepeltetésébe külön kis betétként illeszkedik a szegény tyúkász és a nála megszálló nagy úr kifigyelt párbeszéde. Őket nem kérdezi a prédikáló pap, ők csak a pap „úgy tetszik énnékem, hogy...” gondolatmenetét illusztrálják. Nemcsak ők, hanem a többiek is mindennapi, gyermekjátékok mondókájában gyakori fordulatokkal szólalnak meg: „Miért jöttél [...]? Mit keresel itt [...]? Nem azért jöttem, hogy [...]” Miután a szereplők pozitív válaszában Isten akaratának teljesítése szerepel, Szent Leó szavaival csatlakozik ehhez a pap is, kijelöli a hallgatók tennivalóit.

A beszéd tematikája nem a későbbi betlehemesek külön vagy együtt előforduló motívumaira épül. Az angyalok énekéből kiválasztott témának, a jóakarathoz körüljárásakor persze előkerülnek a szálláskeresés és a pásztorjelenet egyes elemei. A világi elemek csak a középkori prédikációkban is alkalmazott exemplumok szintjén jelennek meg. A nagyon jól felépített, frappáns beszédrészlet forrását nem sikerült megtalálnunk.

Bár a kézirat közvetlen adatot nem tartalmaz arra, hogy a prédikáció bármelyik részletét eljátszották volna, a lehetőség fennáll. A beszédfordulatok mindenképpen ezt a szituációs szándékot jelzik. Gyermekjátékokban, színjátékokban, betlehemesekben való későbbi előfordulásuk tovább növeli forrásunk bizonyító erejét: dramatikus prédikációnk nem egyedülálló jelenség lehetett.

Dramatikus fordulatok, párbeszéddé bővítések a kötet más prédikációiban is előfordulnak. Móry István Szeplőtelen Fogantatás ünnepére készített beszéde 1617-ben Szerencsen, 1621-ben Almáson is elhangzott. Idézünk belőle néhány jellegzetes sort, amely Jézus kereszten elhangzott szavainak amplifikálása:¹⁶⁰

„Íme, úgymond, a te anyád. Mintha azt mondta volna: Eddig én szerelmes anyám vala, eddig én gondját viseltem, őriztem, oltalmaztam. Azután, ó én szerelmes tanyévnyom, te anyád legyen, te viseljed gondját, te őrizzed, oltalmaz[d] és mindenekben segítsed.”

¹⁶⁰ f. 30v.

Nem tanulság nélküli a prédikációs gyakorlat, a források felhasználása szempontjából Laskai Osvát karácsonyi prédikációinak dramatikus részleteit összevetni az általa megjelölt forrásával, Ferreri Szent Vince karácsonyi beszédével.¹⁶¹ A manapság is meglévő népszokás, a „Szállást keres a Szentcsalád” gyökerei valószínűleg ide nyúlnak vissza. Laskai főszövegben így ír: „ut dicit Vincentius ordinis predicatorum in sermone”. Szent Vincénél részletes a leírás, kedves történetek és jellemzések beiktatásával. József és Mária készülnek Jézus születésére, de közben József megkapja a császári edictumot, sír és habozik, de a Máriával folytatott beszélgetés során belátja, Isten akarata az, hogy Betlehembe menjenek. Ott azonban nem kapnak szállást. Szent Vince itt is dramatizál: József több kísérletet tesz szállás szerzésére, vádolja magát, Szűz Mária vigasztalja. Néhány mondatos párbeszéd még a beszéd további részeiben is előkerül. (Mária megtiltja bába hívását, a gyermek Jézus szoptatása.) A szálláskeresés előtti szerzői megjegyzés („Ad practicam et potestis cogitare...”) practica szava drámai párbeszédet jelent.¹⁶² Úgy tűnik, hogy Laskai csak az alaphelyzet Szent Vincétől való átvételét jelzi, mert szövegszerű egyezés kevés található a két dramatikus részben.

A Csíksomlyói Ferences Könyvtárban őrzött kézirat

Az előző kötethez hasonló felépítésű, több szerzőtől származó, 27 vasárnapra összesen 55 vasárnapi beszédet tartalmaz az az 1615–1631 közötti időszakból származó kézirat, amely az elmúlt évtizedek viszontagságai után újra hozzáférhető a Csíksomlyói Ferences Könyvtárban.¹⁶³ Előző fejezetünkben már idéztük belőle Kájoni János bejegyzését.¹⁶⁴ A kötet első szennylevelére itt is tartalomjegyzéket írt Kájoni. A bejegyzett legkésőbbi elmondási hely és év: a szepesi várban, 1660. Ebben a kötetben a latin nyelv gyakoribb, alig akad benne csak magyarul készített beszéd.

A budapesti kézirathoz hasonlóan ez is a jezsuiták által pasztorált helyeken elmondott beszédeket tartalmaz, ugyanazokban az években írták le, mint azt. A két kötetben előforduló elmondási helyeket térképre vetítve megállapíthatjuk, hogy prédikációk többségét Közép-Erdélyben mondta el néhány személy. A budapesti kötet beszédeinek feltételezett közönségéről mondotta-

¹⁶¹ Laskai Osvát és az általa forrásként említett Ferreri Szent Vince karácsonyi beszédeinek dramatikus részleteit függelékként közöljük.

¹⁶² TÓTH, *Az apostolok ...* (155. j.), 668.

¹⁶³ Lásd. a 127. jegyzetet.

¹⁶⁴ Leírását lásd a függelékben.

kat jól érzékelteti az 1621 advent első vasárnapján Almáson elhangzott beszéd elé írt feljegyzés: „Habita 2º in Almas 1621. arescentibus hominibus.”¹⁶⁵ A beszédet, mint kiszáradt föld az esőt, úgy fogadta a hallgatóság.

A kötet alaposabb elemzése még elvégzendő feladat. A beszédek tartalmában is akadhat több érdekesség, a prédikációkat leírók személyének felderítésével pedig választ kapunk arra a kérdésünkre, hogy a kötet csak jezsuita eredetű beszédeket tartalmaz, vagy vannak közte ferencesektől származóak is. A mostani feldolgozottsági szinten csak azt érzékeltetjük, hogy e beszédekben is fontos az érzelmekre hatás. A Pünkösöd utáni első vasárnapra készített első beszédben a dúsgazdag ember képe:¹⁶⁶

„Mit mondjak az cefra leányokról, asszonyállatokrul, kik mindennap új és új fermájó szoknyákat és űtezeteket kigondolnak, tornyok a fejek, festék az orcájok, gyöngy az nyakok, és csudálatos szagot leheli, mint egy peléka minden űtezetek, és csak avégre, hogy lássák és láttassanak. [...]

Mindennap űnála [ti. a gazdag ifjúnál] vendégség vala, mindennap lakodalom vala, mindennap asztalnál muzsika vala, tánc vala, dúska ital, részegség, okádás. Nem vala az ő kalendáriomába feljegyezve a negyven napi bűt, a kántorok, az Pünkösöd, Karácson, Húsvét elé való bötűk. Mindennap űnála vasárnap vala. Soha píntek, soha szombat nem esett az ő udvarába. Valaki oda jűtt, részegen onnan kijűtt. Ó nyomorult, ő boldogtalan vendégségek, menni eszveszést, menni zurzavart, haragot, városztást etc. ez világra hoztok!”

A Pünkösöd után 15. vasárnapi beszéd a naimi ifjú feltámasztásának történetéhez kapcsolódik. Ennek haláltánc-részlete:¹⁶⁷

„Defunctus efferebatur. Egy halott vitetik vala. Ó szükséges elmélkedés, ki mindennek félelmet, rettegést, halálra való készületet, állapotjáról való emlékezetet támaszthat szívében, hogy jó idején ki-ki mind reá készűljön és következendő esetinek eleit vegye. Mert ímé a halott kivitetik. Az nagy birodalmó, sok országgal és tartománnyal bíró, egész Ázsiának, Afrikának és Európának fejedelme és császára. Ecce defunctus effortur. Ímé halva kivitetik. Ama gyűzhetetlen, ama bátor szívó, vastag, okos, hadakozó generális kapitán, ki sokszor gyűzedelmesen az ellenséggel megvített, sok országot, várat, várast megvett, ki mind földön, mind vízen sok hadakat viselt. Ecce defunctus effortur. Ama sok arannyal, pínzzel, ezüsttel bíró, sok jószággal, sok kinccsel búelkedő, kinek ládái, szekrényi külö-

¹⁶⁵ f. 28. (A budapesti kéziratban!)

¹⁶⁶ f. 57.

¹⁶⁷ f. 152.

külöfélé szép útezetekkel teliek, csürei sok búzával[?] terhesek, pincéi válogatott borokkal rakvák valának. Ecce defunctus effertur. Ama felséges, nagyságos, nemzetes, tekéntetes; király, herczeg, gróf, úr, ki lágy és selem ruhában szokott vala jární, ki bíborba, bársonba, vonyt aranyba szokott vala ültözni. Ecce defunctus. Ama zabáló, frissen mindennap lakozó, drága és válogatott étkekben és italokban gyönyörködő, ki naponként trombitáltatta, doboltatta, hegedültette, sípoltatta, dúdáltatta etc. magát, ki táncba, ugrálásba, tobzódásba, vadászatba, nyulászatba etc. töltette az ő ideit. Ecce defunctus. Amaz erős beszéddel bizonyító, mesterséges summában foglalt okos argumentumokkal élő filozófus; amaz ékesen szóló, szapora nyelvű orátor; az disputáló és csalárd beszédő dialektikus; fülgyönyörködtető, verseket faragó poéta. Ecce defunctus. Amaz híres-neves medicus Theophrasticus, Aesclepiadicus, Galenicus, Hippocraticus, Avicennicus, ki egyebeket sokszor az haláltul megmentette. Ecce defunctus. Ama törvénytudó doktor, prókátor, ország bírāja, táblán ítélő mester, asszesszor, tanácsos[s], főispán, viceispán, szolgabíró. Ecce defunctus. Ama szép természetű ifjú legén, ki frissen, cifrán, tollason jár vala az utcákon, ki aranyas szerzámban felülteztetett szerecsen szép, öreg lovon hántatta, ugráltatta magát az utcákon. Ecce defunctus. Amaz fodor hajó, gyöngyös nyakó, kent orcájó, arany láncó, hosszú farkó [...]rigó, szépen táncoló leán, asszony, etc. Ecce defunctus. Ó vak, ó kevés, ó kegyetlen halál [...]

Két ciklus az 1670-es évekből

Az Országos Széchényi Könyvtárban egy nagyon terjedelmes, csíksomlyói pecsétell ellátott kéziratos prédikációs kötetről található mikrofilm.¹⁶⁸ A vásár- és ünnepnapi beszédek egybeosztva szerepelnek benne, mégpedig kétszer végighaladva az egyházi éven. Terjedelme: negyedré, 387 levél. Két kéz írása, egyik nagyon hasonlít Kájoni Jánoséra. A keletkezést és elmondást jelző évszámok: 1671–1675, helyek: Marosszentgyörgy, Szentdemeter, Marosszentkereszt. A kötet vége felé akad néhány latin beszéd is. Ebben a másolat-, esetleg licentiátusok számára készített kötetben rövid terjedelműek és azonos felépítésűek a beszédek. A margón forrásmegjelölések állnak. A kötet szerzője Portiuncula ünnepéhez csak néhány latin sort írt le, aztán a protestánsok által vitatott kérdésekben – De processione et indulgentiis vide Kaldi et Pazmany¹⁶⁹ megjegyzéssel – általa használt nyomtatott kötetekre utal. Ez Káldi György és Pázmány Péter műveinek, a kötet tartalmából is kiderülő felhasználását tanúsítja.

¹⁶⁸ FM_I/3235. Részletes leírását lásd a függelékben.

¹⁶⁹ f. 131.

A kötet beszédei rövidek, propositióval ellátottak. Néhány példán bemutatjuk felépítésüket. A Szent István királyról szóló beszéd vázlatosan így néz ki:

- I. Exordium: A régi bölcsek tanítása az idő gondos felhasználásáról, majd ebből kiindulva a keresztények két (jelen és túlvilági) idejéről, ószövetségi példákkal.
- II. Narratio: Evangélium-magyarázat (Lk 15, 1) a hűtlen intézőről.
- III. Propositio: „Mint bünteti Isten, kik az ő girájával gonoszul élnek.”
- IV. Confirmatio–refutatio:
 1. Ószövetségi példákon bemutatva
 - a) Saul és Sámuel
 - b) Dávid és Absalon
 - c) Salamon
 2. Aktualizálás

„Adott volt Isten girát Szent István királynak, megáldotta volt testi és lelki jókkal, az magyar nemzetnek hatalmas és első keresztyén királya volt, gazdagsága nagy volt, jól kereskedett az Istentől vött girával, mert az magyarokat igaz hűtre térítette, melyért a magyarok apostolának nevezetett. Gazdagságát templomok és kalastromok épületire, szegények táplálására fordította, azért méltán mondhatta néki Isten, amit a jó szolgának az nemes ember: örülj jó és hű szolgám, kevésben hű voltál, sokat bízok reád, menj be a te Urad örömébe.”

- V. Conclusio: „kövessük az jó szolgákat, kövessük Szent István királyt”.

A csíki székelyek – miként azt már Kájoni János is megírta – megőrizték a Szent Istvántól kapott hitüket. Ennek tudatosítására a gyakori Mária-ünnep is lehetőséget biztosítottak. A máshol gyakran vitás kérdések felemlítése itt sem vitatkozó. Például Gyümölcscsoltó Boldogasszony ünnepén¹⁷⁰ ilyen szavakkal:

„Boldog volt Magyarország és a magyar nemzet, amíg az Szűz Máriát patronájának tartotta az Szent István király testamentoma szerént. Nem is volt egy nemzet, ki a Beata Virgo Mariát úgy tisztelte volna, mint a magyar nemzet. Akkor a magyarok hatalmasok voltak, de azután, hogy megszűnt a Beata Virgo Maria tisztelete, pogány igája alá estek. Mi azért keresztyének, kik az régi római hitben megmaradtunk, tiszteljük és segítségül hívjuk a Beata Virgo Mariát.”

¹⁷⁰ ff. 117–119.

Egy másik, szintén gyakran vitatott gondolat is többször előkerül: a magyar és zsidó nép történetének párhuzama. Erről általában Szent István első vértanú ünnepén szoktak prédikálni. Fentebb már egy fél évszázaddal korábbi beszédből idéztünk. A háládatlanság közös a két nemzetben. Más megfogalmazásban olvashatjuk lényegében ugyanezt követünk második ciklusának Szent István vértanú ünnepén mondott beszédében, azzal a céllal, hogy megtérésre buzdítson:¹⁷¹

„Szóljuk a zsidókat, de ha a magyar nemzetre elménket fordítjuk, sok jót tölt Isten a magyarokkal, jó földet, győzedelmet adott, és ami nagyobb, igaz hűtöt, szent királyokat, jó és szent életű tanítókat. De vajon nem áradott-e el a magyarok között is a gonoszság, mint a zsidók között. Vaj adná Isten, ne áradott volna! De mit látunk és hallunk az emberek között, ha nem sok vétet! Szokták mondani példákban: boldog, aki más veszedelmén tanul. Miért íratott meg a fáraónak és a zsidóknak veszedelmek, ha nem a mi tanóságunkra, hogy ne átalkodjunk meg a vétekben, hogy el ne vesszünk, hanem mint a ninivebeliek, megtérjünk.”

Ugyanez a gondolat felmerül a Szent István vértanúról szóló másik beszédben,¹⁷² vagy nagyböjt 4. vasárnapján¹⁷³ Isten irgalmassága és igazságossága kapcsán: Isten „már elkezdette büntetését az pogányok adója, drágaság, marhák halála” a látható jelei ennek. Pünkösdkor a világosság és sötétség viszonyáról tárgyalva idézi Szent István király és A[da]lbert püspök idejét. A konkolyról szóló példabeszédhez szintén a tiszta búza képét vetíti elének Szent István korának előhozásával. A „Mely kegyesen bánik Isten a bűnösökkel, sokáig várva megtéréseket” propositiójú beszéd¹⁷⁴ szerint „Várta Isten s most is várja a magyar nemzetnek megtérését”. Az magától értődik, hogy Nagyboldogasszony napján az ország Szűz Mária oltalmába ajánlásáról van szó. Egyik példa Bonfini jelöli meg forrásként.¹⁷⁵ Kisasszony napján, Szeplőtelen Fogantatáskor szintén megemlíti a beszédek a régi magyaroknak patrónájuk iránti tiszteletét, annak pénzekre vert képét. A szentek ünnepnapjára készült prédikációkban maguk a szentek általában csak egy-egy bekezdésben jelen-

¹⁷¹ f. 208r-v.

¹⁷² f. 17v. „... sok jó cselekedett Isten a magyar nemzettel, kiket az pogányságból igaz hűtre vezérelte, Scythiából kihozván jó földre hozta, rendelt lelki tanítókat nekik, de eláradt most is a bűn, és ha meg nem térünk, romlás és veszedelem követ bennünket.”

¹⁷³ f. 236v.

¹⁷⁴ f. 323v–325.

¹⁷⁵ f. 138v. A Zsigmond király idejében havasalföldi hadjáratban elpusztultak holttesteiről. (BONFINI, lib. 3. dec. 7.)

nek meg, néhány toposz variálásával, az evangélium-magyarázat aktualizálásiaként.

A kézirat többi Árpád-házi magyar szentről (Adalbert, Imre, László, Erzsébet – Gellérről nincs beszéd) szóló beszédében e szentek szintén csak az „aktualizálás” során kerülnek elő. Különös szeretet hangja szól az Árpád-házi Szent Erzsébetről leírt sorokból. A Szent Lászlóról szóló első beszéd felépítése:¹⁷⁶

- I. Exordium: Szokása Istennek a büntetés előtti intés ... Az evilági emberek titkolják ilyenkor szándékukat.
- II. Narratio: Evangélium-magyarázat: „Vigilate...”
- III. Propositio: „Mely veszedelmes a vigyázatlanság és mint vigyázott Szent László király”.
- IV. Confirmatio–refutatio
 1. Az evilági ellenséggel harcoló vitézek vigyázása
Példák Plutarchusból és a Bibiából
 2. „Két üdö rendeltetett a mi halálunkra, egyik Istentől ... a más magunktól ...”
Salamon tanácsa
Példák: Boldizsár király, Sámson és Sisara, Holofernész, az árván maradt lány, Jónás próféta
 3. Aktualizálás
Szent László (A pogányok pénzét kővé változtatta, harcosainak enni és inni adott, templomokat építtetett, szegényeket táplált, „mind imádságával, mind kardjával oltalmazta az országot” – Csodák: a szekér magától vitte holt testét, a testet bűdösnek mondó, megbicsaklott száájú ember. – Három esztendei gyász.)
- V. Conclusio: Mi is vigyázzunk...

A két ciklusban természetesen sokféle téma előkerül. A mondottakat gyakran illusztrálják példák. Ezek legtöbbször az Ó- és Újszövetségből származnak vagy a görög-római világot idézik. Bizonyára rendi örökségként forgatta a szerző Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát beszédeit, esetleg közvetítéssel is hallotta azok példáit. A rövid beszédekhez rövid példák illettek. Az Érdy-kódexből is ismert *Exemplum mirabile*t a következőképpen olvashatjuk az Urunk színeváltozásának ünnepére írt beszédben:¹⁷⁷

¹⁷⁶ ff. 111–113v.

¹⁷⁷ A mennyei boldogságnak gyönyörűsége voltáról, pp. 325v–327. – Az *Exemplum mirabile* újabb kiadása: *A Néma Barát megszólal – Válogatás a Karthauzi Névtelen beszédeiből*, vál., utószó és jegyz. MADAS Edit, Budapest, Magvető, 1985 (Magyar Hírmondó), 402–424.

„Egy példával végezem el. Olvasom egy barátról, hogy az Istent azon kérte, hogy az mennyországnak érezhesse valami kis édességit. Egy madár kezdé éneklenni előtte és énekelve repülni az közel való erdőbe kezdé. Utána indula. Egy ágra megszálta a madár, ott énekel vala. Az barát a fa alatt hallgatja vala. Végre elrepült, és a barát visszatére és a klastromot nem úgy látja, amint elhadta, őtöt senki nem üsmeri. És a nevről felkeresék a régi írásokban és 300 esztendeit találák, hogy kiment a klastoromból. És neki az csak egynéhány órának látszott.”

Gyakori téma e mennyei boldogság. Ennek illusztrálása érdekében inkább eltér a Szentírástól, mint a pokolról vagy paráznaságról szóló beszédekben. A prédikációkba nem a mindennapokból kiemelt, kiemelhető események, példák illenek, hanem a Szentíráséi.

„Tudok én is mind Erdélyben s mind Magyarországon mind nemeseket, főrendeket és alacsony rendűeket, kik paráznaságért rút gyalázatosan vesztek, de nem akarok senkit nevezni, nem akarok Szentírás mellől elmenni, holott Szentírásban bőséges példájok vadnak.”

Míg a 17. század elejének kéziratos prédikációit erős érzelmi töltés jellemzi, az 1670-es évekből ránkmaradt kötetben a kor divatos prédikálási módja és szerzői hatására szigorú rend szerint strukturált a szerkesztésmód. A beszédek rövidege, a másolás könnyen olvasható volta és átlátszó szerkezete és teljes kidolgozottsága lehetővé tette, hogy esetleg licenciátusok is felolvassák ezeket a szentbeszédeket.

Stockinger Mátyás prédikációi

Egy régi magyar prédikációkból összeállítandó szöveggyűjteményhez¹⁷⁸ ferences prédikációkat keresve akadtunk Stockinger Mátyás 1680-as évek végéről fennmaradt kézirataira. A Csíksomlyón és környékén elmondott beszédek némelyikének nyelve és mondandója középkor végi kódexeinkre emlékeztetett.

Stockinger Mátyásról nagyon keveset tudunk. Eperjesi származású,¹⁷⁹ 1683-ban – a Thököly-féle harcok miatt – Lengyelországban szentelték papá.¹⁸⁰ Egyik prédikációjának ismételt elmondási dátuma 1693, akkor még Csíksomlyón tartózkodott.

Prédikációiban nagyon sok középkorban szokásos jellegzetességgel találkozhatunk. Bizonyára nemcsak a hagyomány, hanem konkrét források is

¹⁷⁸ Lásd a 47. jegyzetet.

¹⁷⁹ Ezt legtöbbször feltünteteti prédikációs kötetében neve írásakor.

¹⁸⁰ KARÁCSONYI, *Szent Ferencz rendjének ...* (82. j.), II/251–252.

okai ennek. Nem elvontan magyarázza a hittételeket, hanem a köznépnek érthető módon, sok példával élve. Például úrnapi beszédében a reformátusok ellenében így fogalmazott:

„De immár akárminthet vesződjenek, s osszák a koncot, elég az, ha ezen titkos dologban Cálvinus szavait helyén hagyjuk, úgy cselekedett Krisztus, mintha valaki borral kínálná jóakaróját, de innya nem adna, hanem egy csigert, avagy mászlást mutatna néki, melytől ezer mélyföldnyire vagy még messzebb volna valahol a bor. Avagy, ha csak jelét adja Krisztus és nem valóságos testét, szintén úgy cselekeszik híveivel, mint aki egy madárra hína ebédre és a madár képét tenné az asztalra, hogy megegyűk. Ha valaki egy kúvárat vagy kastélyt testamentomban hadna hadnaké, azonban a patvaros fiak egy kőház képét, vagy a kastélynak képét adnának néki, mely jele és példája a kastélynak. Ha tenéked száz aranyat hadnának testamentomban, és azokat csak papírosra ábrázolva adnák, mely jele a száz aranyaknak, vagy peniglen ha vadászatjában fogott szép nyúlhúsról hína és csak nyúl-képet tenne az asztalra; vajon köszönheted-e a jó tartást? Erre azt mondják a kálvinisták, hogy hit által észik és nem valóságosan. Hogy vészi hit által, ha csak jelének mondja és nem valóságos testnek? Mindezekből világosan következik, hogy azt is megesszik a kálvinisták, ami nincsen.”

A gyakori „talán azt mondanád” és hasonló fordulatok már a középkorban is csak sablonok lehettek. A dramatikus előadásmódból maradhattak a dialógizálás sajátos fordulatai például az úrnapi prédikációban, bár szó sincs a papon kívüli személy szerepeltetéséről, legfeljebb az utasítás szerint kézbe vett Biblia felmutatásáról.

„Lépjünk tovább. Hol vagy te, Szent Márk, Krisztusnak második menyei secretarius, aki Krisztusnak minden titkos dolgait írásba foglaltad? Jer ide, állj elé a te menyei pecsételés leveleddel, mutasd meg kezéd írását, avagy micsoda formában írtad meg az Úr Krisztus végvacsoráját? Vigyázzunk reá jól és hallgassuk meg, talám nyilvánban találjuk, talám más-képpen mondotta, nem tulajdon testének s vérének. (NB. hic accipe Bibiam, si necessitas et commoditas fuerit.)

[...] Hát te, Szent Lukács, hol vagy? Állj elé te is a te pecsételés leveleddel, miképpen írtad le az Úr Krisztus szavait? [...]”

Ugyanazok a fordulatok, mint az 1620 körül leírt, fentebb tárgyalt karácsonyi dramatikus prédikációban. Ott a dramatizáló beszéd még eljátszható volt vagy lett volna, itt nincs szó erről. Csak a szokásos fordulatok szerepelnek.

Ha beleolvasunk a függelékül közölt prédikációkba, például a pünkösdhétfőibe, észre kell vennünk, hogy mennyire hasonló hangnemben prédikált Laskai Osvát. A magyar szöveg közvetlen forrását azonban hiába kerestük nála. Jellemző az egész kötetre, hogy a hallgatók gyakori megszólítása szinte párbeszédbe csúszik át. A bekezdések elején gyakori a figyelemfelhívó fordulat. A kérdéseknek nemcsak a hallgatók bekapcsolásában fontos a szerepe, hanem a kitűzött tárgy kifejtésének folyamatában is. Például a függelékben közölt karácsonyi beszéd végén. A magyarázó, meggyőzésre szolgáló mondatokat meg-megszakítják e köznapi beszédfordulatokkal feltett kérdések, az újabb és újabb példák.

A pünkösdhétfői beszédben „etc, amplifica, explica; explica melius, si placet” bejegyzések fordulnak elő. A beszéd végén tetszés szerinti kiegészítés, rövidítés lehetőségéről van szó. Minderről azért érdemes külön is szólnunk, mert bármennyi előadásra utaló jegyet is találunk a leírt prédikációban, annak szó szerinti, ismételt elmondására – a prédikálási útmutatók javaslatai szerint – bizonyára nem került sor. Ha a prédikáló pap forrásként más által írt prédikációt használt, felkészülésének mellőzhetetlen része a készen talált beszédek akkommodálása, saját közönségéhez alkalmazása.

Nagypénteki dramatikus prédikáció

A Stockinger által összeállított egyik nagypénteki magyar nyelvű prédikációban a dramatizáló jegyek egy egész beszéden végighúzódnak. Ráadásul ez a beszéd nagypénteki, Krisztus szenvedéséről szóló, s éppen egy csíksomlyói ferences tollából származik. Benne az egyik jelenet, az ún. *Égi per* külön címmel ellátva szerepel. Fentebbi tapasztalataink és a szakirodalom¹⁸¹ Laskai Osvát nagypénteki sermójához vezettek, és valóban, egyértelműen az ő híres beszéde Stockinger magyar prédikációjának forrása. Egyéb forrást e beszéd készítésekor nem is használt, a kevés eltérés magyarázható a szóbeli panelekkel.

A csíksomlyói passiójátékokról az 1720-as évektől kezdve rendelkezünk szöveges emlékekkel.¹⁸² 16. század eleji kódexeinkben a szenvedéstörténethez kapcsolódva fordulnak elő magyar nyelvű, elmélkedésre és előadásra is

¹⁸¹ *Régi magyar drámai emlékek, I.* (152. j.), 349–390. Kardos Tibor tanulmányának középkori, latin nyelvű, dramatikus prédikációinkkal foglalkozó része: I/97–109.

¹⁸² Vö. KILIÁN István, PINTÉR Márta Zsuzsanna, VARGA Imre, *A magyarországi katolikus tanintézmények színjátszásának forrásai és irodalma 1800-ig*, Budapest, Argumentum, 1992 (A magyarországi iskolai színjátszás forrásai és irodalma), 44–77. Az első adat 1721-ből már passió, benne a később is gyakran szereplő, megváltásról szóló égi tanácskozással.

alkalmas jelenetek. A középkor végi erdélyi szárnyasoltárok ábrázolásai mögött is devóciós passiók szenvedéstörténeteit feltételezi a kutatás. A 18. századi iskolai színjátékok elemeiből visszakövetkeztetve a magyar ferenceseknél folyamatosan jelen lehetett a dramatikus prédikáció és az abból kialakult devóciós passió.¹⁸³ A feltételezett előzmények közé tartoznak a középkor végi ferences szerzetesek, Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát dramatikus prédikációi. Laskainak inkább van érzéke a drámaiság alkalmazásához, mint „a nagyarányú skolasztikus felosztások, széles és ritmikus szerkezetek iránt”. Nagypénteki prédikációjában, miként több kortársa,¹⁸⁴ megírta a teljes szenvedéstörténetet, felvéve abba kora passióinak jeleneteit. Kardos Tibor a Régi magyar drámai emlékek kötetbe Laskai nagypénteki devóciós passiójának egyes részleteit felvette (pl. a betániai jelenetet és a Mária-síralmak nagyobbik részét), kísérő tanulmányában pedig külön kiemeli a beszédben található prófétai játékot „Jézus halálának elrendeléséről”, mely a Getsemane kerti jelenetbe van beékelve. Ez a passió „a legszebb, melyet latin szövegekben ez idő szerint Magyarországon ismerünk.”¹⁸⁵ Ebből kompilált/fordított Stockinger. Pintér Márta Zsuzsanna Kardos Tibor alapján Laskai 18. századig érő hatását látja abban, hogy egy 1759-es passiójáték szinte szó szerint fordítja magyarra prédikációjának szavait a betániai jelenetben (Szűz Mária Júdásra bízva fiát).¹⁸⁶

Laskai nagypénteki beszéde a rövid evangéliummagyarázat után 7–7 jelenetből megformált 7 theatrum: tulajdonképpen „spectaculum”-má alakított szenvedéstörténetet. Alább közölt rövid vázlatunkban dőlt betűkkel jelöltük a Stockinger beszédében szereplő részleteket. A szögletes zárójelben álló számok Stockinger szövegének sorrendjére utalnak, az előttük vagy utánuk álló három pont pedig arra, hogy Stockinger több-kevesebb részt elhagyott Laskai megfelelő fejezetéből.

Laskai Osvát nagypénteki beszédének felépítése:

[Pericopa:] Egredimini et videte filie Sion regem Salomonem in diademate quo coronavit eum mater sua in die desponsationis. Can. III.

¹⁸³ PINTÉR, *Történeti rétegek* ... (152. j.), 128–129.

¹⁸⁴ Lásd például a 72. jegyzethez tartozó főszövegben idézett ferences passiót: húsz stációval.

¹⁸⁵ *Régi magyar drámai emlékek*, (152. j.), I/107–109. KARDOS Tibor a Laskai által összeállított szenvedéstörténetből a Betániai jelenetet és a Mária-síralmakat tartalmazó részleteket közölte latinul és Szilvás Gyula magyar fordításában. Uo., I/350–375. A passió bevezető fejezetének és a hét theatrumra osztásának latin szövege uo., I/376–377.

¹⁸⁶ A szinte szó szerinti egyezés származhatna közös forrásból is. Sőt az sem lehetetlen, hogy általánosan használt panelek épültek be a csíksomlyói passiókba.

[A magyarázatban Krisztus szenvedésének szemlélésére hívja az egyház tagjait.]

Primo ad considerandum regis Christi maiestatem

Secundo ad considerandum generis humani iniquitatem

Tertio ad considerandum praesentis diei lugubritatem

[...] Ideo congregati sumus huc, ut piam mortem eius deileamus. [...] Ecce narrabo vobis. Venite igitur caelestes milites, sancti angeli, et videte maius spectaculum quam habuistis cum Lucifero et eius angelis in coelo. Egredimini [...] Sed et vos o pia matres egredimini [...] considerate [...]

[Pericopa:] Egredimini [...]

Unde devotum Christi membrum et compassionem plenum si quaeratur [...] Si quaeratis quo egrediamur, dico vobis ad septem theatra, scilicet

Primo ad theatrum divinae profunditatis, et ibi videte causam, pro quo moritur

Secundo ad theatrum divinae charitatis, et ibi videte secretum, quod instituitur

Tertio ad theatrum Oliveti montis, et ibi videte irreverentiam, quo afficitur

Quarto ad theatrum humanae impietatis, et ibi videte opprobrium, quod patitur

Quinto ad theatrum civitatis Hierusalem, et ibi videte insignium, quod inponitur

Sexto ad theatrum mortis, et ibi videte vexillum, quod elevatur

Septimo ad theatrum sinus Matris, et ibi videte sanctum corpus, quod sepelitur

[t₅ra—]

Primo sancta mater ecclesia hortatur, ut egrediamur ad theatrum divinae profunditatis et ibi videamus causam, pro qua innocens Christus Dominus noster moritur. Cuius quidem innocentiam proclamavit proditor Judas dicens, Matth. XXVIII. Peccavi tradens sanguinem iustum. Item proclamavit ipsius iudex Pilatus dicens, Joa. XIX. Nul- lam causam mortis invenio in homine isto. Idem lavans manus dixit: Innocens ego sum a sanguine iusti huius. Similiter latro proclamavit Christi innocentiam dicens, Lu. XXIII. Nos quidem digna factis accipimus, hic autem innocens est. Similiter uxor Pilati dicens, Matth. XXVII. Nihil tibi et iusto huic. Et licet Christus Dominus fuerit innocens tamen traditus fuit et traditur a septem personis, scilicet

Primo a Patre ex nimio amore

Secundo a Filio ex obedientiae fervore

Tertio a Iuda ex avaritiae ardore

Quarto a Iudaeis ex invidiae rancore

Quinto a Pilato ex humano timore

Sexto a simoniacis ex pecuniae favore

Septimo a populo ex pravo dulcore [...]

[t₈rb—]

Secundo sancta mater ecclesia hortatur filios suos, ut egrediamur ad theatrum charitatis, et ibi videamus sacramentum quod instituitur. Hoc quippe sacramento

altaris ostendit Christus nobis suam magnam charitatem, in quo totam suam passionem recogitandam inclusit. Ideo dicit: Hoc facite in meam commemorationem. Unde in sacro charitatis theatro conspiciamus septem charitativa Christi opera, scilicet

Primo amabilem separationem
Secundo desiderabilem convivationem
Tertio compassibilem perturbationem [...3...]
Quarto admirabilem exemplationem
Quinto memorialem doctrinationem
Sexto affabilem consecrationem
Septimo divinalem explanationem [...]

[v₂va—]

Tertio sancta mater ecclesia hortatur ut egrediamur in theatrum montis Oliveti, ut ibi videamus irreverentiam Christi, qua afficitur. Cuius maiestas licet a Iudaeis multis contumeliis dehonesta fuerit in verbis; hodie tamen post verba venerunt ad verbera in factis. Et ideo in hoc theatro videamus Christi septem facta notabilia, scilicet

Primo eius devotam orationem [1... 1...]
Secundo angelicam confortationem [...1, 2...]
Tertio diffinitivam passionem [5]
Quarto proditoriam executionem [4...]
Quinto poenosam captationem [4]
Sexto inhonestam deductionem [4]
Septimo apostolicam dispersionem [4...][...]

[v₆ra—]

Quarto sancta mater ecclesia suos hortatur ut egrediantur in theatrum impietatis, et ibi videant opprobrium inhonestatis, quod magister noster Christus patitur. Magna profecto et ineffabilis fuit irreverentia creatorem omnium ac regem angelorum sic ligatum ducere, et tantam maiestatem laedere et cruentare. Sed revera Iudaeorum impietas maiora his inhonestatis opprobria molitur eidem inferre. Unde in hoc theatro septem inhonestates Christo Domino a Iudaeis illatas hodie intueamur, scilicet

Primo inhonestatem alapizationis
Secundo inhonestatem blasphemationis [...6...]
Tertio inhonestatem accusationis [...6...]
Quarto inhonestatem irrisionis [...7]
Quinto inhonestatem flagellationis [7]
Sexto inhonestatem sententiationis [7...]
Septimo inhonestatem coronationis [...8...][...]

[x₂vb—]

Quinto sancta mater ecclesia hortatur, ut egrediamur ad theatrum civitatis Hierusalem, et ibi videamus insignium maiestatis, quod a Christo portatur: coronam et crucem. Unde isto theatro septem inspiciamus in vero Christo rege, scilicet

Primo quomodo affligitur
Secundo quomodo reinduitur
Tertio quomodo oneratur [9]
Quarto quomodo educitur [9...]
Quinto quomodo alleluiatur [9...]
Sexto quomodo compatitur
Septimo quomodo alloquitur [...]

[x₃vb—]

Sexto sancta mater ecclesia hortatur nos, ut egrediamur in theatrum Calvariae montis, ut ibi videamus hodie vexillum salutis nostrae, quod elevatur, in quo quidem theatro septem deplenda conspiciamus, scilicet

Primo Christi denudationem
Secundo Christi conclavationem
Tertio crucifixi elevationem
Quarto Christi blasphemisationem
Quinto Christi doctriationem
Sexto Christi animae commendationem
Septimo Christi lateris vulnerationem [...]

[x₆ab—]

Septimo sancta mater ecclesia hortatur suos, ut egrediamur ad theatrum sinus matris, ut ibi videamus corpus Christi, quod iam post mortem sepelitur. Ubi septem flenda consideremus, scilicet

Primo quomodo deponitur
Secundo quomodo deplagitur [...10...]
Tertio quomodo delinitur
Quarto quomodo sepelitur
Quinto quomodo circumcingitur
Sexto quomodo mater revertitur
Septimo quomodo sepulchrum munitur

A kompiláció és akkommodáció tanulmányozására jó példaként szolgál a latin és magyar prédikációk összevetése. Stockingernél ebben a prédikációban is többször előfordul az etc. jelölés, mely további bővítési lehetőségekre utal. Egyszer zárójelbe tett latin bejegyzéssel ugyanezt tanácsolja: *Dilata, si placet*.

Stockinger nagypénteki passiószószédét a papok számára kiadott útmutatónak megfelelően készítette, akkommodálta Laskai szövegét. Ezzel az er-

déli ferencesek középkor óta folyamatos prédikációs gyakorlatának újabb bizonyítéka került elő. A magyarul az 1680-as évek végén készült dramatikus prédikáció közvetlen összekötő láncszem az eddig csak latinul ismert középkori szövegek és az 1721-től fennmaradt csíksomlyói passiók között. Azt sajnos Stockinger e beszéd után nem jegyezte fel, hogy hol és milyen módon mondta el, esetleg szerepeltetett-e más személyeket prédikálás közben. Az *Égi per* prédikáción belüli külön címe mintha erre utalna. Egyébként ezen részlet beillesztése nem egészen sikerült. Az események menetében Jézust elfogták, elhurcolták, a tanítványok szétszélednek, aztán kerül sorra az égi per, annak befejezése után Jézus még mindig az Olajfák hegyén verítékezik.

Néha elszakadt Stockinger Laskai szövegétől. Nemcsak elhagy, itt-ott bővebb annál. Jól megfigyelhető ez függelékünkben több helyütt is. Például mindjárt a szenvedéstörténet elején, mikor Jézus Szent Péterhez intézett szavaiban etc. és „Amplifica si placet” megjegyzéssel további bővítési lehetőségekre hívja fel a figyelmet. Vagy a tanítványokhoz intézett szavaknál Laskai a szinoptikusok közül Máté evangéliumát jelöli meg, Stockinger pedig Márkét. A prédikáló papok és a hallgatóság előtt is ismert helyzetben bizonyára több szokásos (esetleg újonnan megfogalmazott) szövegrészlet beiktatására is sor kerülhetett.

Stockinger Mátyás Jézus szenvedéstörténetéről szóló dramatikus prédikációja nem egyedülálló a 17. század végén. Az evangéliumok szenvedéstörténeteit (Szent Mátéét és Szent Jánosét) virágvasárnap, illetve nagypénteken ünnepélyesen olvasták fel, énekelték el. Ha nagycsütörtökre, nagypéntekre prédikációt készített egy-egy pap, akkor az többé-kevésbé dramatikus. A 17–18. században délnémet területeken is szokásban maradt passiójátékok¹⁸⁷ mellett éppúgy megtalálható a korabeli dramatikus prédikáció, mint Csíksomlyón. Michael Stainmayr premontrei kanonok *Rationale ecclesiasticum* először 1679-ben jelent meg Münchenben. Mi a váradi ferencesektől Szécsénybe került 1684. évi kiadását használtuk.¹⁸⁸ Stainmayr folytatásos drama-

¹⁸⁷ DÖMÖTÖR Tekla, *A passiójáték – Összehasonlító tanulmány a német irodalom köréből*. Budapest, 1936 (Minerva-Könyvtár, 104), 41–42, stb.

¹⁸⁸ STAINMAYR, Michael, *Rationale ecclesiasticum oder Geistliches Brustblatt, das ist Christliche Predigen ... I. Theil*, München, S. Rauch, 1684. A kötet felleléséért és rendelkezésünkre bocsátásáért Fáy Zoltánnak tartozunk köszönettel. Mai jelzete: Magyar Ferences Könyvtár 05700017, Szécsény, Kecskeméti gyűjtemény. 1700 körüli tulajdonbejegyzés az a₃ levélen: „Residentiae Varadiensis Ord. Min. Ref. Provinciae Hungariae Sanctissimi Salvatoris.” Michael Stainmayr premontrei kanonok címlap szerinti tisztségei: „Ecclesiae Osterhoviaanae abbas, per utramque Bavariam, Tyrolim, et Charintiam vicarius generalis, ac visitator.” STAINMAYR Jézus szenvedéstörténetéről írt dramatikus prédikációiról lásd HERZOG, *Geistliche Wohlredenheit*, (30. j.), 65–69.

tikus szenvedéstörténetről szóló beszédekét írt. Nagycsütörtöki első prédikációja is dramatikus,¹⁸⁹ a másodikban az Olajfák-hegyi jelenethez kapcsolódva szerepel az égi per: *Jesu Christi Geistlicher-Gerichts-Proceß*. A per funkciója a Laskai Osvátnál és annak nyomán Stockinger Mátyásnál elhelyezettel azonos.¹⁹⁰ A prédikációban a pap és a kórus párbeszéde közben megjelenik Jézus is („Hie erscheinet Christus”), előtte a pap már elmondta hallgatóinak, hogy az ő szerepe a prédikáló pap helyett bírói szerep lesz.¹⁹¹ Jézusnak a törvények szerint meg kell halnia. Ezért a bírói szerepében a pap a természet törvényeiről megkérdezi/felidézi Ádámot, Noét, Ábrahámot, Izsákot, Jákobot és Józsefet; az írott törvényről Mózeset, Dávidot, Salamont, Izaiást, Jeremiást, Dánielt és Zakariást,¹⁹² az irgalmas szeretetről pedig Keresztelő Szent Jánost, Szent Péter és Pál apostolokat és a négy evangélistát. Az ítélet: keresztre feszítés. A prédikációban szerepel a zsidók kórusa. Jézus csak a prédikáció vége felé sóhajtja el az evangéliumokból ismert Atyám, ha lehetséges-t.¹⁹³ Stainmayr következő, nagycsütörtökre és nagypéntekre készített prédikációja az utolsó vacsora és Jézus elfogatása jeleneteit dolgozza egybe, szintén dramatikus elemeket alkalmazva, a negyedik, szenvedéstörténettel foglalkozó nagypénteki beszéd pedig keresztút (stációk szerint).

Fentebbi megfigyeléseink óvatosságot ajánlanak a prédikációk – különösen nyelvtörténeti – elemzésénél. Még nyomtatásban megjelentetett prédikációk is gyakorta csak mások műveiből (és nemcsak prédikációiból) kiszede-

¹⁸⁹ Címe: *Geistliche Seelen-Jagdt*. (Thema: Venatione ceperunt me quasi feram inimici mei gratis. Thren. 3. v. 52.) Utasítást tartalmaz a trombiták megszólaltatására, Jézus és Judás szerepére stb. („Allhie wird die Trompeten geblasen.” „Hier erscheinet Christus mit drey Jüngern.” „Hie fällt Christus nider am Oelberg” „Christus kehret sich mit Verwunderung zu seinem Jüngeren, und gehet widerumben auff den Oelberg etc.” „Judas gibet ihm den Kuß, sprechend: Seye gegrüßet Maister.” A prédikáló pap mellett Jézus többször, a zsidók egyszer kapnak megszólalási lehetőséget.

¹⁹⁰ A 18. századi csíksomlyói passiók közül 14-ben szerepel hasonló, az emberiség megváltására szavazó égi tanácskozás. Vö. *Csíksomlyói nagypénteki misztériumok*. Kiad. és bev. FÜLÖP Árpád. Budapest, Franklin-Társulat, 1897 (Régi Magyar Könyvtár, 3), 38.

¹⁹¹ Az általunk közölt csíksomlyói karácsonyi és nagypénteki dramatikus prédikációkban is megfigyelhető, hogy a pap, ha a dialógusokat betanított, néhol teljesen háttérben marad, bár végig ő az irányító: ő az események előhívója és kommentálója is. A beékelt jelenetek mindvégig az eseményekhez illőek, sem a tanítás tisztasága, sem a docere, movere, delectare elve nem sérül.

¹⁹² A bibliai előképek (praefigurationes) a prédikációkban gyakran előkerültek. A florilégiumokban is gyakori az ószövetségi előképekre hivatkozás. A szenvedéstörténetről külön megjelent kötet: *Hortus Getsemanicus ex variis figuris Veteris Testamenti ...* Varadini, 1754.

¹⁹³ A beszédet, annak felvezetését elhagyva, függelékünkben közöljük.

getett részleteket illesztettek egybe,¹⁹⁴ ugyanakkor egy-egy téma memóriában őrzött anyaga is meghatározó lehet.¹⁹⁵ A történeti szempontokat mellőző műelemzési technikák tényleg vezethetnek. Stockinger nagypénteki passiók prédikációjánál magyarázatot kell adnunk például arra, hogy e kéziratban maradt dramatikus beszéd és az egy évtizeddel később Nagyszombatban megjelent, Újfalusi Judit klarissza apáca által cseh nyelvű szövegből készült *Makula nélkül való tükrök* című ájtatossági műben olvasható, azonos fogalmazású szövegrészleteknek (a betániai jelenet és az égi per esetében¹⁹⁶) mi a magyarázata.¹⁹⁷ Lehetséges, hogy Laskai Osvát szövege köszön vissza magyarul cseh közvetítéssel?

Az *Égi pernek* az említettektől eltérő változatát tartalmazza egy 15. század végéről származó ferences, magyar nyelvű kódextöredék, a Piry-hártya is. Csapodi Csaba misztérium-dráma tördékeként írta le.¹⁹⁸ Kedves Csaba azt feltételezi, hogy olvasmányul „egy színjáték szöveggönyvéből” másolták kódexbe. A szöveget drámatöredékként tárgyalja, a „némi gondot” jelentő narratív részleteket szerzői utasításként könyveli el.¹⁹⁹ Másutt Laskai Osvát latin passiójából készült magyar fordításnak[!] tartja.²⁰⁰ Kétségtelen, hogy azonos forrásvidékről származó szövegekről van szó, de a szerkezetbeli különbség kizárja a közvetlen összefüggést. Ha a kézirat datálása helyes, akkor egyidejű a fennmaradt magyar és a latin változat. A középkor végi és kora újkorai gyakorlatban – miként többször utaltunk rá – a műfajok közt nem volt merev ha-

¹⁹⁴ Erről már MIHALOVICS Ede is beszámolt (*A katolikus prédikáció ...* (60. j.), II/101).

¹⁹⁵ A fordítás/kompilálás során is automatizmusok működtek. Például Laskai Mater pia, Mater Virgo Maria, Domina, Mater Domini, Beata Virgo, dilecta Mater kifejezéseiből (Boldogságos) Szűz Mária lett.

¹⁹⁶ *Makula nélkül való tükrök; [...]* ÚJFALUSI Judith által cseh nyelvből magyar nyelvre fordított, Nagyszombat, 1712. 60. és 69. rész: pp. 265–268. és 304–310. A cseh fordítás MARTIN COCHEM német eredetijéről készült, jelentős átalakításokkal. A kompilátor: Edelbert Nymburský kapucinus szerzetes. Vö. VIDA Tivadar, *Makula nélkül való tükrök*; Magyar Könyvszemle, 1967, 250–253.; KÄFER István, *Az Egyetemi Nyomda négyszáz éve (1577–1977)*, Budapest, Magyar Helikon, 1977, 27.

¹⁹⁷ LASKAI Osvát cseh nyelvű, 1605. évi kiadásának és MARTIN COCHEM (előző jegyzetben említett) csehre fordított művének összehasonlító vizsgálata folyamatban van.

¹⁹⁸ Magyar Tudományos Akadémia, Kézirattár, K 36., CSAPODI, A „*Magyar Codexek*”, (141. j.), nr.

¹⁹⁹ KEDVES Csaba, *Magyar nyelvű drámatöredék a 15. század végéről = A magyar színház születése – Az 1997. évi egri konferencia előadásai*, szerk. DEMETER Júlia, Miskolc, Egyetemi Kiadó, 2000 (A régi magyar színház, 1), 200–209, i. h. 204–205.

²⁰⁰ KEDVES Csaba, *A csíksomlyói misztériumdrámák szerkezeti kérdései = A magyar színjáték honi és európai gyökerei*, (143. j.), 32.

tár. A szenvedéstörténet szövegegységei, az apokrif szentírási szövegeké is, egyaránt előfordulnak prédikációkban, imádságokban, elmélkedésekben, drámákban és népénekekben. A téma körüljárása során szerzett ismereteink alapján úgy látjuk, hogy a Piry-hártya szövegtöredéke a dramatikus prédikáció jegyeit viseli magán. Forrásként azonban nem szükséges pontos latin megfelelőt keresnünk, mert kompilációs szövegalkotással készülhetett Laskai Osvát prédikációjából is.

Összegzés

A magyarországi ferencesek 17. századi prédikációiból kimutatható, hogy létezett a ferences prédikálásnak olyan vonulata, melyben az érzelmek felkeltésének az átlagosnál nagyobb volt a szerepe.²⁰¹ Ebben gyakori a teremtett világra való rácsodálkozás és rácsodálkoztatni akarás, az érzelmi kitörések által keltett amplifikáló bőség. A középkor végi érzelmi telítettségű prédikálási gyakorlat a ferenceseknél belső irodalmi hagyományként folytatódott. A reformáció tanait el nem fogadó hívek körében a közönség igényei sem változtak. Az érzelmi ráhatás fontosságát hangsúlyozta a ferences Gyöngyösi Krizosztom 1665-ben prédikáló papok számára nyomtatásban megjelentetett útmutatásában.

Középkori mintákból eredeztethetők a függelékben közölt, Erdélyben magyarul, 1620 körül karácsonyra, az 1680-as évek végén nagypéntekre összeállított dramatikus prédikáció. A karácsonyi prédikáció és karácsonyi népszokásaink kapcsolata további elemzést igényel. Ezt a dramatikus beszédet valószínűleg erdélyi misszióban lévő jezsuita szerzetes a körülményekhez alkalmazkodva vetette papírra. A 17. század elején a jezsuita szerzetesnek Erdélyben éppúgy egyszerű, a hagyományokhoz ragaszkodó hallgatóság hitét kellett táplálnia, mint a ferenceseknek. Stockinger Mátyás csíksomlyói ferences szerzetes 1680-as évek végén készített nagypénteki prédikációja és a 18. századból ismert csíksomlyói passiójátékok középkorba nyúló, azonos vonulat részei, azonos cél által meghatározottan. A forrás a ferences előd, Laszcai Osvát híres latin nyelvű szenvedéstörténete.

Egy ismeretlen ferences 1663-ban – középkori szerzőkből, vagy talán inkább a szövegláncolat későbbi pontját, Pázmány Péter prédikációját idézve – így fogalmazta meg a prédikálás lényegét: a prédikáció célja az üdvösséghez szükséges dolgokra, az isteni és a felebaráti szeretetre gerjesztés, a bűnök siratására és megjavulásra ösztönzés. Nem új ismeretek közlése volt fontos, hanem a vágyakozás felélesztése. Ezt a célt különböző műfajok vallották magukénak: ennek szellemében jöttek létre imádságok és népénekek, aszketikus olvasmányok, prédikációk és színjátékok. A konkrét helyzet döntötte el, hogy milyen műfajban, milyen kompozíciós keretek között szólalt meg a memóriában őrzött sablonokból és egyházi előírásokban meghatározott segédkönyv-

²⁰¹ Nem minden ferencesre, a szóba jövő szerzők esetében sem minden prédikációra jellemző az ilyen prédikálás. Például „Temesvári Pelbárnál fel sem merül, hogy az érzelmek útján hódítsa meg hallgatóit.” HORVÁTH Cyrill, *Temesvári Pelbárt és beszédei*, Budapest, Franklin Társulat, 1893, 33–35.

vekből vett tanítás. A különböző műfajokban rögzült latin és anyanyelvi panelek együttes vizsgálata az elkövetkezendő idők sokat ígérő kutatási területé válhat. Az általunk tanulmányozott források kiegészülhetnek a vallásos folklór szövegeivel és művészettörténeti emlékekkel.

Anyanyelvű vallásos emlékeink nemcsak kötött ima- és énekszövegek révén érintkeznek közvetlenül a középkorral, hanem a barokk hitélet középkori szövegeket megőrző lelkisége, megnevezhető szerzők révén is. Nem maradt fenn sok nyomtatott emlék a ferencesek ez irányú tevékenységéről, talán a rend szegénysége is oka ennek. Közölt forrásainkra és környezetükre azért is figyelniünk kell, mert a latin és magyar nyelv használatának viszonyára következtethetünk belőlük. A prédikáló papok ugyan még a 17. században is gyakran latinul (vagy latinul és nemzeti nyelven vegyesen) készültek fel a prédikálásra, maga a prédikálás azonban, néhány kivételes esettől eltekintve, anyanyelven történt. A kéziratban fennmaradt csíksomlyói kötetek későbbi kezek feljegyzései szerint segédkönyvként szolgáltak. Egymásnak azonban nem forrásai. A latinul és anyanyelven egyaránt jól tudó szerzetesek a prédikálási útmutatókban ajánlott módon, a könyvtárunkban hozzáférhető könyvekből állították össze beszédeiket, adott közönségükhöz is igazodva.

FÜGGELÉK

(Források)

A források átírásáról

A magyar nyelvű prédikációk szövegét mai helyesírással közöljük. A forrásokban néha hiányzó központosítást pótoltuk, a margón található utalásokat kerek zárójelben és apróbb betűkkel a szöveg megfelelő helyére illesztettük. A szögletes zárójelben közölt utalások és megjegyzések a forrásokban nem szerepelnek. Az aláhúzott szövegrészleteket dőlt betűkkel írtuk át. Az áthúzott szavakat csúcsos zárójelbe tettük.

Gyöngyösi Krizosztom útmutatója prédikáló papoknak, 1665

Gyöngyösi, Johannes Chrysostomus: *Instructio concionatorum*²⁰²

In nomine Domini. Amen.

Regulae breves et utiles in conficiendis concionibus,
ad faciliorem, tam concionatorum laborem et studium,
quam ad captum et fructum auditorum

Prima regula

Posito themate praemittas praemium vel exordium, illud sit breve, suave gratumque, pro dispositione rerum audiendarum; unde captes benevolentiam ab auditoribus, et attentos, hilares, promptos, bene dispositos et alacres illos reddas; quatenus quae sunt audituri, radices in cordibus firmos, ad producidos tandem uberrimos fructus figant.

Secunda regula

Ponas propositionem, et repetito themate incipias narrationem, pro doctrina fundamentali vel a deffinitione, vel a descriptione; vel a proprietatibus; vel a causis, vel ab effectibus etc. cum distinctione et divisione, et sic simul a partium enumeratione, totam essentiam enarrare, explicare et explanare poteris, atque a principiis, medio, usque in finem inclusive lucide demonstrabis. Valet vel maxime ad hoc liber nomine Polyeanthea[!].

Tertia regula

Oportet, ut argumentatione et probatione utaris (est etiam hic locus disputandi, controversandi ad maiorem elucidationem), in primis ab auctoritate Sacrae Scripturae, auctoritate diversorum Patrum, ratione simili exemplis, poteris et philosophorum auctoritates inducere et axiomata; et his similibus amplificare, ad maiorem confirmationem rerum enarratarum.

Quarta regula

Cum sermones debeant fieri ob morum reformationem, virtutum insertionem, vitiorum extirpationem, necesse est, ut intus corda auditorum movean-

²⁰² GYÖNGYÖSI, Joannes Chrysostomus, *Vellus aureum beatificandae animae*, Leutschoviae, 1665, c₂v–c₉v. (RMK II 1051.)

tur, et quidquid ex praecedentibus potest colligi ob praememoratos effectus, illud totum huc debet dirigi, et illis secundum propositionem et capacitatem, est, esse concionatorum affectus tangere; nam sunt docti et indocti, gnari et ingnari, atque per diversas figuras, metaphoras, motiva, inducere ad illos excitandos, quatenus eos bona subjecta reddas, et sic epilogando tandem finaliter cum fructu spirituali et benedictione Dei dimittas.

Ad ista omnia fructuose obeunda inserviunt infra notanda, secundum materiam praepositam, applicando gustui, et salubri affectui auditorum.

Nimirum, ut sunt

Vel, *exclamatio*, quando scilicet cor affectu charitatis vel metu etc. incenditur, et tanquam aqua ad ignem ebullit, et fervet, tunc erumpit, et valido clamore profert, ut est: Oh vos omnes, qui transitis per viam attendite et videte, si est dolor sicut dolor meus. [Lam 1, 12] Oh mors quam amara est memoria tua! [Eccl 41, 1] Etc.

Vel, *apostrophe* est ejusdem exclamationis species, sed multo validior et acrior, plurimumque valet ad excitanda corda auditorum, et est, quando commotus animus cum affectu convertit suos sermones ad res inanimatas et mutas, et alloquitur illas, ut est: Cadite super nos montes, et operite nos colles. [Os 10, 8] Cadite super nos montes, et abscondite nos petrae, a facie sedentis super thronum, et ab ira Agni. [Apoc 6, 16] Etc.

Vel, *contraria*, hujus superioris est figura, quando rebus inanimatis et mutis humanos sermones, proprietates, affectus, internos cum figuris externis tribuimus, et sic alloquimur illas, ut est: Dicite omnia ossa mea, Domine quis similis tibi? [Ps 34, 10] Etc. Audite caeli, et auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est. [Isa 1, 2]

Vel, *interrogatio* est figura elegantissima, et est, quando in eodem sermone distinctae interrogationes, de diversis membris sive articulis fluunt, ut sunt: Qui inservit altari, et de altari non vivat? Quis aestum diei sustinet, et merces non accipiat? Quis est homo qui vivat, et non videat mortem? [Ps 88, 49] Etc.

Vel, *obsecratio* et est, quando res proficua, utilis, honesta bene est approbata, et satis amplificata, illam ab auditoribus apprime postulamus, ut est: Obsecro, vos ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis. [Eph 4, 1] Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra, hostiam viventem, Deo placentem. [Rom 12, 1] Etc.

Vel, *adjuratio* adhuc majorem vim habet, quam superior, et est, quando totis visceribus efflagitamus, vel malum evitandum, vel bonum consequendum, interposita autoritate Divini Nominis, ut est: Adjuro te per Deum, ne me torqueas. [Lc 8, 28] Adjuro vos per Jesum, quam Paulus praedicat. [Act 19, 13] Etc.

Vel, *optatio* est desiderantis animi affectus, et est, quando bonum, utile, honestum, volumus aliis, vel nobis ipsis evenire, ut est: Utinam abscindantur, qui vos conturbant. [Gal 5, 12] Utinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui. [Job 6, 2] Etc.

Vel, *imprecatio* est animi motus, et est, quando malum aliis optamus, vel ex compassione tertii, vel ex compassione nostrae miseriae, est timenda, non imitanda, ut est: Effunde indignationem super gentes, quae non cognoverunt te, et super provincias, quae nomen tuum non invocaverunt. [Jer 10, 25] Induantur confusione, qui mala loquuntur super me. [Ps 34, 26] Confundantur et deficiant, detrahentes animae meae, operiantur confusione et pudore, qui quaerunt mala mihi. [Ps 70, 13] Pereant illi qui nos perdere festinant. Etc.

Vel, *admiratio* est mentis excitatio, et est timor ex magna imaginatione, quando res est apprehensa, tunc mens tollitur ad mirandum demutatione insperata, ut est: Aspicite, videte, admiramini, et obstupescite, quia opus factum est in diebus vestris, cum nemo credet cum narrabimur. [Hab 1, 15] Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? [Lc 1, 34]

Vel, *hyperbole* est superlatio, et est, quando res supra fidem, haud tamen supra modum attollitur, fit autem diversis modis, ut est: Et intonuit Dominus de caelo, et altissimus dedit vocem suam. [Ps 17, 14] Caelum turbabo, et conquassabitur terra propter indignationem exercituum. [Isa 13, 13] Etc.

Sunt et aliae figurae, quae multum etiam ad acrimoniam et res applificandos valent; quales sunt repetitio, conversio, complexio, interpretatio, contentio etc.

Quare, ubi vel maxime, quae locum habuerint, inserantur, ad elegantiam sermonis et firmiorem attentionem, cum gustu et fructu auditorum, talia enim subinde penetrant corda saxeae, et mollia confirmant, excitando affectus ad faciendum bona salvifica, et ad exercendum mala damnifica; atque sic fructuosus et remunerabilis erit concionatoris labor et sermo.

Est denique gratia cujusque in componendis sermonibus et concionibus conficiendis, prout Spiritus Sanctus distribuit unicuique prout vult et expedit. Deo gratias.

Magyar fordításban:

Gyöngyösi Krizosztom: Oktatás prédikáló papok számára

Az Úr nevében. Ámen.

*Rövid és hasznos szabályok a prédikációk készítésénél,
mind a prédikáló papok munkájának és igyekezetének könnyítésére,
mind a hallgatóság megnyerésének és hasznának előmozdítására*

Első szabály

Miután megvan a téma, bocsáss előre egy előszót vagy bevezetést, ami rövid legyen, nyájas és tetszetős a meghallgatandó dolgok kijelöléséről, ezzel nyerd meg a hallgatók jóindulatát, mindezeket figyelmesen, jókedvvel, jól elrendezetten és fennköltten mondd el, hogy amiket hallanak majd, mélyen a szívükbe gyökerezzen, hogy bőséges gyümölcsöt teremjen.

Második szabály

Nevezd meg a tárgyat és a téma megisméltésével kezdj mondandódhoz az alaptanítás szerint vagy meghatározással, vagy leírással, vagy sajátossággal, vagy az okokkal, vagy a célokkal stb.; a megkülönböztetéssel és felosztással, és így egyszerismind a részletek felsorolásával minden lényegest el tudsz mondani, ki tudsz fejteni és meg tudsz magyarázni, és az elejétől fogva a közepéig és egészen a végéig bezárólag mindent világosan megmutatsz. Ehhez leginkább a Polyanthea című könyv jó.

Harmadik szabály

Szükséges, hogy érvelj és bizonyíts (itt helye van ugyanis a vitatkozásnak és az érvek ütköztetésének a jobb megértés érdekében), elsősorban a Szentírás tekintélyével, a különböző egyházatyák tekintélyével, hasonló módon példákkal; az elmondott dolgok hatásosabb megerősítésére használhatod a filozófusok tekintélyét és az axiómákat, és ezekhez hasonlókkal bővíthetsz.

Negyedik szabály

Mivel a szentbeszéd az erkölcsök megjavítására, az erények beplántálására és a bűnök kigyomlálására való, szükséges, hogy a hallgatók szívét be-

lül indítsa meg, és ami csak az elődöktől összegyűjthető, az említettek megvalósításához ide kell hozni; mindezeket a prédikáló papoknak figyelembe kell venniük a témát és a hallgatók befogadóképességét illetően, mert vannak műveltek és műveletlenek, tudósak és tudatlanok – és különböző alakzatokkal, metaforákkal serkenteni kell őket, hogy azoknak javára légy és így végül lelki haszonnal és Isten áldásával bocsásd el őket.

Mindezek gyümölcsöző megvalósítására szolgálnak, a hallgatók ízlésének és üdvös érzületének irányításában az elrendezett anyag mellett az alább feljegyzettek.

Kétségtelenül ilyen

Például a felkiáltás, amikor tudniillik a szív a szeretet érzésétől vagy félelemből stb. nekihevül, és éppúgy, mint mikor a víz a tűzre rázubog, felpездül, aztán előtör és erős kiáltással mondja, például: Ó ti, mindnyájan, akik az úton jártok, halljátok és nézzétek, vajon van-e fájdalom, miként az én fájdalom! Ó halál, mennyire keserű a rád emlékezés, stb.

Vagy az „elfordulás”, a felkiáltás fajtája, csak sokkal erősebb és keményebb, és többet ér a hallgatók szívének felgyújtására; azaz, amikor a megindult lélek érzéssel fordítja szavait megszemélyesített és néma tárgyakra, és megszólítja azokat, például: Omoljatok ránk hegyek és takarjatok el minket dombok! Omoljatok ránk hegyek és rejtsetek el bennünket kövek a trónon ülő tekintete és a Bárány haragja előtt! Stb.

Vagy az ellentétek, a fentebbinek külön formája, amikor a megszemélyesített és néma dolgoknak tulajdonítunk emberi szavakat, tulajdonságokat, belső érzelmeket külső alakzatokkal, és úgy szólítjuk meg azokat, például: Mondjátok mindnyájan csontjaim, ki olyan, mint te vagy, Uram? Stb. Halljátok egek és fogd fel füleiddel föld, mert az Úr szól!

Vagy a kérdés, a legválasztékosabb alakzat, azaz, amikor ugyanabban a beszédben jól elrendezett kérdések a különböző tagmondatokból vagy részletekből szétáradnak, például: Akik az oltárnak szolgálnak, nemde az oltárból élnek? Ki az, aki viseli a nap terhét és nem kap jutalmat? Ki az az ember, aki él és nem látja meg a halált? Stb.

Vagy a kérés, azaz, amikor foganatos, hasznos, tisztességes, helyesen bizonyított és eléggé bővített a dolog, és azt a hallgatóktól nagyon követeljük, például: Kérlek benneteket, aki fogoly vagyok az Úrban, hogy méltón éljete ahhoz a hivatáshoz, melyet kaptatok. Isten irgalmára kérlek benneteket, hogy adjátok testeteket Istennek tetsző, élő áldozatul. Stb.

Vagy kényszerítés, a fenténél még nagyobb erejű, azaz, amikor egész bensőnkkel vagy a rossz elkerülését, vagy a jó követését követeljük, az iste-

ni név tekintélyét közbeszúrva, például: Az Istenre kérlek, ne gyötörj! Kényszerítlek titeket Jézusra, amint Pál hirdeti. Stb.

Vagy az óhajlás, a vágyódó lélek érzése, azaz, amikor azt akarjuk, hogy másokkal vagy magukkal jó, hasznos és tisztességes dolog történjen, például: Bárcsak megcsonkíthatnának azok, akik titeket megzavarnak! Bárcsak mérlegre tehetném vétkeimet, amelyekkel haragot vontam magamra! Stb.

Vagy a megátkozás, a lélek felindulása, azaz, amikor vagy egy harmadik személy iránti rokonszenvből, vagy saját szerencsétlenségünk miatt gyötördve másoknak rosszat akarunk; ez félelmetes, nem utánzandó. Például: Önts el haragodat a népekre, amelyek nem ismernek el, és azokra a vidékekre, amelyek nem hívják segítségül nevedet! Valljanak szégyent, akik vesztetre törnek, szégyen és gyalázat temesse be azokat, akik rosszat akarnak nekem! Vesszenek el azok, akik minket elpusztítani sietnek! Stb.

Vagy a csodálkozás, az értelem serkentése, ez a túlzott képzelgésből fakadó félelem; amikor megértettünk egy dolgot, akkor az elme a váratlan változástól csodálkozásra indul, például: Nézzetek, lássatok, csodálkozzatok, álmélkodjatok, mert napjaitokban olyan dolog történik, hogy senki sem hinné, amikor elbeszéljük. Hogyan válik ez valóra, mikor férfit nem ismerek?

Vagy a túlzás, azaz a nagyítás, ez az, amikor egy dolgot a hihetőn felül, de még nem mértéken túl kiemelünk; ez különböző módon lehetséges, például: És megdördült az Úr az égből, a Magasságbeli hallatta szavát. Majd megrendítem az eget, és kimozdul helyéről a föld a seregek [Urának] indulatától. Stb.

Vannak még más alakzatok is, amelyek sokat számítanak a kifejezésben és a dolgok felnagyításában, ilyenek az ismétlés, ismétlés a szakaszok végén, összefűzés [ismétlés a szakaszok elején és végén], szóértelmezés, szembeállítás stb.

Ezért aztán ízléssel, a hallgatók javára legmegfelelőbbeket alkalmazzuk a beszéd ékesítésére és a nagyobb figyelemfelhívásra; ugyanis ezek ismételve behatolnak a kőből való szívekbe és megerősítik a gyengéket, miközben vágyat keltenek üdvhozó dolgok megtételére és a kárhozatosak miatti gyötörődésre; és így gyümölcsöző lesz a prédikáló pap munkája és beszéde, és meglesz a jutalma.

És végül ki-kí kegyelmet is kap a szentbeszéd összeállításához és elkészítéséhez, amint a Szentlélek azt mindenkinek aszerint adja, amint akarja és ahogy üdvös.

Istennek legyen hála!

Dramatikus részletek
Vincentius Ferrerius karácsonyi prédikációjából²⁰³

In nativitate sermo unicus.

Natus est nobis hodie [...]

[h₁vb] [...] Primo venit Moyses dicens Deo Patri:

– Obsecro te, Domine, mitte, quem missurus es, Exod. IV, [13.] prout promisisti.

Secundo David ex parte civitatis totius dicens Filio:

– Domine, excita potentiam tuam et veni, ut salvos facias nos. Ps. septuagesimo nono, [3].

[h₂ra] Tertio Salomon dicebat Spiritui Sancto:

– Mitte illam de celis sanctis tuis. Sap. IX, [10]. Nota.

Mitte illam, id est personam Christi in carne humana, qui mittitur a Spiritu Sancto quantum ad humanitatem.

Quarto Ysaías dicebat:

– Utinam dirumperes celos et descenderes, Ysa. LXIII, [1].

Alii dicebant:

– Veni, domine, et noli tardare etc.

[Post hos Dominus Filium suum misit.] [...] Virgo autem preparabat panniculos de lana et de lino, sicut faciunt mulieres, quoniam sunt iuxta partum. Joseph autem emerat unum vitulum, ut faceret illa die nativitatis magnum festum. [...] [Joseph audivit edictum Augusti] [...] incepit flere dicens:

– O miser, si vado Bethleem, non videbo istam benedictam nativitatem a sanctis patribus tam desideratam. Si non vado, ero inobediens et occidar. Nec etiam [h₂rb] videbo dictam nativitatem.

Sic tristis venit ad domum. Virgo autem Maria consolabatur ipsum. Ita debet facere. Uxor dixit:

– O pater, et quid habetis modo quia deberetur letari, quia Salvator est nasciturus in brevi.

Tunc Joseph narravit Virgini Marie edictum imperatoris et causam sue tristitie. Ad quod Virgo respondit:

– Pater, non ploretis, quoniam ego pro consolatione vestra vadam vobiscum, que etiam sum de progenie David.

²⁰³ VINCENTIUS Ferrerius, *Sermones sacri de tempore per tempus hyemale*, Coloniae 1485. (Országos Széchényi Könyvtár, Inc. 693/1.)

Joseph ex una parte letabatur, quod Virgo vellet ire, ex alia parte dubitabat, quid dicerent sibi gentes, quod duceret secum mulierem iuvenem gravidam, et partui propinquam. Item quaerit, si pareret in via. Ad quem Virgo:
– Pater, non curetis de locutione gentium, ex quo intentio est bona. Voluntas Dei est, quod vadamus Bethleem, quoniam nasciturus est ibi Salvator. Iuxta prophetiam Michee V, [12]. Et tu, Bethleem effrata, parvulus es in terra Iuda, nequaquam minima es etc.

Virgo autem Maria melius sciebat Bibliam, quam prophete, ut dicit Origenes. Et paraverunt se et recesserunt de civitate Nazareth. Joseph cum Virgine in asino equitante, Joseph praecedente, vitulum asini et bovem, quem ducebat trahentem. Ecce regina paradisi qualiter ibat associata. Tunc fuit completa prophetia Aggei, de hac mutatione dixit: Adhuc unum modicum est et ego movebo celum et terram, et mare, et aridam, et movebo omnes gentes et veniet desideratus cunctis. Aggei II, [8]. Nota [...]

[h₂va] [...] Non invenerunt hospicium nec aliquam domum nec hospitale ubi vellent eos recipere. Ad hec assignatur tres rationes. [...] Ad practicam et potestis cogitare, quomodo fuit, quoniam Joseph, cum Virgine in asino equitante, intraverit per portam civitatis, statim divertit ad primum hospicium, ne haberet discurrere per civitatem querens, si posset ibi hospitari. Cui dixerunt et quot estis etc. Et quoniam videbant, quod erant solum duo et cum bove et cum asino, cogitantes modicum haberemus. Dixerunt sibi:

– Transeatis ultra, quia hic non est locus pro vobis.

Qui iverunt ad alium hospicium. Responderunt, quod totum erat plenum. Cogitate, hic tristitiam Iosephi et verecundiam Virginis Marie sic ire hostiatim. Sed Virgo pacienter sustinebat et consolabatur Joseph. Deinde iverunt ad hospitium aliud, ubi dixerunt quod totum erat plenum pro tali domino et pro tali venturis etc. Videns Joseph, quod pro pecuniis non inveniebant hospicium, querebat amore Dei, ut in aliqua domo illa mulier gravida et partui propinqua reciperetur. Nec invenit in tota civitate. Immo dicebant sibi:

– O antique, bene videtur certe, quod estis zelotipus de uxore vestra et quare posuistis ipsam gravidam in via.

Et pauper homo flebat. Ad quem Virgo:

– Pater, habeamus pacienciam et [h₂vb] perquiramus aliquid hospitale.

Et sic iverunt ad unum hospitale querendo, si possent ibi recipi amore Dei. Respondit hospitarius:

– Vos sani estis et domus ista est pro infirmis, nec potestis hic recipi. Immo pereatis.

Cum autem hora iam esset tarda, nec invenirent aliquid hospitium, dicebat Joseph:

– O Domine, hec sunt peccata mea.

Cumque invenissent unum porticum in via publica, in quo erat presepe, in quo forenses quodcumque ponebant animalia sua, dixit Virgo:

– Pater, hic poterimus stare, quia non honestum ire per villam tali hora.

Dixit Joseph:

– O miser, et nunquit inveniemus aliquam domum.

Dixit Virgo Maria:

– Pater, totus mundus est domus Dei. Ideo stemus hic.

Tunc Joseph cum maxima reverentia deposuit Virginem de asino, et intraverunt porticum. Et Joseph posuit unam flaciatam, quam portaverunt in asino pro cortina, ne viderentur, et ivit ad emendum paleam et carbones propter frigus. Et de modica palea fecit lectum regine celi dicendo:

– O domine, quid dicetis mihi, quod in tali lecto vel in tali lecto collocaverim matrem vestram.

Et in illo porticu steterunt ad minus XIII diebus [...] Joseph surrexit subito ut vocaret obstetrices. Sed Virgo prohibuit eum dicens:

– Pater, sicut in conceptione ulla creatura fecit aliquid, sic nec etiam in nativitate.

Cogitate, quomodo dixit Joseph.

– Benedicam, non estis super hec experta neque ego etc.

Et Virgo:

– Pater, non curetis, quia Pater celestis providebit. Id est Deus.

[...] Tunc infans propter frigus incepit flere. [...] [h₃rb] Statim Joseph calefecit panniculos et Virgo involvit. Deinde Joseph voluit vocare aliquam mulierem, que lacteret, etc. Sed Virgo prohibuit. Ad quam Joseph:

– Benedicam, quid facietis, quia non habetis vos lac.

Dicunt medici, quod ab eadem radice procedunt lac et proles. Immo mulier, que non cognovit virum, non habet lac.

Respondit Virgo:

– Pater, Deus providebit. [...]

Dramatikus részletek
Laskai Osvát karácsonyi prédikációiból²⁰⁴

Sermo 10.

[c₉ra] [...] Et dum tarde pervenissent Bethleem, ut dicit Vincentius ordinis predicatorum in sermone, vadit querens hospitium, interrogat hospes:

– Domine, quot equites habetis?

Respondit:

– Nullum, sed asinum et bovem, et desponsatam mihi Virginem.

Qui respondit:

– Hic hospitari non poteris, quia hic hospitium notabilibus personis servatur.

Transivit ad alium, ibi dictum fuit sibi:

– Bone senex, hic non poteris hospitari, quia proles notabiles isto sero expecto.

Et dum tristaretur, pie credendum est, quod beata Virgo consolabatur eum dicens:

– Habete patientiam, Domini Dei voluntas est, qui nobiscum adest, ipse dirigit iter nostrum; unde divertamur huc ad diversorium, ubi homines simplices tempore pluvie sive estus recurrebant.

Erat etiam ibi presepium, ubi Joseph bovem et asinum ligavit [...]

[Post natum dicit Maria:]

– Salve, mi dilecte nate! Adoro te, Deum meum vivum et verum. O benedictae Fili, glorifico te, qui dignatus es ingredi hanc vallem lachrymarum pro salute hominum, quem desiderabant patriarche et prophete.

Et puer Jesus tremens et plorans pre figure et duritia loci aspicit matrem. At mater prudentissima accipiens puerum et stringens ad cor osculabatur parvulas manus dicens:

– O manus sanctissime, que fabricaverunt celos!

Nunc faciem.

– O facies sanctissima, in quam desiderant angeli prospicere!

Nunc os.

– O sanctissimum os, de quo procedent verba vite eterne! Etc.

O gloriosa mater, da etiam nobis tuum natum ad osculandum, quia est lumen oculorum nostrorum ac precium animarum nostrarum. Nam tuus natus, Deus meus non eget umbilici precisione, nec lotionis balnei, quia sine omni

²⁰⁴ OSUALDUS de Lasko, *Sermones de sanctis Biga salutis intitulati*, Hagenau, 1516. (RMK III 210.) A közlésben tett változtatások: központozás, kis- és nagybetűk írása, c-t mai gyakorlat szerint.

inquinamento natus, sicut radius de sole. [...] [Postea verbis Bernhardi:] O Maria, splendor mundi, gloria celi, qualem nobis Filium peperisti [...]

Sermo 11.

[d₂rb] [...] Et cum venissent ad Bethleem, quia pauperes erant, invenire hospitium non poterant. Tum quia iam occupata erant, tum quia inhonestos clamores et vituperia esse nolebant, ad diversorium domus intrabat Joseph, ubi inhonesta videbat et audiebat, qui reversus dicebat Beate Virgini:

– Nobis aptum hospitium hic non est. [...]

[Maria:]

– O bone Joseph, gaude in Domino et iucundare in Spiritu, abjice tistitiam et preparemur cum omni devotione ad videndum oculis nostris Regem celi, Dominum majestatis, Salvatorem mundi. Ego novi ex prophetia Michee, quod iste Dei Filius altissimi, quem baiulo in utero, qui celum terramque regit in secula, qui omnia creavit, hic in Bethleem dicitur nasci. Et ex Spiritu Sancto intellexi, quod antequam oriatur sol super terram, videbimus lumen verum, quod illuminat hominum corda. [...]

[d₃va] [Post natum dicit Maria:]

– Salve mi dilecte nate! Adoro te, Deum meum verum et vivum. O dilecte mi nate! O benedicte Fili, gratias tibi ago, quia dignatus es ingredi hanc vallem lachrymarum pro salute hominum, te enim desiderabant reges, te expectabant patriarche, te predicabant prophete. Ad te suspirabat Adam cum sua omni posteritate, *ut patetur in alterius anni sermone*. [...] O humilitas stupenda! O paupertas admiranda!

[d₃va] [...] [Maria sermonem Bernhardi de Assumptione citat:] Lacta, Maria, Salvatorem, lacta Creatorem, lacta panem celi, lacta precium mundi, prebe lambenti mammillam, qui percutienti dabit maxillam.

[d₃vb] [...] Interim autem veniunt pastores respicientes elegantem puerum et adorantes laudabant Deum devote. Forte dicebant:

– Tu puer es Filius altissimi. Tu es Rex angelorum. Tu es Redemptor Israel.

Et cum quereret Virgo, cur sic adorarent et laudarent, ceperunt dicere:

– O Domina nostra! Vidimus hac nocte Dei mirabilia. Nam in media nocte, dum hic infans natus fuisset, et nos circa gregem vigilemus, ecce angelus ineffabili lumine nobis apparuit, et timentibus nobis dixit: Ecce annuncio vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est nobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, et hoc vobis signum. Ite in Bethleem ad diversorium, et invenietis infantem pannis involutum, et positum in presepio. Et mox facta est cum illo angelo multitudo celestis exercitus laudantium

Deum et dicentium: Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bone voluntatis. Et ecce venimus et secundum dictum an[d4ra]geli invenimus. Ideo benedicta es tu, gloriosa Virgo, que talem parere meruisti Filium. Ora igitur pro nobis Filium.

Csiksomlyói kéziratos prédikációs kötetek leírása

Jezsuita provenienciájú prédikációs gyűjtemények, 1615–1631

Ünnepnapi prédikációk

Magyar Tudományos Akadémia, Kézirattár, K 67

Ünnepnapi prédikációk. Erdély, 1617–1630. Nagyonbbrészt magyarul, néhányhol vegyesen magyarul és latinul, vagy csak latinul.

Eredeti kéziratok gyűjteménye, két (esetleg három) kéz írása. 327 ff., gyakran apróbb behelyezett levelekkel. 170 × 110 mm. A 61 beszédből 41 Móry István kézírása. A beszédeket utólag kötötte egybe Kájoni János, a régi kötést mai őrzési helyén újjal váltották fel. – „Ezen predikatzíós gyűjteményt a Csiksomlyói Sz. Ferencesek könyvtárából kérte és hozta el a magyar akadémiának ajándéku Augusztyusban 1841. Döbrentei Gábor mk.” (f. 27v.) Gerincirata: „Csik-Somlyói Prédikációk Gyűjtemény. 1617–1632. Eredeti kézirat.”

A kötet leírását lásd CSAPODI Csaba, *A „Magyar Codexek” elnevezésű gyűjtemény (K 31–K 114)*, Budapest, 1973 (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárának katalógusai, 5), K 67.

A kötet prédikációinak és a feltüntetett elmondási helyeknek felsorolása:

f. 1.	Kájoni János által írt index.
ff. 2–7.	In festo S. Andreae. Venite post me ... Matt. 4, [19] (Magyarul.)
ff. 10–15.	Móry István: In festo S. Andreae. Venite post me. Mat. 4, [19.] (Magyarul és latinul.)
ff. 16–19.	Móry István: In festo S. Andreae. Inc. Miképpen Dávid király régenten ama nagy óriást a Góliádot ... (Magyarul.)
<i>Habita in Adorian 1619. – Habita in Monostor 162[?].</i>
ff. 22–27.	Móry István: In festo S. Thomae Apostoli. Dominus meus et Deus meus. [Joh. 20, 28.] (Magyarul és latinul.)
<i>[Az elmondási hely és év a felső margón ma már nem olvasható.]</i>
ff. 28–32.	Móry István: In festo Conceptionis B. V. Mariae. Evangelium Lucae XI. „Az időben Mikor Jesus a seregeknek szollana ...” [Itt kivételesen nemcsak a téma, hanem a teljes evangéliumi szakasz olvasható, majd Concio felirattal kezdődik a beszéd.] (Magyarul és latinul.)
<i>Habita in Szerencs 1617. – Habita 2° in Almás 1621.</i>
ff. 34–38.	Móry István: In festo Conceptionis B. V. Mariae. Tota pulchra es. [Cant. 4, 7.] (Latinul és magyarul.)
<i>Habita in Monostor 1628.</i>

- ff. 40–44. Móry István: In festo Conceptionis B. V. Mariae. Beatus venter ... Luc. [11, 27.] (Magyarul és latinul.)
Habita in Vics 1622.
- ff. 46–54. In Nativitate Domini. Et verbum caro factum est ... [Joh. 1, 14.] (Magyarul.)
Habita in [...?] – Hab. in Udvarheli 1647. – Habita in Darlacz 1673.
- ff. 56–65. [In Nativitate Domini.] A kezdő levél hiányzik. (Magyarul.)
- ff. 66–69. In Nativitate Christi. Exiit edictum ab Augusto ... Luc. 2, [1]. (Magyarul.)
Hab. in Bethlen 16[?].
- ff. 70–75. Móry István: In festo Nativitatis D. N. Jesu Christi. Concio matutina. Nolite timere ... [Luc. 2, 10.] (Magyarul és latinul.)
Habita in Egeres 16[?]. – Hab. in Monost. 16[?].
f. 75v: Vel sic fiat conclusio ...
- ff. 76–84. In nocte Nativitatis D. N. J. C. Et peperit ... Luc. 2, [7]. (Magyarul.)
- ff. 85–87. In festo Nativitatis D. N. J. C. Et verbum caro factum est. [Joh. 1, 14.] (Magyarul.)
Hab. in Sz. Pal.
- ff. 88–86. [In festo Nativitatis D. N. J. C. Et verbum caro factum est. Joh. 1, 14.] (Magyarul.)
Az eleje hiányzik. Későbbi kéz írta a bevezetést.
Hab. in Magyar Csesztve, praesentibus DD. Mikes et Kálnoki cum Dominabus.
- ff. 97–104. In festo Nativitatis D. N. J. C. Concio matutina. Exiit edictum ... Luc. 2, [1]. (Magyarul.)
Hab. in Bethlen 1648. – Hab. in Darlacz 1673.
- ff. 105–115. [In festo Nativitatis D. N. J. C.] Inc. Ez vilagnak, az mennek földnek ... (Magyarul.)
Hab. in Mehes 1669.
- ff. 116–117. „Memoriale. Ötves Peternek az predikallas keresztesre, etc. valo facultast hogi az Pater Vicarius renovallya es Ivul Peter kezebe kuldiem.”
Keresztelési beszéd töredéke. (Magyarul.)
- f. 118. Jézus születéséről miért-ekkel kezdődő mondatok. (Magyarul.)
Habita in Bethlen 1645.
- ff. 119–121. In Nativitate Domini Nostri Jesu Christi. Verbum caro factum est . [Joh. 1, 14.]; Exiit edictum ... [Luc. 2, 1.] [Két beszéd.] (Magyarul.)
Hab. in Fejeregihaza 1617.
- ff. 122–126. [In nativitate Domini.] Exiit edictum ... [Luc. 2, 1.] (Magyarul.)
- ff. 127–129v. Móry István: In festo Nativitatis D. N. J. Christi. Pro nocte. Inc. O boldog eczaka ... (Magyarul és latinul.)
Hab. in Vics 162[?]
- ff. 129v–132. Móry István: Concio pomeridiana in Nativitate. Et pastores erant in regione eadem ... [Luc. 2, 8.] (Latinul.)
Habita in Vics 1622. – Hab. in Monostor 1629.
- ff. 133–138. Móry István: In festo Nativitatis Domini N. J. Christi. Verbum caro factum est ... Joan. 1, [14]. (Magyarul.)
Hab. in Adorian [...?]. – Hab. in Monostor [...?]. – Hab. in Udvarheli 1647.

- ff. 139–141. Móry István: Concio nocturna in festo Nativitatis D. N. J. C. Quis[!] putas puer iste erit. Luc. 1, [66]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Monostor 1627.
- ff. 143–146. Móry István: In festo Nativitatis D. N. J. C. Concio pomeridiana. Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri. Tit. 2, [11]. (Latinul és magyarul.)
Habita in Monostor 1626. – Habita in Monostor, noctu 1630.
- ff. 147–152. Móry István: In festo nativitatis Domini. Concio mattutina. Exiit edictum ... Luc. 2, [1]. (Latinul.)
Habita in Vics 16[??].
- ff. 153–157. Móry István: In festo gloriosae nativitatis D. N. J. C. Concio pro nocte. Exiit edictum ... Luc. 2, [1]. (Magyarul és latinul.)
Habita [...?] – Habita in Monostor 1626. Noctu.
- ff. 159–161. Móry István: In nocte Nativitatis D. N. J. Christi. Gloria in altissimo Deo ... [Luc. 2, 14.] (Magyarul és latinul.)
Habita in Monostor 1624.
- ff. 161v–164. Móry István: In nocte Nativitatis Domini N. J. C. Et in terra pax hominibus ... [Luc. 2, 14.] (Latinul és magyarul.)
Habita in Monostor 1625.
- ff. 165–175. In festo S. Stephani Proto-Matryris. Video caelos apertos ... Act. 7, [55]. (Magyarul.)
Hab. in Sz. Pal 1650.
- ff. 176–180. Móry István: In festo S. Stephani Protomatryris. Hyerusalem, Hyerusalem, quae occidis prophetas ... [Luc. 13, 34.] (Magyarul és latinul.) A vége hiányzik.
- ff. 181–185. Móry István: In festo S. Stephani Protomatryris. Quoties volui congregare ... [Luc. 13, 34.] (Magyarul és latinul.) A levelek sorrendje hibás, hiányos.
Habita in Karol 1618. – Habita in Monostor [...?]. – Habita in Bethlen 1646. – Hab. in Mehes 1669.
- ff. 186–188. In festo S. Stephani Protomatryris. Quoties volui congregare ... [Luc. 13, 34.] (Magyarul.) A vége hiányos.
- ff. 189–193. Móry István: In festo S. Joannis Evangelistae. Hic est discipulus iste ... Joan. 21, [24]. (Latinul.)
Habita in Monostor 16[??].
- ff. 195–200. Sermo de S. Joan. Evangelista. Tu me sequere ... Joan. 21, [22]. (Magyarul.)
Hab. in Bethlen 1645. – Hab. in Magiar Csesztve 1666.
- ff. 201–205. Móry István: In festo S. Joannis Evangelistae. Hic est discipulus ille ... [Joh. 21, 24.] (Latinul.)
Habita in Monostor 1624. – Hab. ibidem 1630.
- ff. 207–210. Móry István: In festo S. Joannis Evangelistae. Inc. S. Joannes cuius hodie festum celebrat ecclesia ... (Latinul.)
Habita in Monostor 162[?].
- ff. 213–218. Móry István: In festo Innocentium. Surge et fuge in Aegyptum. Matth. 2, [20]. (Latinul.)
Hab. in Makovicae[?] [...] 1652. – [...] coram Pricipissa et filio ac Com. Ladisl. Rákoczi 1661. – Hab. in Lazarfalva 1662. – Hab. in Mehes 1669.

- ff. 219–222. Móry István: In festo Circumcisionis D. N. J. C. Inc. Az elmúlt esztendőnek elein ... (Magyarul és latinul.)
Hab. in Monostor 1[627].
- ff. 223–228. Móry István: In festo Circumcisionis Domini. Vocatum est nomen eius Jesum. Luc. 2, [21]. (Magyarul.)
Habita in Karol [...?]. – Hab. 2do in Sibó 1617. – Hab. 3° in Gialu 1623. – Hab. [in] Monostor 1632.
- ff. 229–232. Móry István: In festo Circumcisionis D. N. J. C. Luc. 2. Inc. Mikoron az mi edes Christusunkat ... (Magyarul és latinul.)
Habita in Monostor [...?].
- ff. 233–237. Móry István: In festo Circumcisionis. Et vocatum est nomen eius Jesus ... [Luc. 2, 21.] (Magyarul és latinul.)
- ff. 238–242. Móry István: In die Circumcisionis D. N. J. C. Et vocatum est nomen eius Jesus ... Luc. 2, [21]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Monostor 1625. – Habita in Monostor 1629.
- f. 243. Móry István: Concio pomeridiana. Exordium huius concionis ... [In fine:] Plura hac de re [...] circa finem 162[?]. Item possunt huc adduci ex fine concionis habitae Anni 1624. Et ex fine Anni 1625. Et sic finienda concio pomeridiana. (Latinul.)
- f. 244. Móry István: Precatio Novi anni pro Anno 1630. Inc. Egészséggel, ödvességgel, uti in precedenti postilla ... (Latinul és magyarul.)
- ff. 245–248. [In festo Circumcisionis.] Et vocatum est nomen eius Jesus ... [Luc. 2, 21.] (Magyarul.)
- ff. 249–252. [Pro Novo Anno 1644.] Inc. Az elmúlt esztendőnek elein ... (Magyarul.)
- ff. 253–256. [Pro Novo Anno 164?] Inc. Új énekeknek szerzője ... (Magyarul.)
- ff. 257–261. Móry István: In festo Trium Regum. Et venimus adorare eum. Matth. 2, [2]. (Latinul.)
Habita in Monostor 1630.
- ff. 263–264. Móry István: In festo Epiphaniae Domini. Inc. Hodiernum festum semper et ubique ... (Latinul.)
Habita in Monostor 1627. – Hab. Ibidem 1631.
- ff. 265–272. Móry István: In festo Epiphaniae Domini. Vidimus stellam ... Luc. 2, [2]. (Magyarul és latinul.)
Hab. [...?]. – Hab. [...?].
- ff. 273–278. In commune Apostolorum sive in conversione S. Pauli Apostoli. Ecce nos reliquimus omnia ... Matth. 19, [27]. (Magyarul.)
Hab. in Sz. Pal 1648.
- ff. 279–282. Móry István: In Conversione S. Pauli Apostoli. Domine quod me vis facere. [Act. 9, 6.] (Latinul.)
Hab. in Monostor 1630.
- ff. 283–288. Móry István: In festo Commemorationis S. Pauli. Ecce ego vos mitto sive oves. Math. 10, [16]. (Latinul és magyarul.)
- ff. 289–293. Móry István: In festo Purificationis B. V. Mariae. Lucae 2. Inc. Nagy vete-
kedés támadott vala ... (Magyarul és latinul.)
Habita in Karolj 1619. – Hab. in Monostor 1624.

- ff. 294–298. Móry István: In festo Purificationis B. V. M. Lumen ad revelationem gentium. [Luc. 2, 32.] (Magyarul és latinul.)
Habita in Monostor 1625.
- ff. 300–304. Móry István: In festo Purificationis B. V. M. Postquam impleti sunt dies purgationis ejus. Lucae 2, [22]. (Latinul és magyarul.)
Habit. in Monostor 1629.
- ff. 306–312. 3tio. Az gyermeknek Simeontól való beajánlása. Nunc dimittis. [Luc. 2, 29.] (Magyarul.)
[Az elejéről a korabeli számozás szerint 1 f. hiányzik.]
- ff. 313–318. Móry István: In festo Annunciationis B. V. M. Ave Maria. [Luc. 1, 28.] (Latinul és magyarul.)
Habita Monostorini 1631.
- ff. 319–324. Móry István: In festo Annunciationis B. V. M. Missus est angelus Gabriel. Luc. 1, [26]. (Latinul.)
Habita in Monostor 1624.
- ff. 325–329. Móry István: In festo Annunciationis B. V. M. Ave gratia plena, Dominus tecum. [Luc. 1, 28.] (Latinul.)
p. 329. [...]et hac salutatione B. V. Mariae discimus tres praecipue virtutes: castitatem, humilitatem et obedientiam. Vide de hic[!] concionem in festo Nativitate B. V. Anno 1622 in S. Benedicto habitae.
Habita in Monostor 1626.
- ff. 330–333. Móry István: In festo Annunciationis B. V. Mariae. Missus est Angelus Gabriel. [Luc. 1, 26.] (Latinul.)
Habita in Monostor 1627.
[A végén csonka.]

Vasárnapi prédikációk

Csiksomlyói Ferences Könyvtár, I. 13. (A.V. 13/5260)

Vasárnapi prédikációk. Erdély, 1615–1631. Nagyobb részt vegyesen magyarul és latinul, néhol csak magyarul vagy latinul.

Eredeti kéziratok gyűjteménye, több kéz írása. 327 ff. 160 x 100 mm. A valószínűleg jezsuita szerzetesek által készített beszédek utólag kötötte egybe Kájoni János, aki több helyütt is megjegyzéseket írt a prédikációkhoz. A kötetről való véleményét lásd leírásunkban a 264. levél verzójánál.

Poss.: Ad usum Fratris Joannis Kajoni, Ordinis Minorum, Anno 1676. (A felső tábla belsején, f. 173v, f. 264v.); Fructibus Autumnus. Ver floribus occupat hortum etc. Anno 1700 13. 8bris Sz[ent]pál in [...] vindemia.; Ad usum Fratris Marci Medgyes concessit Adm. R. P. Martinus Péterfi Minister Provincialis Anno 1784. Die 19. Junii Fogarasini (f. 136v.)

A kötet leírását lásd MUCKENHAUPT Erzsébet, *A Csiksomlyói Ferences Könyvtár kincsei – Könyvleletek, 1980–1985*, Budapest, Balassi Kiadó–Kolozsvár, Polis Kiadó, 1999. 105–106.

A kötet prédikációinak és a feltüntetett elmondási helyeknek felsorolása:

- ff. 1–6. Dominica prima Adventus. [Föléírva:] Palmarum. Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus. [Math. 21, 5.] (Magyarul és latinul.)
Habita in Monostor 162[?]. – Habita in Gernjeszegh 1628.
- ff. 7–12. Dominica <secunda> prima Adventus. Erunt signa in sole et luna. Luc. 21, [25]. (Latinul, magyar glosszával.)
Habita in Korosszegh 1623.
- ff. 13–18. Dominica 1ª Adventus. Jelek lesznek az napba ... [Luc. 21, 25.] (Magyarul és latinul.)
Habita in Makovicza 1617. – Habita 2° in Almas 1621. arescentibus hominibus.
- ff. 19–24. Dominica prima post Epiphaniam. Nuptiae factae sunt in Cana. Joan. 2, [1]. (Magyarul és latinul.)
Habita [...?]
- ff. 31–36. Dominica secunda post Epiphaniam. Nuptiae factae in Cana. Joan. 2, [1]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Athia [...?]. – [Az oldalsó margón haránt:] Hoc exordium hab. in Arce Scepus 1660.
- ff. 37–42. Dominica <prima> secunda post Epiphaniam. Nuptiae factae sunt in Cana. Joa. 2, [1]. (Latinul, magyar kezdőmondatl.)
Habita in Keresztur 1623. – Hab. in Arce Scepus 1660.
- ff. 43–48. Dominica tertia post Epiphaniam. Ostendete Sacerdoti etc. Math. 8, [4]; Luc. 5, [14]. (Magyarul és latinul.)
[...?] in [...?] – Habita in Fejeregihaza 1648.
- ff. 49–54. Dominica tertia post Epiphaniam. Domine, si vis, potes me mundare. Mat. 8, [2]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Carolj 1615.
- ff. 55–60. Dominica prima post SS. Trinitatem. Homo quidam erat dives. Luc. 16, [1]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Keresztuszeg 162[?]. – Habita in Monostor 1626.
- ff. 61–66. Dominica prima post SS. Trinitatem. Homo quidam erat dives. Luc. 16, [1]. (Latinul és magyarul.)
- ff. 67–72. Dominica prima post Trinitatem. Erat quidam dives. Luc. 16, [1]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Adoria 16[?]. – Habita in Monostor 1625.
- ff. 73–78. Dominica prima post Trinitatem. Homo quidam erat dives. Luc. 16, [1]. (Magyarul.)
Habita in Almas [...?]. – Hab. in Hadad 1622.
- ff. 79–84. Dominica 3^a post Pentecosten. Hic peccatores recipit et manducat. Luc. 15, [2]. (Latinul.)
Hab. in Monostor 1622.
- ff. 85–90. Dominica tertia post SS. Trinitatem. Gaudium erit in caelis super uno peccatori. Luc. 15, [7]. (Latinul és magyarul.)
Habita in Monostor 1622.

- ff. 91–96. Dominica SS. Trinitatis. Estote misericordes, sicut. Luc. 6, [36]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Almas 1624. – Habita in Kudu 1629. – Habita in Monostor eodem Anno. – Habita in Gernjeszeg 1630.
- ff. 97–102. Dominica quinta post Pentecosten. Omnis qui irascitur fratri suo. Math. [5, 22.] (Magyarul és latinul.)
Perlege diligenter. – Habita in Monostor 162[?].
- ff. 103–107. Dominica <septima> 6. post Pentecosten. Misereor super turbam. [Mar. 8, 2.] (Magyarul és latinul.)
- ff. 108–113. Dominica <septima> sexta post Trinitatem. Misereor super turbam. Mar. 8, [2]. (Magyarul és latinul.)
Perlege. – Habita in Almas 162[?]. – 2° in Monostor 1624.
- ff. 119–124. Dominica <sexta> septima post Trinitatem. Omnis arbor, quae non facit fructum. Math. 7, [17]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Viecz 16[?]. – Hab. in Monostor 1628.
- ff. 125–130. Dominica septima post Trinitatem. Non potest arbor bona malos fructus. Mat. 7, [18]. (Magyarul és latinul.)
Hab. in Almas 16[?]. – Hab. in Monostor 1630.
- ff. 131–136. Dominica 12. post SS. Trinitatem. Homo quidam descendebat in Hierico. Luc. 10, [30]. (Latinul.)
Hab. in Monostor 162[?].
- f. 136b. G. D. Petro Alvinczy Excellentissimi Principis D. Francisci Veselenj Regni Hungariae Palatini Magistro Prothonotario Nec non Inclitissimi Comitatus Nitriensis Iurato notario.
- ff. 137–142. Dominica 12. post SS. Trinitatem. Beati oculi ... Luc. 10, [23]. (Latinul.)
Habita in Monostor 1624.
- ff. 143–147. Dominica XII. post Trinitatem. Beati oculi ... Luc. 10, [23]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Almas 162[...]. – Hab. Monostorini 1631.
- ff. 149–155. Dominica decima quinta post Pentecosten. Ibat Jesus in civitate Naim. Luc. 7, [11]. (Magyarul és latinul.)
- ff. 156–161. Dominica decima quarta post Trinitatem. Quaerite primum Regnum Dei. Math. 6, [33]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Viecz 1622.
- ff. 162–167. Dominica XV. post SS. Trinitatem. Ecce defunctus efferebatur. [Luc. 7, 12.] (Magyarul és latinul.)
Habita in Monostor 1628.
- ff. 168–173. Dominica decima quinta post Trinitatem. Ibat Jesus in civitate Naim. Luc. 7, [11]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Monostor 1631.
- f. 173'. [Kájoni János kézírásával:] *Liber vere Aureus. Ad usum Fratris Joannis Kajoni 1676. Vide fol. 264. – Pro usu fratrum Custodiae Transylvanicae, Ordinis Minorum.*
- ff. 174–179. Dominica decima quinta post Trinitatem. Ecce defunctus efferebatur. Luc. 7, [12]. (Latinul.)
Habita in Monostor 1631.

- ff. 180–183. Dominica decima quinta post SS. Trinitatem. Ecce defunctus efferebatur. Luc. 7, [12]. (Latinul.)
Habita in Monostor 1627. – Habita in Aiton in Funere cuiusdam Nobilis 1627.
- ff. 184–189. Dominica decima quinta post Trinitatem. Ecce defunctus efferebatur. Luc. 7, [12]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Monostor 1626.
- ff. 190–195. Dominica 17. post Pentecosten. Quod est mandatum magnum in lege. Math. 22, [36]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Almas 1621. – Habita in Monostor 1625.
- ff. 196–201. Dominica XVII. post Trinitatem. Dixit Dominus Domino meo: Sede... Math. 22, [44]. (Latinul.)
- f. 202. Hiányzik, csonka beszéd az istenszeretetről f. 207-ig. (Magyarul.)
- ff. 208–213. Dominica XVII. post SS. Trinitatem. Hoc est primum et maximum mandatum. Math. 2[2, 38]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Almas 1622. – Habita in S. Benedictino 1624.
- ff. 214–219. Dominica XVIII. post Pentecosten. Hic blasphematur. Math. 9, [3]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Monostor 1628.
- ff. 220–225. Dominica 18. post SS. Trinitatem. Laudaverunt Deum, qui dedit talem potestatem hominibus. Math. 9, [8]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Almas 1621.
- ff. 226–231. Dominica (vigesima) 19. post SS. Trinitatem. Simile est Regnum coelorum homini regi, qui fecit nuptias. Math. 22, [2]. (Latinul.)
Habita in Monostor 162[?].
- ff. 232–237. Dominica (vigesima) XIX. post Trinitatem. Omnia parata sunt, venite ad nuptias. Math. 22, [4]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Adoria 16[?]. – Hab. in Gernieszeg 1627.
- ff. 238–243. Dominica XIX. post SS. Trinitatem. Multi vocati, pauci electi. Math. 22, [16]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Monostor 16[?].
- ff. 244–249. Dominica XX. post Trinitatem. Cuius filius infirmabatur. Joh. 4, [46]. (Latinul.)
Habita in Monostor 1627.
- ff. 253–258. Dominica XX. post Trinitatem. Nisi signa et prodigna videritis. Joh. 4, [48]. (Magyarul és latinul.)
[Habita in ...?] 1628.
- ff. 259–264. Dominica XXIa post SS. Trinitatem. Sic et pater vester coelestis faciet vobis. Math. 18, [35]. Magyar kezdés után latinul.
Habita in Monostor 162[?].
- f. 264'. [Kájoni János kézírása:] *Ad usum Fratris Joannis Kajoni, Ordinis Minorum Anno 1676. Liber vere Aureus. A' ki meg tudja becsülni, draga szép könyv ez, sok nyomtatásnal job, es többet ér. 1676. Ezen kívül vagy on még így be kötve Hat könyv, ilyen forma irással, azokis draga jo könyvek, en kötöttem mind be őket. Fr. Joan. Kajoni. mk.*

- ff. 265–268. Dominica 23. post Pentecosten. Et ecce mulier, quae sanguinis. Math. [9, 20.] (Latinul és magyarul.)
Habita in Monostor 162[?].
- ff. 269–273. Dominica XXII. post SS. Trinitatem. Magister scimus, quia verax est. Math. 22, [16]. (Latinul és magyarul.)
Habita in Monostor 162[?]. – Habita in Monostor 1630.
- ff. 274–280. Dominica 24. post SS. Trinitatem. Cum venit Filius hominis in maiestete sua. Math. 25, [31]. (Latinul és magyarul.)
Habita in Vics 1623.
- ff. 281–286. Dominica vigesima quarta post Pentecosten. Cum venerit Filius hominis in maiestete sua. Math. 25, [31]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Almas 1621. – Habita in Monostor 1623.
- ff. 287–291. Dominica ultima post SS. Trinitatem. Cum videritis abominationem. Math. 24, [15]. (Magyarul és latinul.)
Hab. in Monostor 162[?].
- ff. 292–299. Concio de Iudicio. Dicenda vel ultimam Dominicam post Trinitatem vel Dominica 2da Adventus. [Cum videritis ... Math. 24, 15.] (Magyarul.)
Dicta in Serencs Dominica ultima post Trinitatem 1617.
- ff. 300–304. Dominica decima post Pentecosten. Duo homines ascenderunt in templum. Luc. 18, [10]. (Magyarul.)
Habita in Cassoviae [16??]. – Hab. in Almas 16[?]. – Hab. in Monostor 16[?]. – Habita in Monostor 1630.
- f. 305. [Csonka beszéd a főparancsról.] (Magyarul.)
- ff. 306–312. Dominica VIII. post Pentescosten. Redde rationem villicationi tuae. Luc. 16, [2]. (Magyarul.)
 [A végén későbbi kézzel:] vide plures folio post 172.

Prédikációs gyűjtemény, 1671–1676

Országos Széchényi Könyvtár, FM_I/3235

Conciones dominicales. Csíksomlyó, 1671–1675.

Magyar nyelvű prédikációk két teljes évre, egybeosztva a vasár- és ünnepnapokat a szentek emléknapjaival. Egy (vagy két) kéz írása, 1720-as évekből származó feljegyzésekkel. (A feljegyzések nagyobb része a prédikáció nem jelzett citátumainak margóra írása, a prédikáció ismételt elmondására utaló adatokat lásd alább, a részletező leírásban.) A beszédek előtt az ünnep jelölése legtöbbször latinul szerepel, egykorú témajelölés csak néhány alkalommal található a beszédek előtt. Az 1720-as években a kötet használója néhány beszéd elé feljegyezte a témát.

Egykorú fehér pergamenkötésben. Gerincirata: Scribes B.[?] D. Az első kötéstáblára ragasztott papíron, belül:

Tympanum Evangelicum, cujus Auriga Typhiis.
Alter erit tum Tiphus, et altera quae vehar Argo. [...?]
Ast. Argo saxa pavens postquam Scilleia legit. Pedo.
Tu tibi saxa pares, coelica si bene fero. (Sed ne de te
Tympa tibi praesto tympana-nista domi.) hoc car[mine]
Non quaere quis sim, sed quid consulam.

Fr. R. D.

Vale bone Lector.

Ecce do tibi Regulam Vitae
Vive honeste, bibe modeste, sanus eris.
Adhibe curam, serva mensuram, dives eris.
Parce peccanti, da suplicanti, pius eris.
Peccantes puni, iratos uni, justus eris.
Libellos lege, quod sapit tene, prudens eris.
Amicos fove, rixas non move, gratus eris.
De hoc momento, quod in momento morieris.

Scito.

A kötet első levelének margóján pecséttel. Sig. Conv. Csik-Somlyó O. S. Fr. ad B. V. M.
Visit. Jelzetek: Nr. 7. és I. IV. 7.

A kötet prédikációi és a feljegyzett elmondási helyek:

Szent András ünnepére: f. 1. [A margón:] 1673. és f. 194v.

Advent 1. vasárnapjára: f. 3. és f. 193. [A margón:] 1675.

Advent 2. vasárnapjára: f. 5. és f. 196v. [A margón:] *In Sz. Demeter.*

Szeplőtelen fogantatás ünnepére: f. 6v. és f. 198v.

Advent 3. vasárnapjára: f. 8v. és f. 200.

Szent Tamás ünnepére: f. 10. és f. 201v. [A margón:] *In Sz. Demeter.*

Advent 4. vasárnapjára: f. 12. és f. 203. [A margón:] *In Sz. Demeter.*

Karácsonyra: f. 14, 15v. és f. 204v, 205v, 207v.

Szent István vértanú ünnepére: f. 17v. és f. 208.

Szent Jánosról: f. 20. és f. 208v.

Aprószentekről: f. 21v. és f. 210.

A Karácsony oktaváján belüli vasárnapra: f. 211.

Újévre: f. 203. [A margón:] 1674. és f. 212, 213v.

Az Újév oktaváján belüli vasárnapra: f. 214v.

Vízkeresztre: f. 24v. és f. 216.

Vízkereszt után 1. vasárnapra: f. 26. [A margón későbbi kéz:] *Bodros, 1722.* és f. 217.

Vízkereszt után 2. vasárnapra: f. 27v. [A margón későbbi kéz:] *Sz. Demeter 1723.* és f. 218.

Vízkereszt utáni 3. vasárnap: f. 175. és f. 221.

Vízkereszt utáni 4. vasárnapra: f. 178v.

Vízkereszt utáni 5. vasárnapra: f. 183v.

Vízkereszt utáni 6. vasárnapra: f. 185.

Hetvenedvasárnapra: f. 29v. és f. 223v.
 Szent Pál fordulásának ünnepére: f. 31. és f. 219v.
 Hatvanadvasárnapra: f. 33. és f. 224v.
 Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepére: f. 35. [A margón későbbi kéz feljegyzése a rózsafüzérről:] [...] *Ita Bened. XIII. [...] die 7bris 1724.* és f. 222.
 Ötvenedvasárnapra: f. 37. és f. 227.
 Nagyböjt 1. vasárnapjára: f. 38v. és f. 229v.
 Nagyböjt 2. vasárnapjára: f. 40v. és f. 233.
 Szent Mátyás apostol ünnepére: f. 42v. [A margón későbbi kéz:] *S. August. ait in 2da concione hujus libri, si vis huc referre.* és f. 231v.
 Nagyböjt 3. vasárnapjára: f. 44v. és f. 235.
 Nagyböjt 4. vasárnapjára: f. 46. és f. 236v.
 Nagyböjt 5. vasárnapjára: f. 49. és f. 239v.
 Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepére: f. 242v.
 Virágvasárnapra: f. 51v. és f. 245.
 Nagypéntekre: f. 55. és f. 247.
 Húsvétra: f. 60v. és f. 249, 252.
 Húsvéthétfőre: f. 64. és f. 253.
 Húsvétkeddre: f. 66. és f. 255.
 Húsvét utáni 1. vasárnapra: f. 68. és f. 256v.
 Húsvét utáni 2. vasárnapra: f. 70. és f. 258.
 Húsvét utáni 3. vasárnapra: f. 73. és f. 264.
 Húsvét utáni 4. vasárnapra: f. 75v. és f. 270v.
 Szent Adalbert ünnepére: f. 77v. és f. 259v.
 Szent György ünnepére: f. 79v. és f. 262v.
 Húsvét utáni 5. vasárnapra: f. 81. és f. 272v.
 Szent Fülöp és Jakab ünnepére: f. 83. és f. 266v.
 Áldozócsütörtökre: f. 85. és f. 274v.
 A Szent Kereszt feltalálásának ünnepére: f. 86v. és f. 268v.
 Az Áldozócsütörtök nyolcadán belüli vasárnapra: f. 88v. [Későbbi kéz feljegyzése:] *Szent Demeter 1723.* és f. 276v.
 Pünkösdre: f. 90v. és f. 279. *Dicta in Marossszentgyörgy 1671.*
 Pünködhétfőre: 93v. és 282. *Non dicta.*
 Pünkösdkeddre: 95v. és f. 285v.
 Szentháromság vasárnapra: f. 98. és f. 288.
 Úrnapi: f. 100. és f. 289v.
 Pünkösd utáni 2. vasárnapra: f. 101v. és f. 292v.
 Pünkösd utáni 3. vasárnapra: f. 103. és f. 295.
 Pünkösd utáni 4. vasárnapra: f. 105 és f. 297v.
 Pünkösd utáni 5. vasárnapra: f. 107. és f. 301.
 Keresztelő Szent János ünnepére: f. 305.
 Pünkösd utáni 6. vasárnapra: f. 109. és f. 312.
 Szent László ünnepére: f. 111. és f. 308.
 Szent Péter és Pál ünnepére: f. 113v. és f. 312v.
 Pünkösd utáni 7. vasárnapra: f. 115. és f. 316v.

Sarlósboldogasszony ünnepére: f. 117. és f. 314v.
Pütkösd utáni 8. vasárnapra: f. 119. és f. 322. [A margón későbbi kéz:] *Sz. Demeter 1722.*
Pütkösd utáni 9. vasárnapra: f. 121. és f. 323v.
Pütkösd utáni 10. vasárnapra: f. 123. és f. 328v.
Szent Mária Magdolna ünnepére: f. 124. és f. 318.
Szent Jakab ünnepére: f. 126v. és f. 320.
Pütkösd utáni 11. vasárnapra: f. 129. és f. 332v.
Portiuncula ünnepére: f. 131. [Néhány sor után:] *De processione et indulgentiis vide Káldi et Pázmány.*
Pütkösd utáni 12. vasárnapra: f. 131. és f. 337v.
Az Úr színeváltozása ünnepére: f. 132v. és f. 325.
Szent Lőrinc ünnepére: f. 134v. és f. 327v.
Pütkösd utáni 13. vasárnapra: f. 136. és f. 339v.
Nagyboldogasszony ünnepére: f. 138v. és f. 330.
Pütkösd utáni 14. vasárnapra: f. 141. és f. 342v.
Szent István király ünnepére: f. 143v. és f. 334.
Szent Bertalan ünnepére: f. 145. és f. 335v.
Pütkösd utáni 15. vasárnapra: f. 147. és f. 345v.
Pütkösd utáni 16. vasárnapra: f. 148v. és f. 349.
Kisasszony napjára: f. 150v. és f. 341.
Pütkösd utáni 17. vasárnapra: f. 153. és f. 350v.
A Szent Kereszt felmagasztalása: f. 155.
Pütkösd utáni 18. vasárnapra: f. 157. és f. 353v.
Szent Máté ünnepére: f. 159v. és f. 347.
Pütkösd utáni 19. vasárnapra: f. 161. és f. 356.
Szent Mihály ünnepére: f. 163. és f. 351.
Pütkösd utáni 20. vasárnapra: f. 164v. és f. 358v, 362. [Az utóbbi latin nyelven.]
Assisi Szent Ferenc ünnepére: f. 166v. [A beszédben:] ... *Ennek követői a klastromokban levő barátok, amint ebben a kalastromban is.* és f. 355.
Pütkösd utáni 21. vasárnapra: f. 168. és f. 366. [Az utóbbi latin nyelven.]
Pütkösd utáni 22. vasárnapra: f. 170. és f. 372. [Az utóbbi latin nyelven.]
Pütkösd utáni 23. vasárnapra: f. 172. és f. 376. [Az utóbbi latin nyelven.]
Szent Simon és Júdás ünnepére: f. 173v. és f. 364. [Az utóbbi latin nyelven.]
Mindszentek ünnepére: f. 177. és f. 367v. [Az utóbbi latin nyelven.]
Szent Imre ünnepére: f. 179. és f. 369v. [Az utóbbi latin nyelven.]
Szent Márton ünnepére: f. 181v. és f. 374v. [Az utóbbi latin nyelven.]
Szent Erzsébet ünnepére: f. 186v. és f. 379. [Az utóbbi magyar és latin nyelven.]
Pütkösd utáni 24. vasárnapra: f. 188v. és f. 381v. [Az utóbbi latin nyelven.]
Szent Katalin ünnepére: f. 190v. és f. 385. [Az utóbbi latin nyelven.]

Stockinger Mátyás prédikációi, 1679–1689

Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Quart.Hung. 1424.

Stockinger Mátyás magyar és latin nyelvű prédikációi. Csíksomlyó, 1679–1689. Magyarul és latinul.

Autogr. 218 ff. 205 x 160 mm. Az eperjesi számozású ferences szerzetes a beszédek végén szerzőként nevezi meg magát, és feljegyezi általában a beszéd elhangzásának helyét és idejét. A kötet Jancsó Benedektől került az Országos Széchényi Könyvtárba 1889-ben.

A kötet prédikációinak felsorolása:

- ff. 1–5. In Nativitate Domini. Thema: Apparuit benignitas et humanitas ... Tit. 3, 4. (Magyarul.)
Habita in Conventu Csikiensi, 1687.
- ff. 8–11. In nocte et die Nativitatis. Thema: Nolite timere, ecce annuncio vobis ... Luc. 2, [10]. (Magyarul, latin befejezéssel.)
Habita in Conventu Csikiensi, 1688.
- ff. 12–15. Dominica I. Quadragesimae. Thema: Ductus est Jesus in desertum ... Math. [1, 4.] (Latinul.)
1687.
- ff. 16–19. Dominica II. Quadragesimae. Duxit illos in montem excelsum ... Math. [17, 1.] (Latinul.)
ff. 20–23. Dominica IV. Quadragesimae. Dicit Jesus ad Philippum: unde ememus panes. Joan. [6, 5.] (Latinul.)
Scripta in Csik, 1687. – Habita ibidem 1689.
- ff. 24–27. Dominica in Ramis Palmarum. Thema: Solvite et adducite mihi ... Math. 21, [2]. (Magyarul.)
Habita in Conventu Csikiensi, 1689.
- ff. 28–35. In die Parasceves. Thema: Quae utilitas in sanguine meo? Ps. 29, [10]. (Magyarul.)
Habita in Conventu Csikiensi, 1689.
- ff. 36–41. In die Parasceves. Thema: Ecce Agnus Dei ... Joan. 1, [29]. (Magyarul.)
- ff. 42–49. In die Parasceves. Thema: Egressus est Jesus ... Joan. 18, [1]. (Magyarul.)
- ff. 50–51. Dominica Post Pascha IV. Thema: Quia hoc locutus sum vobis ... Joan. 16, [6]. (Magyarul.)
Habita in Szovata, 1679. – Item in Atyha post prandium.
- ff. 52–53. In festo Sanctorum Philippi et Jacobi. Thema: Non turbetur cor vestrum ... Joan. 14, [1]. (Magyarul.)
Habita in Atyha.
- ff. 54–55. Inventio S. Crucis. Thema: Qui me invenerit ... Proverb. 8, [35]. (Magyarul.)
Habita in Szovata, 1679.
- ff. 56–57. Dominica in Albis. Thema: Christus traditus est propter peccata nostra. Rom. 4, [25]. (Magyarul.)

- ff. 58–59. Dominica II. post Pascha. Thema: Ego sum pastor bonus ... Joan. 10, [11]. (Magyarul.)
- ff. 60–65. In Ascensione Domini. Thema: Dominus Jesus postquam locutus est eis. Marc. 16, [19]. (Magyarul.)
Habita in Conventu Csikiensi, 1688.
- ff. 66–69. Sabbato Pentecostes, de confessione. Thema: Effunde sicut aquam cor tuum ... Thren. 2, 19. (Latinul.)
Habita in Köröspatak, 1687. praesente multo populo.
- ff. 70–77. Pro feria II. Pentecostes. Thema: Sic Deus dilexit mundum ... Joan. 3, [16]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Monte Szép Havas, 1686. – in Köröspatak, 1693. – in Szágon, 1694. Passionem Domini recolamus pariter in horto gethsemani, omnes unanimiter, in vocibus, in fletibus, gemitibus inenarrabiliter.
- ff. 78–81. Feria II. Pentecostes. Thema: Sic Deus dilexit mundum ... Joan. 3, [16]. (Magyarul.)
Habita in Conventu Csikiensi, 1689.
- ff. 82–89. In festo Corporis Christi. Thema: Caro mea vere est cibus ... Joan. 6, [56]. (Magyarul.)
Habita in Csik Somlyó, 1688. – in Körös 1693.
- f. 90. Dominica infra octavam Corporis Christi. Thema: Homo quidam fecit caenam ... Luc. 14, [16]. (Magyarul.)
Habita in Sz. Imre, 1689. – Item in Körösp[atak], 1693.
- ff. 94–97. Dominica I. post Pentecosten. Thema: Estote misericordes ... Luc. 6, [36]. (Magyarul.)
Habita in Sögöd, 1689.
- ff. 98–101. Dominica VIII. post Pentecosten. Thema: Redde rationem ... Luc. 16, [2]. (Magyarul.)
Habita in [Conventu Csikiensi].
- ff. 102–105. Dominica IX. post Pentecosten. Thema: Videns Jesus civitatem ... Luc. 19, [41]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Conventu Csikiensi, 1688.
- ff. 106–109. Dominica XII. post Pentecosten. Thema: Homo quidam descendebat in Hjericho ... Luc. 10, [30]. (Magyarul és latinul.)
Habita in Conventu Csikiensi, 1688.
- ff. 110–113. Dominica XV. post Pentecosten. Thema: Quam cum vidisset, misericordia motus super eam ... Luc. 7, [13]. (Latinul.)
Habita in Csik.
- ff. 114–117. Dominica XVI. post Pentecosten. Thema: Et ipsi observabant eum ... Luc. 14, 2. (Latinul és magyarul.)
- ff. 118–121. Dominica XIX. post Pentecosten. Thema: Simile est regnum coelorum ... Math. 22, [2]. (Magyarul és latinul.)
Scripta in Csik, 1688.
- ff. 122–126. De S. Petro et Paulo. Thema: Ego confirmavi columnas eius ... Ps. 74, 4. (Latinul.)
Habita in Conventu Csik in Csiksomlyó ad S. Petrum et Paulum, 1688.

- ff. 128–131. De S. Simone et Juda. Thema: Haec mando vobis ... Joan. 15, [17].
(Latinul.) 1688 in Csík.
- ff. 132–134. Exaltatio S. Crucis. Thema: Ego si exaltatus fuero ... Joan. 12, [32].
(Magyarul.)
Habita in Conventu Csík, 1688.
- ff. 135–138. De S. Matthaeo. Thema: Relictis omnibus surgens ... Math. 9. [2], Luc. 5, [28]. (Latinul.)
- ff. 139–142. De S. Michaelē. Thema: Angelis suis Deus mandavit ... Ps. 90, 11.
(Latinul.)
- ff. 143–150. De S. Maria Magdalena. Thema: Demissa sunt ei peccata ... Luc. 7, [47].
(két beszéd magyarul.)
- ff. 151–154. Immaculata Conceptio. Thema: Tota pulchra es ... Cant. 4, 7. (Magyarul.)
Habita in Conventu Csík, 1688.
- ff. 155–158. Regina angelorum. Thema: De qua natus est Jesus ... Math. 1, [16].
(Latinul.)
- ff. 159–162. Visitatio BMV. Thema: Fulcite me floribus ... Cant. 2, 5. (Magyarul.)
Habita in Conventu Csík, 1686.
- ff. 163–167. Annuntiatio. Thema: Ave gratia plena ... Luc. 1, [28]. (Magyarul.)
Scripta in Conventu Csikiensi, 1689. – Habita ibidem eodem anno, coram frequentissimo populo, ac nobilibus.
- ff. 171–176. Assumptio. Thema: Assumam te et regnabis ... 3Reg. 11, [37]. (Magyarul.)
- ff. 177–181. Assumptio. Thema: Intravit Jesus in quoddam castellum ... Luc. 10, [38].
(Latinul.)
Habita in Conventu Csikiensi, 1688.
- ff. 183–185. Dedicatio ecclesiae. Thema: Zachae, festinans descende ... Luc. 19, [5].
(Latinul.)
- ff. 189–192. Funebris. Thema: Memento homo ... Gen. 3, [19]. (Magyarul.)
Habita in Kászon, 1686. – in Kisasszony, 1689.
- ff. 193–195. Funebris. Thema: Desiderium habeo dissolvi ... Phil. 1, 23. (Magyarul.)
Habita in Mindszent, in funere D. Czíkó Ferencz, 1689.
- ff. 197–200. Funebris. Thema: Memorare novissima tua ... Eccl. 7, 40. (Magyarul.)
Habita in Tapolcza, 1688. – in Sz.György, 1689.
- ff. 201–204. Funebris. Thema: Justorum animae in manu Dei sunt ... Sap. 3, 1.
(Magyarul.)
Habita in Sz.György, 1687. Poteris hunc sermonem proferre in exequiis cuiuscunque nobilis personae.
- ff. 205–208. Funebris pro parvulis. Thema: Sinite parvulos ... Math. 19, [14].
(Magyarul.)
Habita in Csík(somlyó)Szereda, 1688. in funere D. Farkas Máthé, Filiolae tempore nundinarum audiente multo populo nobilibus.
- ff. 209–212. Funebris. Thema: Modicum plora super mortuum ... Eccl. 22, 11.
(Magyarul.)
Habita in Kisasszony, 1687.
- ff. 213–216. Funebris. Thema: Estote parati ... Math. 25, 13. (Magyarul.)

Prédikációk

Kopcsányi Márton Nagyboldogasszony napi prédikációja (1631)²⁰⁵

Nagybódogasszony napján második prédikáció

Ez mai evangéliomot Szent Lukács írta meg, 10. részében [38–41].

Az üdöben béméne Jézus egy kastélyba és egy Márta nevű asszonyállat befogadá őtet az ő házába, és ennek a Mária nevű öccse vala, ki az Úrnak lábainál ülven hallgatja vala is az ő igéjét. Márta pedig szorgalmatoskodik vala a gyakor szolgálatban, ki megállá és monda: Uram, nem gondolsz-e véle, hogy az én öcsém egyedül hagyott engem szolgálni? Mondjad azért néki, hogy segítsen engem. És felelvén, monda néki az Úr: Márta, Márta, szorgalmatos vagy és sokakban törődöl. De egy a szükséges. Mária legjobb részt választott, mely el nem vétetik tőle.

*

Ha e mai innepről, Bódogasszonynak mennybevitеле napjáról és az innepre szolgáló evangéliomról gondolkodunk, úgy tetszenék, mintha az evangéliom nem volna alkalmas az innephez, mert nem emlékezik a boldog Szűzről, hanem két asszonyállatról, *Mártáról*, ki gyakran házába fogadta a világ Urát, és eledellel kedveskedett; és *Mária Magdolnáról*, ki dicsíretet nyert az Isten igéjének hallgatásáért. De ha arról is gondolkodunk, miért voltak ezek az asszonyállatok Urunk előtt kedvesek, tudnunk kell, hogy ugyanazon okokért, és méltábban kedvelte az ő szüléjét a mennyei fejedelem, kit nem három esztendeig, mint Márta, hanem harmincig, nemcsak külső házának hajlékába, hanem szent méhébe fogadott, nemcsak főtt étkekkel, hanem szűz tejével táplált. Viszont nem keves ideig, mint *Mária Magdolna*, hanem harminchárom esztendeig sokkal ájtatosban hallgatta Fiának beszédit. *Mária pedig megtartja vala mind az igéket, forgatván szívében.* (Lc 2, [19].) Nemcsak ezt tanítja Bódogasszony felől az Anyaszentegyház e mai evangéliom által, hanem azt is, hogy miként ama Raab nevű asszonyállatnak háza romlatlan marada Jerikó pusztulásakor a kémeknek befogadásáért, úgy és méltábban, a Szűzanya teste rothadatlan marada, ki nem akárkit, hanem ő magát, az Istent fogadta tiszta méhének házába. Eleitül fogva ugyanis megfizetett Isten a gazdálkodásért. Ezáltal ragadtaték ki Lót pátriárka Szodoma tűzéből. (Gen 19, [29].) Ez-

²⁰⁵ KOPCSÁNYI Márton, *A boldog Szűz Mária élete*, Bécs, 1631, 204, 215–229.

által nyere életet megholt fiának ama Sunamita. (2Reg 4, [35].) Ábrahám is a gazdálkodásért érdemlé a Szentháromság tanácsát sátorának hajléka alatt megérteni. (Gen 18, [10].) Az új törvényben is legalkalmasb okot adtak Urunknak a jótéteményre a gazdálkodók. Ebéd fölött vala Urunk, midőn meggyógyítá a vízkórságost. (Lc 14, [4].) Letelepedett vala akkor is egy Simon nevű farizeusnál, midőn Mária Magdolnának bűneit megbocsátá. (Lc 7, [48].) Jóval volt mindenkor Isten a gazdálkodásért. De soha senki kedvesben néki nem gazdálkodott Bódogasszonynál. Azokáért méltán ajándékozta meg rothadatlansággal, mert a Krisztus teste Bódogasszony teste. *És noha feltámadásnak dicsőségével Urunk teste felmagasztaltatott, de azt a testet emelte a csillagok fölibe* (úgymond Szent Ágoston), *melyet az anyjátul vött, tisztelvén minden emberi természetet, de sokkal inkább az anyai természetet*, quia natura matris est filius, et natura filii est mater, quo ad unitatem corporalis naturae. Azokáért illendő volt, (úgymond), hogy aki épen megtartá az égő kemencébe nemcsak az ifjakat, hanem a ruházatjokat is [Dan 3, 94], az anyját is megmenté a rothadástul. De minthogy az első prédikációban erről volt tanúságunk, most, hogy mi is kedvesek lehessünk az Isten előtt Márta és Magdolna hivataljában, megmutatom, mit jegyezzen egyiknek az ő külső foglalatossága, és a másiknak az Isten igéje hallgatása.

Noha az Anyaszentegyházba sok különböző hivatalok vannak, (*mert elrendelt tábori sereg, melybe sok tisztek találatnak*), mindazáltal minden hivatalok és foglalatosságok két kiváltképpen való életre határozatnak, *a munkálkodó és elmélkedő életre*. Ezt a két életet értik közönségesen a szent doktorok e mai két asszonyállaton. Márta által értik a munkálkodó életet, Magdolna által az elmélkedőt. *Quid per Mariam, quae verbum Dei residens audiebat, nisi contemplativa vita exprimitur? Quid vero per Martam exterioribus officiis occupatam, nisi activa vita signatur?* (Greg. 5. Mor. 6. 28.)

Micsoda a munkálkodó élet? Nem egyéb, hanem az éhezőnek kenyeret szegni, szomjúhozónak italt adni, mezítelent ruházni, úton járót befogadni, a tudatlant oktatni, a tévelygőt megtéríteni, a kevélyt az alázatosságnak útára igazítani, a betegre gondot viselni. Erre néz minden testi szolgálat, ha szinte lelki haszna vagy on is: úgymint prédikálni, gyóntatni. És minthogy testi munka nélkül ezek nem gyakorlattatnak, azért neveztetnek munkálkodó életnek. Oly tekintetes pedig ennek az ő méltósága, hogy az utolsó ítélet napján a mennyei jutalom a munkálkodó élet érdemének adatik, midőn e világ bírása jobbjá felől helyeztetvén a híveket, imígyen szól: *Jöjjetek én Atyámnak áldottai, bírótok a világ kezdetitől fogva néktek készítettett országot: mert éheztem, és ennem adtatok; jövevény voltam, és befogadtatok engem; mezítelen, és*

bépfödöztetek, etc. (Mt 25, [34–35].) Ennek azért az életnek nagy dicsőíretire szolgál, hogy a több keresztyéni jószágos cselekedetekkel nemcsak érdemes leszen, hanem hogy annak fölötté, ítéletnek napján, csak róla leszen emlékezet. Ennek okáért nem ok nélkül gyakorlották ezt a régi szentek, valamikor alkolmatosságok volt. A természet törvényében Ábrahám a sátor ajtaja előtt ül vala, hogy az úton járókat beszólítaná, és nékik szolgálna: maga mossa vala lábokat, maga mégyen vala a nyájhoz, maga hozza vala a konyhára az igen jó borjút. Ilyen vala Jób pátriárka is. *Gyermekségentül fogva velem nevelkedett a könyörülés és az anyám méhéből jött ki velem*, úgymond. (Job 31, [18].) És ismét: *Szeme voltam a vaknak és lába a sántának, atyjok valék a szegényeknek.* (Job 29, [15–16].) Az új törvénybe Szent Pál legyen példánk a munkálkodó életben. Mintha az egész világot szülte volna, (úgymond *Chrysostomus de laudib. Pauli hom. 3.*), úgy fárad vala, úgy siet vala minden embert Isten országába vezérteni; tanítván, elmélkedvén, imádkozván érettek. Néha levele által, néha jelenléte és beszéde által, tanítványi által: a bánkódókat vigasztalván, a bűnösöket rettentetvén, kiátkozván; nemcsak a lelki szükségekben, hanem a külső testi szükségekben is ezt cselekeszi vala: *Amelyekre szükségem volt* (úgymond) *és azoknak, kik velem vannak, e kezek szolgáltak.* Mondám, hogy a munkálkodó élet a jószágos cselekedeteknek gyakorlásából áll.

Elmélkedő életet azok gyakorlanak, kik a világi pompátul, hiúságoktul, testi gyönyörűségektől bulcsút vöttek, és a Krisztus tanácslását követvén, elhadták atyjokat, anyjokat, házokat, és valamit e világ nagyra böcsül, és magokat a mennyei elmélkedésekre szentelték. Ebben az életben voltak az apostolok, kik közül egyik így szól: *Ímé mi mindeneket elhadtunk és téged követünk.* (Mt 19, [27].) Ilyenek mostan is, kik a mennyei vőlegénynek szeretetiért elhagyván atyjokat, anyjokat, rokonságát, és minden üdő szerént való gyönyörűséget megvetvén, külön-különbféle szerzetekben szabad akaraty-jokat megtagadván Krisztus Urunk lábainál ülnek Mária Magdolnával, elválthatatlanul véle beszélgetvén, mert *aki az Úrhoz ragaszkodik, egylélegző véle.* (1Cor 6, [17].)

Egy kérdés támadhat ezekből. Tudnia illik, a megnevezett két élet között melyik kedvesb Istennek. Megfelel Szent Ágoston (Tract. 124. in Joan.) *Ambae innocentes, ambae laudabiles.* Mind a kettő ártatlan, mind a kettő dicsőíretes: Istennek mindenik kedves. De Urunk Krisztus az evangéliomba azt tanítja, hogy Mária legjobb részt választott. Melyről elmélkedvén Szent Gerely (super Ezech. 1. 2., c. 14.), Márta része nem feddetik, (úgymond), de Máriáé dicsőírtetik. Mert a munkálkodó élet a testtel fogy el. Ki ád a mennyei házába kenyeret az éhezőnek, ahol senki nem éhezik? Ki ád italt, ahol senki nem

szomjúhozik? Ki temet halottat, ahol senki meg nem hal? Tehát e jelenvaló étellel fogy el a munkálkodó élet. Az elmélkedő élet pedig itt kezdetik el, hogy a mennyei hazába véghez menjen. Mária a legjobb részt választotta, mely el nem vétetik tőle. El nem vétetik az elmélkedő élet, mert akkor mégyen véghez, midőn e jelenvaló élet elvétetik, (úgymond Szent Ágoston). E világon nevelkedik, a másvilágon tökéletes lesz, soha el nem vétetik. *Contemplativa minime aufertur, quia subtracta seculi praesentis luce, perficitur. In hac vita augetur, in alia perficietur, nunquam auferetur.* De még világosabban szól: (Ser. 27. de ver. Dom.) *In Martha erat imago praesentium, in Maria futurorum. Quod agebat Martha, ibi sumus; quod agebat Maria, hoc speramus.* Márta a jelenvaló életet példázta, Mária a jövőndőt. Amit Márta cselekedett, ott vagyunk; amit Mária cselekedett, azt reménljük. Noha azért kedves Isten előtt a munkálkodó élet, és jó, mindazáltal az elmélkedő jobb. Amint a házasságbéli állapot is jó, de jobb a szűzek állapotja. *Aki házasságra adja az ő szüzét, jól cselekeszik, és aki nem adja, jobban cselekeszik.* (1Cor 7, [37].) A munkálkodó élet felebarátunkra néz és az ő szeretetire, az elmélkedő pedig az Istenre, és az ő szeretetire. Ez meghaladja amazt, nagyobb tehát az elmélkedő élet.

Ebből nem következik, hogy csak a szerzetesek volnának az elmélkedő életben, hanem hogy ők erre az életre fogadást tettek, hogy a másoknak tökéletességére jussanak. Miként Márta és Magdolna között vér szerént való egyesség volt, olyan egyesség vagy az elmélkedő és munkálkodó életben: mert az isteni és atyafiúi szeretet azon kútforrásból erednek, és azon egy végre igyekeznek, egymást segítik és követik. Ezt látjuk e mai két asszonyállatba. Mert noha Magdolna Urunk lábainál ül vala és láttatott nem segíteni az ő nénjét a konyhán; de igenis segítette, legkedvesb étket szolgáltatván, melyben Urunk gyönyörködött. *Az én étkem* (úgymond) *az, hogy annak akaróját cselekedjem, aki engem küldött, hogy elvégezzem az ő dolgát.* (Jn 4, [34].) Segítette azért Magdolna Mártát, mert ülvén az Úr lábainál és hallgatván őtet, kedves eledellel táplálja vala azt, aki prédikálásnak hivataljában eljár vala. Mártának is több ideje vala a forgolódáshoz, midőn érette is hallgatná Magdolna Urunkat. Viszont Márta is segítette Magdolnát, mert ha külsőképpen foglaltos nem lött volna, annyi alkotmatosság nem adatott volna néki az Isten igéje hallgatására, hanem néha fel kellett volna kelni és az étkekhez látni. És eszerént mindketten szolgáltak Urunknak, mindketten segítették egymást: és egyik a másnak foglaltosságában részesült. Mondám, hogy a munkálkodó és elmélkedő élet között nagy tekéntet és egyesség vagy. Te azért, hogyha a munkálkodó életet választottad, ha házasság vagy, köteles levén házas

népe gondviselésére, Márta foglalatosságában élsz: de bizonyos napokon tartozol Mária Magdolnával az Úr lábainál ülni, a templomba jönni, Isten igéjét hallgatni, elmédet felemelni, imádkozni, a mennyei boldogságot keresni: mert ugyanis *a keresztyének nyájasságának mennybe kell lenni*. Ha pedig elmélkedő életet választottál magadnak, ha pap avagy szerzetes vagy, te immár Magdolnával Urunk lábainál ülsz, de te is tartozol bizonyos munkára, mert írva vagy: *Aki dolgot nem téssen, ne egyék*. (2Thes [3, 10].)

Példája akart lenni Üdvözítőnk mind a két életnek. Mert néha *kimegyen vala a hegyekre imádkozni, egész éjszaka az isteni imádságban maradván:* (Lc 6, [12].) Ihon az elmélkedő élet. Néha pedig *általmégyen vala a városokon és kastélyokon tanítván:* (Lc 13, [22]). Ihon a munkálkodó élete is Urunknak. Követik őtet a szerzetesek, mert imádkoznak, némelyek hivatalokból éjfélikor is felkelvén, bizonyos időbe elmélkedvén. Néha tanítanak, prédikálnak, falukra járnak, penitenciára intik az embereket Keresztelő Szent Jánossal. Erre tékénve imigyen ír Szent Gergely: (6. Mor. 25.) Nem tökéletes prédikátor (ügymond), aki az elmélkedésért elhagyja a munkálkodást, avagy a munkálkodásért az elmélkedést. *Neque perfectus praedicator est, qui vel propter contemplandi studia, operanda negligit: vel propter operationis instantiam, contemplanda postponit*. Nemcsak Urunk, hanem az ő anyja is példája volt mind a két életnek, és ezekben minden emberek fölött kedvesb az Istennek. *Szépen elmélkedik Szent Anzelmus*. Egyebek akármely jövevényt fogadnak házokba, a boldog Szűz nem akárkit, hanem az Isten Fiát, akinek *nem volt, a hova fejét hajtsa*. (Mat 8, [20].) Egyebek akármely mezítelent ruháznak rothadandó öltözettel, ez az Isten igéjét szűz testével fődözte. Egyebek, akármely éhezőt és szomjuhozót külső étellel és itallal táplálnak, ez az Istenembert embersége szerint szűkölködő állapotjában nemcsak külső eledellel táplálta, hanem tiszta szűz tejével is. Ihon azért Márta foglalatossága, ihon a munkálkodó élet az Isten Anyjába. Ha az elmélkedő életet vizsgáljuk: Ki hallgatta nálánál ájtatosban az Isten igéjét? *Minden igéket megtart vala szívébe*. (Lc 2, [51].) Kicsoda elmélkedhet mélyebben a mennyei dolgokról annál, aki méhében hordozta az egeknek alkotóját és minden bölcsességnek folyamát? Ihon az elmélkedő élet is az Isten Anyjába. Bizonyára

A legjobb részt választotta ez a mi Máriánk, mely el nem vétetik tőle. Jó e világon penitenciát tartani, de jobb nem vétkezni, legjobb bocsánandó bűnbe sem esni: Ezt választotta a boldog Szűz. Jó a házasság, jobb a szüzesség, legjobb a szüzességgel gyümölcsöző házasság. Ezt választotta a mi Nagybódogasszonyunk: az ő privilégiuma ez, nem adatik másnak. És mivelhogy eleitül fogva megfizetett az igaz Isten a gazdálkodásért, ezt a mi asszonyun-

kat, ki többet szolgált a világ Urának Mártánál és Magdolnánál, sőt minden teremtetett állatnál, méltán ajándékozta meg rothadatlansággal, méltán mentette meg a férgek gyalázatjátul. De halljuk, mit prédikál nekünk ez mai napon (*Szent Damascenus: Orat. 2. de dor.[!] Deip.*): Örvendezzünk lelkünkbe Dáviddal, mert az Úr szekrénye megnyugodott e mai napon a mennyei Jeruzsálemben. Kiáltunk Gábiel angyallal: Üdvözlégy malasztal teljes, Úr vagyons teveled. Üdvözlégy örömmek kimeríthetetlen tengere. Üdvözlégy szent Szűz, ki által a halál kikergettetett, az élet pedig béhozatott. Ideje szólni minden testnek (úgymond *Szent Bernard ser. 4. Ass.*), midőn felvitetik a megtestesült Igének anyja, és meg nem kell szünni a dicsérettől a halandó emberségnek, midőn az emberi természet a halhatatlan lélek fölibe felmagasztaltatik a bódog Szűzbe.

Ímé, aminémű igékkal lehet, tőlünk elköltözésedet üdvözöljük, és csak távul is követjük, ó áldott Szűz Mária. Azért, irgalmasságnak anyja, jelents[d] meg híveidnek azt a malasztot, amelyet nyertél az Istentől: a bűnösöknek bocsánatot, a gyöngé szűzeknek erőt, a nyomorultaknak vigasztalást, a veszedelemben forgóknak szabadulást nyervén a te szent könyörgésseddel. Ez mai napon is, akik a te szent nevedet segítségül híják, teáltalad, kegyes királyné, adja malasztjának ajándékát, a mi Urunk Jézus Krisztus, kinek dicsőret és dűcsőség. Ámen.

Tanúságok

I. A Bódogságos Szűz Mária az ő szent Fiának mennybemenetele után teljességgel a templomok és egyéb ájtatos cselekedeteknek gyakorlására szentelte magát: példát adván nemcsak a szűzeknek, kik testtel, lélekkel az isteni szolgálatra igyekeznek, hanem az özvegyeknek is, mi légyen az ő tulajdon tiszték, és mint kelljen e világon nyájaskodnyiok, azaz a világ zenebonáit és hiúságit nem különben kell eltávoztatni, mintha minden világi dolgoknak megholtak volna, az egy Istenhez ragaszkodván, éjjel, nappal imádkozván, templomokat járván, szeretvén a könnyhullatást, az angyalokkal inkább nyájaskodván, hogysem az emberekkel, és szüntelen fohászkodásokkal a mennyei dolgokat óhajtván.

II. Tanúság. Hogyha holtunk után Bódogasszonnyal akarunk örülni, követnünk kell őtet, és azon ösvényen járnunk, aminéműn általmént. Mert hogy a mennyei hazába juthatna először, a tiszta életet választotta, mivelhogy meg vagyons írva: (Apoc 21, [27].) Bé nem mégyen abba valami ferteztetett, sem utálatosságot cselekedő. Másodsor az alázatosságnak után járt: Kövessük mi is ezt a jószágot szívünkbe, szólásunkba, cselekedetinkbe: magunk felől fenn nem vélekedvén, alázatosok és együgyűek lévén nyájasságunkban. Ha nem lésztek, mint a kisdedek, nem mentek bé mennyeknek orszáába. (Mt 18, [3].) Harmadsor a

szegénységnek után járt Bódogasszony; így, ha részesülni akarunk a mennyei örökségbe, szükség szívünket elvonnunk a földi rothadandójoktól, minthogy Urunk mondása: Könnyebb a tevének általmenni a tű fokán, hogysem a gazdagnak mennyeknek országába menni. [Mt 19, 24.] Negyedszer az isteni és atyafiúi szeretetnek után járt Bódogasszony: így nekünk is az isteni szeretetet mindeneknél, még a magunk életénél is följebb kell böcsülnünk, készek lévén inkább meghalni, hogysem valamely parancsolatját megszegni. Viszont felebarátunkra is kell terjesztenünk szeretetünket, szánakodván rajta, és testi s lelki szükségében segítvén, mert ez jele az igaz keresztyénnek. Ötödször a békeség-tűrés és háborúság-szenvedésnek után is járt Bódogasszony: ezen úton kell nekünk is járnunk, mert Szent Pál tanítása szerint: Meg nem koronáztatik, hanem aki törvény szerint tusakodik. (2Tim. 2.) Végig maradt a bódog Szűz Mária a szent cselekedetekben és így érdemlette a mennyei koronát: így nem elég elkezdenünk a jó utat, szükség végig maradnunk az istenes szent életbe, mert azt mondá Urunk: Aki mindvégig megmarad, az üdvözüli. (Mt 10, [22].)

Imádság

V. Uram hallgasd meg könyörgésemet:

R. És az én kiáltásom jusson elődbe.

Bocsásd meg Uram, kérünk, bűnös szolgálid vétkét, hogy, akik néked magunk cselekedetiből nem kedveskedhetünk, a te Fiadnak, a mi Urunk szent anyjának könyörgése által, üdvözüljünk. Ugyanazon mi Urunk Jézus Krisztus által, ki teveled él és uralkodik, a Szentlélek Istennel egyetemben, örökkön örökké. Ámen.

A bódog Szűzhez

V. Tégy méltóvá engem szent Szűz a te dicsíretedre:

R. Adj erőt ellenségid ellen.

Ó irtalmasságnak anyja, ki e mai napon ily dűcsőséggel mentél mennybe, kérlek téged, a mennyei vőlegénynek szerelméért, méltóztassál azokban a gyönyörűségekben minket, Évának szűkölködő maradékát e siralomnak völgyébe részesíteni, melyekkel a bódog hazában bévelkedöl. Fordítsd reánk kérésünk a te anyai szemeidet, és könyörgésed által nyerj ide alá lelki ajándékokat, hogy, ha nem ülhetünk is ahhoz a bódog asztalhoz úgy, mint fiak, legalább a te szentséges kezeidből hulló morzsalékokkal elégíttessünk meg. Annakokáért, ó irtalmas szószólónk, mentsd a mi elégtelen voltunkat, és engedd, hogy a te esedezésed segítségével a mennyei örökségnek elmélkedésére és biródomára juthassunk valaha, ahol megkoronáztatva a te Fiadat, örökkön örökké, méltán dicsérhessük. Ámen.

Jezsuita provenienciájú prédikáció

Dramatikus karácsonyi prédikáció, 1620 körül²⁰⁶

In Nocte Nativitatis Domini Nostri Jesu Christi
Et peperit Filium suum primogenitum,
et pannis involutum, reclinavit eum in praesepio. Luc. 2, [7].

Az Izrael fiainak legnagyobb fegyvere vala az ő ellenségi ellen az Isten szekrénye, melyet az leviták bőrrel bé szoktak vala borítani és a táborban hordozni. Ezáltal amaz hatalmas erős városnak, Jerikónak kőfalai ledőjtettenek. És az filiszteusok hamis istene az földre vereték, rontaték. Ezáltal az aretinusok közül sok ezeren megölettenek. Annak felette oly nagy hatalma és ereje vala ennek az szekrénynek, melyet nagy isteni tisztelettel hordoztak, hogy azmely ellenséget fegyverrel meg nem győzhettek az zsidók, ez az bőrrel béborított szekrény az földhöz verte.

Hasonlóképpen az emberi nemzet ellen tusakodó ellenség meggyőzésére az teljes Szentháromságos Isten nem egyéb fegyvert talált, hanem azt, aki a három személy közül egyik vala. Kiben az Isten bölcsess[é]gének tárházi bérekesztve valának, úgy mint valami szekrénybe, és bárkába.

Ezt az szentséges szekrént az Boldogságos Szűz az ő tisztaságos méhéből ez világra hozta, hogy az pokolbéli Dagont és az emberi nemzetnek ellenségét megrontaná és megszégyenítené, az emberi testbe öltöztette és az emberi természetnek bőrével befödte és az jászolyba, mint az ellenség ellen valamely rendeltetett seregbe helyeztette.

Miért fedte és takarta légyen pediglen bé az Boldogságos Szűz ezt az Emmánuel, velünk lakozó és megjelent Istent? 1. rövideden megmagyarázom. 2. az angyali éneklésről szólok, 3. és utólszor szólok hogy mi végre [Itt a szöveg megszakad.]

Először: Miért takarta légyen bé posztóba Boldogságos Szent Szűz ezt az Atyaistennek egyetlen egy Fiát [Itt is abbamarad a szöveg.]

Azmely angyalok ez dicsőséges és minden napoknál vígasságosb éjszakan az örök való Igének megtestesülését és világba való születését énekszóval hirdették, azt mondván az együgyű pásztoroknak: Nolite timere, quia natus est hodie Salvator in Betlehem civitate Juda. [Lc 2, 10–11.]

²⁰⁶ Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, K 61, ff. 76–81v. A párbeszédész részét bekezdésekre tördeltük.

Tudnunk kell azért, hogy három rendbéli az Krisztus születése. Az Anyaszentegyház is azért parancsolja, hogy ez mai napon, az Krisztus három rendbéli születését három misebéli szent áldozatokkal illeteti minden papokkal. Az ő első születése Atyától való anya nélkül, mely örökké való és szüntelen való születés, és isteni születés, holott az Atyaistentől anya nélkül születettik Isten. Anyától atya nélkül születettik ember, mely üdő szerént való születés. Harmadszor atya nélkül, anya nélkül az igaz ember lelkébe, mely Lélek szerént való születésnek mondatik. Azért, amely misét éjjel szoktunk mondani, az ő test szerént való születését adja előnkbe, azmelyben az az evangeliom olvastatik, miképpen parancsolat adatott ki az Augusztus császár és miképpen született Betlehembe. [Lc 2, 1–14.] Az mi szívünkben való születését az hajnali mise juttatja eszünkbe, azmely szentmisében az pásztorokról való evangeliomban olvastatik, kiket Krisztus az ő szent malasztja által megvilágosított vala és az ő szívekben született vala, kik sietséggel Betlehemben sietvén, test szerént is megjelenté magát nékik. [Lc 2, 15–20.] Az harmadik mise juttatja eszünkbe az ő örökké való születését, mely Atyától vagyon, azmely misebéli evangeliomban olvastatik: Kezdetben vala az Ige. [Jn 1, 1–14.] Három rendbéli tehát az Krisztus születése. Az Atyától születettik úgy, mint teremptő Isten. Az Anyától születettik úgy, mint megváltó Isten. Az ember szívében születettik úgy, mint megszentelő és üdvezítő Isten. Az Atyától születették úgy, mint felség, az Anyától születették úgy, mint alázatosság, az ember szívében úgy, mint írgalmasság és igazság.

Ezt az mi édes Üdvezítőnknek születését ili nagy örömmel az közönséges katolikus Anyaszentegyház, ezt hirdetik nagy fennszóval az angyalok az pásztoroknak ezen az ő születésén örvendetes énekszóval, dicsérték az magasságbéli Atya Úristent és ez földön békességet hirdettek, melyet világ kezdetitől fogva kívánt és várt az emberi nemzet. Azért én is ez mostani órában röviden szólok.

Gloria in altissimis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis. Dicsőség Istennek és ez földön békesség a jó akaratú embereknek. [Lc 2, 14.]

Azon éjen, melyen született az Úr Krisztus, új és azelőtt soha nem hallott éneket énekeltek nagy fennszóval az angyalok ez földön.

Ennek az mennyei énekszónak hallgatói az vigyázó pásztorok voltak. Az kórus, éneklő kar az szélyes mező, és az ének, és ez földön Békesség a jó akaratú embereknek. Ennek az éneknek egy részét másszorra hagyván, lássuk meg most: Micsoda az jó akarat? Én erre az mélységes kérdésre elegendőképpen meg nem felelhetek, hanem rendről rendre kérjük meg azok-

tól, kik ezen a drágalátos áldott éjen az istállóban az Krisztus jászolyához gyűltek volt.

Elsőben is mit kérdjünk azoktól az angyaloktól? Azt, hogy micsoda az jó akarat.

– Ó ti tisztaságos, boldogságos és szentséges szent angyalok! Miért jöttetek oly nagy sereggel ebbe a mi rongyos kalibánkba alá? Mit kerestek ez földön, mi héával vattok, mi szükségtek vagyon nektek mennyben? Bizon itt minálunk semmi méltó és böcsületes szállást nem találtok.

Erre a kérdésre közönségesen égi szóval felel az angyali sereg.

– Ó halandó emberek, jól tudjuk mi az ti lakóhelyeteket, az ti állapotokat és elméteket is tudjuk. Azért ne véljétek, hogy mi azért jöttünk volna, hogy az ti tiszteteket, méltóságtokat, állapototokat, örökségeket, jószágtokat, kéncseteket, gazdagságtokat keresnők, úgy kívánnók. Nem azért jöttünk, hogy titőletek valami szokatlan mesterséget tanolnánk. Nem tikteket kerestünk, sem semmitek, azmelyek nekünk nem kellene egy cseppné is, hanem csak az egy jó akaratot, mely minden aranyból, minden drágakőnél, gyöngynél, gyémántnál drágább és nekünk kedvesebb.

Úgy tetszik, énnékem, hogy az mennybéli szent angyalok hasonlóképpen cselekedtek, amint szoktak cselekedni, az fejedelmek, nagyurak és főrendek, mikor útjukban valamely szegény serfőző, vagy tyúkász házában megszállnak. Mikoron látják, hogy a gazda igen szegény, sem tála, tányéra, abrosza, ágy-leple, kenyere, étke nincsen nekie való, s azmie vagyon pedig, azt örömet adná vendégének, ha parancsolná, ha néki kellene, s maga jó akaratját ajánlja, hogy ami házában vagyon, meg nem tagadja, csak parancsoljon. Kinek az úr így felel nagy kegyesen:

– Tudom, édes jámborom, micsoda házba szállottam, ha énnékem egy pár tyúkhasznat és egy ital sert adsz, elég énnékem erre a napszorára, nem es vendégeskedni jöttem, édes Jámborom, én tehozzád, hanem, édes ismeretlen gazdám, csak egy kevés ideig akarok nálad lenni, és tégedet gazdagabban hadni, hogysem mint találalak. Akarod-e azt?

Kinek a tyúkász nagy örömmel és mosolyogva így felel:

– Hogyne akarnám, Uram, igen es akarom, mert én igen szegény ember vagyok, csak parancsolj, kész vagyok mindenre, valamit parancsolsz.

Ezt az jó akaratot, ezt az készséget kívánják az szent angyalok, azok az mennyei fejedelmek mitőlünk ezen ez világon. Azt pedig az mi hasznunkért, hogy minket meggazdagítsanak, ama drága kéncset, gazdagságot, melyet az

egész emberi nemzet kívánt és óhajtott annyi ezer esztendőök forgása alatt: Et in terra pax hominibus bonae voluntatis.

De kérjük meg Józseftől is, mi végre jött Betlehembe.

– Ó szentséges József! Ó ennek az kis cselédecskének tisztaságos gondviselője, mit keressz ilyen hosszú úton, ily alkalmatlan, hideg, téli üdőben? Mit keressz itt most Betlen városában, holott az sokaság az szállást mind elfoglalták, hiszen látod, hogy sohult nincsen tenéked és az te cselédednek itt hely, sohult csak egy szegelyet sem találsz ez egész városban, hanem orca pirulással szégyenkedel házról házra, mindenünnét ugyan kiigazítanak, jobb, hogy haza menj Názáretbe az te terhes jegyeseddel. Itt téged senki nem köszönt, senki egy darab kenyeret, egy ital vizet nem ad.

Erre megfelel Szent József, kinek igyekezete vagyon:

– Látom, hogy sohult nem találok szállást, de egy pusztá istállóba bészállok. Nem is azért jöttem én ide, hogy itt vendégeskedjem, kedvem szerént lakjam, hanem hogy az Isten akaratját bételjesítsem.

– De megbocsáss nékem, édes József! Nemde, nem az Isten akaratja ez, hogy most idejöttél, ilyen állapattal, hanem az római császárnak kevélysége, hogy megismerje az ő birodalmának nagy voltát, és felfuvalkodjék, mint Dávid régenten.

József erre:

– Ennek az bálványimádó pogány fejedelemnek kevélységére nékem kevés gondom vagyon, hanem, mivelhogy Uram és Fejedelmem, nékem azt kell cselekednem, mivel Isten azt parancsolja, Isten azt akarja.

De kérjük meg az Boldogságos Szűz Máriát erről a dologról:

– Ó te boldogságos, szeplőtelen szép Szűz Mária, ha tégedet Isten Anyjának mondlak, avagy ha minden tisztelettel magasztallak, méltó vagy. Mert te édesanyja vagy annak, akinek fiacskájának tiszteletire és szolgálatjára mennyországból leszállottak az angyalok. Hova mégy, hova sietsz Betlehembe, az nemzetségednek városába, hogy magadat császár levelébe bérassad, hogy Dávid magvából és nemzetségéből való vagy, s tudod-é, hogy az szegén rendet senki sem isméri meg, s onnét csak orca pirulással kell visszatérnetek? Az te nemzetségid közül senki bé nem fogad titeket, nemhogy egy darab kinyeret, egy italt, de mégcsak szállást sem adnak. Hát te, ó szentséges Szűz, mit jársz itt, miért otthon nem ülsz, holott az leányoknak otthon volna helyek? S annak felette, tudod-é, micsoda állapottal vagy, tudod-é, hogy mit monda az angyal, hogy az, kit az Szentlélektől méhedbe fogadtál, az magasságbéli Istennek Fia? Tehát miért veted magadot ily veszedelemnek? Az te szállásod talám az város piaca leszen!

Erre megfelel, és azt mondja:

– Az én jegyesem, József s én, nem keressük az mi dicsőséginket, hogy még mi es Dávid király nemzetségéből volnánk, sem az mi nyugodalmunkot, vagy nem az mi akaratunkon járunk, hanem csak az egy Isten akaratját akarjuk bételjesíteni.

– De megbocsáss, ó boldogságos szép Szűz Mária! Nem látszik énnékem, hogy Isten akaratja volna ez, hanem ember akaratja, mégpedig Isten ellenségének akaratja. Mert nem parancsolja Isten, sőt igen tiltja, hogy az szegény községet ne saccoltassák, ne síkassák-ríkassák, mint ez az Cyrius tisztartó cselekeszik. Mert ez síkatja-ríkatja az egész tartománt, ő az, aki ilyen sanyarú üdőben mindeneket kiűz, kibontaluztat házából.

– Úgy, de ki parancsolta Cyriusnak? Én azt vélem, hogy a császár. Hát az császárnak ki? Az Isten. Tehát azért cselekedte, hogy Isten parancsolta. Az Isten akaratjához akarjuk magunkot szabni, azért cselekedszük ezt az utat.

– Hát, ha az várasban szállást nem találtok, légyen Isten akaratja.

De kérjük meg ettől az kis gyermektől is:

– Ó kedves és gyönyörűséges, szép, ártatlan kis gyermekeske! Ó az Atyaistennek egyetlen egyszülött Fia! Ó, aki bölcsőbb vagy Salamonnál, sőt ki az Atyának bölcsessége vagy! Ó angyaloknak királya, mit keressz itt ilyen számkivetésben? Nemde ezerszer nem jobb lett volna tenéked azon gyönyörűséges szép városban, az te angyalid között laknod, az te dicsőséges királyi székedben, az Atyának kebelében maradnod, hogysem ebben az rongyos kalibában, ebben az büdös istállóban, ily szórós jászolyban, ily kórós szénán, szalmán, úgy pólyában, ily hideg téli üdőben sanyarognod? Ó Uram, Téged ez világ így meg nem ismér, ha másképpen meg nem ismérteted magodot, sőt megvet, megutál.

Erre nem szóval, hanem cselekedettel, sírással megfelel ez gyönyörűséges szép gyermek.

– Tisztességes állapotot én most nem keresek, az testi gyönyörűséget és nyugodalmot megvetem, senki jó lakását, meleg házát, lágy ágát, bölcsőjét én nem kívánom. Az én ételem, italom, ut facio voluntatem Patris mei, az, hogy az én Atyám akaratját cselekedjem, bétöltssem, csak azt kívánom, azt szomjúhozom, s azért is jöttem ez világra, nem hogy az én akaratomat cselekedjem. És azmint most láttok engem az jászolyban fekünni, úgy fogtok látni az oszlophoz kötözve és az kereszten függeni. S ezek mind az én Atyám akaratjából lesznek. Quia descendi de coelo, non ut faciam voluntatem meam, sed ejus, qui misit me, Patris. [Jn 6, 38.]

Ez az Krisztusnak hozzánk való felelete.

Mi legyen pedig az jó akarat, kiknek az angyalok békességet hirdetnek? Megfelel Szent Leo. Az jóakarátú emberek, kiknek az angyalok békességet hirdetnek, kiknek Isten szent angyali által békességet promulgáltat, hirdettet, azok, kik az Isten akaratjától semmi úton, semmi okon el nem szakadnak. Azok, akik minden nap, minden órában tökéletes akarattal azt mondják Istennek: fiat voluntas tua, legyen az te akaratod, miképpen mennyben. Az jóakarát tehát az, hogy ember tökéletes szívvel, lélekkel egyet akar, egy akaraton vagyon, az mit Isten akar, ő is azt akarja, az mit Isten nem akar, ő is azt nem akarja.

Ha Isten azt akarja, hogy innepet szenteljünk nem veszteg heveréssel, nem vendégeskedéssel, tobzódással, hanem isteni szolgálattal, mi es azt akarjuk, ezt cselekedjük. Ha Isten azt akarja, hogy irtalmasok, sziligyek, egymáson könyörülők, békességesek, alázatosok, józan életűek [legyünk], mi es azt kövessük, hogy mindenben Isten akaratjához szabjuk akaratunkot és életünköt. Beteg vagy? Azt mondjad: fiat voluntas Dei, és könnyebben tűr[öd]. Üldöztetel? Azt mondd: fiat voluntas tua, Domine, könnyebben elviseled. Kárt vallottál? Jóságodot elvesztetted? Háza megégett? Marháidot elvették? Szolgáidot megölték? Fiaidot, gyermekidet nyomorgatják? Mondjad Szent Jóbbal: Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Deo placuit, ita factum. Sit nomen benedictum, fiat voluntas tua. Ezt az jó akaratot éneklették az Krisztus bölcsénél[!] az angyalok, ennek osztogatják ama drága ajándékokot. Akiben ez a jó akarat, és az ő akaratját tökéletesen az Isten akaratjával egybe nem kapcsolja, szüntelen másokat síkat, ríkat, üldöz, kerget, lop, húzon, veszködik, tobzódik, átkozódik; nincsen annak békessége sem Istentől, sem az szent angyaloktól, sem az gonosz angyaloktól.

Evvel a jó akaratall, evvel a drága ajándékkal köszöntenek bé az Úr Krisztus eleibe az pásztorok. Transeamus usque in Bethlehem, et videamus Verbum, quod factum, quod Dominus ostendit nobis.

Nem vonogatták magokat, nem szánták fáradságokat, nem gondoltak vele, hogy talám kárt fognak vallani. Nem mondotta egyik a másiknak, hogy menj el te, itt leszek én a marha mellett, vagy inkább te menj ott, itt maradok, hogy kár ne legyen, hanem mindnyájan egyenlő akarattal, transeamus, menjünk el, szintén Betlehemig, lássuk meg az Igét, melyet az Úr megjelentett nekünk: Et venerunt festinantes, és sietséggel eljövének, et invenerunt puerum Jesum Christum, Mariam, matrem ejus. És megtalálák.

Ez okáért, keresztyén ember, járd el ez világnak minden helyeit, hánd fel ez világnak minden szegletit, olvasd által ez világnak minden könyveit, hágj fel az egek felibe, szállj alá az pokolra, nem találsz igaz és valóságos békességet, hanem csak abban az jó akaratban, mely az Isten akaratjával megódha-

tatlan kötéllel magát egybe kötötte és kapcsolta. Ezt az jó akaratot hirdetik és ajánlják ezen az szentséges éjen az szent angyalok, énekelvén: És az földön békesség az jó akaratú embereknek.

Parvulus natus est nobis, et Filius datus est nobis. Isai. 9. Kisded született nekünk, és Fiú adatott nekünk. Ember született nekünk, és Isten adatott nekünk. Anyjánál kisebb ideű született nekünk, de az örökkévaló [Atyjá]val egyenlő ideű Fiú adatott nekünk.

Született nekünk, hogy meghaljon érettünk, adatott nekünk, hogy mindenkor velünk legyen.

Született nekünk úgy, mint Megváltó, adatott nekünk, mint teremptő.

Született nekünk úgy, mint irgalmas atya, adatott nekünk úgy, mint igaz bíró.

Mit akarunk sok szót szaporítani? Kisgyermek született nekünk, és Fiú adatott nekünk. Kisded, amennyire ember, Fiú, amennyire Isten. Az mi természetünkben született nekünk, az ő maga személyében adatott nekünk. Ezt az különbséget jól tudta Szent Pál, mikoron azt mondotta: Qui cum in forma Deo esset, non rapinam arbitratus est, se esse aequalem Deo. Mikoron isteni személyében volt, nem tulajdonította ragadománnak, hogy egyenlő volna az Istenhez, hanem magát megüresítette és szolgai ábrázatot vett magára. [Phil 2, 6-7.] Mintha azt mondaná: Nekünk is az adatott, aki az Isten formájában és állapotjában vala, és az adatott, aki magát megüresítette.

Et vocabitur admirabilis, és csudálatosnak hivattatik. Ó bizonyára csudálatos ez a gyermek, mert noha örökkévaló, de mégis születik. Aki, noha ez világnak világossága, de mégis nem világoskodik. Aki, noha az angyaloknak kenyere, de mégis éhezik. Aki, noha az élő vizeknek kútfeje, de mégis szomujoszik. Aki, noha megemészttű tűz, de mégis fázik. Akit, noha ez világ meg nem környékezhethet, de az jászolyban fekszik. Ah, keresztyének, az Istennek amaz véghetetlensége ihon, ebben ez éjen született gyermekben úgy meg rövidítettett, hogy 33 esztendőnél tovább velünk nem élhet ez földön. Amaz nagy magosság és mélyesség, kinek vége nincsen, és ez világot csak három újján tartja, annyira megkicsinült, hogy egy kis kalabában, sőt egy szoros jászolyban, az ökor és számár előtt fekszik. Amaz hozzá nem közelgethető magosság annyira alászállott, hogy ennek az siralomnak völgyében látjuk. És amaz vizsgálhatatlan mélység annyira bétölt, hogy kezünkkel tapasztathatjuk, foghatjuk. Amaz véghetetlen mindenhatóság túrt és szenvedett, és halandó embereknek, Józsefnek és Máriának hatalmok alatt volt. Megszomorodott az öröm és vigasság, megholt az élet. Tehát méltán hivattatik csudálatosnak.

Consiliarius. Tanács. Ez a kis gyermecske tanácsadónak hivattatik. Tanácsot ad nekünk. Nem annyira szóval, mint cselekedettel és példával. Az új csillag, az kaliba, az jászoly, az posztócskák, az könnyhullatások, és minden jelek, melyek körülötte történtek, reátok kiáltnak, különb-különbféle nyelven tanítanak és tanácsot adnak.

Ti zajgók, ti trécselők, csacsogók, kik az házakban, házak alatt, utcákon, piacon, templomokban csevegtek és zajgástoknak soha véget nem vettek, kik heábavaló, hivalkodó, trágár beszédben gyönyörködtek, kik sokat szólotok, hazudtok, esküsztek, tisztátalan és fajtalan énekeket csaohtok! Íme az ártatlan gyermecske, az Atyaistennek szent igíje hallgat, nem szól. Ti fennhéjázó személyek, felfualkodtok, nagyravágyók, kik az asztal felett az első fő helyt kívánjátok, és ha nem adatik, haragosztok, nehéz néven veszitek! Íme az Istennek egyetlen egy Fia, az angyaloknak királya szállást nem talál az vendégfogadóknak, egy elvetett és pusztán hagyott istállóban kellett letelepedni, az szórós jászolyban kellett helyheztenni. Ah, ti gyengék, finnyások, kik csak egy bolhamarást, egy szúnyogcsípést békével nem tűrhettek! Ti testi gyönyörűségben élők, kik abban annyira gyönyörködtek, hogy csak azt keresitek! Íme Krisztus az sanyarú télben születik, az szeles, fergeteges helyen didereg, resztek[], fázódik. Nincsen tüze, sem tűzhelye, sem meleg ágya, sem gyengén rengő bölcsöcskéje, hanem hóharmatos szénán fekszik ez az gyenge gyermecske.

Ti vigyorgók, kacagók, kik akármely szent dolgok, mely dicséretesek legyenek is, csak megcsudáljátok, megnevetitek! Menjtsze ehhez a consiliariushoz, tanácsadóhoz, ettől a siránkozó gyermektől kérjétek tanácsot, ki teérettetek keserves könnyhullatásokkal öntözte a jászolyt.

Deus. Isten. Ha csudálkoznék az egész természet rajta, ihon, az Szentléleknek megárnnyékozásából egy szüztől, egy arkangyalnak üdvözlése által ember született, úgy, hogy Isten es, mégpediglen azmint Szent Pál bizonyítja (Col I, [16]), minden látható és láthatatlan állatoknak teremttője. Az angyalok az ő születését vigasságosan ilik, és valamennyi angyal vagyon mennyországban, mind hozzá jöttek udvarhoz és imádták őtöt. S vajon nem Isten-e ez, mégpedig Deus fortis, erős, hatalmas Isten? Ez a boldog és ezerszer szerencsés éjszaka az, melyen az örökkévaló Atyaisten az ő egyetlen egy szülöttét, mint Szent Pál bizonyítja, ez világra béhozta és megparancsolta az ő angyalinak, hogy imádnák őtöt. Kinek mondotta az angyalok közül valaha az Isten, én Fiam vagy te és az én méhemből születtek tégedet. [Jud 1, 5.]

Mondám, Isten, és oly erős Isten, ki ellen nem állatott senki. Pater futuri seculi, et princeps pacis, az jövendő üdőnek, azaz az örök életnek Atyja. Most nem akarom mind megmagyarázni, legyen elég, hogy az angyaloktól ez éjen

hallottátok amaz gyönyörűséges nótáú éneket, hogy mindenütt békességet hirdetnek. Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis.

Azért apparuit gratia Dei Salvatoris nostri Jesu Christi. Megjelent a mi megszabadító Istenünknek, a Krisztus Jézusnak kegyelme. S kinek jelent meg? Omnibus hominibus. Minden embernek. Nem minden ember hiszen az evangéliomnak, nem es üdvezül minden ember, sőt többen vesznek el, hogysen mint üdvezülnek. Multi vocati, pauci vero electi, holott sokan vadnak a hivatalosok, kevesen a választottak. [Mt 22, 14.] Mert kevesen vadnak az jóakarátú emberek, kik az ő jóakarátjokat az Isten akaratjához szabnák és kapcsolnák. Erudiens nos. Megjelenvén azért mindeneknek, tanítván, oktatván minket. Mire tanít, mire oktat? Ut abnegantes impietatem et secularia desideria, sobrie et pie vivamus in hoc seculo, hogy megtagadván, elhagyván az gonosz életet és ez világi kívánságot, józanul, igazán és kegyesen éljünk ezen a világon. [Tit 2, 12.] Tanít azért minket, hogy isteni tiszteletben éljünk, őtöt féljük, tiszteljük, egyedül csak neki szolgáljunk, neki kedveskedjünk, ez világi kívánságot, pompát megvessük, templomokat gyakoroljunk, gyakorta gyónjunk, kommunikáljunk, Isten ig[él]jét jó szívvel hallgassuk, nem palotákat, várakat, hanem pusztá templomokat építsünk, szent oltárokat ékesítsünk, szegényeket segítsünk. Ez az isteni tisztelet, hogy akaratát cselekedjük.

Két prédikáció az 1670-es évekből

Prédikáció Vízkereszt utáni második vasárnapra²⁰⁷

Dominica 2. post Epiphaniam

Nem ok nélkül az Anyaszentegyház neveztetik virágos kertnek, melyben sok szép virágok vadnak. Mikor valamely király a virágokban gyönyörködik, és sok szép virágokat plántáltat és vettet, elmegyén nyárba a kertbe, gyönyörködik a virágok szépségében és jó illatjában, leszaggat benne, házába viszi, mutogatja, és másoknak is kedveskedik velek. Az Anyaszentegyház a felséges Istennek virágos kerte, melyben a sok szent életű emberek olyanok, mint szép virágok. Ez oly kert, melyben, amint egy írástudó írja, in bello rosas, in pace lilia habeo. A hadakozó üdőben rózsák, a békességes üdőben liliumok vadnak benne. Ez oly kert, melyben ami is ritka az embereknél, télben is szép íkes virágok nyílnak. Noha pedig sok szent életű emberekkel, nemcsak mint virágok-

²⁰⁷ Conciones, 1671–1675. ff. 218–219v. (Mikrofilm: OSZK, FM1/3235)

kal, hanem mint fényes csillagokkal az ég, úgy tündöklük az Anyaszentegyház, mindazáltal három rendbeli állapotra hozatnak mindazok, tudniillik vagy nőtelen ifjak, szüzek, vagy házások, vagy özvegyek. Ezekben Isten inkább, hogysen az virágokban, dicsekedik, úgyhogy azt mondja felőlök: *Deliciae meae esse cum filiis hominum* [Prov 8, 31], és kiveszi e világból az istenfélőket, s mennyországba viteti. Azkik pedig házasságon kívül paráználkodnak, akár ifjak s akár asszonyok vagy leányok, azok nemcsak pogány módon, hanem, amint a Szentírás mondja, barom módon élnek, és olyanok, mint a csilján, az burján a virágoskertbe, és mint a búza között nőtt konkoly, kik kiszaggattatnak és a pokol tűzibe vettetnek. Az szent evangéliom hol az szüzeknek, hol az házásoknak, hol az özvegyeknek ad tanóságot és példát elejekbe, melyhez képest, mivel az Bölcs Salamon írása szerént, mindennek ideje vagyon, és ma a menyegzőről szól a szent evangéliom [Jn 2, 1–11], melyben az Úr Jézus az ő szent anyjával és szent tanítványival jelen volt, én is a házasodandó és házasságban levő keresztyéneknek tanóságára fordítom a mai prédikációm, hallgassák a keresztyének isteni félelemmel.

Sokan panaszkodnak az házások közül, hogy megházasodván nem találtak segítő társra, amint Isten rendelte az házasságot, hanem veszekedő társra találtak; sem pedig nem olyra találtak, melytől magzatok legyen, hanem magtalanra. Egyszóval, hogy édes méz és gyönyörűség helyett holtig való keserűséget, mérget és búsulást találtak, és ami nehezebb, már el sem válhatnak, lelkek veszedelmére együtt kell lakniok. Ennek egynéhány okait adják az írástudók. Elsőben, mert némelyek, míg megházasodnak, addig Istenekeket megbántják, paráznasággal lelkeket, testeket, megferteztetik, megrútítják, és büntetésül bocsátja Isten reájok, hogy gonosz életű és erkölcsű házastársok legyen. Aki azért azt akarja, hogy jó társra találjon, míg megházasodik, szűz életű legyen, avagy ha Isten ellen vétett, megtérjen a bűnből és engesztelje az Istent. Másodszor, miért annyi szerencsétlen házasságok vadnak. Mert némelyek gazdagságért házasodnak, gazdagságát, nem magát szeretik az ő társoknak, nem így keresztyének, nem így. Nem kárhoztatom, aki gazdagot veszen, ha azt szereti, ha az jó erkölcsű, amelyre kell nézni. Elég gazdagot veszen, aki jó erkölcsűt veszen, mely holtig való gazdagsága leszen. Harmadszor, miért vadnak szerencsétlen házasságok. Mert némelyek csak a szépségért házasodnak, azmelyet egy betegség elveszen, és a szépet rúttá teszi. Szép a jámbor, amint szokták mondani, a jó erkölcs széppé teszi embert, de ha kevély, ha fajtalan, rút leszen mind emberek s mind Isten előtt. Negyedszer, szerencsétlen házasságoknak oka, hogy az ifjú vént veszen, az ifjúnak pedig és a vénnek igen különböz az erkölce, úgy, hogy még szülejeket is megúnják vénségek-

ben, azért igen ritka az ilyenek között az igaz szeretet és a jó alkuás. Ötödször, hogy már többekről ne szóljak, szerencsétlen házasságok vagy azoknak, akik csak buja fajtalansáért házasodnak, akiken, azmint Ráfael arkangyal mondotta Tóbiásnak, hatalma vagy az ördögnek; azért az Anyaszentegyház inti az házásokat, hogy szent innepeken testi gyönyörűségtől, és böjtökön, megszűnván, isteni szolgálatban foglalatoskodjanak.

Mondaná valaki, mi kívántatik, hogy valakinek szerencsés házassága legyen? Elsőben, hogy istenes életű legyen házasságáig; másodsor, hogy meggyónjanak házasságok előtt, úgy híjják az Úr Krisztust lakodalmokba; harmadszor Isten avégre is rendelte a szent házasságot, hogy sokasodjanak az emberek. Azért kell tehát házasodni, hogy istenes fiakat, leányokat neveljenek, kik által mennyország teljék, kikben az Isten neve dicsírtessék, amint Tóbiás és Sára ezt cselekedték, és az Isten áldása volt őrajtok. Negyedszer, Isten Évát azért adta Ádámnak, hogy segítő társa legyen, azért ne csak külső dologban egyik másíknak segítségére legyen, hanem a jócselekedetekben is. Mondaná valaki, ezeket cselekedtem, mégis szerencsétlennék látom a házasságot. Ha Isten látogat, vagy bűnöd szerént, avagy próbál, vedd háladással, légy békesseges tűró, várd az koronát.

De lássuk már azt is, mit kíván Isten az házásoktól. Első a szeretet, melyre megeskesznek egymásnak a házások. A férfiú feje, amint Szent Pál írja, [Eph 5, 23.] az asszonynak, azért oktassa, tanítsa feleségít, gondját viselje, táplálja, ruházza, ne legyen olyan kegyetlen háza népéhez, mint az oroslány, ne szidja, ne verje, ne úgy tartsa, mint rabját, szolgáját, mert Isten is nem a talpából alkotta, hogy lába alá tapodja. Az asszony is pedig meggondolja, hogy Isten rendelte, hogy férje hatalma alatt legyen, azért engedelmes legyen. Legyen, ha mit férje mond, házánál való cselédire. Jó gondot viseljen étkekre, ruhájokra, urának javait oltalmazza, gyermekit isteni szolgálatra tanítsa. Dicsíri Salamon az erős asszont, és azt mondja, [Péld 31, 13–20.] bízíki őbenne az ura; férje gyapjút és lent keresett, és az ujjai orsót forgattak, háza népe kettős öltözetbe vadnak, kezít, tenyerit kiterjesztette az szegényre. Ó áldott az ilyen asszony! Továbbá urának vétekre okot ne adjon, mint Éva Ádámnak. Ne legyen urának árulója, mint Dalila Sámsonnak, ne legyen fősvény, kegyetlen vérszomjúhozó, urát gonoszra indító, mint amaz kegyetlen Jezabel, hanem inkább ura haragját csendesítse. Végezetre ez az szeretet köztök holtig való legyen. Ha férje távul vagy, ha rabságban vagy, ha beteg, hozzá való hűségít megtartsa, gyógyítsa, táplálja, gondját viselje, egyszóval: úgy szeresse, hogy máshoz ura éltében ne adja magát parázñaságra, mert ez hűti ellen és a szent házasság ellen vagy, és oly nagy vétek, hogy ezért elválhatik a paráz-

nától, oly vétek, amelyért a régi magyarok törvénye szerént meg kell halni, és ezeknél is nagyobb a kárhozat a pokol tüze, melybe a paráznák vettetnek.

Ennek a házások szeretetinek hatora legyen, hogy egymás kedviért Istent meg ne bántsák, sőt istenes életre példájokkal egymást gerjesszék, így leszen az Úr Jézus az ő lakodalmokban. De más tanóság is adatik előnkbe; az bornak elfogyása által nem részegeskedtek ott, ahol az Úr Krisztus volt, a lakodalomban. Ő ki sok menyegzők vadnak, ahol nincsen a Jézus, hanem a Bacchus! Ő ki veszedelmes a részegség, meg tudná Holofernes, ha szólhatna, mondani! Cyrus király megrészegedni hadta ellenségít, és úgy ölette meg. Így az ördög sokakon veszen győzedelmet a részegség által. Most a régi pogányoktól vött szokás, hogy nagy poharakkal köszöngetnek. Az jobb, aki többet ihatik, mely miatt lelkeket elvesztik és életeket rövidítik. Ezeket mondom, noha tudom, hogy sokan el nem hagyják, hogy ne legyen ítéletkor mentségek, én pedig némaságról ne okoztassam. Utolsó tanóság: minden ember először adja a jó bort, utolszor alább valót. E világ ilyen, mézet mutogat, mérget ad. Így cselekedett (Luc. 16, [19–31.]) a dúsgazdaggal, ki minden nap frissen vendégeskedik vala, de végre vizet is nem kaphatna; így cselekedék Boldizsár királlyal, ki a vendég-ség után megszomorodék és megöleték; [Dan 5, 1–6, 1.] így cselekedék az istentelenekkel, kik azt mondják vala: Venite, fruamur bonis etc. [Sap 2, 6.] De lásd végít, pokolból kezdenek panaszkodással kiáltani. Azért e világ először adja a jó bort, azután az alávalót; nem így az Isten, ki itt sonyorgatja híveit és a másvilágon megnyogotja. Meghallátok már házasodandók, mint leszen szerencsés házasságtok, megértétek házások a ti hivataljotokat, ha azért borotok, azaz örömtök, elfogy, az Úr Jézushoz, ki a vizet borrá változtatta, folyamodjatok. Engedje az Úr Jézus, hogy mind az házások és házasság nélkül valók e földön úgy élhessünk, hogy holtunk után az örök dücsőségekben az Istennek vég nélkül örvendezhessünk, melyet engedjen a kegyes Atyaisten az ő áldott szent Fiáért, az Úr Jézusért. Ámen.

Prédikáció az Úr színeváltozása ünnepére²⁰⁸

Transfiguratio Domini Jesu

[későbbi kézzel folytatva:] Christi in monte Thabor

Minék utána Mojzes pátriárka Izrael népit kivívén Egiptusból, az pusztában sok esztendőök alatt, mint egy édes atya fiainak, úgy viselte volna gondjokot, azt mondá Isten Mojzesnek: (Deut. 32, 49.) Menj fel az Nebo hegyére és on-

²⁰⁸ Conciones, 1671–1675. ff. 325v–327. (Mikrofilm: OSZK, FM1/3235)

nét szemléld meg a földet, meglátod, és nem mégy be abba. Felméne Mojzes a hegyre, megnézte a földet és meghala a hegyen. Ó szent Isten, mely csudálatos dolog ez! Mojzes mennyi esztendeig fáradott ezért a jó földért, és mikor már csaknem kézzel érné, akkor kell meghalni! Nem kétlem, kívánta e földet Mojzes. Édes keresztyénim, ha már elménket a mái szent evangéliomra fordítjuk [Mt 17, 1–9], az Úr Jézus hasonlóképpen cselekedik az ő három tanítványával e mái napon. Felvivé a Tábor hegyére és színében elváltozék előttök, orcája félneni kezde, mint a nap, ruhái fejérek lőnek, mint a hó, etc. Ezeket látván az tanítványok, hogy ott Mojzes és Illyés az Úr Krisztussal beszélnek, azt mondá Szent Péter: Domine, bonum est nos hic esse, faciamus hic tres tabernacula, tibi unum, Moisi unum et Eliae unum. Kévánták ezt az itt való lakást, de nem engedtetett ez nekik, nem evilágon akart az Úr Jézus nekik fáradságokért fizetni, hanem a másvilágon. Hogy azért a mi szívünk is a mennyei boldogságnak kívánására gerjedezzen, e jelen való órában az mennyei boldogságnak gyönyörűséges voltáról szólok, hallgassák az keresztyének isteni félelemmel.

Az mennyei boldogságnak jó és szép voltát nincs emberi nyelv, aki ki-mondhassa, sem emberi elme, mely megfoghassa, melyről azt írja Szent Pál: Oculus non vidit, auris non audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus se. [1Cor 2, 9] Mojzes mikor azt mondotta volna az Istennek, ha kedvet találtam előtted, mutasd meg nekem a te orcádot, mutasd meg nekem a te dücsőségedet, azt mondá az Isten neki: [Ex 33, 19.] Ego ostendam tibi omne bonum. Ennél jobban ki nem magyarázhatni a mennyei boldogságot, mintha azt mondjuk, hogy ott minden jó vagyon, semmi gonosz ott nincsen, amint a bölcs is azt mondotta, Boetius: Beatitudo est status omnium bonorum aggregare perfectus. Nincs e világon oly ország, oly város, oly hely, ahol minden jó volna, semmi gonosz ne volna, hanem csak a mennyország ilyen. Ki mondhatja e világon, hogy jó nekünk itt lennünk? Nem, senki, mivel e világ számkivetés helye, siralom völgye. Járd el bár a világot, nem találsz oly tartománt, sőt még házat is, ahol ne volna halál, ne volna nyomorúság, éhség, szomjúság, fáradság, betegség, vénség, sírás. Ezek nincsenek mennyországban, melyről mondja Szent János, halál többé nem lészen, nem éheznek, se nem szomjúhozna, eltöröl Isten minden könnyhullatást szemekről, [Jel 21, 4.] azért csak azok mondhatják Szent Péterrel, jó nekünk itt lennünk, [Mt 17, 4.] akik mennyországban vadnak.

Nem találsz e világon oly lakóhelyet, ahol jók és gonoszok, szegények és gazdagok ne volnának, mert az Úr Krisztus mondása igaz: Pauperes semper habebitis vobiscum. [Jn 12, 8] Mennyország ilyen lakóhely, ahol mind gazdagok

laknak, ott nyomorult szűkölködő nincsen. Boldog Isten, mit nem fáradnak az emberek e világi életek megtartásáért és gazdagságért, ezekért éjet nappá tesznek! De ó nagy vakság, jaj ki keveset cselekednek az örök életért, üdvösségért és a mennyei gazdagságért, mely örökké való! Mit nem fáradott e világ jováért amaz szorgalmatos gazdag, aki már új csűrököt akar vala építeni az ő sok gyűtemény[é]nek, és azt mondja vala lelkének: Én lelkem, sok esztendőkre eltött jovaid vadnak, egyél, igyál, vendégeskedjél! De lásd, mint jára. Megszólítja Isten, mondván: Stulte, hac nocte repetent animam tuam a te, et quae congregasti, cujus erunt? [Lc 12, 20.] E világi bölcsek a szerencsét forgó kéreken írják, aki fenn vagyon, aláfordul, mellyel üsmértetik e világi méltóságoknak és gazdagságoknak változását, melyek gyakorta alkolmatosságot mutatnak a vétekre és az örök kárhozatra. Bizonyítja ezt a frissen vendégeskedő gazdag példája, ki pokolba temetteték. Nem mondhatják a pokolnak lakosi, hogy jó nekik ott lakniok, ahol szünete nincs kényjoknak, ahol sírás, jajgatás vagyon. Ha ki ezekkel szólhatna, s azt kérdehetné, miért panaszkodnak annyit, tudják, e világon mit nem töltöttek el, azt mondanák, csak árnyék volt az, amin kapdostak, amit oly nagyra bücsüllöttek, azt mondanák, e világ kéncsiért sem vállalnák fel azt a ként, csak egy nap is, amelyben vadnak; siratják az elmúlt üdőt, mely többé elé nem jő, mit nem cselekednének, ha még üdő adatnék, a penitenciára készek volnának ítélet napjáig minden kénokot felvállalni; azt mondanák, boldogok volnátok, ti világ fiai, leányi, ha most az irgalmasság ideivel jól tudnátok élni. Keresztyének szokták mondani, boldog, aki máson tanol.

Harmadszor, nincsen oly ország, ahol mindenkor békesség volna, semmi háboróság nem volna. Ilyen a mennyország. Mennyországban nincs irigység s veszekedés, szokták mondani. Boldog, akinek jó cselédje és jó szomszédja vagyon, kik miatt bút nem vall. Ez megvagyon mennyországban, ahol gonoszok nincsenek, ahol az szent angyalok és a szentek társasági között vadnak az istenfélők. Akarod-e bőebben érteni a mennyei boldogságnak szépségét? Tekénts[d] el kikeletkor és nyárban az fekete földet, mint íkesíti Isten különbféle színű szép virágokkal, füekkel, veteményekkel, termő fákkal, és így elméledjél: ha ezt a földet, mely barmok hazája, az embereknek csak szállása, minden esztendőben így felikesíti Isten, mennyivel inkább felikesítette az egeket a maga és kedvesinek lakóhelyét. Ha itt a szolgálk háza, sőt a rabok tömlece, e világ oly szép, hát a mennyei király háza minémű? Ha itt Isten még ellenséginek is ennyi jókot adott, mit készített mennyben az ő kedves híveinek? Továbbá emeld fel az egekre szemeidet és lásd, azokat Isten csillagokkal, nappal, holddal mint felikesítette, és így gondolkodjál: ezeken még

es a Szentek lakó helyické ezek a mit mi az égen látunk csak
 pajmientomj az Szenteték ha szép a amin jarnak Szent meg
 eréknd az mennyi boldogság. Olly szép olly is a mennyi
 boldogság hogy eréknd szolva fgyimmetli S. Tomas azt
 mongia hogy ennél már iob néni lehet. Peremphet In
 iob és Szent Szent vilajot és egyéb állatokat Szentel Szentbe-
 kat, Szent embert Szent viragokat, Szent egetet Szent csillago-
 kat Szent napot és holdot, de a mennyi boldogságba vala-
 mi isag és Szent volé bele helyhezette úgy hogy már
 annál iob és Szent né lehet. Egy példauat vezerem el
 Oluasom egy Barátot hogy az Istent azon kerde hogy az
 menyorságnak erezhéve valamj kis edessegit, Egy madar
 kerde eneklenj elöve és enekelne repulni az közel valo
 erébe kerde utanna indulu egy agru meg szálla a ma-
 dar or enekel valo az barát a far alatt halgatva valo
 vezer el repul és a Barát uifia rexe és a Klastromot
 nem ugg latia a mint el hadra ötör penk né üfmerj és
 a mentől felkereseli a régi irásokban és 300 éfeten-
 deit talalata hogy meg holtan ki ment a Klastrom-
 bol és neki az csak egy néhány oranak és látot meg halla-
 tok mar az mennyi boldogságnak is és gyönyörűség voltat,
 Legyen aser mar hogy el vezerem tanítasom, hogy ezt
 munkó az In szolgálatiarc a bekefeges túscap, az püni-
 tentiarc. Minel pedig erekre szükség az In sz. malafitá-
 dognak keresesere, a Fin In-hez ki képere resemptet, és a bol-
 tot, és a sz. lelét In-hez ki meg Szentet, hogy a sz. haromság
 egy örök In Vilagosítás elmenter gerieje sz. jünke hogy
 keuanhassuk kereseshük a mennyi boldogságot, és holunk
 uon a mennyi sz. Angyalokkal vegnellent a mennyi boldog-
 ságban oruendereshünk. Amen.

Az Úr színeváltozása ünnepére írt prédikáció részlete (Csiksomlyó, 1670-es évek)

felyül vagyon az Isten és a szentek lakóhelyek, ezek, amit mi az égen látunk, csak padimentomi az szenteknek. Ha szép, amin járnak, szebb még ezeknél az mennyei boldogság. Oly szép, oly jó a mennyei boldogság, hogy erről szólván Aquinumbeli Szent Tamás azt mondja, hogy ennél már jobb nem lehet. Teremphet Isten jobb és szebb világot, és egyéb állatokat szebbnél szebbeket, szebb embert, szebb virágokat, szebb egeket, szebb csillagokat, szebb napot és holdot, de a mennyei boldogságba valami jóság és szépség volt, belehelyeztette, úgy, hogy már annál jobb és szebb nem lehet. Egy példával végezem el. Olvasom egy barátról, hogy az Istent azon kérte, hogy az mennyországnak érezhesse valami kis édességit. Egy madár kezdé énekelni előtte és énekelve repülni az közel való erdőbe kezdé. Utána indula, egy ágra megszálla a madár, ott énekel vala. Az barát a fa alatt hallgatja vala. Végre elrepült és a barát visszatére és a klastromot nem úgy látja, amint elhadta, őtöt senki nem üsmeri. És a nevéről felkeresék a régi írásokban, és háromszáz esztendeit találák, hogy kiment a klastoromból és neki az csak egynéhány órának látszott. Meghallátok már az mennyei boldogságnak jó és gyönyörűséges voltát, legyen azért már, hogy elvégezzem tanításomat, hogy ezt a boldogságot elménkben forgassuk, ezzel gerjesszük szívünket az Isten szolgálatjára, a békességes tűrésre, az penitenciára. Mivel pedig ezekre szükséges az Isten szent malasztja, folyamodjunk az Atyaistenhez, ki képeré teremptett, és a boldogságnak keresésére, a Fiúistenhez, ki szent vérével megváltott, és a Szentlélek Istenhez, ki megszentelt, hogy a Szentháromság egy örök Isten világósítsa elménket, gerjessze szívünket, hogy kívánhassuk, kereshessük a mennyei boldogságot, és holtunk után a mennyei szent angyalokkal vég nélkül a mennyei boldogságban örvendezhessünk. Ámen.

Stockinger Mátyás három prédikációja

Stockinger Mátyás karácsonyi beszéde Csíksomlyó, 1687²⁰⁹

In Nativitate Domini, Domini nostri Jesu Christi

Thema:

Apparuit benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei. Tit. 3. v. 4.

Megjelent a mi Üdvözítő Istenünk kegyessége és embersége, etc.

Amaz régi, ékesen szóló orátorok és mesterséges szókat feltanáló poéták, bölcs és híres-nevezetes akadémikusok az Isten szeretetét emberek eleiben akarván terjesztetni s megismértetni, különb-különbféle sok szép példák és hasonlatosságok által akarták azt leábrázolni. Egynémelyek az oktan állatok és égi madarak által, kik az ő apródjokhoz csudálatos szereteteket mutatják; némelyek a folyóvizekhez, tűzhöz és naphoz hasonlították, ki az ő világosságát, melegségét és erejét minden teremtet állatokkal egyaránt közli; ki egyképpen, ki másképpen akarta kijelenteni. De az isteni szeretetet, mely minden teremtet állatoknak szeretetét s tulajdonságát felyülhaladja, különben le nem ábrázolhatták, hanem oly csudálatos csudatétel által, mely a természetnek tulajdon cselekedetét felyülhaladja. Annakokáért egy bölcs és okos akadémikus egy mágneskö által formálta ki: egy táblára egy nagy darab vasat mágneskövel leábrázolván oly formában, hogy a mágneskönek természeti és törvénye ellen volt, mert nemhogy a mágneskö a vasat, hanem a vas a mágneskövet vonta magához, a táblának felső részére ilyen bötűk voltak felírva arannyal: *Non aliter Divinus amor*. Ilyen az Istennek hozzánk való szereteti. Hogy a mágnes a vasat magához vonzza, nem csuda, mert az mágneskönek természeti azt hozta magával. Ellenben penig, hogy a vas a mágneskövet magához húzza s vonzza, bezzeg immár az csudálkozásra s álmétkodásra méltó dolog, mert az természet törvényével ellenkezik. Hogy az ember Istenhez folyamodjék és hozzája közelgessen, mint a vas a mágnesköhöz, nem csuda, mert azt természeti hozta; de hogy az Isten emberhez jöjjön, a teremő az ő teremtet állatjához, azmint e máj szent napon az örökkévaló szent Ige, aki igaz Isten, mennynek, földnek teremője és örök birodalmas ura, *per quem facta sunt omnia*; Joan. 2. [1, 3.] hogy az boldogságos Szűz Máriának tisztaságos méhéből emberi testet és természetet végyen magára, és szenvedhető s halandó természetben öltözzék, aki szenvedhetetlen és halhatatlan, bezzeg e dolog immár mind an-

²⁰⁹ Országos Széchényi Könyvtár, Quart. Hung. 1424. ff. 1–5.

gyali s mind emberi elmét meggyőzi és felyülhalad, melyet senki meg nem cselekedhetik, hanem csak egyedül az Isten, aki a mi hozzánk való szeretetiben ég és lángal. *Sic, sic Divinus amor!*

De mindezeknél is, kiket éléhoztam, sokkal mesterségesebben ismértette a szeretetnek Istenét egy mesterséges, istenfélő drága kőmetsző, mikor egy gyűrűben lévő jáspiskőre a Krisztus-feszület képét kimetszette ilyen szókkal: *Diù aspro*, olasz nyelven, mely ennyit téssen minálunk, mint maga ellen sanyarú és kegyetlen Isten, mely titulussal akarta jelenteni, hogy az Isten a mi hozzánk való szeretetiért a kereszthez szegeztette magát; amely marokvesszőket mi érdemlettünk, azokat a maga hátán szaggatta el; azmely töviskoronát a mi fejünk érdemlett volna, azt a maga fejére verette; azmely vasszegeket a mi kezeink, lábaink érdemlettek volna, hogy a kereszthez szegeztessünk, a maga kezeibe s lábaiba verette; amely epét és ecetet a mi szájunk érdemlett a sok szitkokért etc., azt maga megitta; egyszóval: amely gyalázatos halált mi érdemlettünk, azt magára vette. *Sic, sic Divinus amor!* Ez, ez ám, ez az ő hozzánk való nagy szereteti vontá őtet le mennyből az ő dücsőséges királyi székiből ez földre. Ó Isten szeretetinek emberi nemzethez való feneketlen tenger! Hogyha azokhoz a szeráfim angyalokhoz, kik néked szünet nélkül mennyei dicsőretet mondanak, és teremtésektől fogva minden fogyatkozás nélkül, véghetetlenül, teljességgel szeretnek, isteni szolgálatodra minden időben készek, teellened soha nem vétkeztek, s nem is vétkeznek, hogyha ezeknek mutattad volna szeretetednek mivoltát, nem volna min csudálkoznunk; de hogy mihozzánk, halálos ellenségidhez, kezeidnek munkájához, a földnek legalább való bűdös porához nyújtottad ily nagy szeretetednek nem szikráját, hanem mérhetetlen lángját, ez immár *transcendit omnem creatum intellectum*, minden teremtettt bölcs és okos elmét meggyőz és felyülhalad.

(Propositio) Erről, tehát az Istennek hozzánk való szeretetinek feneketlen tengeréről akarok bővebben szólni, most a Szentlélek Istennek ereje munkálkodjék bennem, és ez mái született kisdédnek szent Szűz Anyja esedezték érettem, amint nem is kételkedem; azonban amíg kevés lelki beszédben múltatom az időt, alázatosan kérem a keresztyéneket, legyenek csendes figyelme-tességgel a hallgatásban.

Ne csudálkozzunk, keresztyén hallgatóim, hogy az isteni Felség ily nagy szeretettel viseltetik hozzánk, mert soha nem volt kedvesebb teremtettt állatja az emberi nemzetnél. Ezt, hogy annál inkább eszünkben vehessük, ilyen bizonyossággal erősítem: A teremtéskor vétkezett volt az angyal, együtt Ádám is vétkezett, de immáron, amint Szent Bonaventura szeráfikus doktor erről szól: *Deus animam suam posuit pro hominibus, et non posuit eam pro angelis, er-*

go magis homines, quam angelos dilexit. Ezen Szent Bonaventura mondását erősíti önnön maga az isteni Felség, Jerem. 31. v. 3. *In charitate perpetua dilexite.* Örökkévaló szeretettel szerettelek téged. Mintha azt mondaná, amint az előbb megnevezett szent doktor magyarázza Sermone 2. post Pentecosten: Minekelőtte te volnál, vagy minden teremtetett állatok, minekelőtte az ég és föld volna, minekelőtte az angyalok, arkangyalok, kérubimok és szeráfimok volnának, örökké szerettelek téged. Ó Isten szeretetinek égő kemencéje! Mondd meg nékem, ó szerelmes kisded Jézusom, mi lehetett az oka, midőn a teremtéskor a még gyönyörűséges, szép helyt alkottad, szebbnél szebb színű, jobbnál jobb illatú virágokkal, gyümölcstermő fákkal, tiszta kristály színű, csergedező patakokkal felékesítetted, valamíg a te kezeid által alkotott embert abba nem helyheztetted, nem nevezéd paradicsomnak? De mihelyt az embert alkotád és bévitted, *paradisus voluptatis*, gyönyörűséges paradicsom lőn az ő neve; megmondja az okát maga, tarts[d] eszedbe: *Deliciae meae esse cum filiis hominum*, [Prov 8, 31.] az én gyönyörűségem az emberek fiaival. Ó szeretet, szeretet, Istennek emberi nemzethez való nagy szereteti! De amint mondam, nem csuda, hogy Isten annyára kedveli az embert, mert minden teremtetett állatok között legdrágább kéncsének tartja.

Hogy ez igazság nagyobb világosságra jöjjön, keresztyén hallgatóim, jusson eszetekben mit cseleküvék Isten Mojzes idejében, egyolykor szólítá az Isten az ő választott kedves népének fő vezérét, Mojzest, és monda néki: Azt akarom, ó édes Mojzesem, hogy az Izrael népének egész táborát járd el, minden kapitányság alját, hadnagyság és tizedesség alját, minden sátort és famíliát, egyszóval valamennyin a te zászlód alatt vitézkednek, végy számba, és azoknak neveket hozd hozzám, hadd tudjam. *Tollite summam universae congregationis filiorum Izrael.* Num. 1. v. 3. Bizonyára valahányszor elolvastam ezen locust, igen csudálkoztam és álmélkodtam magamban, de vajon ki ne csudálkoznék? Megbocsáss, ó én szerelmes Istenem, mert nem kicsiny scrupulusom támadott nékem ebből a te cselekedetből. Nemde nem te vagy-é az az Isten, akinek szemei előtt *nuda et aperta sunt omnia.* Hebr. 4, [13.] Nemde te nemcsak az Izrael nemzetiségének, de sőt az egész emberi nemzetnek személye szerént tudod számát? Igenis. Miért tehát számláltatod ezt a népet? Ó mely szép, mely gyönyörűséges mysterium (titkos dolog) fekszik ebben! Melyet hogy jobban eszetekbe vehesétek, egy néminémű hasonlatossággal akarom megvilágosítani.

Vettétek-é eszetekben szokásokat azoknak, kik elméjeknek és szíveknek minden járását csak az arany és ezüst gyűjtésére fordították, éjjel-nappal csak azt éhezik-szomjúhozzák; gondolatok magatoknak egy ilyen telhetetlen arany, ezüst szomjúhozó embert, aki egy nagy láda aranyat, melyet nagy mun-

kával, fáradsággal gyűjtött volt, erős vasas, záros ládában zárta, lakatok alá vetette, erős boltban tette, s az ő szíve is nyughatatlankodik mijatta, mert szüntelen csak odavonja, odacsalsa; azt jól meggondolván: *Ubi thesaurus ibi et cor*; [Mt 6, 21.] valahol az embernek kécse fekszik, ottan vagyon a szíve is. Midőn immár minden cselédi a házbul kitakarodtak, misére, prédikációra mentek volna, házait mindenfelől erősen magára zárja, eléveszi kulcsait, tárházát, boltját és kécse ládáját felnyitja, nagy zsákokban bépecsételt sok aranyait az asztalára kiönti, kirakja; azonban kezdi olvasni, számlálni egyik kezéből a másikba, egyik tenyeréből a másikba hánnya, forgatja. Hogyha immár valaki ennek a vén, fősvény embernek mondaná: Ó uram, uram, miért cselekedsz ezt? Miért olvasod annyiszor sok kécseidet, gazdagságodat? Nemdenem tudod-e a summát, holott minden zsákokra felnótáltad, az ládának és tárházadnak kulcsai mindenkor nálad voltak. Látod, hogy sem a boltot, sem a ládákat fel nem rontották, és semmi gyanóságod nem lehet, hogy valami kárt vallottál volna. Miért számlálsz tehát annyiszor oly szorgalmasan és oly gyakorlatossággal? Arra nem felelne egyebet, hanem azt mondaná: Nem azért, hogy félnék attól, mintha boltomat, ládáimot felverték, rontották volna, nem azért, nem, hanem igen-igen gyönyörködöm benne, és gyönyörködve kezeimben forgatom, egyik kezemből a másikba gyönyörködve számlálom, nagy kedvem telik benne, hogy így nézegetem ezt az én kécsemet, gazdagságomat, ezt az én sok aranyomat s talléromat. Azonképpen gondolkodjunk, keresztyén hallgatóim, mi magunk felől, mivelhogy úgy szeret az Isten minket, mint önéki legdrágább kécset, gazdagságát, és legnagyobb gyönyörűségének tart, amint Szent Marius bizonyítja: *Deus nos pro divitiis habet*. Azért mi is méltán mondhatjuk, hogy Isten azért számlálja vala az ő népét Mojzes idejében, nemhogy nem tudná számát, hanem hogy mint önéki kedves, drága kécset, mintegy kézzel illetné, egyik kezéből másikba gyönyörködve forgatná, és azért mondja: *Tollite numerum, numerate primogenitos, ut sciam numerum filiorum Israel*.

De halljunk csudálatos dolgot, nem merném mondani, ha az Isten könyvében nem volna. Arra jutott vala az Istennek hozzánk való szeretetinek nagy volta, úgy láttatott önéki, mintha csak egy szempillantásig sem lehetne az emberi nemzetség nélkül. Egyolykor igen megbántódott vala az Isten az zsidó nemzetségtől, és immár kész volt, hogy majd-majd egy lábíg mind elveszesse az föld színéről, és eltörölje, megölje, valakik Mojzes alatt voltak. Melyet eszében vévén Mojzes, minden halogatás nélkül kezde szólani az Istennek: Ó én Uram, édes Istenem, ne cselekedd azt, ne öld meg, ne veszed el, hanem kegyelmezz meg nékiek. Nem, nem, úgymond az Isten, nem akarok megke-

gyelmezni. *Dimitte me Moyses, ut irascatur furor meus.* Exod. 32, [10.] Látván Moyses, hogy minden könyörgése, reménkedése mind haszontalan, és csak héjába volna, monda az Istennek: Uram, te nem akarsz megkegyelmezni ennek a népnek, én is ezután nem fogok veled maradni és veled beszélni. *Dele me de libro tuo, quem scripsisti,* loco citato v. 33. Ezt hallván az Isten, azt mondja a Szentírás, minden vétkéért megengedé Isten a népnek. Azt kértem én immár, mi szüksége volt az Istennek a Mojzessel való conversatióra és beszélgetésre, sőt magára is Mojzesre? Mi haszna volt az ő beszélgetésében? Ah, nem, nem, nem lehetek én Mojzes nélkül, azt mondja az Isten, úgy szeretem én Mojzest, hogy én őtet legdrágább kénccsemnek és legnagyobb gyönyörűségemnek tartom. Sőt, elálmélkodom azon, amit Rupertus mond: Láttatott annak a felséges Majestasnak, kinek tekintetire menny és föld meghajol, és hatalmassága előtt megvonssza magát, mintha az ő trónusából láttatott volna felkelni, és mintegy az ő szerelmese után méges megsebesített szívvel indulni és kérni őtet: Ah Mojzes, szerelmes Mojzesem, ne hagyj el engem, nem menj el éntőlem. *Videre videtur Majestatem illam coeli omnibus tremendam de solio suo surgere, et accedere vulnerato corde rogare amicum quasi discedentem, ne deserat se, dicentemque: ego ostendam tibi omne bonum.* [Ex 33, 19.]

Ah, bizonyára most veszem eszembe és most értem a Szentírásnak amaz nehéz cikkelyét, melyet ír Szent Lukács evangélista, cap. 23., melyet mindeddig is nem érthettem. Mikoron Krisztus Urunk a keresztfán függ vala, azt mondja a Szentírás, midőn amaz szerencsés tolvaj bűneinek bocsánatját kérné, hogy emlékeznék meg róla, midőn országába jutand, kinek kérésére édes Üdvözítőnk mindjárt meghajla, és ugyanazon a napon megígéré neki, mondván: *Hodie mecum eris in paradiso.* [v. 43.] Miképpen kell tehát ezt megértenünk? Holott Krisztus, midőn megholt, nem mindjárt ment az mennyei paradicsomban, sem a megtért latrot oda nem vitte, hanem poklokra szállott, *descendit ad inferos* a limbusba, azhol sötétségnek homályában tartatnak vala az szent atyáknak lelkei. Mi okbul mondhatta tehát, *Hodie etc.* Csúfolni akarta-e ezt a latrot? Hitegetni, csalogatni akarta-e? Tehát nem teljesítette-e bé azonnal az ő ígíretit azon a napon? Nem, úgy nem, *coelum et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt,* Math 24, 35., azt mondja a mi édes Üdvözítőnk. Hát miképpen oldjuk meg ezen titoknak csomóját? Nem különben, keresztyén hallgatóim, hanem hogy Krisztus az ő gyönyörűséges paradicsomját az emberben helyeztette, azért poklokra tudniillik leszállván limbusban, hogy a szent atyák lelkeit meglátogassa, az ő ígíreti szerént: *Descendam ad inferiores partes terrae, visitabo omnes dormientes.* [Ecc 24, 45.] Azt az helyt paradicsomnak mondotta, mert *Deliciae ejus esse cum filiis hominum.*

Bizonyára oly nagy az ő emberekhez való szereteti, (hogya úgy szabad volna szólanom) mintha egészen égne belől, mint az égő kemencében az tűz, az mihozzánk való szeretetinek tüzével. Hogy peniglen ez dolgot jobban megérthessétek, ezen példával megvilágosítom. Láttatok-e valakit a forró hideg mint kénozt? Az ő ágyában csak fetreng, hánkódik mindenfelé, semmiképpen nem találja helyét, kiált, reménkedik, hogy egy ital vizet, egy ital vizet; környül állanak édes magzati, szerelmes házastársa, kedves atyjafiai, szolgálai, szolgáló leányi, jóllehet látják, s veszik eszékben az ő lángoló orcájáról és nehez lehelletiről belső forróságát, kéri, intik, hogy békével tűrje, szenvedje amit Isten réa bocsátott, amaz mégis reménkedik, sőt néha meg is szidja őket, hogy adjanak egy ital vizet; ugyan csak nem adnak. Mit cselekeszik a beteg? Kiöti a nyelvét, lássák, micsoda tűzben kénlódik, amely tűz égetvén szomjúhozhatja őtet, lássátok, úgymond, micsoda kénban gyötrődöm s kénlódok.

Ad propositum. Az Isten annak előtte szomjúhozván az emberi nemzetnek üdvösségét, mint egy forró hidegben gyötrődő beteg ember, amint Izaiás mondja, cap. 59., azonképpen ismértette az ő szomjúságát, midőn amaz szamaritána asszonyállattól kér vala innya, az ő kemény ágyán is, azaz a keresztfán kénlódván felkiált és azt mondja: *Sitio*. Szomjúhozom. Az mi idveségünket szomjúhozta, azt mondja Szent Bernárd. De a bűnös ember semmire véli az Isten szomjúságát, füle mellől bocsátja, csak hallatlanná teszi az ő kiáltását, hogy penig a világgal ismértessen meg, mint ég az ő hozzánk való szeretetiben, mint szomjúhozza a lelkünket, megmutatja a nyelvét, mint ég, mint lángal. *Apparuerunt eis dispersitae linguae, tamquam ignis*. Act. 2, [3.]

Sokszor gondoltam magamban, mi légyen annak az oka, hogy a Szentírás sohult sem mondja, hogy az Istennek Szent Lelke megnyugodt volna, valamíg az embert nem alkotta, olvassátok meg bár az egész teremtésnek seriesét és rendit, egyebet nem találtok, hanem hogy *Spiritus Dei ferebatur super aquas*. [Gen 1, 2.] Az egeket teremtette nappal, holddal, csillagokkal, mint annyi ragyadozó gyémántokkal, felékesítette, et *Spiritus Dei ferebatur etc*. A földet fundálta szép zöldséggel, gyönyörű virágokkal, gyümölcstermő fákkal, kedvesen éneklő madarakkal, vadakkal és lelkes állatokkal felékesítette, de ugyancsak *Spiritus Dei etc*. Sohult meg nem nyughatott az ő Szent Lelke, valamíg az embert nem alkotta, de mihelyt az embert formálá, *inspiravit in eum spiraculum vitae*. [Gen 2, 7.] Ah, bezzeg azon megnyugovék az ő Szent Lelke, mert *Deliciae ejus esse cum filiis hominum*.

Azt írja Pausanias in Eliacis, hogy a régiek egy táblára leábrázolták volt az isteni és világi szeretetet, olyan formában, mintha viaskodtanak és harcoltanak volna egymással, melyik volna hatalmasabb, melyik vehetne győzedel-

met a másón, és úgy láttatott, hogy az isteni szeretet győzedelmes lett volna. Amaz rózsaszínű piros vérrel festett táblácskán az Úr Krisztusnak megnyílt szívéen igen szépen meglátszik ez az duellum, ez az erős viadalom. Mert *Cor suum dabit in similitudinem picturae*. Eccli. 38, [28.] Az ő szívét a képnek hasonlatosságában foglalja. Láttatott harcolni az ő szíve, hogy ha néki fel kelljen-e menni a mennyégbe, avagy a földön maradjon mivelünk? Azt tanácsolja vala az isteni szeretet, hogy maradjon velünk a földön, másfelől megint, hogy felmenjen mennybe, és a mi természetünköt, melyet magára felvött vala, az ő szent Atyjának jobbára helyeztesse. Hogy pedig igaznak találtassanak a próféták által amiket megjövendölt volt, hogy meghaljon, feltámadván mennyen. De ez is ki nem ragadta az ő kezéből a győzedelemnek pálmáját, hanem az ő szívét az ő oldalában megsebesítette. Felkiáltván az isteni szeretet azt mondja a mi szeretetünknek: *Vulnerasti cor meum*. Cant. 4, [9.], a zsidó böltű szerént: *avulsisti, abstulisti*. Elvetted, elvontad az én szívemet éntőlem. Ó szeretettől meggyőzöttetett szeretet, az isteni szeretetnek győzedelmes triumphusa!

Tudjátok-é, keresztyén hallgatóim, hogy aki valakit igen-igen szeret, semmiképpen nem lehet nélkül csak egy szempillantásig is el, és ha szintén test szerént nem lehet is, tehát szívével-lelkével együtt akar lenni. Ugyanazt mondom én az Istennek hozzánk való szeretetiről, hogy úgy szóljak, az Isten nem lehetett el nálunk nélkül, hanem azt cselekedtette véle az mi hozzánk való szeretete, hogy a mi emberi természetünket magára felvegye, a mi nevünket kezeire, lábaira, az ő oldalára, sőt szívére írja. *Ecce in manibus meis descripsi te, noli timere, meus es tu, ego tui non obliviscar*. Isaiaie 4. v. 15. Ímé az én kezeimre felírtalak téged, ne félj, mert enyim vagy te és el nem feledkezem rólad.

Tovább mégyen az Úr Krisztus az mi hozzánk való szeretetben magát jó pásztorhoz hasonlítja, a mennyországot pedig pusztához. Nemde nem hagyja-é el a 99 igazat a pusztában, és az egy elveszett juhocskáját mégyen keresni? Ó drágalátos Jézusom, lelkünknek igaz szeretője, miért mondád a mennyei szép paradicsomot pusztának, kinek szépségéhez szebbet, jobbat, dicsőségesebbet szem nem látott, fül nem hallott, embernek szíve nem gondolhatott. Ah csak pusztának, kegyetlennek tartom mind addiglan, valamíg az embert, mint az elveszett juhót, fel nem tanálok. Mert: *Deliciae meae esse etc. Quid mihi est in coelo, quia populus meus ablati est a me?* Isaiaie 52. v. 5. Mi részem vagyon mennyben, hogy az én népem elvételét tőlem? Ó drágalátos Jézus, miért mondod, hogy mid vagyon néked mennybe, csak semmid; nemde amaz gyönyörűséges szép angyali, arkangyali természet, kérubimok, szeráfimok, mennyei boldog lelkek, kiknek száma a tengernek fővenyét, csöppét, az égnek

csillagit, a fáknek leveleit, a földnek fűszálait felyülhaladják, mégis azt mondd, mégis azt mondd, hogy semmi sincsen mennyben, ha az embert oda bé nem viheted. Így vagy, azt mondja az Isten, mert: *Deliciae meae etc.*

Egyolykor magát búzamagnak nevezi, és azt mondja, ha meg nem hal, önnön maga marad. Joan. 12, [24.] Ó lelkünknek drága kécse, örökkévaló teremtetlen és immár ez mái napon megtestesült Ige, miért mondd mégis, hogy az emberek nélkül csak mintha egyedül volnál mennyben? Hol vannak hát a mennybéli szent angyalok? Ah, azt mondom, azt, hogy az emberi nemzet nélkül mintha csak egyedül volnék mennyben, mert: *Deliciae meae etc.* Ó Isten szeretetinek hozzánk való véghetetlen volta!

Hát te, keresztyén ember, miképpen felelsz meg néki azért a tehozzád való szeretetiért? Mivel fizetsz vissza? Ez mái napon született kisded Jézusnak mivel kedveskedel, micsoda ajándékot mutatsz bé néki? Egyebet semmit nem, hanem add néki a te szívedet, *Praebe, fili mi, cor tuum mihi*, Prov. 23, [26.] amelynél maga sem kíván egyebet, add néki tehát a te szívedet tűzhelynek, hogy ottan éjjel-nappal égjen az ő szeretetinek tüze; alázatos jászolynak adjad, nyugodalmas nyoszolyának adjad, hadd nyughassék kedve szerént gyönyörűségesen benne. Vaj nem látod-é, ez mái napon a te szeretetedért mit cselekszik? Elhagyván megbecsülhetetlen gazdagságát, hogy az ő szegénységével tenéked mennyei dücsöséget, országot, koronát, királyi pálcát szerezzen, az ő királyi székből, szent Atyjának kebeléből leszállván, emberi természet vévén magára, kivethette volna Heródest királyi székből, Augustus császárt római birodalmából, gyönyörű szép tavaszi üdőben születhetett volna, mikor az égi madarak igen kedvesen szoktak énekelni, az erdők mezőkkel együtt zöldellenek, virágoznak. Vagy peniglen Dávid király idejében, Salamon, Ezékiás, Jozafát vagy más szent királyok idejében, akik úgy fogadták volna, mint igaz Messiást és Isten Fiát, udvarok népével leborulván a három szent királyok módjára imádták volna. De hogy inkább ismértethesse az ő hozzád való szeretetét, téli időben, mikor az éjszaka leghosszabb, egy pusztai állásban, ablak nélkül, ajtó nélkül, tűzhely és tűz nélkül, rettenetes nagy zúzmarázos, csattogó hidegben úgy akart születetni, kis posztócskában takarítani, szórós jászolyba, kevés szénára helyeztetni. Ó szeretet, szeretet! Ó bizonyára megböcsülhetetlen nagy isteni szeretet!

Gondoljátok-é, keresztyének, micsoda szenvedése volt Krisztusnak legkeservesebb? Az-é, hogy ily alkalmatlan időben és pusztai helyen születtetett? Nem. Hát akkor-é, midőn Egyiptusban kellett futni Heródes elől? Nem. Hát akkor-é, midőn az ő neve hitető, csalárd, istenkáromló, bűnösök barátja és ördögös volt? Nem. Hát akkor-é, mikor a Getszemáni kertben véres verí-

váramok seregimnek monnyai bődögy lelkei. Kiknek fájma a bonyolult főenyét, csöppét az ének chilleit, a fákak leveleit, a földnek büszkallant, helyét kalid gyék, mégis azt mondod, mégis azt mondod hogy semmi mincse menben haer enterb ada bénd viheted, így vagy az monya az tőben, mert, Deliciae meae.

Egy dylor magis bura magok nevezi, és azt monya, ha magis hol, önön maga marad. Joan. 12. Oh lelkiütközője léncse, öökkelvő benn tetetlen és innad eg máj napon mag testcsülsége maer mondod mégis hogy ar embe rek nélkülül csak mintha egy áll volnál menyben, hol vannak hat a menybéli gyéngyalek? Ah azt mondod azt, hogy ar emberi nemet nélkülül mintha csak a gyédül volnál menyben, mert, Deliciae meae. Oh Isten szeretetnek haggan való végtetelen vába!

Hát te kevegyben embey miképpen fulek mag néli azért a te hsz rádvaló szeretetért? mivel fizeth vikkat. er máj napon fűlötet lisded Jánosnak mivel kedveskedel, misoda ajándékos mutath bé néli? egybet semmit nem, hand ad néli a te fivédet, Prove filium cor tuum mihi. Prov. 23. a melyet maga sem kíván egybet, ad néli. tehát a te fivédet, búr hely nek, hogy ottan éjel nappal éjen az ő szeretetnek. ture, alagatos fűgolyakade gyad, nyúg dalmas nyúgolyának adgad, had nyúgkésék kére ferevte- gyönyörűségessen benne. Vaj nem látod eg máj napon, a te szeretete bet mit cselgzik? el haggán mag becsülhetetlen garagfaját, hogy ar ő fe, gényűsével senéked menyei Dűsűségét. Oh hajó, koronát, királyi palotát ferevren, az ő királyi kékéből, h. Attyának. kebeléből le fűálván, embey ő breműfétet vővén magára, ki vethette volna. Hésődöt királyi kékéből, h. gusztu Csikász Pórnajbirodalmából gyönyörű fűg bavaló időben fűlötetett volna, mikoron az éhí madarak éjen kedvesen fűlötak enchebny, az erdők merőllél el együtt cöldekenek virágznak. Vagy penigfelen Dűd király idejében Salomon, Ezékiás, Isaphát vagy más f. királyok idejében, a likt így fűgubál volna mint izar Hekriás és Isten fiát, Vdvarok népével le borsulván a f. királyok mőgyára imádták volna. De hogy inkább ismeretesse hálse az ő haggadvaló szeretetét, zeli időben mikor az éhaka fűg hűgub, így pafkai fűbalbam, ablak nélkül, ajtó nélkül, búr hely és tūr nélkül, vettenebes magy Zűsmarász, csattó hűgubon úgy akart fűlötetett, his pofkócs kabay bakos baturaj, fűros jűgolyba kevés fűnava helykeretett. Oh szeretet, szeretet! Oh bism, nyára, mag bűcsülhetetlen magy bűm szeretet!

Gondoljáhozé tte, misoda fűnvedette volt xousnak lozle keser vessebb? Azé hogy ily alkalmatlan időben is pafkai helyen fűlötetett? Nem, h. akkoré midőn kőgiprusban fűllet futaj Hésődes előt. Nem, h. akkoré mi

tékkal izzadott? Nem. Hát akkor, midőn megkötözték Annához, Kaifáshoz, Heródeshez hurcolták, arcul, nyakon csapdosták és tapodták-é? Nem. Hát akkor-é, mikoron tetétől fogva talpig úgy megostorozták, hogy szakadott egész testének bőre? Nem. Hát talám akkor, mikor tövissel koronázták szent fejét, mint a rostát, úgy általlyuggatták a nagy vastag és kemény tövisek? Nem. Hát talám akkor, mikor szent kezeit, lábait igen kegyetlenül a kereszthez szegezték, melyen három egész óráig a két tolvaj között függvén, nagy kénnal és gyötrellemmel kellett meghalni? Ah, nem, akkor nem, hanem mikoron az ő szent Anyjának tisztaságos méhében kilenc hónapig kellett várakozni, és hogy a mi szeretetünkért nem szenvedhetett oly hamar, az volt az, mondom, őnéki legnagyobb és legkeservesebb kénja. S mihelyt ez világra jöve, mindjárt mintegy repüllött volna a puszta istállóba, a szórós jászolyba, a véres verítékre, a töviskorona alá, a keresztre és a halálra, hogy tégedet az ő szeretetivel vétkeidnek álmából felsekentessen.

Hát te, keresztyén ember, mindezekért, nem szégyenled-é háladatlanul láttatnod? Kelj fel azért, kelj fel, és hasonló szeretettel, tökéletes szívvel, lélekkel kövessed őtet, hogy ha ezt cselekedsz, amennyire tetőled lehet, tehát így Isten Fia, Isten anyja léssz, mennyországnak örököse és a Krisztusnak örökös társa léssz. Ámen.

Hac nocte, Nate,
O Jesu parvule,
Me tibi gratum accipe;
Ut in hora mortis,
Ita sim fortis,
Ne me debellet,
Infernalis hostis.
Sed per Mariam,
me ducas ad viam
Aeternae sortis. Amen.

Habita in conventu Chikensi 1687.
Pater Frater Matthias Stockinger

Stockinger Mátyás pünkösdhétfői beszéde²¹⁰
Csíksomlyó, 1689

Feria secunda Pentecostes

Thema:

Sic Deus dilexit mundum etc. Joan. 3, [16.]

Úgy szerette Isten a világot.

Esdrás 3. könyvének 3. részében olvastam, (3Esd. 3.) Dárius perzsiai hatalmas királynak palotájában, ki 10027 országnak parancsolt, miképpen 3 fő úrfiak, kik bíborban etc. udvarolnak vala a király előtt, avégett vetekedtek egymással, mi volna legerősebb és hatalmasabb a világon a föld kerekége felett? Egyik azt mondja vala, hogy a bor, mert az akármely erős és hatalmas férfiat meggyőz és a földhöz szokta verni. A másik azt mondá, hogy a király, mert ha ő parancsol, országok kelnek fel, országokat és szőlőket pusztítanak, a szőlőtöveket elrontják, melyekből származik a bor, etc., tűzzel megemésztik, azért erősebb nincs a királynál. Harmadik monda, kinek Zorobábel volt neve, egyitek sem találta az igazságot, mert semmi oly erős nem lehet, mint az asszonyállat, aki szüli a királyokat, neveli, ruházza és ékesíti őket, ezek szülik, kik a szőlőt plántálják, és parancsolnak az országoknak, s bírják a földet, így tehát erősbek az asszonyállatok, de mindeneknél erősebb az igazság. Bizonyára szép találmányok, de egyik sem találta a célt, egyik sem találta az igazat voltaképpen. Mert ha még más valaki ottan lévén azt felelte volna, hogy mindennél erősebb a szeretet, ez igazán találta volna a célt, mert jóllehet, hogy erős a bor, a király, az asszonyállat, az igazság, de mégis erősebb a halál, sőt, mit mondok, még a halálnál is sokkal erősebb a szeretet, mert, *propter dilectionem non contemnet homo mortem*, (Cant. 8.) tehát még a halálnál is erősebb a szeretet. Mondd meg nekem, vagy-on-é valami erősebb etc. dolog valahol az Istennél? Fogadom, hogy azt mondod, vagy ha nem mondod is, gondolod, hogy nincsen, minthogy mondod, *credo* egy mindenható Istenben etc. Akarod-é tudni, micsoda az Isten, megmondja Szent János: *Deus charitas est, etc.* [Jn 4, 8.16.] Mintha azt mondaná: Az Isten nem egyéb, hanem csak szeretet, etc. *explica*, nem igazság, hanem szeretet; nem hatalmasság, hanem szeretet. Szent Pál nem ad az Istennek olyan nevet, mint a Mojzes törvényében olvastam: *Ego sum Deus omnipotens. Ego sum Deus fortis zelates avagy magnus et terribilis.* (Gen. 17., Exod. 20., Deut. 7., 2Reg. 5.) Avagy 2Reg. 5. *Dominus Deus exerci-*

²¹⁰ Országos Széchényi Könyvtár, Quart. Hung. 1424. ff. 78–81.

tuum, avagy Deus scientiarum, hanem oly nevet adat néki, mely szeretetnél, békességnél, irgalmasságnál egyebet nem jelent. *Deus pacis et charitatis sit vobiscum.* [2Cor 13, 1.] Sőt ennek a szeretetnek tengerét akarta ismértetni mind az angyalokkal, mind pedig az emberekkel a teremtésben is, midőn ez embert alkotta, a maga hasonlatosságára teremtvén őtet, s mikor még akarta megváltani is, váltig mutatta hozzá való szeretetét, amint ez máí szent evangéliom előnkben adja. (Propositio) *Sic Deus dilexit mundum.* Nem egyébről, hanem csak erről a szeretetről akarok szólni. Etc. Attendite.

Kérdhetné valaki, vajon micsoda világ az, kit Isten elannyéra szeretett. Nem az ég, melyet nappal, holddal s csillagokkal felékesített. Nem a föld, melyet arannyal, ezüsttel etc. meggazdagított. Nem az oktan állatok, nem fák, nem virágok, jóillatú füvek, tollakkal felöltöztetett, ékesen szóló madarak, vagy mindezek egy csomóba kötven, mert ezekért soha egyet nem lépett volna, kezét nem mozdította volna, nemhogy egyetlen egy Fiát adta volna érettek. Hát micsoda világot szeretett úgy az Isten? Az embert! Ó emberi világ, tégedet, kit a filozófusok mundi compendiumnak, microcosmusnak, kicsiny világnak neveznek, minthogy valami e szélyes világon találhatik a természetben, emberben az mind feltalálhatni, merthogy földből vétetett. Azt nyilván tudjuk, hogy vagyon, tehát azzal köz a kövekkel; hogy nevededik, köz a fákkal, füvekkel; hogy érez, köz az oktan állatokkal; hogy ért, köz az Istennel és az angyalokkal. Ez okért mondotta Krisztus, mikor az apostolokat e világ szélyeire küldötte szerte széjjel, hogy prédikálják az evangéliomot minden teremtetett állatoknak, melyen nem a kövek, nem a fák, füvek, csúszó-mászó férgek, hanem értetik csak az ember; ezt a világot, az embert szeretete elannyéra az Isten.

Csudálatos dolog, kicsoda az Isten, s kicsoda az ember? Az Isten amaz felséges, mindenható Isten, ki e világot minden munka, fáradság nélkül, és minden eszköz nélkül, semmiből teremtetete és alkotta, ki a föld kerektségét tenyerében tartja, az egeket három ujján forgatja, ki nem vár senkitől, nem szükkölködik semmi nélkül, az a felséges, mindenható Isten szeretet. De kit szeretett, az őtöle elpártolt embert, a mindenkor ellene támadó, ellene rágoldozó embert, ezt a port, sárt, ezt a bűdös férget szeretete az Isten. Miképpen? *Sic.* Így kimondhatatlanul, véghetetlenül, annyéra, hogy semmit úgy nem szeretett, mint őtet. Mit adott érette? Nem aranyat, nem ezüstöt, nem várat, sem várast, sem angyalt vagy kérubot, etc., hanem *Filium suum unigenitum*, az ő egyetlen egy Fiát, kinél szebb, ékesebb, drágább kincse, gyöngye etc. nem volt, kiből gyönyörködött örök időktől fogvást, még mikor az angyalokat is nem teremtetete volt. De vajon mivégre adta? Bizony nem játéokra, mulatságra, hanem kínra, gyalázatos halálra. Miért? Nem a maga hasznáért, kinek semmi szükség-

ge nem volt reá, hanem hogy az ember el ne veszne, el ne kárhoznék, örök tűzre ne esnék. *Sic Deus dilexit*, úgy szerette a felséges Isten ezt a világot, az embert. De hogy elébb tekéntsünk még egy kevésbé és nyilvánban, bővebben s világosabban megismérhessük ezt az világhoz, tudniillik az emberhez való nagy szeretetét, tekéntsük meg, mit cselekedett az emberi nemzettel.

Elsőbben is a teremtésben mutatta hozzánk való szeretetét. Gondold meg, ó ember, micsoda szeretetét mutatta Isten hozzád a teremtésben, mert minek-előtte nem lettél volna, mikor semmi sem voltál, nem por, nem árnyék, hogy ezért szeretett volna, de éppen semmi sem, s mégis szeretett s teremtett. Hogy hogy? Érdemed nélkül. Miképpen teremtett? Nem kővé, fává, bűdös leheletű békává, kígyóvá, barommá, csúszó-mászó feregge, repülő kányává, etc., mely mind meglehetett volna, hanem minden érdemed felett az ő személyére és hasonlatosságára, és hogy így teremtett, mennyi sok szép s ép érzékenységekkel, szemmel, szájjal, szóló nyelvvel, halló füllel, járó lábbal, ép kézzel, szép termettel, azonkívül szép értelemmel, okos elmével, etc., melyeket nem mindennel cselekedett, nem mindennel közlött az szeretetét. Téged pedig úgy szeretett. Mivel köszönted meg? Sokszor megbántottad, háladatlansággal, etc. voltál hozzá.

Második jele ennek a szeretetnek a megtartásból és reád való gondviselésből ismértetik. Tekints[d] meg, ó világ, ó te ember, mint szeretett a megtartásban. Életedet őtőle vetted, egy óráig, egy szempillantásig nem élhetnél, egyet nem léphetnél, lélegzetet nem vehetnél, egy tagodat nem mozdíthatnád, hanem csak őáltala, etc. Annak felette az egeket, kiket oly szépen felékesített, etc., a vizeket halakkal, a levegőöket szépen szóló madarakkal, a földet arannyal, ezüsttel, füvekkel, virágokkal, a fákat különbnél különb gyümölccsel, ismeginten barmokkal, lovakkal, egyéb állatokkal, kik hordozzanak, gyapjakkal, bőrökkel ruházzanak, téjekkel, hússokkal tápláljanak, etc. Gondold meg, ó ember, ha a köveknek értelmek lett volna, mint kívánták volna, hogy Isten, nevededvén, lelket adjon nekik, mint a fáknak, füveknek, hogy nőhessenek, virágozhassanak, gyümölcsözzenek. Ha Isten ezeket megadván, miképpen hálálták, köszönték volna meg! Hát ha a fák, füvek is kívánhatták volna, hogy érezzenek, sétáljanak, játszadozzanak, egy helyből más helybe mehessenek, szólhassanak, énekelhessenek, mint egyéb állatok, mint köszönték volna meg! Ha a barmok, vadak, etc. azt kívánhatták volna, hogy Isten azt cselekedje vélek, amit emberrel is cselekedett, etc., hogy a teremtő Istent valamikor láthassák, mint kívánták s köszönték volna! Ihol, amit azokkal nem cselekedett, azt teveled cselekedte, ó ember, *sic*, úgy szeretett téged az Isten, de miképpen s hányszor köszönted meg rosszal? Etc.

Ezekkel meg nem elégedett az Isten, hanem az ő angyalinak parancsolt felőled, hogy ölekben, kezekben hordozzanak téged, és életednek minden napjaiban őrizzenek meg, emellett erőt, egészséget adott, melyet nem minden-nel cselekedte. De mindezeknek felette jussonak eszedbe a sok esetek, nyava-lyák, szerencsétlenségek, kikben halod s látod gyakorta, hogy esnek az em-berek, ki szekérdőlésből, hajófordulásból, híd-, ház omlásból, ki ismég guta-ütésben, mennykőtől, lótól való esésből és sokféle szerencsétlenség miatt hirtelen megholnak, testekben, lelkekben elvesznek. Hányszor eshettél volna mindezekben, ha az Isten az ő ingyen hozzád való szeretetiből és gondvise-léséből meg nem oltalmazott volna. Etc.

Harmadik jele az Úristen hozzánk való szeretetinek, *Beneficium Redemp-tionis*, a megváltásnak jótéteménye. Itten két dolgot kell megtekéntünk. El-sőt, mely jók, mely drágák és megböcsülhetetlenek voltak azok, melyekkel Isten megváltotta az embert, s[...?] az ő egyetlen, egyszülött Fia, kinek csak egy csepp vére, egy csepp veritéke, egy arcul csapása, egy lépése, fohászko-dása etc. eleget tett volna nemcsak egy ilyen bűnös világ vétkéért, hanem ezer világért is eleget tehetett volna, elég, sőt sok is lett volna. De mégis nem volt sok, nem volt elég az ő nagy szeretetinek. Másikat azt kell megtekéntünk, mit szenvedett mind testben, mind lélekben, hírében, nevében, etc. Lélekben, maga mondotta: *Tristis est anima etc.*, [Mt 26, 38.] mert előtte látta amaz szörnyű kínokkal tetéztetett halált, rettenetes arcul s nyakon való csapásokat, pökdö-séseket, szörnyű ostromozásokat, tövissel való koronázását, etc. Azért mondot-ta: *tristis est anima mea, etc.* Az ő lelki szomorúságát bizonyította az ő véres veritéke, mely szomorúság megölte volna, ha isteni hatalmával nagyobb kí-nokra nem tartóztatta volna életit. Az ő szentséges testében mit nem szenved-tett születésétől fogva utolsó órájáig, ha csak kezdeném is számlálni, elunnád talám hallgatni, egyszóval: *a planta pedis etc.* [Job 2, 7., etc.] Nem volt őbenne ép-ség, hanem mintha csak egy seb lett volna, mintha valami vérferedőből, mocsárból vonták volna ki. Hírében, nevében mit nem szenvedett, midőn bor-iszáknak, ördöngösnek, tanításában hitető csalárdnak, csudatételiben Belze-bubbal, úgymond, vagyon szövetsége és azáltal cselekeszi a csudákat. Sze-génységet nem szólok, csak születésekor való szegénységéről, de egész életi-ben, az ő tulajdoniban annyi helye nem volt, ahol csak fejét is lehajthassa. Etc.

De vajon mégis miért szenvedett? A világért, az emberért, teéretted, ó bű-nös ember, teéretted, ó földnek haszontalan terhe, teéretted, aki ezer s meg ezer poklot érdemlettél volna, teéretted, aki nem érdemletted volna, nem vol-tál méltó, hogy csak egyet lépett volna éretted, etc. annál inkább, hogy éretted szenvedjen, s nem is azért, hogy valami haszna lenne benned, valami szükség-

ge lenne reád, hanem csak tulajdon a te hasznodért. Úgy szerette Isten e világot, tégedet, ó ember. Egyolykor azt mondotta vala az Úr Krisztus: *Majorem charitatem nemo habet, etc.*, [Jn 15, 13.] de én itten, keresztyének, csudálatosabb dolgot látok, és annál is nagyobb szeretetet, holott a mennybéli Atyaisten az ő szent Fiát nem angyalokért, kik őnéki igen kedvesek valának, hanem a háladatlan emberekért, kik halálos ellenségi voltak, a halálra adta, sőt azt merem mondani, hogy az Atyaisten nagyobb szeretettel szerette az embert, hogysen az ő szerelmes szent Fiát, merthogy az embert megtartaná, hogy el ne veszne, az ő egyetlenét adta érettek. *Sic Deus dilexit mundum, hogy unicum unigenitum etc.* Nem volna csuda, ha barátiért adta volna, etc., de halálos ellenségiért, az ám a nagy és halhatatlan dolog.

Jákob pátriárkának 12 fiai voltak, mégis az egyiket, scilicet Benjámint, felette igen nehezen bocsátotta el Egyiptusba József kérésére, kit a bátyjai elvitték volna magokkal, kimondhatatlanképpen siratta, gyakorta fohászkodott utána, nem vettenek álmot az ő szemei miatta, és nála nélkül lévén, gyakorta mondogatta: *Ego quasi orbus absque Benjamin, etc.* [Gen 43, 14.] Hát az Atyaisten, kinek egyetlen egyszülötténél több nem volt, nem is lehetett, hogy megmutatná, mint szerette az embert, s annak idvességét, azt is odaadta, etc. *Sic Deus dilexit etc.*

Negyedik jel, mint szerette Isten e világot, az ő szent malasztja által való hívásából kitetszik. Vajon nem nagy szeretetet mutatta-e hozzád, ó ember, mikor a te anyád méhében bűnben fogantatván, nem hagyott abban meghalnod, és örökké elveszned, hanem a szent keresztséget, (mely nélkül senki nem üdvözülhet) megadta érned, és a bűnből megmosogattatván az ő szent nevében, az ártatlanságnak szűz, fejér köntösét megadta tenéked, melyet sokakkal nem cselekedett. Annak felette, hogy tégedet nem pogány, nem zsidó, nem török, nem hamis tévelygő szülék által adott e világra, hanem a közönséges keresztyén Anyaszentegyház gyülekezetiben, az igaz hitben, mely nélkül senki Isten kedvében nem lehet. *Quis consiliarius Dei fuit?* [Rom 11, 34. etc.] Ki volt az Isten tanácsadója ebben, hogy veled ezt cselekedhesse? *Non fecit talibus omninationi.* [Ps 147, 20.] Ki meri azt mondani néki, miért is cselekeszed ezt? Miképpen háláltad meg? Etc.

Micsoda szeretetet mutatta abban is hozzád az Isten ő szent felsége, hogy a te keresztséged után mennyi sok és nagy vétekben esvén, ártatlanságodat elvesztvén, az ártatlanságnak szép, fejér köntösét megmocsokoltad, ferteztetted, melynek egy darab rongya, egy foltja alig akadott nyakad körül, azt a te szegény lelkedet megölted, mert *anima quae peccaverit, etc.* [Ezech. 18, 4.] hogy az ő igazságának kétélű pallosát ki nem vonta ellened, el nem vesztett téged, ki annyi poklot, örökkévaló tüzet érdemlettél volna, mint valaki a szép koszorút,

és valamíg Isten Isten lett volna, mindaddig kínlódtál, ordítóttál volna. Itten azt is gondold meg jól, hogy nem tízen, húszan, etc., hanem töményi sok ezren kínlódnak pokolban, csak egy vagy két halálos vétekért, etc., melybe te hánszor estél, de ő megtartott még eddig, megőrzött téged, várván megtérésedet naponként az ő gráciájával, malasztjával, sok szép lelki vigasztalásokkal gyújtgat, szép ígéretekkkel kínál, ne légy vak, ne légy siket, ó ember, hanem mondjad Sámuellel: *Loquere Domine*, [1Reg 3, 9.10.] avagy Saullal: *Domine, quid vis facere?* [Act 9, 6.] *Paratum cor etc. Dic dilexit Deus etc.*

Nagyok és felséges cselekedetek ezek, kiket elészámlálék, melyekkel isméteti Isten hozzánk való nagy szeretetét, ó világ, ó te ember, de ezeket csak közönségesen, mindnyájunkkal cselekedte ő szent felsége. De találatnak más rendbéli, kiváltképpen való szeretetinek is cselekedeti, melyeket csak azok vészik eszekben, kik Istentől elveszik. Hányszor az Isten a te kevélységedért, tökéletlenségedért, fösვნýsýségedért, etc. el nem vette tőled az ő gráciáját, malasztját, s másnak nem adta, melyet látod, hogy sokakkal úgy cselekedett. Hányszor viszontag eshettél volna sok halálos vétekben, melyre hajlandóságod volt? S nem engedte, tégedet megőrizvén. Hányszor sollicitált a pokolbéli sá-tán, hogy késértsen tégedet, mint a sívó-rívó oroszlyán, hogy elnyeljen, hogy megrostáljon a te gyenge hitedben? Mint Szent Péternek mondja vala Krisztus: *Simon Petre, ecce Satanus petivit animam tuam, ut cribraret te*, [Lc 22, 31.] amint sokakat megrostálván, elfogytak hitekben, elestek, elvesztek örökké. Hányszor rontotta el az ördögnek törét, hálóit elszaggatta, hajad szálának számát feljülhaladta, etc. ampl[ifica]. *Sic, sic Deus dilexit etc. ampl[ifica]*. Mindezeket mivel háláltad meg a te Istenednek? Nem egyébbel talám, hanem rossz éteted-del, bűnnel, amennyiszer azt elköveded, mindannyiszer újonnan megfeszítéd az Úr Jézust, mindannyiszer megtagadod drágalátos szent vérét, etc. És annyi-val gonoszabb vagy a zsidóknál, mert ők nem tudták, mit cselekesznek, de te, ó keresztyén ember, tudod, s igen jól tudod, ezért méltán csudálkozik ezen egyik próféta, sőt, elrémulván azt mondja: *Obstupescite coeli, et portae ejus desolamini vehementer*. [Jer 2, 12.] Csudálkozzatok ó egek, és egeknek kapui, omoljatok le rettegestekben. Vajon miért? *Quia duo mala fecit populus meus*, [Jer 2, 13.] mert két igen nagy vétket cselekedett az én népem. 1. Ennyi sok jótéteményimért háladatlanok voltak, elfeledkeztek. 2. Másikat azt, hogy aki, rettenetes dolog csak hallani is, az én egyetlen egy fiamot nekik adtam, minden érdemével, kincsével, gazdagságával, országával, dicsőségével, ők penig nem egyszer-kétszer, így s így bántak véle, (*Explica*), elárulták, pökték, osto-rozták, feszítették, vérét megtapodták. *Erubescere Sidon, ait mare*, [Isa 23, 4.] pirulj Sidon városa, azt mondja a tenger, pirulj te ilyen ország, város, etc. *Explica*.

De még ezzel sem elégedett a mennybéli Atyaisten, hogy ezeket a számtalan jókat cselekedje velünk az ő hozzánk való nagy és véghetetlen szeretetibül, hogy az ő egyetlen egyszülöttét adná, kivel így cselekedtek s cselekesznek, hanem az ő Szent Lelkét, az ő szerelmét, az ő szívét adta, mintha azt mondaná: Az én egyetlen egyemet, az én szülöttemet adtam vala e világnak, tenéked, ó ember, minden érdemével, etc. Csak ez egy szívem vala hátra, ihon azt is odaadom, talám inkább eszekbe vészik magokat, talám nem lesznek olyan háladatlanok, olyan gonoszok, etc. De mennél több jót cselekedett s cselekeszik, annál vakmerőbbek, gonoszbak és istentelenebbek, etc. Bár egyéb jót nem vehettünk volna, csak az egy egészséget a több ép érzékenységekkel együtt, mint kellenék szeretnünk, mint kellenék beszédit s parancsolatit megfogadnunk, avagy ha csak naprul napra táplálna e világon, mint kellenénk meghálálnunk, mondom, bizony méltó volna, ha teljes szívből, teljes lélekből csak egyedül őtet szeretnők, dicsérnők, etc. De hogy az ő egyetlenét értünk adta, sőt az ő Szent Lelkét nekünk ajándékozta, mégis egy kis gyönyörűségért, egy haszontalan marconaságért megvetjük. *Obstupescite coeli! etc. Erubescite, etc.*

Tovább mégyen édes Üdvezítőnk, s azt mondja Nikodémusnak, *non misit Deus Filium suum, etc.* [Jn 3, 17.] Nem azért jött az Isten Fia e világra, hogy kárhozatra ítélné ez világot, melyet megérdemlett volna, hanem hogy a mi bűneinktől és a bűnnek cselekedetitől elvonhatna. Hát hitetők és hamis csalárdok azok, kik személyválogatónak mondják és hirdetik az Istent, hogy örök üdöktől fogvást, mikor a világ sem volt, kit választott, kit megvetett, és kárhozatra rendelte. Nem úgy, mert ez ördögi találmány, etc. Explica melius, si placet, etc. Hanem azért adta, azért küldötte az ő Fiát, hogy senkit kárhozatra ne ítéljen, hanem hogy *salvetur mundus per ipsum.* [Jn 3, 17.] Azért mondja maga is: *Venite ad me omnes, qui laboratis etc.* [Mt 11, 28.] Ez az oka, hogy magát mondja Salvatorem mundi, világ Szabadítójának, hogy az elveszett világot üdvözítené, azért jött, hogy idvezüljünk őáltala. Ha akarsz idvezülni, halljad, utat mutat tenéked: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* [Mt 19, 17.] Ihol, mint az orvosdoktor a betegnek orvosságot készített, s azzal kínál, ha nem élzs véle, magad vétke, nem övé.

Végezetre azt mondja édes üdvezítő Krisztusunk: *qui credit in me, non judicabitur, qui autem non credit jam judicatus est.* [Jn 3, 18.] Meghallók eddig, miképpen adatott a mi édes Megváltónk e világnak, hogy üdvözüljön őáltala, mostan immár azt mondja meg, kik nem üdvözülnek, okát is mondja, miért. Mert, úgymond, akik hisznek őbenne, azok meg nem ítéltetnek, akik pedig nem hisznek, azok immár megítéltek. Akik hisznek, üdvözülnek, akik nem hisznek, elkárhoznak. Szokások az ellenkező atyafiak közül sokaknak, mikor

a Szentírás szerént azt mondják nekik, egy Isten vagyok, egy igaz hit, egy igaz akol, egy igaz út s igaz pásztor, valakik abban az egy igaz Istenben nem hisznek, abban az igaz hitben, akolban nincsenek, azon az egy igaz úton nem járnak, Isten kedvében nem lehetnek, nem üdvözülhetnek, hanem, amint a Noé bárkáján valaki kívül találtatott, ha közel volt is a bárkához, szintén úgy elveszett, mint aki igen távol volt. Erre azt felelik: Ne ítélj s nem ítéltetel. Nem gondolják meg azt, hogy a Szentírás szava, Isten szava, amiképpen meg vagyok írva, hogy egy igaz Istennél több nincs, úgy egy igaz hitnél, egy igaz Anyaszentegyháznál nincs több. Hát aki ezen kívül vagyok, nem hiszed? Nem a mi szónkat mondjuk, hanem a Krisztus szentenciáját. Mondaná valaki, jóllehet nem vagyok a te relígiódon, de én is hiszem a Krisztust egy igaz Isten Fiának lenni, hogy érettem született, szenvedett, megholt, etc. De erre halljad Szent Jakab apostolt: *Tu credis, quia unus est Deus, qui te creavit, redemit etc., bene facis, et daemones credunt et contremescunt.* [Jac 2, 19.] És jóllehet hogy hiszik, de azért nem üdvözülnek, mert ahhoz több is kívántatik, az a Szentírás szerént előnkbe adatik a hit ágazatiban. Mind az igaz hithez tartozandók, hogy higgy Atya, Fiú, Szentlélekben, a' sem elég; hanem hogy meg is keresztelkedjél, az sem elég, hanem hogy a parancsolatokat megtarts[d], ha azt hallod, hogy nehezek, senki azt meg nem tarthatja, ne hidd, etc. explica. Krisztus szerelmes tanítványa, Szent János mondja: (1Ioan. 5.) *Haec est voluntas Dei, ut mandata ejus custodiamus, et mandata ejus graviora non sunt.* Ha ő állatja, hogy nehezek, ne állj mellé, mert Szentírás ellen, Isten ellen mondja, amely Isten azt mondja, hogy nem nehezek, etc., mert az ő terhe igen könnyű és gyönyörűséges.

His, si placet, poteris plura addere, juxta placitam, si autem judicaveris esse satis, ubi vis, abbrevia, et secundum dictamen Spiritus Sancti facito finem. Amen.

Quicunque ille fuit, puerum qui pinxit amorem,
Nonne putas miras hunc habuisse manus.²¹¹

Sit procul omne nefas, ut ameris, amabilis esto.
Ama, ut ameris etc.²¹²

Habita in Conventu Csikiensi, 1689.

²¹¹ Vö. OVIDIUS, *Ars amatoria*, II, 107.

²¹² Vö. MARTIALIS, *Epigr.* VI/11, 10.

Stockinger Mátyás nagypénteki prédikációja és forrása (Laskai Osvát)

LASKAI Osvát, *Sermones dominicales [...] Biga salutis
intitulati*,

Hagenau, 1506. (RMK III 136)

Részletek a 47. prédikációból.

STOCKINGER Mátyás nagypénteki második prédikációját
az Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Quart.
Hung. 1424. jelzetű kéziratából közöljük. (ff. 42–49v.)

Laskai latin és Stockinger magyar nyelvű prédikációját is
párbeszédekre tördeltük.

[v₂va, 38. sortól]

[...] Primo namque in hoc theatro videamus Christi Domini nostri devotam orationem.

Nam coena facta et hymno dicto exivit cum discipulis suis in montem Oliveti secundum consuetudinem ad orandum, quia diebus docebat in templo et noctibus orabat in horto, et ut dicitur Mat. XXVI. dixit discipulis:

[Jesus:] Omnes vos scandalum in me patiemini in hac nocte, id est, occasionem ruinae habebitis, scilicet dum videretis me violenter rapi, trahi et ligari de medio vestrum, quia scriptum est Zach. XIII. Percutiam pastorem et dispergentur oves gregis.

Petrus vero, qui erat caeteris ferventior dixit illi:

[Peter:] Etsi omnes scandalizati fuerint, ego nunquam scandalizabor. Christus vero volens Petri audaciam reprehendere, ait:

[Jesus:] Animam tuam, id est, vitam tuam pones pro me? Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus.

Trina enim Petri negatio incepit ante primum galli cantum, sed terminata est ante secundum. Petrus tamen amplius loquebatur dicens:

[Peter:] Etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo.

– O Petre, quid dicis. Quid praesumis? Veritas ipsa dicit, quod negabis, et tum veritatem falsificare conaris. Videbis statim, quid fiet de te. Sed bene credo, quia tibi dulcis est magistri tui conversatio, propterea nolles ab eo separari. Caeteri discipuli dicebant se morituros cum dulci magistro.

STOCKINGER Mátyás, *Concio in die Parasceves*

In die Parasceves. Thema:

Egressus est Jesus trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse et discipuli ejus. Joann. 18.

Kiméne Jézus a Czedron patakán által, holott egy kert vala, melybe béméne ő és tanítványi. etc.

Mikoron immár vége szakadatt volna a Krisztus Jézus végvacsorájának, azt mondja a Szentírás, hogy: *Hymno dicto exivit cum discipulis suis in montem Oliveti etc.* Isteni dicsőítet mondván tanítványival, az Olajfák hegyére ment ki szokása szerént imádkozni, mert nappal a templomban tanított, éjjel pedig a kertben imádkozott, amint kitetszik Szent Máténál (Mt. 26). Midőn azért kijutottak volna a kertbe, monda az ő tanítványinak:

[Jézus:] *Omnes vos scandalum in me patiemini hac nocte.* Mert veszedelem alkalmatossága lészen rajtatok, tudniillik mikor láttok engemet húzni, vonni, és a zsidóktul megköötöztetni a ti jelenlétetekben, mivel meg vagyon írva (Zak. 13): *percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis.* Megverem a pásztort és elszélyednek a juhok.

Hallja ezt Szent Péter és merészebb lévén a többinél, monda:

[Péter:] *Etsi omnes scandalizati fuerint, ego non.*

Meg akarván az Úr Jézus Szent Péternek hirtelen való bátorságát dorgálni, monda néki:

[Jézus:] *Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus.* Bizony mondom néked Péter, ez éjjel, minek előtte a kakas kétszer megszólaljon, háromszor tagadsz meg engem.

Péter pedig annál inkább kiálta vala:

[Péter:] *Etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo.* Ha ugyan meg kell is halnom veled, meg nem tagadlak.

– Ó Péter, mit beszélsz? Miért hányod veted magadat annyéra? Lásd meg jól, mit cselekszel, az igazság önnön maga mondja, hogy háromszor megtagadod, te pediglen az igazságot hamisra akarod fordítani? Majd meglátod, mint válik el dolgod, tudjuk, hogy igen kedves mestered a Krisztus Jézus, és nem örömet válnál el tőle, de menj bé csak a kertbe, etc., onnét a papi fejedelmekhez, etc., meglátod, mint veszed elődbe a szaladó utat, etc. (Amplifica si placet.) A több tanítványok is azt mondják vala:

[Tanítványok:] *Eamus, moriamur cum illo.* Menjünk el, szenvedjünk halált kedves mesterünkkel!

De valóba másképpen lőn a dolog. etc.

Venit autem Jesus sic loquens cum illis in villam montis Oliveti, quae dicitur Gethsemani, et erat ibi hortus, in quem introivit ipse cum discipulis suis, Jo. XVIII., et dixit eis:

[Jesus:] Sedete hic, donec vadam illuc et orem. Orate et vos, ne intretis in tentationem. Lu. XXII.

Et assumpto Petro et duobus filiis Zebedei cepit taedere et pavere, et dixit illis:

[Jesus:] Tristis est anima mea usque ad mortem. Sustinete hic et vigilate mecum. Mar. XIII.

Ipse vero ab ipsis avulsus est quantum iactus est lapidis, et procidens in faciem suam super terram, oravit dicens:

[Jesus:] Abba Pater, id est, Pater Pater, omnia possibilia sunt tibi. Si possibile est, hoc est, si vis, transfer a me hunc calicem, id est, experimentum passionis, verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Mat. XXVI.

Et surgens ab oratione venit ad discipulos, quos invenit dormientes. Et dixit Petro:

[Jesus:] Simon dormis sic? Non potuisti una hora vigilare mecum.

Quasi dixisset

[Jesus:] Primo dicebas, quod pro me paratus es in mortem ire et in carcerem. Et ecce una hora non potuisti vigilare mecum, ita fragilis es ex te. [...]

Mikor azért tanítványival együtt bément volna a kertbe, monda nékik (Lk 22):

[Jézus:] Üljetek le itt, míg amoda megyek és imádkozom, azonban ti is imádkozzatok, hogy kísértetbe ne essetek.

És magához vévén Pétert és a Zebedeusnak két fiait, monda nékik (Mt. 26):

[Jézus:] *Tristis est anima mea usque ad mortem. Sustinete hic et vigilate mecum.* Szó[^{42v}]morú az én lelkem mindhalálig. Várakozzatok itt és vigyázzatok velem.

És egy hajtásnyi földnyire eltávozték tőlök és orcájára borulván a földre, imígyen imádkozék (Ibidem):

[Jézus:] *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste.* Atyám, ha lehetséges, múljk el e pohár tőlem.

Mintha azt mondotta volna:

[Jézus:] Atyám, ó én szerelmes mennyei szent Atyám, tudom, hogy mindek lehetségesek tenálad, annak okáért, ha lehetséges, azaz, ha akarod, távoztasd el tőlem ezt a kelyhet. Mindazonáltal ne úgy légyen, amint én akarom, hanem amint te szent akaratod tartja.

És felkelvén imádságából az ő tanítványihoz méne, és aluva találá őket, s így szóla Péternek:

[Jézus:] *Simon, dormis? Non potuisti una hora vigilare mecum?* Simon Péter, aluszol, nem vigyázhattál velem egy óráig?

Quasi dixisset:

[Jézus:] Péter, te vagy-é az, kit én minden apostolim felett rendeltem vala, aluszol? Aluszol-é, kire én az én juhaimat és Anyaszentegyházamat bízam? Te vagy-é az, aki nemrégente, csak imé az elébb, mindenek felett hányodvoted vala magadat, hogy ha szintén mindnyájan megbotránkoznak is bennem, te nem? Ím most aluszol? A mennyország kulcsát néked adtam, hogy azoknak hatalmával szabadon élj, és ihol, *modicum non potuisti vigilare*, egy kevésse nem vigyázhattál velem. Meglátod, majd felnyílik a szemed, midőn majd hozzánk közelgetnek a mi ellenségink. Az egész zsinagóga minket keres, minket és legfőképpen engem üldöz, és mindnyájunkat itt akarnak elborítani; és kedves tanítványom, Péter, bezzeg hamar elfelejtetted amaz szép példát, melyet tőlem nem igen régen hallottál, hogy midőn az emberek alud-

v₃ra, 13. sortól

Immo dicit philosophus II. Rheto. quod illi qui decapitantur, non timent mortem videntes imminere mortis necessitatem, sed tristantur. Sic Christus Dominus certitudinaliter videbat fagella, columnam, spineam coronam, crucem, clavos, spongiam, lanceam, Judae maliciam ac Judeorum invidiam, immo tristabatur illa sancta humanitas, taedebat et pavebat a pena proxime sustinenda.

[v₃rb, 7. sortól]

Quantum quare voluit orare sic Christus Dominus est nostrae orationis directio, ut quicquid petimus a Deo, suae voluntati commitamus dicentes: Fiat voluntas tua. Hinc Leo papa in sermone de passione ait: Haec vox omnes fideles instruxit, omnes confessores accendit, omnes martyres coronavit. Nam quid mundi odia, quis tentationum turbines, quis posset persecutorum superare terrores, nisi Christus in omnibus diceret: Fiat voluntas tua. Discatur igitur hanc vocem omnes ecclesiae filii. Haec ille.

Consideramus igitur pium pontificem Dominum, quam benigne Dominus orbis frequentat orationes et toties revertitur ad tres discipulos suos. Et forte amplexando nunc super unum, nunc super alium dexteram extendendo cum suspiriis dicebat:

[Jesus:] Heu filii mei, heu discipuli mei! Tristis est anima mea usque ad mortem, quia statim capiar, statim trahar de medio vestrum. Heu mei dilecti fratres! Statim dimittetis me.

Secundo in hoc theatrum egredientes videamus regis Salomonis angelica confortationem. Tam enim vehemens erat dolor eius, ut ad ipsum confortandum daretur angelus. Apparuit, inquit Lucas, ei angelus confortans eum. Quae quidem apparitio (ut dicit Lyra) fuit in visione corporali, et potuit dicere:

nának, eljött az ellenséges ember, és konkolyt hinte a búza közé; majd meglátod, mint telik bé mirajtunk is. Az sem jut eszedben, mikor én a hajóban aluszom vala, nagy kiáltással felrázál, felköltél, *Domine, salva nos, perimus*. Uram, szabadíts meg minket, ne aludjál, mert ihol majd mindnyájan elveszünk. Most pedig magad valóba aluszol, aki ezt mondád nagy merészen: kész vagyok Uram veled mind tömlöcöt, mind halált szenvedni. Látod Péter, mely romlandó edény vagy magadban?

– Ugyanis én Istenem, most is sokan vannak a te tanítványid közül, akik nem akarnak veled vigyázni, hanem restelkednek, alusznak, etc.

Azt mondja bölc s filozófus, hogy akik halálra szentenciáztatnak és immár a törvény helyére kivitetnek, nem félnek a haláltól, mivel annak meg kell lenni, hanem csak szomorkodnak. Így szintén az Úr Jézus bizonyosan látja vala a kemény ostorokat, az oszlopat, a tövis koronát, a nagy vasszegeket, keresztet, a keserű mérges spongyát, etc. a zsidóknak nagy gonosz és irigy voltokat, tehát emberi természetihez képest azért szomorkodik vala, mondván:

[Jézus:] *Tristis est anima mea etc.*

De ugyan mégis, mi volt az oka, hogy az Úr Jézus a maga akaratját a mennyei [f.43] Atyának akaratjára hadta? Az egyik az lehetett, hogy valamit kérendünk Istentől, csak az ő szent akaratjára hagyjuk, mondván: *fiat voluntas etc.* Mert amint Szent Leo pápa mondja: *Haec vox omnes fideles instruxit, omnes confessores accendit et omnes martyres coronavit*. Ez a szó oktatott minden hiveket, ez gyullasztott fel minden confessorokat, és ez koronázott meg minden mártynomokat. Mert ugyanis ki győzhetné meg a világi gyűlölséget? Kicsoda a kisírtetek veszedelmét? Kicsoda az istenteleneknek üldözését és kegyetlenségét, ha Krisztus nem mondaná: *Fiat voluntas tua*. Tanolják meg tehát ezt a szót az Anyaszentegyháznak minden fiai, minden nyavalyájokban etc. azt mondván: *fiat etc.*

Gondolkodjunk tehát e világ teremője felől, mely igen gyakorolja az imádságát és mennyiszer tér vissza az ő szent tanítványihoz, és talám néha egyiket, néha másikat megölelvén, kezeit kiterjesztve, nagy óhajtással:

[Jézus:] *Heu filii mei! Heu discipuli mei! Tristis est anima mea etc.* Jaj, édes fiaim! Jaj, édes tanítványim! Szomorú az én lelkem etc., mert mindjárt megfogatom, mindjárt közületek kivonatom, és mindnyájan elhadtok engemet.

Eszedbe veheted erről szerelmes hallgatóm, minémű szomorúsága a kertbe az édes Jézusnak, úgyhogy angyal adatnék mennyből, mely ötet vigasztalná szomorúságában (Lk. 27): *Apparuit ei angelus confortans eum*. Megjelenék néki egy angyal mennyből, bátorítván ötet. Mely jelenés test

[Angelus:] Noli tristari, Redemptor angelorum, propter amaram mortis passionem imminentem! Nonne ideo factus es homo, ut faceres pacem inter Deum et hominem, ac ruinam reparares angelicam. Recordare quoque Abraam, Isaac et Jacob, ac omnium prophetarum et fidelium, qui magno desiderio expectant te, ut liberes eos de tenebris, ducasque in lucem sempiternam, ut laudent te in perpetuum. [...]

[t₇ra, 16. sortól]

Tunc Judas sciens eos congregatos ex diaboli instinctu dixit aliis discipulis, quod deberet ire in Hierusalem, et pro die festo disponere necessaria. Hoc ideo dixit, ne suspectus esset apud condiscipulos. Et ut quidam dicunt, Beata Virgo filium ei commendavit dicens:

[Maria:] Charissime fili, Iuda, tibi recomendo Jesum meum, ut perscruteris in civitate, si quid adversus eum audire poteris. Tu enim es bene notus in civitate.

Cui ille:

[Judas:] O Domina mea, bene disponam ego omnia Filii tui negotia.

szerént volt, amint Lyranus írja: Emberi mód szerént vigasztalta tehát őtet, mondván:

[Angyal:] Ne szomorkodjál, ó angyalok királya, Krisztus Jézus, az elközelgető szenvedéseknek keserves voltán, hiszen lettél emberré, hogy az Isten és ember között békességet szereznél, és a pártütő angyaloknak helyeket bétöltenéd. Annak felette emlékezzél meg Ábrahámról, Izsákrul, Jákobról, és mind az egész prófétákról és híveidről, kik nagy óhajttal várnak téged, hogy megszabadítsd őket a setétségből, és vidd bé az örök dicsőségbe, hogy ott örökké dicsírjenek téged, mondván (Lk. 1; Ps. 39): *Benedictus Dominus Deus Izrael etc. quia visitavit nos, oriens ex alto, liberavit nos, redemit nos, eduxit nos de lacu miseriae, et de lutu faecis.* Áldott az Úr, Izraelnek Istene, mert meglátogatta az ő népét a magasságból származott, megváltott és kihozott minket a nyomorúság verméből és az undokság sárából.

(Propositio) Meghallátok Krisztus Urunknak kertben való szomorúságának valami kicsiny részecskéjét, immár Júdásnak árulásául, Krisztusnak megfogásául, halálra való megszentenciázásául, és több rész szerént való kínszenvedéséről emlékeztvén, elvégzem tanításomat, mely hogy jobban véghez menjen, figyelmetes csendességet kívánok etc.

Egressus est Jesus trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem ingressus est ipse et discipuli ejus. Joann. 18. [f.43v]

Az Úr Jézus Krisztus imádkozni mégyen s könyörögni az ő ellenségiért szent Atyjánál, az ő ellenségi pedig *concilium fecerunt in unum, ut Jesum dolo tenerent et occiderent.* Nem nyugosznak, hanem azon tanácskoznak, hogy Jézust megölnék, de mit mondok, ellensége, ha még az önnön maga tanítványa, kivel egy éte s ita volt, akar alkalmatosságot adni nekik, miképpen kedves mesterét megölettesse, mert tudván Júdás, hogy egyben gyűltenek a papi fejedelmek s azon tanácskoznak, miképpen ölhetnék meg. Azt mondotta a több tanítványoknak, hogy jobb alkalmatosságot tanáljon az árultatásra, és hogy semmi gonosz vélekedésben ne volnának felőle, hogy ő a városba mégyen és disponál az ünnepekre a mi szükséges lészen. Némelyek pedig azt mondják (Beata Virgo commendat Christum Judae, tamquam Filium apostolo), hogy a Boldogságos Szűz Mária néki ajánlotta szent Fiát, hogy értekezék felőle a városon, mondván:

[Mária:] Édes fiam, Júdás, kérlek, hogy értekezzél s tudakozzál felőle a városon, hol mit látsz, mit hallasz az én Fiam, Jézus ellen, mivelhogy te jó ismeretes vagy ottan.

Kinek ő megfelele:

[Júdás:] *O Domina mea, ego bene disponam omnia Filii tui negotia.* Bíz re-

– O vas iniquitatis! O proditor maiestatis! Quomodo disponis, qui statim magistrum veritatis vendere intendis? O Maria pia, nescis certe, quod lupo commisisti agnum custodiendum, qui statim devorabit vendendo.

Tunc Iudas ascessit ad summos pontifices non vocatus, sed iniqua voluntate et dixit eis:

[Judas:] Scio bene vestrum consilium de Jesu meo, sed quid vultis mihi dare et ego eum vobis tradam sine strepitu. Ita quod nihil curabitis vos, ego enim scio omnes vias eius.

– Ecce malignus iste proditor, non postulavit certam summam pecuniae, sed in voluntate ementium commisit. Quilibet volens vendere unam ovem, sic non facit, sed taxato vendit pretio. Secundum Chrysostomum, ac si dicat Iudas: Ita vilis est mihi, quod si daretur mihi unicum denarium, ego eum vobis tradam.

His auditis pontifices gavisi sunt, eo quod invenissent optimum modum ad capiendum innocentem per suum discipulum. Ideo statim mutaverunt consilium, quod non expectarent expletionem festivitatum. Judae vero constituerunt dare triginta argenteos, qui exinde quaerebat oportunitatem loci et temporis, ut eum traderet sine turbis.

– O maligne Juda, quid fecit tibi dulcis Jesus, quia eum tradis. Nonne fuit tibi familiariter pius ordinando suum discipulum. Deinde apostolum dando tibi divinam potestatem infirmos curandi et baptizandi.

Hinc Beda:

– O Juda, omnium sceleratissime, hoc te magister tuus non docuit. O latro perverse et infidelis fur, si nolebas ei misereri, debebas misereri matri. Quid fecit tibi magister tuus? Nunquid propter hoc tradis eum, quia malo statu te revocavit? O stulte et caece, si vendere voluisti, cur non magis quinque mille denariis vendidisti? cuius una gutta sanguinis praevalet toti mundo. Et si vendidisses matri eius, certe labore manuum vel ostiatim mendicando tantam tibi ordinasset pecuniam.

ám, édes Asszonyunk Mária, a te Fiadat, Jézust, jól disponálok felőle, léssen gondom reá.

– Ó hamisságnak és minden álnokságnak edénye! Ó isteni Felségnek árulója! Miképpen rendelted, holott mindjárt az igazságnak mesterét igyekezted elárulni? Ó Boldogságos Szűz Mária, nem tudod, bizony hogy farkasra bízod a báránynak őrzését, mely mindjárt, mint olyan pokolbéli ártatlan vérszomjuhozó, megemészti, elárulván őtet.

Akkoron Júdás hivatlan és semmi kényszerítés nélkül a papi fejedelmekhez méne, *in qua voluntate* monda nékik:

[Júdás:] *Scio bene vestrum consilium, de Jesu meo, sed quid vultis mihi dare, et ego eum vobis tradam?* Igen jól tudom, miről tanácskoztok, de mit akartok nékem adni? és én őtet semmi zördülés nélkül kezetekben adom, úgy, hogy kevés gondotok léssen véle, mivel én minden utait jól tudom.

– Aha gonosz kalmár, imé, az istentelen áruló nem kér bizonyos summát tőled, hanem magok akarattjára hagyja, *Quid vultis mihi dare etc.* Akárcikso-da, aki csak egy juhot akar eladni, bizonyos pénzen tartja, különben nem cselekszik, de az Úr Jézus oly olcsó volt immár, és elvetett Júdás előtt, hogy, amint Aranyszájú Szent János (S. Chrisost.) mondja: csak egy pénzért is odaadta volna Jézust a zsidóknak: *Ego eum vobis tradam.*

Hallják ezt a papi fejedelmek, örülnek mindjárt rajta, hogy jó alkalmatosságok volna, az ártatlan Krisztus Jézusnak megfogására, a maga tanítványa által, és így csak igen gyorsan, *Constituerunt ei 30 denarios argenteos*, harminc ezüst pénzt rendelének néki. Ő is alkalmatosságot keres vala attól fogva, miképpen adhatná őtet kezekben zendülés nélkül.

– Ó átkozott Júdás, mit cselekedett néked, avagy mi bosszúságot tett rajtad az édes Jézus, hogy elárulod őtet? Nemdenem mindenkor kedvesen nyájaskodott-é veled? Maga tanítványának választván elsőben, azután apostoli fejedelemségre felemelt, és isteni hatalmat adott néked betegek gyógyítására, halottak feltámasztására etc.

Ezt megvizsgálván egy szent életű a[f.44]tya [Beda] felkiált Júdás ellen így szólván:

– *O Juda, omnium sceleratissime, hoc magister tuus te non docuit, o latro perverse, et infidelis fur, si nolebas ei misereri, debebas misereri Matri; quid fecit tibi magister tuus? Nunquid propter hoc tradis eum, quia malo statu te revocavit? O stulte et caece, cur non magis quam mille denariis vendidisti? cujus una gutta sanguinis praevaleret toti mundo, et si vendidisses Matri ejus, certe labore manuum suarum, ostiatim mendicando tantam tibi ordinasset pecuniam.*

Cum autem reversus fuisset Judas de prodicione sua, in Bethaniam venit ad Christum, quem iam vendiderat, salutavit eum et fallaci osculatus est ore.

– O quanto tunc dolore dolebat Christus pius Judae iniquitatem. O dulcis magister, ecce tui insurrexerunt contra te, gens tua et Judas, cum quo dulces capiebas cibos. Unde Bernhardus: O bone Jesu, totus mundus videtur contra te coniurasse, et hi in persecutione tua primi sunt, qui videntur regere populum.

Videns autem pia Mater Judam a Filio benigne susceptum secrete cepit inquirere, si quid in civitate audisset contra Filium suum. Qui forte ait:

[Judas:] Non curetis Domina, verum est, quod fuit de eo aliqua mentio, sed ego optime disposui.

– O inique fur, Juda, vere disposuisti Salvatori mortem temporalem, sed tibi aeternam, nobis vero salutem. [...]

[v₄va, 24. sortól]

Quarto in hoc theatro egredientes videamus Judae proditoriam executionem. Interim enim, dum Christus Dominus in coena docuisset discipulos, et inde egrediens orasset in montem Oliveti, Judas accessit ad principes sacerdotum, petens ab illis auxilium, cum quibus prodicionem suam exequatur. Et cum accepisset cohortem (cohors continet quingentos armatos) et ministros a pontificibus et aliis principibus Iudaeorum, et tribunum, qui praeerat mille viris. Ideo enim Judas se sic munivit tot armatis, ne vulgus vel alii resistere possent, et fuit cum forti societate ab utraque autoritate, scilicet imperiali et sacerdotali, qui veniebant cum armis, fustibus, facibus et laternis. Traditor vero Judas dedit eis signum dicens:

– Ó Júdás, minden latroknak istentelen fejedelme! Bezzeg nem tanoltad ezt a te mesteredtől, ó hitetlen tolvaj és házi lopó, hanem immár nem akartál az édes Jézuson könyörölni. Bár csak az ő szent anyját szántad volna s azon könyörültél volna! Mit vétett ellened a te mestered? Talán azért árulod el, hogy a kárhozatnak veszedelmes állapotjából üdvességes útra hozott tégedet? Ó vakmerő bolond! Miért nem adtad el ezer ezüst pénznél feljebb? Kinek csak egy csepp vére is többet ér az egész világnál, és ha az anyjának árultad volna, bizonyára maga kezeinek munkáival, házanként kuldulván megszerzette volna azt a 30 pénzt.

Mikoron osztán visszatért volna Júdás az árultatásból Bethániába, a Krisztus Jézushoz méne mindjárt, és köszöntvén őtet, hamis áruló szájával megcsökölt.

– Ó mely igen bánta akkor a kegyes Jézus Júdásnak hamis álnokságát, mely igen megsértette szívét az ő árultatása! Ó én megváltó Jézusom, ímé a tiéd feltámadtak ellened, főképpen Júdás, *cum quo simul dulces capiebas cibos*, akivel édes étkeket eszel vala, ellened vagy. Ezokaért így szól Szent Bernárd (S. Bern.): *O bone Jesu, totus mundus videtur contra te conjurasse, et hi in persecutione tua primi sunt, qui videntur regere populum*. Ó áldott Jézus, úgy látszik, mintha az egész világ ellened támadna, és azok látszanak elsőeknek lenni, kik a te népedet igazgatják.

Látván a Boldogságos Szűz Mária, hogy Fiátúl kedvesen fogadtatott volna Júdás, kezde titkon tudakozni tőle, hogy ha hallott volna Fia ellen valamit a városban? Ki talám mindjárt megfelelt s azt mondotta:

[Júdás:] Ne szorgalmatoskodjál asszonyállat, úgymond, úgy vagy, hogy volt ugyan valami szó felőle, *sed ego optime disposui*, én igen jó rendelőt tettem felőle.

– Aha, istentelen lopó, elvetended bizony Üdvözítőnknek ideig való halálát, magadnak pedig örök kárhozatot, minékünk azonban üdvességünket.

Midőn mindezeket végben vitte volna Júdás, és eljött volna az óra, hogy kézbe adná az Úr Krisztust, a papi fejedelmekhez méne és segítséget kére tőlök, kikkel álnok árultatását végbe vihetné, eljövén azért Júdással a sereg, lándzsákkal, botokkal, dorongokkal és egyébféle fegyverrel követik vala őtet, [f.44v] jelt adott azért nékiek, mondván:

[Judas:] Quemcunque osculatus fuero, tenete eum et ducite caute, ne possit evadere. Hoc autem signum dedit Judas, ne loco Christi caperetur. [...]

[v₄vb, 24. sortól]

Cum vero appropinquaret Judas cum turbis, dixit Jesus discipulis suis:

[Jesus:] Sufficit, scilicet quantum dormistis. Ecce appropinquaret hora et Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus, scilicet obviam proditori, ecce enim appropinquaret, qui me tradet.

Adhuc eo loquente venit turba, quam antecedebat Judas, et ingressi sunt hortum. Jesus autem cum suis discipulis venit obviam eis. Voluit enim capi in horto, ut sic satisfaceret de peccato Adae, qui peccaverat in horto paradisi. Et dixit illis:

[Jesus:] Quem quaeritis?

Illi autem dixerunt:

[Zsidók:] Jesum Nazarenum.

Et accedens Judas ad Jesum osculatus est eum dicens:

[Judaei:] Ave Rabbi.

Cui Jesus:

[Jesus:] Amice, ad quid venisti?

Quasi dixisset:

[Jesus:] O Juda, quem ego dilexi, quem ad apostolatam vocavi, cui me familiarem exhibui! Cur iste contra me agis? Cur osculo me tradis? O Juda, ecce agnum mansuetum, qui tollit peccata mundi, tradis? Tamen, si ad poenitentiam redire volueris, paratus sum te in pristinam dignitatem recipere. Cur enim non consideras, quid agis?

– O pietas Christi salvatoris! O mansuetudo Redemptoris! Certe sciebas, quod impius Judas receperat iam pretium tuum triginta argenteos. Videbas vere illius maliciam, et tamen sanctissimum os tuum divinitate plenum eidem osculandum praebuisti, insuper amicum appellasti. Et modo quis nostrum sui occisorem non repelleret, non percuteret, non amaris verbis afficeret? O miranda tua patientia! O imitanda tua clementia, quae afficeris ad peccatores, quibus certe non est desperandum, quia etiam tali inimico tuo sic te exhibuisti benignum.

[Júdás:] *Quemcunque osculatus fuero, tenete eum, et ducite caute, ne possit evadere.* Valakit megcsókolok, fogjátok meg, és szorgalmasan vigyétek.

Fortassis inter se in via quidam dicebant, si ipsum semel cepero, non facile dimittam, alter, certe ego cum aliis si habuero, adjutorium usque ad terram detraham, et pedibus conculcabo, alii dicebant, ego ei alapas infligam, ego baculo per dorsum percutiam, ego per caput, ego barbam ei evellam, ego capillos etc.

Elközelgetvén pedig Júdás, hogy Jézust kezekbe adná, úgymint a kertben, monda Jézus az ő tanítványinak:

[Jézus:] Elég immár amennyit aludtatok, imé elközelgett az óra, melyben az embernek Fia a bűnösök kezébe adatik. *Surgite, eamus*, keljete fel és induljunk meg, menjünk el az árulónak eleibe, mert imé elközelgett, aki engem elárul.

Még midőn szólana, imé elérkezék a sereg, melynek előtte jő vala Júdás, és bemenének a kertbe, Jézus pedig a ő tanítványival elejekbe méne, mert a kertbe akart megfogattatni, hogy így eleget tenne Ádámnak vétkéül, ki a kertben vétkezett vala. És szóla nékiek Jézus:

[Jézus:] *Quem quaeritis?* Kit kerestek?

Mondának:

[Zsidók:] A názáretbéli Jézust.

És hozzá járula Júdás Jézushoz, és megcsókolá őtet, mondván:

[Júdás:] *Ave Rabbi. Üdvözlégy Rabbi.*

Monda Jézus néki:

[Jézus:] *Amice, ad quid venisti?* Mire jöttél, barátom?

Quasi dixisset:

[Jézus:] Ó Júdás, ki téged szerettelek, kit én apostolságra hívtalak, ki teveled gyakorta nyájaskodtam, Cur ista contra me agis? Mi okért cselekeded ezt velem? Miért árulsz el engem csókkal? Ó Júdás, Júdás! Azt a szelíd báránt, ki e világnak bűneit eltörli, eladod? Mindazáltal, ha vissza akarsz térni s penitenciát tartani, imé kész vagyok előbbeni állapotodba helyheztetni. Miért nem gondolod meg, mit cselekeszel?

– Ó üdvéztető Krisztusnak kegyessége! Ó Jézusnak szelídsége! Jól tudod vala immár, hogy Júdás felvotte szentségednek árát, s látod vala hitetlen árultatását, mégis megengedted, hogy megcsókoljon, barátodnak nevezted, de ki mondaná azt, miközülünk gyilkosát barátjának? Senki. etc.

Quinto in hoc theatrum egredientes videamus Christi penosam captationem. Nam post Judae proditoris osculum milites et ministri ceperunt properare ad capiendum et ligandum Christum innocentem. Hinc Jo. XVIII. dicitur: Sciens Jesus omnia quae ventura erant super eum, processit, scilicet ab osculo Judae, et dicit ad eos:

[Jesus:] Quem quaeritis?

Responderunt ei:

[Judaei:] Jesum Nazarenum.

Dicit eis:

[Jesus:] Ego sum.

Ad hanc vocem abierunt et ceciderunt retrorsum in terram. Mali enim sicut isti cadunt retrorsum, boni vero sicut apostoli in transfiguratione Domini in facies suas. Ubi Augustinus dicit: O si una vox tantum terruit Iudaeos, quod ceciderunt in terram, quid erit in iudicio, quando dicet: Ite maledicti in ignem aeternum. Nam dicit Hieronymus, quod quidam fulgor egressus est de facie Christi et eius oculis, qui in tantum eos terruit, simul cum voce, quod stare non potuerunt, sed in terram ceciderunt.

Cum vero Christo Domino volente Judaei de terra surrexissent, interrogavit iterum eos dicens:

[Jesus:] Quem quaeritis?

Quamdiu enim Judaei in terra iacuerunt, se de loco non movit, ut ostenderet voluntarie se passurum, cum non fugit, licet potuisset. At illi iterum dixerunt:

[Judaei:] Jesum Nazarenum.

Respondit Jesus:

[Jesus:] Dixi vobis, quia ego sum. Si igitur me quaeritis, sinite hos abire, ut impleretur sermo, quem dixit Jesus, Joa. XVII. Quos dedisti mihi, Pater, non perdi ex eis quemque, nisi filium perditionis. Nam si tunc aliquis apostolorum fuisset occisus, fuisset damnatus propter fidei defectum. At illi vehementer coeperunt festinare ad capiendum Jesum. Quod videns Simon, dixit:

[Peter:] Domine, si percutimus gladio?

Et non expectavit Christi responsum, sed statim exemit gladium, et percussit servum pontificis, cui nomen erat Malchus, et amputavit auriculam eius dextram, quem volebat capite privare. Respondit Jesus et dixit Petro:

[Jesus:] Mitte gladium in vaginam suam: omnis, qui gladium acceperit, scilicet propria auctoritate, gladio, scilicet iudicis vel Dei peribit. An putas, quia non possum rogare Patrem meum et exhibebit modo plus quoque duodecim legiones angelorum.

Mihelyen Júdás megcsókolá az Úr Krisztust, a vitézek mindjárt fegyvert kezdenek készíteni, ellene indulni s megfogni, kiknek ismég monda:

[Jézus:] Kit kerestek?

Mondának

[Zsidók:] A názáretbéli Jézust.

És mihelyen monda, *Ego sum*, én vagyok, mindjárt hátra dőlven földre esének. Szintén így a gonoszok hátra esnek, a jók pedig orcájokra, mint az apostolok Úr színeváltozása napján. Felkiált itt Szent Ágoston doktor, azt mondja: *O! si una vox tantum terruit Judaeos, ut caderent in terram, quid erit in Judicio, quando dicet, ite maledicti in ignem aeternum. etc.*

Valamíg a földön feküdtek a zsidók, mind addig is meg nem mozdult az Úr Krisztus, hanem egy helyében veszteg állott,

hanem azután ők felkelvén és hallván a szót *Ego sum*, hogy ő volna, sietni kezdenek, hogy megfognák. Látja ezt Pé[ter], hogy az ő Urát meg akarják fogni, kivonja kardját és azonnal a papi fejedelem szolgájának, Málkusnak elvágja a jobb fülét, melyet az édes Jézus mindjárt meggyógyíta és monda Péternek:

[Jézus:] Tedd vissza hivelyedbe kardodat, mert minden, aki kardot vészen, vagy egyéb fegyvert, fegyver miá vész el. etc. Azt véled talám, hogy nem kérhetek Atyámtól 12 legió angyalokat etc.

Legio apud veteres continebat sexmille sexingentos sexaginta sex. Et subdicat Christus:

[Jesús:] Quomodo ergo implebuntur scripturae prophetarum: Calicem, quem dedit mihi Pater, non vis, ut bibam illum?

Et apprehensus sanavit auriculam. Nam Christus Dominus in sua captatione tria signa fecit. Primo verbo eos prostravit. Secundo auriculam amputatam sanavit subito. Tertio nullum de suis discipulis capi permisit. Sed dixit turbis:

[Jesús:] Tamquam ad latronem existiis cum gladiis et fustibus comprehendere me. Quotidie apud vos eram in templo docens et non tenuistis, ubi scilicet sine tali apparatu tenere potuissetis. Sed ideo non fecistis, quia tunc nolui. Sed haec est hora vestra, et potestas tenebrarum vobis concessa ad me comprehendendum, et diabolus princeps tenebrarum incitavit vos ad hoc.

Tunc illi irruentes in Jesum comprehenderunt eum. Ut enim pie possumus contemplari: alii coeperunt ipsum per capillos et vehementer in terram proiecerunt. Alii manus eius post tergum giraverunt, alii cum pugnis percusserunt, alii dorsum cum fustibus verbaverunt, iuxta illud Ps. Super dorsum meum fabricaverunt peccatores. Plerique contumeliosis verbis affecerunt, nonnulli ad terram eum compresserunt.

– O lachrymabile negotium! O opus stupendum, o spectaculum inauditum, eum a peccatoribus et pro peccatoribus ledi! O anima mea, o anima mea attende, de quo loquimur, quid audis, quid cogitas, quid cor tuum induras! Egredere et vide regem Salomonem, regem angelorum, Jesum Mariae, Redemptorem tuum quomodo tractant, quomodo laniant, quomodo verberant. Cur igitur super eum non ploras? Cur usque ad sidera alta voce non clamas? Cur celestes ad conpatiendum non invitas angelos, qui pro te talia suscepit tormenta: ne tu patereris eterna? O pie Christe, o Fili Mariae, o Redemptor animae meae, non frustra sudabas, non sine causa pavebas, non pro modica re tristabaris.

Sexto in hoc theatrum egredientes videamus Christi inhonestam deductionem. Nam postquam in terra collisissent et prostrassent ac ibi volvendo lesissent, tandem ligatus ibidem manibus post tergum, fune quoque in eius collo misso opprobriosis et clamorosis vocibus alii trahebant, alii impellabant sine misericordia calcitrando et currere cogendo de monte Oliveti in vallem Iosaphat, ubi totum iudicabit mundum.

Legio facit: 6000.600.66, id est sexies mille, sexcenta, sexaginta sex. Ezek után monda a zsidóknak:

[Jézus:] *Tamquam ad latronem existiis cum etc. etc.*

Akkor reá rohanván megfogák, amint kegyesen elmélkedhetünk felőle, mert némelyek fogták hajánál fogva, némelyek a földre vetették, némelyek kezeit hátra tekerték, mások öklökkel verték, pálcákkal hátba ütötték, amint ezt megjövendölte a próféta [Ps 128]: *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores*. Az én hátamon kovácsoltak a bűnösök.

– Ó szerelmes munka, ó álmélkodásra való dolog és hallatlan csuda! Az Isten a bűnösöktől szenved s érettük akar megbüntettetni! Ó én bűnben elmerült gyarló lelkem, vedd eszedben, kirül vagy on itt a szó, *Quid audis? Quid legitas? Quare cor tuum induravit?* Mit hallasz? Mit gondolsz? Miért hogy mint a kőszikla megkeményítéd magadat? Jer ki és lássad az angyalok királyát, a Mária Fiát, Jézust, a te Megváltódat, mint húzzák, vonják, miképpen verik és tagolják. Miért hogy őrajta nem szánakodol, miért nem keseregsz rajta? Miért hogy szavadat fel nem emeled a csillagos éghez és nem kiáltasz? Miért a mennyei angyalokat nem hívod annak szánakodására, ki értetted ily rettenetes kínokat vőtt fel, hogy te ne szenvednél örökkévalókat? Ó kegyes Jézus! Ó Máriának Fia! Ó én lelkemnek drágalátos Megváltója, bizony nem híjába veríteztél vala, nem ok nélkül voltál oly szomorú, és nem kicsiny dolgon búsultál.

Annak felette hátra kötvén a kezeit, és nagy hosszú vastag kötelet kötven a nyakára, nagy gyalázattal, iszonyú kiáltásokkal, némelyek szidták, némelyek irgalmasság nélkül taszigálták, rúgták és kinszerítették futni az Olajfák hegyérül a Jozafát völgyébe, *ubi Dominus judicabit populum suum*, holott az ő népét megítéli az Isten ítélet napján.

– O anima mea dilecta, anima mea Christi sanguine redempta, occurre saltem in spiritu obviam pio Salvatori tuo. Et scrutare ab eo causam, cur ita patitur, dicendo illi: O Jesu Mariae, o innocens vincte, o Redemptor animae meae, quo vadis? quid agis, cur ista pateris? Et profecto dulciter respondebit tibi dicens: O anima devota, haec omnia patior pro tua magna dilectione, en pro tua liberatione ducor vinctus, pro tua exaltatione humiliatus trahor, pro tua glorificatione, sicut cernis, confundor. Sed tu, dilecta anima, quid reddes mihi pro his omnibus. Vide, vide diligenter, quae pro te patiar, et quae a te pro his merear.

Septimo in hoc theatrum egredientes videamus apostolicam dispositionem. Postquam eorum magistrum de consortio ipsorum sic ligaverunt ac percusserunt, extunc omnes discipuli eius relicto eo fugerunt statim.

– Sed quo vadis, Petre, qui paulo ante dicebas, quod paratus es pro eo mori et ire in carcerem, et si omnes scandalizarentur, sed tu nunquam. Quo transis, Thoma, qui dicebas aliquantum: Eamus et omnes moriamur cum eo. Quo denique dimittitis magistrum vestrum, boni discipuli, qui omnes dicebatis, sicut Petrus, quod parati estis cum eo mori.

Et ut dicitur Marci XIII. Adolescens quidam amictus syndone super nudo sequebatur eum et tenerunt eum. At ille relicta syndone nudus fugit ab eis. De quo quidam dicunt, quod fuerit Joannes evangelista, sed non est verisimile, quod statim aliam vestem invenisset, in qua iterum sequeretur Dominum. Ideo alii dicunt, quod fuerit Jacobus minor. Quidam vero, quod fuerit aliquis de familia eius, apud quem coenam fecerat Christus. Sicque Christus quemadmodum praedixerat: pastore percusso, dispersae sunt oves. Qui videntes Dominum tam crudeliter et inhoneste trahi, ipsi aliquantulum elongati et ad invicem sequestrati, ubi duo, ubi tres, ubi quattuor cum eiulatu dicere poterant:

– O dulcis magister, omni melle suavior! O pie praedicator, quid faciemus iam nos miseri? Ecce propter dulcedinem tuam reliquimus omnia et ultra te non videbimus. Quo iam ibimus? O quam amara fuit ista nox, Domine Jesu tibi, et nobis omnibus. Haec fecerunt contra te odia phariseorum. Haec replicabas nobis sepius. Egredere igitur o devota anima, et vide in theatro montis Oliveti regem Christum [...]

[v₃vb, 1. sortól]

Tertio in hoc theatrum egredientes videamus regis veri Salomonis Christi diffinitivam passionem, si scilicet iuridice mori debuit pro nobis, an non. Pro eo praesertim, quia orat, ut calix passionis transferatur ab eo. Unde

– Ó Krisztus Jézusnak szent vérével megváltott Isten-szerető lélek, menj eleibe, ha másképpen nem, bárcsak lélek szerént, a te kegyes Üdvözítődnék, kérd meg tőle, mi légyen az oka, hogy ezeket szenveded? Azonban szólítsd meg imígyen: Ó áldott Jézus, amaz tisztaságos Szűz Máriának Fia, ó én lelkem Megváltója, *quo vadis? cur ista pateris?* És kétség nélkül megfelel: Ó ájtatos lélek, ezt mind éretted szenvedem, mind a te szeretetedért cselekeszem, ímé a te szabadulásodért fogva vitetem, a te felmagasztalásodért alázatosan hurcoltom, a te dicsőségedért, amint látod, ím miképpen pirulok? Hát te mivel fizetsz énnékem mindezekért? Lássad, és igen szorgalmasan szemléljed, mit szenvedek é[^{f.45v}]retted, és mindezekért mit érdelek tőled.

Lássuk immár az apostoloknak Jézus mellől elfutásokat, mert mihelyen megfogták, kötözték és verték, mindjárt a tanítványok elfutottak, és Jézust egyedül hadták.

– Sed quo vadis, Petre, qui paulo ante dicebas, quod paratus sis pro eo mori et ire in carcerem: Quo vadis Thoma, qui dixisti, eamus, moriamur cum eo, quo denique dimittitis Magistrum vestrum. O boni discipuli, qui omnes dicebatis, quod parati sitis pro eo mori, sicut Petrus.

Így azért *pastore percusso dispersae sunt oves*. Kik látván kegyes uroknak ily rettenetes kínját és magok között való eloszlásokat, hol kettő, hol 3 etc. nagy fohászkodással mondhatták:

– Ó édes mesterünk, ó édes tanítónk! Mit cselekedjünk? és hova legyünk immár mi nyomorultak? Ímé a te sok édes ígíretedért elhadtuk mindeninket, és többé immár soha nem látunk téged, hová megyünk immár? Ó bezzeg keserves éjszaka lőn néked ez, ó édes Jézusom, nekünk is mindnyájunknak. Ezt pedig nem más, hanem mind a farizeusok irigysége hozta néked. Most veszszük eszünkbe, hogy e volt az, melyet gyakorta hoztál elé és emlegettél előttünk.

JUDICIUM DE MORTE CHRISTI

Ebben a mi országunkban olyan szokás vagyon, hogy mikor valakit halálra akarnak szentenciázni, prókátorokat állatnak elé, és ha megérdemli, tehát a törvény halálra ítéli, és így meg kell halni. Ehhez képest, ó örök Atyaisten, emberi mód szerént szólván, ímé a te áldott szent Fiad fél, s immár meg is kötözött: hanem cselekedd azt, hogy ültess igaz törvénytévő bírakat, úgymint: az igazságot és irgalmasságot, az igazat és a

tam dignissimam personam sine causa magna non expedit mori. Igitur secundum humanum modum loquendo eterne Deus Pater, ecce Filius tuus taedet et pavet, sed iubeas considerare infallibiles iudices secundum veritatem, misericordiam, iustitiam et sapientiam. Procurator vero seu advocatus Christi sit Innocentia. Procurator autem humani generis sit ipsa Charitas.

Propone igitur tu, Innocentia, in persona Christi, coram iudicibus, si debeat mori innocens Christus, an non? Tunc Innocentia sic proponit.

[Innocentia:] Inocens Dei Filius nullo modo debet mori, quod probo auctoritate et ratione. Primo auctoritate, quia dicitur (Exo. XXIII.) Innocentem et iustum ne occidas. Sed, quia Christus Dominus est innocentissimus, ideo mori non debet. Secundo vero idem probo tali ratione. Lex divina, quae est infallibilis dictat, ut unusquisque pro se debet puniri. Iuxta illud (Ezech. XVIII.) filius non portabit iniquitatem patris, sed anima, quae peccaverit, ipsa morietur. Sed innocens Christus non peccavit, ergo non debet mori, quia non habet causam mortis. Adam ei peccavit et inimicus Dei est constitutus cum omni sua posteritate, ergo ipse puniatur aut satisfaciat, si possit.

Tunc humani generis procurator, Charitas, praedictis contradicendo sic proponit.

[Charitas:] Ego, inquit, dico pro persona totius humani generis, quod Christus innocens mori debet, et probo rationibus naturalibus et testibus fidedignis. Primo ratione naturali tali. Lex naturae est, quod quilibet faciat proximo, quidem sibi vult fieri, sed Christus Dominus sibi glorificationem vult, ergo debet velle et proximo, id est humano generi, cuius se proximum fecit. Sed illius glorificatio fieri non potest, nisi per eius innocentem mortem, ergo debet mori. Secundo iterum probo ratione tali. In Christo est perfectissima charitas, quae exigit, ut animam suam ponat pro amicis suis, sicut ipse praedicat (Joan. XV.), ergo debet mori. Quod secundo probo testimoniis fidedignis. Accede, prime parens Adam, et dic testimonium de innocente Christo, si debeat mori et quomodo.

Respondet ille.

[Adam:] Ego dico, quod debet mori et supra lignum crucis. Cuius ratio, quia summa divinitas me cum mea posteritate beatificare decrevit, cuius decretum est invariabile. Deus enim non mutatur, sicut homo, sed firmum est eius propositum. Ego enim peccavi contra Deum, prohibitum arboris fructum comedendo, propter quod illam beatitudinem secundum Dei iustitiam amisi

bölcsességet (Judices: Justitia, Misericordia). A Krisztus Jézusnak prókátora legyen az Ártatlanság, emberi nemzet mellett legyen prókátor a Szeretet, és lássuk meg valósággal, ha ugyan meg kell-e szent Fiadnak halni. No te Ártatlanság, a Krisztus képében, add elejekbe a híveknek, ha meg kell-e halni a Krisztusnak, vagy nem? Hadd értsék a dolgot. Akkor osztán az ártatlanság a maga akaratját a Krisztus mellett ekképpen adja eleinkbe, mondván:

[Ártatlanság:] Az Istennek ártatlan Fia, a Krisztus Jézus, semmiképpen meg nem halhat. Oka az, mert az Isten könyvében meg vagyon írva (Exod. 23): *Innocentem et justum non occidas*. Az ártatlant és igazat meg ne öljed. De az Úr Jézus igaz és ártatlan, tehát meg nem halhat. Ismeginten ilyen okkal próbálom. Az Isten törvénye (mely hamisság nélkül való) tartja, hogy kiki a maga bűneiért haljon meg és büntetessék meg (Ezech. 18), *Filius non portabit iniquitatem patris, sed anima, quae peccaverit, ipsa morietur*. A fiú nem viseli az atya hamisságát, hanem amely lélek vétkezik, az [f.46] hal meg. De az ártatlan Krisztus nem vétkezett, tehát nem halhat meg, mert nincsen semmi oka halálának, hanem Ádám vétett, és ő lett ellensége Istennek minden maradéki-val, tehát ő büntetessék meg, avagy ő tegyen eleget, ha lehet.

Hallván ezeket az emberi nemzetnek prókátora az Szeretet, mindezeknek ellene mondván így szól:

[Szeretet:] Én pedig azt mondom, az egész emberi nemzet képiben, hogy az ártatlan Krisztusnak meg kell halni. Oka ez: mert a természetnek törvénye azt tartja, hogy valamit akarsz magadnak, felebarátoddal is azt akarjad. De az Úr Krisztus dicsőségit magának akarja, tehát felebarátjának is akarni kell, tudniillik az embernek, kinek felebarátjává tette magát. Az ő felmagasztalása és dicsősége pedig másképpen nem lehet, hanem ártatlan halála által, tehát meg kell halni. Továbbá ilyen okkal állatom, hogy meg kell halni, mert az Úr Krisztusban igen nagy szeretet vagyon, mely azt kívánja, hogy lelkét az ő barátjáért adja, amint megmondotta Szent Jánosnál (Joan. 15), így tehát meg kell halni. Melyet több kiváltképpen való és hiteles méltó bizonyosságokkal is megpróbálom. Elsőbben az egész emberi nemzetnek atyjával, Ádámmal. Jöjj elé első atyánk, Ádám, és mondj szentenciát, ha meg kell-e a Krisztusnak halni avagy nem? És miképpen kelljen meghalni?

Respondet Ádám dicens:

[Ádám:] Én azt mondom, hogy meg kell halni, sőt a mi nagyobb, a keresztfán kell meghalni. Oka ez: mert a magasságbéli Istenség az én maradékimmal együtt, hogy megboldogítson, elrendelte, kinek rendelése változhatatlan. Az Isten nem változó, mint az ember, hanem mit egyszer elrendel ő, az állandó dolog etc. Így azért a Krisztusnak meg kell halni, mégpedig keresztfán, hogy

cum omni posteritate mea. Ergo ut nullus Dei decretum possit immutare, sed stet firmum, ut homo beatificetur, Christus debet mori, alias fieri non potest. Et mori debet per lignum, ut satisfactio correspondeat culpae. Sic enim noxias manus ego contra Dei prohibitionem extendi ad lignum, ita Christus suas innocentes manus debet extendere ex obedientia in ligno.

[Caritas:] Accede et o Noe, et dic testimonium de Christo, si debeat mori, an non.

Qui respondet.

[Noe:] Dico, inquit[!], quod debet mori nudus, spoliatus et derisus. Ratio est, quia ego tenui figuram eius. Egressus enim de arca, plantavi vineam et inebriatus iacui nudus, et derisus sum a filio meo, Cham. Ita Christus, qui plantavit vineam, vineam autem Domini, domus Israel, qua amore inebriatus pro salute hominis denudatus, debet derideri a populo Israel.

[Caritas:] Accede Abraam et tu dic testimonium de Christo, quid tibi videtur, si mori debeat, an non.

Respondet, quod

[Abraam:] debet mori et crucem portare ad locum mortis suae. Ratio, quia in filio meo Isaac sic praefiguravi (Gen. XXII.), qui in proprio dorso portavit lignum ad se immolandum, postea ipse non fuit immolatus, sed aries. Sic Christus debet portare lignum crucis super se, eius tamen divinitas non patitur, sed caro tamen per arietem figurata.

[Caritas:] Deinde accede prophetarum eximie, David, et dic testimonium de Christo, si mori debeat, an non.

Respondet, quod

[David:] mori debet, per crucem extendi et clavis confodi. Ratio est, quia per os meum Spiritus Sanctus sic praedixit dicens: Foderunt manus meas et pedes meos, et dinumeraverunt omnia ossa mea. Haec autem de mea persona non dixi, qui nunquam sic confossus sum, sed de eius.

[Caritas:] Accedite igitur omnes prophetae et una voce dicite, si Christus mori debeat, an non. Ecce enim orans dicit: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.

az elégtétel egyezzen a bűnnel, mert valamiképpen hogy én bűnös kezeimet az Isten parancsolatja ellen a fára kiterjesztettem, úgy a Krisztusnak ártatlan kezeit ki kell terjeszteni a keresztfára.

[Szeretet:] Jöjj elé te is, Noé pátriárka, mondj szentenciát, és tégy bizonysgot a Krisztus felől, meg kell-é halni vagy nem?

Respondet Noe:

[Noé:] Én azt mondom, hogy meg kell halni, mezítelenen pedig, és ruhájátul megfosztatván, s megneveztetvén, oka ez: mert én példázója voltan néki, midőn kiszállván a bárkából, szőlőt plántálék, és attól megrészegülvén, mezítelenen feküdtem, és a fiamtul, Kámtul megcsúfoltattam s megneveztettem. Így a Krisztusnak, ki szőlőt plántála, mely nem más, hanem az Izrael háza, melyben szeretettül megrészegülvén, az emberi nemzetnek üdvességéért megmeztelenítettvén, meg kell csúfoltatni s nevetetni.

[Szeretet:] No Ábrahám, tégy bizonysgot te is felőle, mi látszik néked, meg kell-é halni a Krisztusnak, vagy nem?

Respondet:

[Ábrahám:] Meg kell halni, és a kereszt gerendát há[f.46v]tán kell vinni, éppen a törvényhelynek helyére, holott meghal. Oka ez: mert az én fiamban, Izsákban így példáztam én őtet, ki a maga áldozatjára a maga hátán vitte a kötelék fát a hegynek tetejére, etc. (Gen. 22) ő maga pedig nem áldoztatott meg, hanem a kos, vagy ürü. Így a Krisztusnak a hegyre ki kell vinni a maga keresztit, az ő istensége pedig nem szenved, hanem a test, melyet az ürü példázott.

[Szeretet:] Állj elé te is, Istennek kedves prófétája, Szent Dávid, lássuk, mi tetszik néked?

Respondet ille:

[Dávid:] Meg kell halni, kiterjesztve a keresztfán, és kezeinek, lábainak vas szegekkel által kell lyuggattatni. Oka ez: mert szájam által a Szentlélek így prófétálta meg (Psal. 21): *Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea*. Meglyuggatták kezeimet, lábaimat, és megszámlálták minden csontjaimat. Ezt pedig nem magam személyéről mondtam, ki soha ezeket nem szenvedtem, hanem az ő személyéről.

[Szeretet:] Jöjjetek elé ti is mindnyájan, Istennek kedves prófétái, és tegyetek bizonysgot felőle, meg kell-é halni vagy nem? Mert imé így szól imádkozván: *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma*. A lélek kész ugyan, de a test erőtlén.

Tunc unanimiter ipsi clamando dicunt:

[Prophetae:] Mori debet, mori debet Dominus et Deus ac Redemptor noster, Christus, ut prophetae sui fideles inveniantur, quia ipsum mori debere prophetavimus.

Salomon namque (Sapi. III.) dixit:

[Salomon:] Morte turpissima condemnemus eum.

Et (Esa. I.)

[Isaias:] A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas.

Ideo flagellari debet.

[Caritas:] O tu, legislator Moyses, quid circa hoc dicis?

Respondet profecto:

[Moses:] mori debet. Ratio est, quia ego praefiguravi (Exo. XII.) in immolatione agni pascalis eius mortem, mortisque modum. Ideo ipse statim capiendus erit de medio gregis apostolorum et ligabitur, et postmodum imolabitur, qui dicitur agnus.

(Hiere. I.) Ego quasi agnus mansuetus, qui ducitur ad victimam, tamen non erat vere agnus, sed similitudinarie propter agni proprietates, qui dum victimatur, non clamat, sed flebile gemitum dat. Sic Christus Dominus in sua passione. Item quia matrem inter oves mille balatu agnoscit. Ipse etiam Christus Dominus cognovit piam matrem sub cruce stantem, cui et dixit: Mulier, ecce Filius tuus. Et ideo, ecce iam implebuntur omnia prophetarum dicta de eo, quia statim turpiter trahetur et ducetur et immolabitur, ita quod media pars passionis fiet in civitate, et media pars extra civitatem.

Unde subiunxit humani generis procurator Caritas, dicens:

[Caritas:] O iudices veraces, si haec pauca videntur testimonia, accedant alii, et ne Innocentia Christi advocatus dicat, quod isti fuerunt homines. Ideo pro se testificantur. Accedite igitur veracissimi angeli coelorum, et dicite, utrum Christus Redemptor vester debeat mori, an non.

Qui unanimiter clamant:

Hallják ezt a próféták, egy szóval és értelemmel erősen felkiáltanak, mondván:

[Próféták:] *Mori debet Dominus ac Redemptor noster Christus*, hogy az ő prófétái híveknek találtaassanak felőle (Sapi. 3). *Morte turpissima condemnemus eum*. Igen rút halállal szentenciázzuk őtet.

Izaiás pedig azt mondja öfelőle:

[Izaiás:] *A planta pedis usque ad verticem capitis non est in eo sanitas*. Tétől fogva talpig nincsen épség őbenne. Ez okon a Krisztusnak igen meg kell ostoroztatni.

[Szeretet:] Ó, hát te, Isten törvényének igazgatója, Mojzes, mit itílsz ezen dologhoz?

Respondet:

[Mózes:] *Mori debet*. Csak meg kell halni. Oka ez: mert én őtet példáztam a húsvéti báránnak áldozásával, és annak halálával, mind pedig halálának módjával (Exod. 12), úgy azért néki mindjárt ki kell fogattatni az ő apostoli nyája közül, és erősen megköttötetvén megáldoztatik.

Mert meg vagyon írva felőle, hogy mint a szelíd bárány áldoztatni vitetik, etc. (Jerem. 1) *Ego quasi agnus mansuetus, qui ducitur ad victimam*. Mindazáltal nem vala ugyan valóságos bárány, hanem annak hasonlatosságát viseli vala magával, mely mikor a megölésre vitetik, *flebilem vocem ex gemitu dat*. Hasonlóképpen a Krisztus Jézus kínszenvedésiben, etc. Ezen kívül, sicut agnus cognoscit suam matrem inter oves 1000 balantes, licet Dominus Jesus suam ad matrem sub cruce, etc. dicendo Mulier, ecce Filius tuus etc. És imé immár bételjesednek minden prófétáknak mondási, melyeket felőle mon[f.47]dottak. Mert mindjárást rútul hurcoltatik, vitetik és áldoztatik, úgyhogy egy része szenvedésének a városban, más része kívül lészen.

Mégis az emberi nemzetnek prókátorá, a Szeretet felkiált a törvénytudókhöz, mondván:

[Szeretet:] Ó igazlító bírák és bölcs törvénytudók, ha ezek a bizonyságok még kevésnek láttatnak, jöjjenek mások elé, ne mondja az Ártatlanság, a Krisztus szószólója, hogy ezek emberek voltak, és magok javára szólottak. Jertek tehát elé ti is, igazságnak anygali, és mondjátok meg, ha meg kell-e Krisztusnak, a tü mennyei királyotoknak halni, vagy nem?

Ezek mindnyájan azt kiáltják:

[Angeli:] Mori omnino debet Dominus noster, quia sic diffinitum est in consistorio Sanctae Trinitatis, ut ruina per daemones facta in palatio summi Dei restauretur per homines, ubi laudetur in saecula saeculorum. Quod fieri non potest, nisi innocens Christus moriatur.

Tunc silentio imposito iudices sic diffiniunt sententiam, quod Christus Dominus debet mori dicens Iustitia:

[Iustitia:] Mihi placet, ut satisfactio fiat de peccato.

Misericordia ait:

[Misericordia:] Placet mihi, ut moriatur pro inimicis.

Veritas inquit:

[Veritas:] Et mihi placet dicta prophetarum et figurae impleantur.

Sapientia confirmavit dicens:

[Sapientia:] Placet multum et mihi, ut moriatur, quia sic de malo elicit bonum. Et ideo ad obiecta dico quod nullus debet mori invictus, sed si se voluntarie ex charitate offert ad mortem, debet acceptari.

Tunc Christus coepit pavere et taedere, et sanguine sudare, ideo angelus confortabat dicens:

[Angelus:] O Redemptor coelorum et Dominus omnium, noli tristari, sed accepta mortem. Ecce omnes prophetae te expectant.

Tunc acceptans dicebat:

[Jesus:] Pater, fiat voluntas tua.

Qui redeundo ad discipulos dicere poterat sibimetipsi.

[Jesus:] O Iesu Mariae, quomodo tua turpissima morte amaricas matrem dilectam. O innocens humanitas, quamque amaram mortem degustas statim. Heu me filium matris meae, statim capiar. Iam statim ligatus ducar ad illudendum et flagendandum ac crucifigendum. Heu mei discipuli dilecti, statim dimittetis me solum in vinculis. [...]

[v₇rb, 16. sortól]

Haec enim sancta societas primum ivit ad Annam, unde Joannes recesserat ad virginem, et cum ibi non invenissent, extinctum putaverunt. Sed forte aliquis tandem dixerat eisdem, quod ductus sit ad Caipham, ubi protinus properant. Ibi enim Jesus stabat in vinculis et affligebatur. Et ut dicunt quidam, quod Petrus flens ibat post negationem et obviavit Mariae, cui Domina dixit:

[Angyalok:] Mori debet. Mori debet. Meg kell halni a mi királyunknak, mert így vagyon elrendelve a Szentháromságnak tanácsházában, hogy mely romlás és veszedelem történt az ördögök által a felséges Istennek palotájában, az emberek által újíttassék meg (ubi laudetur in saecula), mely másképpen nem lehet, hanem az ártatlan Krisztus Jézusnak meg kell halni.

Akkor osztán hallgatásra kényszerítetvén a többtől, az Ártatlanság, a Szeretet, az angyalok és magok a bírák eképpen adják ki a szentenciát.

(Sententiae judiciales)

Elsőbben az Igazság mondja:

[Igazság:] Mihi placet, ut satis fiat de peccato.

Misericordia:

[Könyörületesség:] Placet et mihi, ut moriatur pro inimicis.

Veritas:

[Igazságosság:] Et mihi placet, ut dicta prophetarum et figurae impleantur.

Sapientia:

[Bölcsesség:] Placet et mihi multum, ut moriatur, quia sic de malo elicit bonum.

Ezek mind így lévén a Krisztus kezde magához változni, szomorkodni és vérrel verítékezni, azért bátorítja vala az angyal (talám eképpen szólván):

[Angyal:] Oh Rex Coelorum et omnium Dominus, noli tristari, sed accepta mortem, ecce omnes patriarchae et prophetae te expectant, etc.

Akkor jó kedven vevén angyalnak vigasztalását, mondotta:

[Jézus:] *Pater, fiat voluntas tua.*

És visszatérvén tanítványihoz, magának mondhatta:

[Jézus:] Ó Máriának Fia, Jézus! Mely igen megkeserítéd szerelmes anyádat rút gyalázatos haláloddal. Ó ártatlan emberség! Mely keserves halált kell majd megköstölnod. Heu me filium matris meae! statim capiar, jaj nékem anyám fiának, imé mindjárt megfogatom! Jaj, csúfolásra vitetem megköötözve, és felfeszítésre. Jaj nékem, édes tanítványim! Mert mindjárt elfuttok melőlem, és engem egyedül kötöztetve hadtok, a zsidóknak kezeiben. etc.

Megköötözvén azért elsőben Annáshoz vitték, ottan sok rútságot, pökdösést elkövettek rajta. etc. Akkor Annás nem vala főpap, hanem Kaifás, és ez okon Annás kötözve küldé Kaifásnak. Némelyek azt írják, hogy Annástól elmenvén, Szent János hírré tette a Boldogságos Szűz Máriának, mint volna dolga szent Fiának, Júdás mint árulta el, Péter mint tagadta meg, tanítványi

[Maria:] O dilecte mi Petre, ubi est Filius meus et magister tuus?

Videns vero Petrus Matrem Domini flentem et Filium quaerentem, amplius coepit flere, nec Matri multa loqui prae singultu potuit, nisi

[Petrus:] Ora pro me Domina, quia perii. Heu Dominum et magistrum meum dilectum ter negavi.

Ex hac Petri responsione Beata Virgo Filium putavit mortuum. Venientes nihilominus ad domum Caiphae et ingredi non valentes, audiebant tamen prae foribus ictus percussione et colophizationis, quoties enim pia Mater audiebat, toties gladius doloris cor ipsius pertransibat. Stabat vero Jesus coram Caipha, senioribus, scribis et phariseis quaerentibus falsum testimonium contra eum, ut occiderent. Tunc forte Caiphas dixerat:

[Caiphas:] Iam unusquisque quicquid scit, dicat contra Jesum!

Et ecce multi falsi testes accesserunt, quorum quidam dixit:

[Testis unus:] Ego eum dico magum et sic probo, quia ipsum sui compatriote duxerunt ad supercilium montis, super quem civitas eorum erat sita, ut praecipitaret, et se invisibilem illum fecit.

Alius ait:

[Testis secundus:] Ego dico, quod est blasphemus, quia dicit se Filium Dei esse.

Tertius ait:

[Testis tertius:] Ego dico, quod iste est praevaricator legis, et probo, quia sabbatum non custodit, sed sic aliis diebus multos ab infirmitatibus eorum curavit, nam etiam caecum natum tunc curavit.

Quartus intulit:

[Testis quartus:] Ego dico ipsum daemniacum, quia cogitationes hominum praeoscit.

Et taliter alii multi falsi testes accedebant fatentes adversus Jesum. Et non erat convenientia testimonia eorum ad mortem Christi. Novissime autem venerunt duo falsi testes dicentes: [...]

[v,va, 23. sortól]

Videns autem Caiphas, quod haec non essent sufficientia testimonia ad occidendum Christum, conturbatus, quia Christus Dominus ad haec nihil respondebat, et dixit furiose:

elhadták, etc. Mikor jött volna a Szűz Mária, Pétert elől találta, erősen sírván rajta, hogy háromszor megtagadta a Krisztust, kitől mindjárt kérdezte a Szűz Mária [f.47v] mondván:

[Mária:] Ó Péter, hol vagyon az én szerelmesem, és a te mestered?

Látván pedig Péter a Szűz Máriát sírni és szent Fiát keresni, ő is inkább kezdte sírni, elannyéra, hogy nem is szólhatott a nagy zokogás miatt. Ki tudja, talám mondhatta:

[Péter:] Ora pro me Domina, quia perii. Heu Dominum et magistrum meum ter negavi.

Ezekbül a szókból azt vélte a Szűz Mária, hogy megholt immár az ő szent Fia, mindazáltal a Kaifás házához menvén, és a népsokaság mia bé nem mehetvén, csak a csapdosásoknak és veréseknek csattogását hallotta az ajtó eleibe, és miképpen a hamis tanúk ellene szólottanak, ki ördögösnek, ki részegesnek, ki hitetőnek, ki templom rontónak, ki boszorkányosnak mondotta etc.

Mindezekre csak hallgatott a Krisztus Kaifás előtt. Melyet látván Kaifás, hogy egyet sem szólana, kényszeríté, hogy mondaná meg, ha ő-é az Isten Fia? És monda Krisztus:

[Caiphas:] Non respondes ad ea, quae isti adversum te testificantur.

Christus autem tacebat, quia ut dicit Augustinus [...]

[v₇va, 32. sortól]

Ideo Caiphas dixit:

[Caiphas:] Adiuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus, Filius Dei benedicti. [...]

[v₇va, 37. sortól]

[Jesus:] Tu dixisti. [...]

Caiphas scidit vestimenta sua in signum doloris, quasi non potens audire Dei blasphemiam dicens:

[Caiphas:] Blasphemavit, quid adhuc desideramus testimonium? Ecce nunc ipsi audistis blasphemiam, quid vobis videtur?

At illi dixerunt omnes:

[Judaei:] Reus est mortis.

Tunc accipientes Jesum coeperunt spueri in eum tamque in vilissimum et morte dignum. Alii percutiebant faciem eius amabilem, alii colaphis eum cedebant. [...]

[v₇vb, 9. sortól]

velaverunt eius faciem et oculos, et ita alapis percutientes dicebant:

[Judaei:] Prophetiza nobis Christe, quis es, qui te percussit, vindica te de illo, si potes.

Alii sacratissimos crines et barbam evellebant.

– O patientia mirabilis, o passio horribilis! O charitas inestimabilis, o agnus Dei innocens Christe! Quid audis, quid taces, cur obstinatos pure dissimulas? Magna profecto est charitas tua erga homines, qui te sic devicit, ut talia patienter feras! [...]

[v₈ra, 26. sortól]

Dicit Iosephus, quod consuetudo fuit Iudaeorum, cum aliquem morti tradere volebant, quod ligabant manus retrorsum et catenam magnam ferream, quae quotidie pendebat in medio civitatis, ponebant ad collum eius, et ita trahebant ad iudicem. Et forte sic fecerunt Christo Domino, tamquam reo mortis. Surgens igitur multitudo coepit trahere Jesum victum per civitatis plateas ad Pilatum, ubi dilecta Mater sua amaricato corde sitiebat videre Filium. Quem videns sic cruentatum ac ligatum et facie immutatum, poterat dicere elevatis in caelum oculis:

[Maria:] O Deus Pater, scitissime est, ne iste Filius tuus et natus meus, quem praedixit angelus Gabriel, quod regnaret in domo Jacob in aeternum, et regni eius non fieret finis. Ubi regnum? Ecce captivus et vinctus ducitur per civitatem.

[Jézus:] *tu dixisti.*

Ezen Kaifás megszaggatá ruháját, mondván:

[Kaifás:] Ím hallottátok, hogy ez káromkodott. Nem kell több bizonyság.

Osztán ismég kezdék pökdösni, szemeit béköttni, nyakon, arcul verni, mondván:

[Katonák:] *Prophetiza nobis etc.*

Némelyek haját, némelyek szakállát szaggatták, tépték.

– Ó Krisztus Jézusnak nagy tűrése és szenvedése! etc.

Mikor immár Kaifástól Pilátushoz akarnák vinni, akkoris osztán reggel sok verése és gyalázása volt, etc. tudniillik azért, hogy zsidók királyának mondogatta magát.

Josephus azt írja, hogy oly szokás volt a zsidóknál, midőn valakit halálra akartak vala szentenciázni, és kivinni, tehát kezeit hátra kötözték, a nyakára egy nagy vasláncot vetettek, mely a város piacán függött minden nap, és annál fogva hurcolták a bírákhoz, ki tudja, talám a Krisztusnak is úgy cselekedtek, etc. Felkelvén azért a sokaság, kezdék Pilátushoz hurcolni, ahol nagy szívbeli fájdalommal kívánta látni szent Fiát a Boldogságos Szűz Mária, kit látván, oly igen vérbe keverve és változva, szemeit az égre felemelvén ilyenképpen szólhatott: **[Mária:]** Ó szent és szentséges Atyaisten! Az-é a te Fiad és az én szülöttem? Mely felől azt mondogta Gábel angyal, hogy a Jákob házában uralkodnék, és országának nem lenne vége? Hol az ő tiszteleti? Hol az ő országa? Ímé fogva és kötözve vitetik a városon.

Interdum sermonem vertebat ad Iudaeos, dicens:

[Maria:] O Iudaei ingrati Deo, quid fecistis? Cur regem gloriae ligare, illudere et conspuere praesumpsistis? Nonne te gentem inclytam fecit, dum de tua progenie carnem assumpsit? Nonne propter hunc te de Aegypto Deus Pater liberavit? Nonne propter hunc tibi legem et prophetas dedit?

Alioquin ad Filium solita pia voce clamabat et forte dicebat:

[Maria:] O mi Jesu, o Jesu mi! O unice matris tuae! Dic, dilecte mihi, quid fecisti Iudaeis? Vel cui unquam nocuisti, quia sic te ligaverunt? Ideo ne fecerunt haec tibi, quia eorum infirmos omnes curasti diversitatis tuae potentia, caecos eorum illuminasti, leprosos mundasti, mortuos resuscitasti, verbum salutis dulciter praedicasti? O Jesu mi, quid fecisti? Cur tui discipuli te in tanta amaritudine dereliquerunt? Ubi est Petrus? Ubi Thomas?

[...]

[x₁ra, 17. sortól]

Videns autem Jesum Herodes rex gavisus est eo, quod desiderabat a multis diebus eum videre propter miracula, quae audierat eum facere, et sperabat aliquid signum ab eo videre. Et ideo interrogabat eum multis sermonibus dicens forte:

[Herodes:] Es ne tu ille, propter quem pater meus multos pueros occidit?

Jesu tacente iterum interrogat:

[Herodes:] Es ne tu ille, qui caecum a nativitate curasti?

Et iterum:

[Herodes:] Es ne tu ille, qui Lazarum a mortuis resuscitasti?

Sed Christus Dominus nihil respondit, ne passio sua impediretur. Stabant autem et pontifices constanter eum accusantes. Sprevit autem eum Herodes tamquam impotentem, qui nulla fecit miracula, et tamquam ignorantem, qui tacuit, tamquam stultum, qui se non defendit. In cuius signum induit eum veste alba, quae tunc induebantur fatui, et sic remisit ad Pilatum. Dulcis autem Jesus, quoniam induebatur et irridebatur, sustinebat innocenter quasi agnus dicens in corde:

[Jesus:] Quicquid potestis excogitare opprobrii, et cruciatus super me exercete, quia omnia paratus sum sufferre pro humano genere.

Unde cum duceretur ad Pilatum, tunc ebriosi de tabernis vocibus clamorosis ei insultabant. Quod David in Christi persona longe ante praedixerat dicens: Et in me psallebant, qui bibebant vinum.

Ismét szavait fordította zsidókhoz mondván:

[Mária:] Ó háládatlan zsidók, mit cselekedtetek az Istennel? Hogy mértétek az egek királyát megkötni, megcsúfolni és megpökdösni? Nemde nem kíváltképpen megtisztelt-é téged, mikor nemzetedből testet vett magára? Nem azért szabadított-é az Atyaisten téged Aegyptusból, nemde azért adott-é néked parancsolatot és prófétákat?

Néha ismég szent Fiához mondhatta kegyes szóval:

[Mária:] Ó én szerelmes Fiam, ó én szerelmes Jézusom, ó te, Atyádnak egyetlen egye, mondd meg én szerelmesem, mit cselekedtél a zsidó nép ellen? Vagy kinek vétettél valaha, hogy ily szörnyen megkötdöztek téged? Talám azért cselekedték, hogy az ő betegeit mind meggyógyítottad, isteni hatalmaddal sokakat világosítottál, belpoklosokat megtisztítottál, halottakat támasztottál, [f.48] és nékik gyakorta édesen prédikáltál? Ó én szerelmes Jézusom, de mit cselekedtél? Miért hogy ily nagy keserűségben mind elhadt téged a te tanítványid? Ubi Petrus? Ubi Thomas? Ubi sunt caeteri?

Mikoron azért Pilátus is megmondotta volna a népnek, hogy halálra valókat nem találta benne, Heródeshez küldé. Herodes poterat illum interrogare (siquidem desiderabat eum videre et gaudebat):

[Heródes:] Es ne tu ille, propter quem pater meus multos pueros occidit? Es ne tu ille, qui caecum a nativitate curasti? Est ne tu ille, qui Lazarum resuscitasti a mortuis?

Christus Dominus ei nil respondit, ne sua mors impediretur. Megutálá azért Heródes, mint valami semmirekelőt és bolondot, és fejér ruhában öltözteté őtet. Gondolhatta akkor szívében s mondhatta a zsidó népnek, mikor levonták ruháját, hogy fejérbe öltöztessék:

[Jézus:] Valamit kigondolhattok ellenem, csak vigyétek véghez, mind örömet elszenvedem az emberi nemzetért.

Ahonnán midőn vitetnék az utcákon, a korcsmákról a részegesek nagy üvöltésekkel ellene kiáltottak és éneklettek, amint Szent Dávid régen megjövendölte vala mondván (Psal. 68): *In me psallebant, qui bibebant vinum*. Rólam énekelnek vala, akik bort ittak.

– O pia Maria, Mater Domini nostri, quali corde talia audiebas de Filio! Quali, dic quaeso, corde videbas sic Dei Filium illum credo bene, quod dicere poteras:

[Maria:] O Fili mi dilecte! Nonne tu es ille, quem laudant angeli, archangeli, throni, dominationes, cherubin et seraphin? Et cur te sic illudi pateris? Nonne tu es, qui herbas et arbores diversis adornas coloribus? Et quomodo sustines te modo illudi? Magna profecto est tua charitas erga humanum genus, pro quo tam profunde te humilasti.

Quinto egredientes in theatrum impietatis videamus inhonestatem flagellationis. Postquam enim Christus Dominus illusus alba veste reductus fuisset ad Pilatum, protinus facti sunt amici Herodes et Pilatus, qui antea fuerunt inimici propter interfectionem quorundam Galileorum a Pilato. Videns Pilatus, quod Herodes vinctum Jesum remisisset, convocatis principibus sacerdotum ait illis:

[Pilatus:] Obtulisti mihi hunc hominem, quasi dignum morte, et ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam mortis invenio in eo. Sed neque Herodes, ideo remisit ad nos. Emendatum ergo eum dimittam, acsi dicat. Ecce durissime flagellabo ipsum et tandem ei praecipiam, ut de caetero caveat de vestra offensa, et sic dimittam eum.

Per diem autem solennem solebat eis dimittere vinctum unum, quem petissent et alium occidere in memoriam, quod filii Israel in Aegypto fuerunt liberati ab angelo percutiente, qui omnia primogenita Aegyptiorum occiderat. Habebat autem Pilatus vinctum insignem nomine Barrabam, qui propter seditionem et homicidium missus fuerat in carcerem, quem credebatur Pilatus, quod propter multam illius malitiam nullo modo peterent Iudaei. Ideo hunc statuit iuxta Jesum et ait:

[Pilatus:] Quem vultis, ut dimittam vobis, Jesum an Barrabam?

Principes autem sacerdotum persuaserunt populo, ut peterent Barrabam, Jesum vero perderent. Tunc clamaverunt omnes dicentes:

[Iudaei:] Tolle hunc, et dimitte nobis Barrabam!

Et ait Pilatus:

[Pilatus:] Quid ergo faciam de Jesu, qui dicitur Christus?

Dicunt omnes:

[Iudaei:] Crucifigatur.

Ego, inquit Pilatus

[Pilatus:] nullam causam mortis invenio in eo, in quibus eum accusatis. Corripiam ergo eum et dimittam.

– Ó boldog Mária, micsoda szívvel valál akkor, mikor hallod vala ezeket szent Fiad felől?

[Mária:] Ó szerelmes Fiam, Nemde nem te vagy-é, akit dicsírnék az angyalok, arkangyalok, trónusok, keribimok, szerafimok? etc. És miért engeded meg, hogy így csúfoljanak téged, Nemde nem te vagy-é, ki a fűveket, fákat, virágokat, etc. különb-különbféle színekkel felékesítesz? És miképpen szenveded most el, hogy így gyaláztassál! Ó bezzeg nagy a te szereteted az emberi nemzethez, és kimondhatatlan a te alázatosságod.

Visszaküldvén azért Heródes Jézust Pilátushoz, mindjárt békesség lőn közöttök, mert azelőtt valami galileai embereknek halálok miatt ellenkeznek vala egymással. etc.

Monda azért Pilátus a zsidóknak:

[Pilátus:] Ímé visszahoztátok nékem az embert, mint valami halálra valót, és előttetek kérdezvén, semmi okot nem találok őbenne, aki halálra való volna őbenne.

Hanem szokástok néktek, hogy egyet a foglyok közül elbocsássak néktek az innepre, azért melyiket kívánjátok, hogy elbocsássam, Barabbást vagy Jézust?

Akkor a nép kezde kiáltani mondván:

[Zsidók:] Tolle hunc et dimitte nobis Barabbam.

Monda Pilátus:

[Pilátus:] Mit cselekedjem hát Jézussal, ki Krisztusnak mondatik?

Dicunt omnes:

[Zsidók:] Crucifigatur.

Pilátus pedig monda:

[Pilátus:] Semmi halálra való okot, mellyekkel őtet vádoljátok, nem találok benne. Hanem megsanyargatom őtet és azután elbocsátom.

– O impie iudex, si nulla mortis causam invenis in Christo, cur ipsum innocentem flagellas?

Tunc apprehendit Jesum Pilatus et fecit eum vestibus exui, et ad columnam ligari coram Iudaeis, et quattuor fortes milites sibi invicem succedentes coeperunt tam crudelissime verberare cum virgis et duris flagellis innocentem et tenerrimam Christi carnem, ut ad ictus flagelli scideretur, et sanguis copiose ebulliret, et hincinde dispergeretur in terra et in vestimenta flagellantium. Et quia propter manuum ligaturam latus eius non poterant laniare flagellis, ideo solventes et manus supraligantes, sic tandem percusserunt in toto corpore, quod a planta pedis usque ad verticem non fuit in eo sanitas. Innocens vero Christus sub ictibus verberum solummodo gemebat, suspirabat et forte flens dicebat sibiipsi:

[Jesus:] O Mater mea dilecta, ad quantam afflictionem nutrieras corpus meum? O quam dura est solutio pretii humani generis! O quam multi non advertunt tantum meum cruciatum!

– O igitur anima mea, anima mea Christi Domini sanguine redempta egredere, et vide denudatam Christi carnem livoribus et sanguine plenam, quomodo girat se inter flagella. Vide, inquam, ipsius sanguinem pretiosum pro te in terra coagulatum et pedibus impiorum conculcatum. Audi, obsecro, anima mea flagellorum sibilum et senti cum Christo dolorem ac fleas cum flente, si vero nimis dura es, pone te ad recentem Christi sanguinem.

Sexto egredientes in theatrum impietatis, videamus inhonestatem coronationis. Nam post talem flagellationem solverunt Jesum de columna fatigatum, quod stare vix poterat, sed tremebat sancta eius caro, et forte statim demissit se cadere in suum sanguinem in terram, quem levantes et ex voluntate Pilati chlamyde coccinea, id est tunicam rubeam sive vestem purpuream circumdederunt ei, et sic fecerunt ipsum sedere, quasi in solio regali, ex quo se dicebat regem, et coronam plectentes de spinis imposuerunt super caput eius, fortiter imprimentes, ut sanguis flueret de capite per oculos, aures, barbam et collum, undique. Tandem dederunt arundinem in dextra eius, loco sceptri regalis, et tunc genu flexo ante eum dicebant:

[Iudaei:] Ave rex Iudaeorum.

Et sic dabant ei alapas. Alii conspuebant eum. Alii crines et barbam forte evellebant. Alii arundine percutiebant caput eius dicentes:

[Iudaei:] Prophetiza Christe, quis est, qui te percussit!

Haec omnia Redemptor animae meae merens patienter tolerabat.

Akkor megfogá ötet Pilátus, és kiöltöztetvén ruhájából oszlophoz kötöztette a zsidók előtt, és négy erős vitézekkel változtatva, ostorokkal, vesszőkkel etc. iszonyú módon megostoroztatta [f.48v] és megverette a Krisztus Jézus gyenge szent testét, úgy, hogy mikor sújtának ostorokkal, teste meghasadozna, és az ő piros ártatlan vére lecsorogna testén, és idestova a földre és az ostorozóknak ruháira hinteződnek.

Minek okáért kezeinek hátra kötözése miatt nem verhették és nem ostorozhatták szent oldalát, hanem megoldván és kezeit feje felibe felkötöztetvén, eképpen immár annyéra megverék, hogy (Isaiae 9): *A planta pedis usque ad verticem capitis non fuit in eo sanitas*. Az ártatlan Jézus pedig nagy keservesen nyög és fohászkodik vala, és talám sietve azt mondhatta magának:

[Jézus:] Ó én szerelmes anyám, bezzeg nagy kénra neveltet volt fel testemet! Ó iszonyú kemény dolog az emberi nemzetnek megfizetése!

– Ó mégis mely sokan vannak olyanok, kik nem is alítják immár a Krisztus Jézusnak érettek való kemény szenvedését. Ó bűnös lélek, térj magadban, és gondolkodjál felőle, miképpen kesereg az oszlophoz kötözve a te bűneidért, miképpen tapad maga véribé éretted, s halljad, mi az oka a számtalan ostorok süvöltésének, mert nem más, hanem az iszonyú sújtások és csapások. Haec omnia pro te et me patitur. Audi anima mea! etc.

Továbbá ilyen iszonyú ostorozása után eloldván az oszloptúl, inai, lábai reszketének, és talám mindjárt esett, a maga vérebe, és felvonván vérébül Pilátus mindjárt veres bársony köntöst adván reá, mintegy királyi székbe ülteté, azért, hogy királynak mondotta magát, és rettenetes tövisből koronát fonván, erősképpen a fejébe nyomák, és odaverték úgy, hogy csorgna fejéből a vér, és alámenne szemén, száján, orcáján, fülein, haján, szakállán, etc. Ezzel nem elégedvén, királyi pálca helyett nádszálat adának kezébe, térden állva csúfolták és mondták:

[Zsidók:] *Ave rex Judaeorum*

et sic caedebant ei alapas. Alii arundine percutiebant caput, dicendo:

[Zsidók:] Prophetiza Christe, etc.

Haec omnia pariter tolerabat.

Unde videns Pilatus sic turpiter ipsum afflictum, quod vix appareret in eo forma hominis, exivit foras et dixit Iudaeis:

[Pilatus:] Ecce educo eum vobis, ut sciatur, quia nullam causam mortis invenio in eo.

Tunc praecepit Pilatus, ut educeret Jesus et Iudaei visa eius passione satiarentur. Exivit ergo Jesus portans spineam coronam in capite, vestem purpuream super se et arundinem in manu omnibus membris tremens, stetit coram multitudine et dixit Pilatus:

[Pilatus:] Ecce homo.

Id est, homo in quo non videtur species hominis, sed est percussus ac cruentatus tanquam leprosus effectus. Ecce homo, id est, in quo nihil videtur divinitatis, sed infortunitatis. Ecce homo, et videte, si unquam taliter afflictum vidistis. Ideo estote contenti de istius poena. At illi clamabant dicentes:

[Iudaei:] Crucifige, crucifige eum, quia Filium Dei se fecit. [...]

[x₂va, l. sortól]

Nam diabolus videns Christi magnam patientiam in tantis poenis, scripturarum adimletationem de Christi adventu, sanctorum exultationem in limbo, opinatus est esse Christum Messiam promissum in lege. Ideo voluit per mulierem eius passionem impedire, sicut per mulierem hominis perditionem procuraverat. Haec igitur mulier dum dormiret mane diabolus apparens ei, terruit eam dicens:

[Diabolus:] Iste homo, quem vir tuus vult occidere, est magnus sanctus coram Deo. Ideo labora, ne occidatur, alioquin peribitis propter illum.

Sed Pilatus magis timens iram caesaris, contra Christum protulit sententiarum in loco, qui dicitur Lithostratos, in hunc forte modum:

Nos Pilatus ab imperatore Romanorum iudex constitutus Iudaeorum hunc Jesum Nazarenum populi subversorem, regni quoque ipsorum usurpatorem adiudicamus cum latronibus crucifigi.

– O magne Rex angelorum, Christe! O Fili Virginis Mariae! O Redemptor animae meae! Quid nunc super tuum caput spinis coronatum coram iniquo iudice recitatus?

Egredientes igitur sancti Christi discipuli eiusque sanguine redempti videamus regem Salomonem Christum ante Pilatum stantem, spineam coronam habentem, et ita sententiam mortis ignominiose super se recipientem. Interrogemus Dominum nostrum pium regem, cur haec patitur. Et respondebit:

[Jesus:] Ut vos omnes ab aeternae mortis sententia eripiam. Patior, inquam, pro te, anima peccatrix, pro te ingrata. Iam defeci in tantis tormentis, saltem nunc compatere mihi, ut possim ire ad locum mortis, et ibi solvere pretium tuum.

Látván Pilátus, hogy ilyen rútul megveretett volna, megparancsolá, hogy kivinnék a nép eleibe, hogy látván, szánná meg és bocsátaná el, etc. Kiméne tehát Jézus veres bársony ruhában, vérbe köpülve és fagyva, tövid koronát hordozva fejébe, kezébe nádszálat, nagy reszketve és rettegetve az egész nép előtt megállá. És monda Pilátus a népnek:

[Pilátus:] *Ecce Homo!* Ímé az ember! etc.

Quia antea erat homo, modo non habet formam hominis propter verbera, etc. Alii clamabant:

[Zsidók:] Crucifige, crucifige! etc.

Végre látván az ördög, hogyha meghal az ember, nem lészen néki jó dolga, megjelenté a Pilátus feleségének, meg ne ölesse, mert az Isten előtt az igen nagy szent. Megértvén Pilátus a dolgot, keveset gondola véle, mivel inkább fél vala a császár haragjátul, azért halálra szentenciázá [f.49] őtet.

Sententia Pilati super Jesum crucifigendum.

Nos Pilatus ab Imperatore Romanorum iudex constitutus Judaeorum, hunc Jesum Nazarenum, populi subversorem, Regni quoque ipsorum usurpatorem, ac omnium malorum inventorem adjudicamus cum latronibus crucifigi.

– Ó angyaloknak királya! Ó Boldogságos Szűz Máriának Fia! Ó én lelkemnek Megváltója! Micsoda olvastatik most a te tövissel koronázott fejedre? Az istentelen bírák és egész zsidóság előtt!

Kérdjük meg a Krisztust, miért szenvedti ezt? Megfelel mindjárt s azt mondja:

[Jézus:] Hogy titeket, úgymond, az örökkévaló szentenciátul megmentselek, teéretted szenvedem, bűnös lélek, teéretted, háladatlan lélek, *jam defeci in tantis tormentis*, teljességgel elfogytam annyi sok kínokban.

Audita autem sententia, dilecta sua Mater defecit amaritudine, et ut poterat dicebat:

[Maria:] O caeci, o claudi, o daemoniaci, o confirmi, o per Filium meum dilectum curati, o mortui per ipsum resuscitati! Accedite velociter ad Pilatum et appellate contra iniustam sententiam, quia omnes amici et apostoli ac discipuli eius dereliquerunt eum. O Fili mi dilecte, Redemptor coelorum! Ecce nullus est, qui pro te faciat unum bonum verbum in tanta necessitate.

– Sed et vix invenietur in posterum de tuis membris christianis, qui haec recogitet, qui tibi conpatiat, qui tecum fleat etc. [...]

[x₃ra, 15. sortól]

Quarto egredientes videamus in hoc theatro, quo Christus educitur de civitate ad occidendum. Postquam enim magnum crucis lignum, puta quindecim pedum in longitudine excepto ligno transversali, imposuissent super Christum, miserunt funem in collum eius, sicque trahebat per plateas Hierusalem. Alii deridebant, quidam lutum in eum forte proiciebant. Nonnulli percutiebant et trudebant, ut celerius transiret. Ducebantur secum et alii duo latrones, ut impleret illud Esai. I. Cum iniquis deputatus est.

Quinto egredientes in hoc theatrum videamus quo Christus defecisset in tormentis magnis ita, quod non posset crucem ad suae mortis locum portare. Ideo ne Pilatus sententiam suam de Christi morte retractaret, vel ne in via moreretur, antequam crucifigeret, angariaverunt Simonem quendam Cyreneum, patrem Rufi et Alexandri, qui fuerant Christi discipuli, ut tolleret crucem eius, et sequebatur eum coacte. Ubi dicit Lyra [...]

[x₃ra, 32. sortól]

Sexto egredientes in hoc theatrum videamus, quomodo Mater Virgo Maria Christo compatitur. Nam postquam coeperunt Christum prophetam magnum ducere ad mortem, coeperunt populi concurrere, tubis concrepare, alii vocibus clamare, alii in equis cursitare. Quae videns et audiens gloriosa Mater, quaerebat Joannem et Magdalenam, cur populus sic concurreret et turbis canerent, et quid de Filio suo iam ageretur? Qui responderunt: Heu, Domina nostra, omnes clamant, quod Jesus Nazarenus, Filius Mariae et Joseph moriatur. Quod audiens pia mater amaricato corde poterat dicere:

[Maria:] O Filium Dei! O dilectum unigenitum meum! O pium Jesum meum! Quis audebit suam maiestatem ledere? O quis praesumet occidere? O mi Joannes, fac me videre Jesum meum vivum, antequam moriatur, ut dicam aliqua secreta verba eidem, quae alioquin solitus fuerat loqui. [...]

Meghallván pedig a Szűz Mária a szentenciát, megtelék keserűséggel, és amint szólhat vala, monda:

[Mária:] Oh caeci, o claudi, o daemoniaci, o inferni, o per Filium meum dilectum curati, o mortui per ipsum resuscitati, menjetek hamar Pilátushoz és apelláljátok a szentenciát, mert minden tanítványi és baráti elhadták őtet. Ó én szerelmes Fiam, ímé nincsen senki, ki csak egy jó szót szólana is temelleted, ilyen utolsó rettenetes szükségedben.

– Sed et vix invenietur etiam in posterum, de tuis membris christianis, qui haec recogitet, et tecum compatiatur et fleat. etc.

Végezetre szentenciát mondván fejére, a nagy keresztet vállára adták, nyakára kötelet kötven, a két tolvaj között kényszerítették keresztét kivinni a városul, siettetven, taszigálván, nevetven etc., hogy bételnék az írás, *cum iniquis reputatus est*, a gonosztévők közé számláltatott. Látván a zsidóság, hogy nem bírná keresztit, az öreg Ciraeneus Simont kezdék kényszeríteni segítségére, tales sunt mali christiani, qui nolunt bona agere per se, sed coacte etc.

Lássuk mégis tovább a Szűz Máriának nagy keserűségét, mert mihelyen a Krisztus Jézust kezdék halálra vinni, mindjárt kezdte a nép is öszvefutni, egybegyűlni, ottan mindjárt a trombiták nagy harsogást tettek, a zsidók kiáltottak, némelyek lovakon nyargalódzottak, melyet hallván és látván a Szűz Mária kérdezi vala Szent Jánostúl, Magdolnátúl, mit akarna a nép, és mint volna dolga szent Fiának? Monda a tanítvány: jaj, úgymond, Asszonyunk, mindnyájan azt kiáltják, hogy haljon meg szent Fiad. Ó mely nagy keserűsége volt akkor az Szűz Máriának. Recogita deinde, quomodo cum Matre et cruce ruit in terram, et quid Maria ibi fecerit, oculos quomodo a sanguine tersit etc.

Deinde recogita, quomodo ascendit montem, quomodo sibi vestem detraxerunt, ad crucem crudeliter traxerunt, manus et pedes extenderunt, cruci durissime affixerunt, elevaverunt, blasphemaverunt, felle et aceto po[f.49v]taverunt, quomodo animam Patri commendavit, expiravit, terra se movit, sol obscuratus est, miracula facta sunt etc. Postea quomodo ad ve-

Nam virgo Mater flens dicere poterat:

[Maria:] O gaudium animae meae, mi Jesu, a tua pueritia semper te persecuti sunt Iudaei. Sed quid tuum sanctissimum os fecit eis, ut felle et aceto potaretur? Nonne aeternam eis vitae praedicavit?

Nunc veniens ad sanctas Filii manus, quas deosculans dicebat:

[Maria:] O mei Jesu sanctae manus! Quid Iudaeis fecistis? Nonne eorum infirmos tactu sanastis? Ideo sic ab illis debebatis vulnerari.

Deinde ad sanctos pedes Filii veniens, et eos deosculans dicebat:

[Maria:] O sanctissimi pedes mei Jesu! Qui supra mare ambulabant, ac civitates et castella circumibant praedicando! Cur sic vulneraverunt vos?

Deinde totum corpus respiciens alta voce dicere poterat:

[Maria:] O Redemptor gloriae! Quomodo supinus iaces coram me, tua Matre, spinis coronatus et totus cruentatus et nudatus? O Fili mi dilecte, a tua nativitate semper in paupertate vixisti, et ecce nunc ad hoc devenisti, ut non haberes, ubi caput reclinares. O amator animarum, o amator sanctae paupertatis. Vere nudum intueor te, qui vestis totum mundum variis coloribus.

speras de cruce deponitur, et quomodo Mater ejus flet, dolet etc., et flendo dicere poterat:

[Mária:] Ó lelkemnek öröme, édes Jézusom, gyermekségedtől fogva mindenkor üldöztetek tégedet a zsidók, de mit vétett nékik a szentséges szájad, hogy méreggel itatassék? Nemde nem az örök életet prédikálotta-é nékik?

Annak utána a kezeit csókolgatván mondhatta:

[Mária:] Ó én édes szerelmes Jézusomnak kezei, mit cselekedtetek a zsidóknak, nonne eorum infirmos curastis?

Ad pedes veniens illos deosculabatur, dicens

[Mária:] O sanctissimi pedes Jesu mei, qui super mare ambulabant, civitates, castella etc. circumibant, praedicando, cur sic vulneraverunt vos?

Corpus respiciens poterat flebili voce dicere:

[Mária:] Ah, Rex gloriae, quomodo supinus jaces coram me, tua matre, spinis coronatus etc. Oh Fili mi dilecte, a tua nativitate semper in paupertate vixisti, et ecce nunc ad hoc devenisti, ut non haberes ubi caput reclinares.

Facito finem.

O nox, quam longa est, quae facit una senem,
O longum formose vale, valedixit Jesu.
Talibus admonuit, Matrem sine nomine matris,
Ne materna pium, lacerarent viscera nomen.

O Mater formosa, quae nunc dolorosa, nimium extitisti,
Turtur gratiosa, Columba dolorosa, heu nimium fuisti,
O gemens mater, o dolens mater, perduc me, quaeso, ad gaudia
Paradisi. Amen.

O moestissima Maria virgo et mater, dignum duc quaeso, me Filium prodigum modice degustare amaritudinem cordis tui, dum sub cruce Filii tui septem gladiis acutis transfixa tremans ac dolens stetisti, ut hic amaritudine tua potatus, sed in anima dulcitur recreatus, tecum degustare merear ambrosianum in coelesti patria. Amen.

Részlet
Michael Stainmayr nagycsüörtöki második prédikációjából
(1684)²¹³

[...]

Die Wahrheit ist gen Himmel geflogen,
Die Treu ist übers Meer gezogen,
Die Gerechtigkeit ist vertreiben,
Die Untreu ist in der Welt verbliben.

Vielgeliebte Zuhörer, die Ursach warumben ich heuntigen Tags meine Predig anfangte mit Administrirung der Gerechtigkeit, ist dise, daß ich heunt keinen Prediger, sondern einen Richter, einen Beampten soll abgeben, und zwar in einer unschuldigen Sache. Ich solte den Sentenz fällen über den Gerechtesten, und verdammen den Unschuldigten, und zu dem Todt verurtheilen den jenigen, der uns selbst das Leben gibet; ist dann der Justitiae, und Gerechtigkeit gemeß, daß der Herr für den Knecht, und der Unschuldige für den Schuldigen sterben solte? Es ist ein haisses Blut das Menschen Blut. O wehe dem jenigen, der ein unschuldiges Blut verurtheilet, und verdammet! non effundatur sanguis innoxius: (Deut. 17.) Man soll kein unschuldiges Blut vergiessen. Et alienus esto ab innocentiae cruore, (Deut. 21.) es soll keiner seine Händ in eines unschuldigen Blut waschen. Dahero wird gelesen, wie solches bezeigt Plutarchus: (Plutarchus) Als Themistocles gehöret, daß er das Ampt eines Richters solte überkommen, gabe er zur Antwort: Potius ad sepulchrum, quam ad thronum pergerem; ich gieng lieber zum Grab, als zu einem Richterstuel; und Demosthenes sagte: exilium se malle, quam tribunal, ihme sey lieber das Elend, als ein Tribunal oder Richterstuel. Als dem Antigono ein solches Ampt auffgetragen worden, hat er seufftzend gesprochen: (Valer. lib. 7. c. 2.) O quot solitudinibus ac periculis hoc Officium est plenum, O wie vilen Gefahren seynd solche Aempter underworffen, dahero gehöret auch was der heilige Augustinus saget, (S. August.) res periculosissima Justitiam aequo animo administrare; es ist ein überauß gefährliche Sach, die Gerechtigkeit billich

²¹³ Michael Stainmayr *Rationale ecclesiasticum* oder Geistliches Brustblut, das ist: Christliche Predigen ... Erster Thail (München, 1684), 253–269: „Jesu Christi Geistlicher-Gerichts-Proceß. Am Grünen Donnerstag. Andere Predig.“ (A közzölt részlet: 256–269.)

administriern. Nun wolan, weilen ich heuntigen Tags die Stell eines Blutrichters vertreten solle, und mich gleichsamb an dem Richt-Orth Lithostrotos oder Gabata befinde, wo ist dann derjenige Ubelthäter, welcher heunt zu dem Todt solle verdambt, und verurtheilet werden? Allarma, Allarma, wo seyt ihr Soldaten! ihr Henckers-Knecht! adducite vinctum ad tribunal, führet den Ubelthäter für Gericht; expedit enim, ut unus moriatur pro populo; dann es muß zu diser Zeit einer verurtheilet werden, es muß zu diser Zeit ein Mensch sterben.

Hie erscheint Christus.

Prediger.

O trauriges Spectacul! O kläglicher Paß! O unerhörter Proceß! was ist das, O liebeichster Jesu? was ist das? bist dann du derjenige Ubelthäter, der zu dem Todt soll verurtheilet werden? O ich unglückseeliger Richter! soll dann ich dich zum Todt verurtheilen, der du bist der Allerunschuldigste? soll ich dich verdammen, der du bist der Allergerechtste? O Justitia, O Justitia! O Gerechtigkeit! O Gerechtigkeit! wie verbirgest du dich bey disem so kläglichen Paß! O du verdambte Synagog, O ihr verfluchte Hebraeer, ich beschwere euch mit den Worten deß frommen Schächters, hic autem quid mali fecit, saget her, was hat dann diser unschuldige Hayland übel gethan?

Chorus.

Reus est mortis.

Es ist schuldig deß Todts.

[Prediger.]

O du verfluchte Synagog! soll dann derjenige deß Todts schuldig seyn, welcher Gott war, hat sich gemacht zu einem Menschen? welcher ewig war, hat sich gemacht zu einem Zeitlichen? welcher unendlich war, hat sich gemacht zu einem Sterblichen? Quid mali fecit, saget her, was hat Jesus übel gethan.

Chorus.

Crucifige eum, crucifige eum,

Creutzige ihne, creutzige ihne.

Prediger.

O ihr verdambte Hebraeer! soll man denjenigen creutzigen, der die Unverständige hat underwisen? die Irr-gehende underrichtet; die Betrübte geströset; quid mali fecit? soll man dann denjenigen creutzigen, welcher die Stumme redend, die Taube hörend, die Blinde sehend, und die Todte lebendig gemacht hat? quid mali fecit? sag her du Jüdisch Volck, was hat Christus der wahre Messias übel gethan?

Chorus.

Tolle, tolle, crucifige eum.

Fort, fort mit ihm ans Creutz.

Prediger.

O ihr excommunicirte Hebraeer! soll dann derjenige gecreutziget werden? welcher hat Hunger gelitten, damit wir hätten zuessen; welcher hat gewachet, damit wir schlaffeten; welcher gewandert, damit wir ruheten; expedit quidem, ut unus homo moriatur pro populo, es ist zwar wahr, das diser Zeit soll einer sterben für das Volck, aber nit der Unschuldige für den Schuldigen; ist dann nit Christus unschuldig? von welchem Pilatus selbst bezeuget: Nullam in eo invenio causam; ich finde an disem Menschen kein Ursach, derentwegen er solte sterben; ist dann nit Christus unschuldig? von welchem das Weib Pilati gesaget, nihil tibi et justo illi, habe dir nichts zu schaffen mit disem Gerechten. Ist dann nit Christus unschuldig? von welchem Judas: (Matth. 27.) peccavi tradens sanguinem justum; ich habe gesündigt, daß ich das unschuldige Blut verrathen; weil dann deme also[?]; quem vultis dimittam vobis? Barrabam, an Jesum? weilen zween verhanden seyn, welchen soll ich darvon loß geben, Barrabam, oder Jesum?

Chorus.

Non hunc, sed Barrabam.

Nit Jesum, sondern Barrabam.

Prediger.

Soll dann Barrabas, als der Haupt-Mörder, und größte Dieb loß gelassen, und der unschuldige Jesus zum Todt verurtheilet werden? quid mali fecit? was hat Jesus übel gethan? der da saget; (Joann. 21.) Ego sum via, Ich bin der rechte Weeg zum Himmel; Ego sum vita, Ich bin das wahre Leben; Ego sum veritas, Ich bin die Wahrheit; Quid mali fecit? was hat er übel gethan? dann suchet ihr euren Seelen-Hirten? so saget Er: (Ibidem) Ego sum pastor bonus; Ich bin ein guter Hirt. Suchet ihr als Krancke euren Artzt? als Betrübte euren Tröster? als Pupillen euren Vormunder? als Kinder euren Vatter? als Diener euren Herrn? dises findet ihr in Jesu: Quid ergo mali fecit? was hat er dann übel gethan?

Chorus.

Tolle! tolle! crucifige eum.

Hinweg, hinweg mit ihm ans Creutz.

Prediger.

Auß was Ursachen aber soll diser unschuldige Jesus sterben? Ich erinnere mich dessen, was vor Zeiten der Römische Wolredner Cicero gesprochen: (Cicero) Facinus est vincere civem Romanum; Es war ein Spott, daß man

solle einen Römischen Burger binden; scelus verberare, ein groß Laster, wann man einen soll schlagen, parricidium necare, ein Vatter-Mord einen umbringen, quid dicam in cruce tollere, will geschweigen, daß man einen solle creutzigen. Es schreibet auch Macrobius von dem grossen Alexandro: (Macro.) als er einmals durch einen Pfeil verwundet worden, haben ihn die Medici ratione motus verbinden wollen, aber solches Alexander nit zugelassen, sondern gesprochen, non decet vinciri Regem, es gezieme sich nit, daß ein König soll gebunden werden.

Ebenfalß thut Meldung Mellonius von Sebastiano König in Lusitanien, daß er pflegte zusagen: (Mellonius) ligari non est Regis, sed latronis; gebunden werden, ist nit eines Königs, sondern eines Mörders. Warumben, O ihr verkehrte Hebraeer! soll dann Rex Regum, et Dominus Dominantium, nit allein gebunden, gepeiniget, sondern auch zu dem Todt, ja zu dem Todt deß Creutzes verurtheilet werden? so ist dahero keine Ursach vorhanden, disen euren unschuldigen Hayland zu tödten.

Chorus.

Nos legem habemus, et secundum legem
debet mori.

Wir haben ein Gesetz, und nach disem
muß Er sterben.

Prediger.

Innocentius III. de cens. in extravag. befihlet: (Innoc. 3. de cens. in extrav.) ut Iudex non attendat ad passiones, sed secundum conscientiam, et leges judicet: das ist: ein Richter soll nit mercken auf die Schmach, sondern, er solle sententiren nach seinem Gewissen, und denen Satz-Ordnungen; es hat auch Carolus V. statuiert, (Carolus V) daß man in causa sanguinis procedere nach den Gesätzen. Damit derohalben dem unschuldigen Hayland nit unrecht geschehe, will ich ebenfalß secundum leges, nach denen Gesätzen den Gerichts-Proceß anstellen; dann ich finde drey unterschiedliche Gesätze; das Gesetz der Natur; das geschriebene Gesetz Moysis, und das Gesetz der Gnaden; will sehen ob Christus nach disen 3 Gesätzen sterben müsse?

Ich lise, daß zu einem Gerichts-Proceß, absonderlichen zu einem Blut-Handel gehören drey Ding, der Richter, der Verklagte, und die Beysitzer; die Stell deß Richters vertritte ich; der Verklagte ist der unschuldige Jesus; und die Beysitzer seynd unterschiedlich; Dahero mache ich den Anfang von dem Gesetz der Natur; (Lex naturae) in disem seynd die Beysitzer Adam, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, Joseph.

(I. Adam. Gen. 3.) Sage her, O erster Vatter Adam, vermeynest du, daß dises

unschuldige Lämblein solle nach dem Gesetz der Natur sterben müssen? Adam antwortet mit Ja, daß er sterben muß, und zwar an einem schmähhlichen Holtz, er allegirt die Ursach: dann weilen er durch das Holtz deß verbottnen Baum hat das Menschliche Geschlecht gebracht in das ewige Verderben, also ist billich, daß der andere Adam sterbe am Holtz, damit der verlorne Mensch widerumben erlöset wurde. Nos legem habemus, et secundum legem debet mori.

(II. Noe. Gen. 9.) Ich komme zu dir, O frommer Patriarch Noe, bist du der Maynung, daß diser Unschuldige eines so schmähhlichen Todts solte sterben? Noe antwortet mit Ja: und saget, daß er seye ein Figur gewesen seines Todts, dann als ich mich in dem Wein hab voll getruncken, bin ich von meinem minderen Sohn entblösset, und verspottet worden: als Christus, welcher truncken ist von der Liebe gegen seinem außerwöhlten Weingarten der Kirchen, muß an dem Creutz entblösset sterben; nos legem habemus, et secundum legem debet mori.

(III. Abraham. Gen. 22.) O sanfftmutiger Vatter Abraham, was gibest du für einen Sentenz, ist diser Unschuldige ledig zulassen, oder muß er nach dem Gesetz sterben? Ohne zweiffel, antwortet Abraham, muß er sterben, dann hat Gott meines eitzigen Sohns nit verschonet, also wird auch der himmlische Vatter seines einigen Sohns nit verschonen, dessen er ein Figur ist, nos legem habemus, etc. secundum legem debet mori.

(IV. Isaac. Gen. 22.) Jetzt kommet die Ordnung an dich, O Patriarch Isaac! sage her, soll diser Verklagte sterben, oder bey dem Leben gelassen werden? Debet mori, ungezweiffelt muß er sterben, saget Isaac, dann gleich wie ich das Holtz auff meinen Achselen habe getragen auff den Berg, allwo ich solte geschlachtet werden, also muß diser das Creutz auff seinen Achselen tragen auff den Berg Calvariae: nos legem habemus, et secundum legem debet mori.

(V. Jacob. Gen. 28.) Nun ziehe ich dich zu der Frage, O Patriarch Jacob! geduncket dich, daß Christus Jesus, Gottes, und Mariae Sohn solte detödtet werden? Ohne Zweiffel, saget Jacob, dann gleich wie ich auff dem Berg Sion in dem Schlaff gesehen eine Laiter, welche raichte von der Erden biß in den Himmel, darauff die Engel auff- und abstigen, also geziemet sich auch, daß Christus an dem Berge die Laiter seines Creutzes biß in den Himmel auffrichte, auff deren die Sünder können gelangen in das himmlische Paradeyß: nos legem habemus, et secundum legem debet mori.

(VI. Joseph. Gen. 37.) Dises Scrutinium beschliesset Patriarch Joseph. Bist du auch der Meynung, daß diser unschuldige, gebenedeyte Hayland sterben solte? Er muß sterben, es hilffe nichts, saget Joseph, dann gleich wie ich von

meinen Brüdern bin gebunden, gefangen, und auff 3 Tag, und Nacht in eine Cistern geworffen, und umb 30 Silberling verkauffet worden, also wird Christus umb 30 Silberling von Juda verkauffet, gefangen, und in dem Grab 3 Tag und Nacht gehalten werden, nos legem habemus, et secundum legem debet mori.

Auß disen allen erscheinet klar, daß Christus vermög deß Gesatzs der Natur nothwendig sterben muß: O hohes Mysterium! O unerhörtes Sacramentum! wer hat jemalen gehöret, daß ein so Holdseeliger, Gerechter, und Unschuldiger sterben solle; weilen dann in dem Gesatz der Natur kein Gnad verhanden, so wollen wir auch durchgehen das geschribene Gesatz Moysis; villeicht befihlet dises, daß Jesus bey dem Leben solte gelassen werden?

(Lex scripta.) Bey dem geschribenen Gesatz seynd die Assessores, oder Baysitzer, Moyses, David, Salomon, Isaias, Jeremias, Daniel, und Zacharias, darumben wollen wir auch aller diser Meynungen anhören.

(I. Moyses. Num. 21.) Moyses, der du bist Legislator dises Gesätzs, und ein Fürst deß Volcks Israels, was hast du für ein Geduncken, solle Christus nach disem Gesatz sterben? Also muß es seyn, spricht er, dann gleich wie ich die ärme Schlang in der Wüsten erhöhet habe, also muß deß Menschen Sohn erhöhet werden an dem Holtz deß Creutzes; (Joan. 3.) nos legem habemus, et secundum legem debet mori.

(II. David.) O gekrönte Prophet David, ein Mann nach dem Herten Gottes, was gedenckest du, solle diser unschuldige Israelit sterben? Ja freylich, saget David, er muß mit eysenen Nägeln durchbohret, und an das Creutz geheffet werden; dann ich habe dises von ihme propheceyet, an dem 21. Psal. (Psal. 21.) Foderunt manus meas, et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea, sie haben mir Hand, und Fuß durchgraben, und alle meine Gebain gezehlet. Nos legem habemus, et secundum legem debet mori.

(III. Salomon.) O allerweisster Salomon! sage her, was geduncket dich, soll derjenige sterben, der allen das Leben givet? Es muß seyn, saget Salomon, dann ich habe selbst den Raht der Bösen über ihne geschriben, (Sapient. 2.) circumveniamus justum, quoniam inutilis est nobis, morte turpissima condemnemus eum: wir wollen den Frommen hindergehen, dann er uns unnutz ist, wir wollen ihne mit dem allerschmächlichsten Todt umbbringen, nos legem habemus, et secundum legem debet mori.

(IV. Isaias.) O Isaia! was haltest du dafür, soll man Christum tödten, oder lediglassen? Daß er lebe, kan ich nit zulassen, saget Isaias, dann meine Prophecey muß an ihme erfüllet werden, indeme ich geweißsaget; tradidit in mortem animam suam, et cum sceleratis reputatus est; (c. 53.) er hat seine Seel

in Todt gegeben, und under die Bößwicht gezehlet, dann er wird zwischen zweyen Mörderen am Creutze hangen; nos legem habemus, et secundum legem debet mori.

(V. Jeremias. Thren. 4.) Deßgleichen Sentenz bin ich auch, saget Jeremias, dann ich auch geweissaget: ob peccata nostra captus, et mortuus est; wegen unserer Sünden ist er gefangen worden, und gestorben; nos legem habemus, et secundum legem debet mori.

(VI. Daniel. Daniel. 9.) Ebenfalß gibet seine Stimme zum Sterben der Prophet Daniel, dann er saget: daß ihme solches der Engel Gabriel in einer Vision habe angedeutet; post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus, nach 62. Wochen wird Christus umbgebracht werden. Nos legem habemus etc.

(VII. Zacharias. c. 9.) Daß Christus sterben muß, stimmt auch bey der Prophet Zacharias; dann er hat von ihme weißgesaget: tu in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos tuos de lacu, indutus vestibus sordidis, (Cap. 3.) du hast durch das Blut deines Bunds die Gefangne herauß geführt, angethan mit spöttlichen Kleidern. Dahero nos legem habemus, et secundum legem debet mori. Ach! O kläglicher Paß! O strenges Gesetz! auß disem erhellet, daß auch der unschuldige Jesus nach dem Gesetz Moysis sterben muß. O ihr König, und Propheten! Quid mali fecit? was hat er übels gethan, qui facit solem suum oriri super bonos et malos, welcher der Sonnen gebietet, daß sie ihre Straalen denen Guten, und Bösen mittheile. Weilen dann auch kein Perdon verhanden bey dem Gesetz Moysis, so wollen wir gleichsamb appelliren ad legem gratiae, zu dem Gesetz der Gnaden, villeicht wird der unschuldige Hayland allhier Gnade erlangen?

(Lex gratiae.) Bey dem Gesetz der Gnaden befinden sich nachfolgende Assessores, oder Beysitzer. Joannes Baptista, Petrus, Paulus, Joannes, Matthaeus, Lucas, Marcus. Ich beschwöre euch, ihr werdet ja nit als Jünger Christi wider euren Maister handeln!

(I. Joannes Baptista.) Komme her, O erster Einsidel Joannes, weilen du uns denjenigen mit dem Finger gezeiget, sprechend: (Joan. 1.) Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, sihe das Lamb Gottes, welches da hinweck nimbt die Sünd der Welt; urtheile, ob disen nach dem Gesätz der Gnaden sterben soll? (Joann. 3.) Joannes antwortet von Ja, sprechend: illum oportet crescere, me autem minui, Christus muß wachsen durch Außdähnung der Glider am Holtz deß Creutzes, ich muß aber umb den Kopff gemindert werden. Nos legem habemus, et secundum legem debet mori.

(II. Petrus.) Der heilige Petrus ist eben der Meynung, dann er saget: (1. Petri 1.) redempti sumus pretioso sanguine Christi; wir seynd erlöset durch das kostbarliche Blut Christi Jesu.

(III. Paulus.) Deßgleichen saget Paulus: (ad Gal. 2.) Dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis, er hat uns also geliebet, daß er sich selbst für uns dargeben hat.

(IV. Joannes.) Disem stimmt auch bey Joannes, dann er saget in der Person Christi: (Cap. 11.) Ego sum pastor bonus, bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis, ich bin ein guter Hirt, und ein guter Hirt gibet sein Seel für seine Schaaf.

(V. Matthaeus.) Matthaeus ist auch nit entgegen, dann er saget: (Cap. 20.) Filius hominis venit, ut daret animam suam ad redemptionem pro multis: deß Menschen Sohn ist kommen, auff daß er gebe sein Seel zur Erlösung für alle.

(VI. Lucas.) Der Evangelist Lucas spricht Christo rund das Leben ab, in dem er saget: (Cap. 24.) oportuit Christum pati, et ita intrare in gloriam suam, muste nit Christus leyden, und also eingehen zu seiner Glory.

(VII. Marcus.) Von disem weichet nit Marcus, dann er schreibet von Christo: (Cap. 9.) Filius hominis tradetur in manus hominum, et occident eum, et tertia die resurget. Deß Menschen Sohn wird übergeben werden den Menschen, und sie werden ihne umbbringen, er wird auch am dritten Tag auffstehen. Dise alle können mit gutem Fug sagen: Nos legem habemus, et secundum legem debet mori.

Auß disem erscheinet, daß kein Gnad, kein Hoffnung deß Lebens in allen dreyen Gesetzen verhanden; daß also der unschuldige Jesus, vi legis naturae, vi legis scriptae, und vi legis gratiae, zu dem Todt verurtheilet ist. O trauriger Paß! O ihr meine Finger! O du mein Hertz! wie ist es möglich, daß du die Stärck hast zuschreiben, und mein Zung zuerzehlen? daß nemblichen beschlossenen ist, daß mein unschuldiger Hayland Christus Jesus eines solchen schmählichen Todts sterben solte.

Außerwöhlte, ungefehr wird mir eingeliffert ein Supplication, von einer verlaßnen schmerzhaftten, und biß in den Todt betrübten Mutter, demüthig bittend umb das Leben ihres allerliebsten Sohns. Ihr vermainet, es seye villeicht die verlassene Mutter Agar, so umb das Leben ihres lieben Ismael bittet? oder aber die Königin Esther, so umb ihr gantzes Volck bittet? oder etwan die bis in den Todt betrübte Mutter Ceres, so umb ihr Tochter Proserpina anhaltet? Nein, sonder es ist die jenige betrübte Mutter, von welcher vor Zeiten der alte Simeon weißgesaget: (Lucae 2.) tuam ipsius animam pertransibit gladius. O betrübte Mutter! O Maria! O Königin der Engeln! es wird die Zeit kommen, daß ein Schwerdt dein Seel wird durchtringen: diser Hertzstoß ist anjetzo verhanden, daß nemblichen Maria ihren liesten Sohn durch den grausamben Todt solle verliehren. O betrübtes Weib! O trostlose Mutter!

dir kanst billich sagen, (2. Reg. 1.) sicut mater unicum filium diligit, ita te diligebam, kein Mutter hat ihren Sohn also gebliebet, als ich dich geliebet hab; (1. Reg. 15.) siccine separat amara mors? soll dann dise zwey liebe Hertz der Todt schaiden? O Maria! O Trösterin der Betrübten! O Pflegerin meiner armen Seel! ich befinde mich gegen dir biß in den Todt obligieret, aber in disem traurigem Paß kan ich nit helffen, daß dein gebenedeyter Sohn Christus Jesus bey Leben bleibe, es sey dann daß dein geliebter Sohn vor seinem ewigen Vatter einen Fußfall thue, sollicitirend an dem Oelberg, auff daß diser bittere Kelch seines bevorstehenden Leydens möchte hinweck genommen werden. O Glory der Engeln! verführe dich auff den Oelberg, erhebe deine Augen gegen deinem himmlichen Vatter, villeicht ist noch ainige Gnad verhanden?

Christus.

Vatter ist es möglich, daß diser Kelch von mir gehe,
nit mein, sondern dein Will geschehe!

Prediger.

O liebereiches Wort! Pater mi! sihe, wie sich die ewige Weißheit also tieff demüthiget? sihe wie der starcke Adonai auff der Erden liget? (Matth. 17.) Pater mi, O ewiger Vatter erhöre das Gebete deines allerliebsten Sohns, Pater mi, O ewiger Vatter sihe, das ist dein geliebter Sohn, in welchem du gehabt hast ein Wolgefallen; sihe, hie liget er, ist kein Gnad mehr verhanden? ist die Vätterliche Liebe gantz, und gar außgeloschen? Pater mi, O ewige Vatter! ist es möglich, daß diser bittere Kelch kan hinweg genommen werden? Pater mi, O ewiger Vatter! hilfft gar kein Flehen, und kein Bitten mehr? (S. Chrysost.) Occlusum est coelum, oratio non penetrat, secundum legem, et decretum Dei debet mori. Auß ist es, O Maria, du betrübteste Mutter! auß ist es, O liebe Zuhörer! spricht der guldene Mund Chrysostomus, der Himmel ist zugeschlossen, das Gebett kan nit durchtringen, Jesus muß nach dem Gesetz, und Decret Gottes sterben. O meine Seel! O mein Hertz! warumben stirbest du nicht in disem Paß?

Derowegen erhebe dich, O Freud der Engeln? O einiger Trost unserer Seelen, weilen dann gantz, und gar beschlossen ist, daß du O gebenedeytister Jesu an dem Creutz sterben must! so stirbe für uns arme Sünder, dann dein Sterben ist unser Leben; dein Sterben ist unser Hayl; dein Sterben ist unser Erlösung.

Jetzt kehre ich mich widerumb zu meinem Ampt, und weilen alles secundum allegata, et probata, beschlossen ist worden, also will sich gebühren: daß ich als Judex, und Richter in diser Causa den Sentenz fälle; Nun wolan, ad arma, ad arma, wo seydt ihr Juden? ihr Hebraeer? was soll ich dann mit disem Unschuldigen anheben?

Chorus.

Tolle, tolle, crucifige eum.

Hinweg mit ihm; er muß gekreuziget werden.

Prediger.

Weilen dann deme also, so höret zu, auff den ergangenen Sentenz.

Jesum Nazarenum

Educite ad communem supplicii locum,

Ac eum in medio duorum latronum

crucifigite.

Jesum den Nazarener

Führet zu der gemainen Richtstatt, und creutziget

ihne mitten under zweyen Mörderen.

Darüber brich ich den Stab, bindet, und führet Ihne hin.

HELY- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

- Ábrahám, pátriárka, 59, 95, 96, 145, 161
 Absalon, Dávid király fia, 48
 Abulensis, lásd Tostatus
 Adalbert, Szent, püspök, 49, 50, 89
 Ádám, az első ember, 59, 112, 119, 151, 159
 Adamik Tamás, 16
Adorján, 79, 80, 84, 86
 Ágoston, Szent, 95, 96, 97, 152, 153, 166, 182
Aiton, 86
 Albert, Nagy Szent, 12
 Alcuinus, 15
 Alexa Károly, 25
 Alexander Magnus, lásd Sándor, Nagy
Almás, 32, 38, 44, 46, 79, 84, 85, 86, 87
 Alvarez de Paz, Jacobus, 12
 Alvinci Péter, 23
 Alvinczy Péter, 85
 András, Szent, apostol, 39, 79, 88
 Antigonos, 182
Antwerpen, 9, 15
 Anzelm, Szent, 98
 Aquaviva, Claudio, 11
 Arias, Franciscus, 13
 Arx Scepus, lásd Szepesvár
Atya, 84, 91
 Augustinus, lásd Ágoston
 Balázs Mihály, 32, 34
 Bánhegyi B. Miksa, 17
 Bárczi Ildikó, 16, 19, 20
 Baronius, Caesarius, 13
 Barradius, Sebastianus, 13, 14
 Bartók István, 7, 40
Basel, 9
 Báthory Zsófia, 40
 Bauda Márton, 32
 Bayley, Peter, 24
 Becanus, Martinus, 12, 13
Bécs, 9, 18, 20, 25, 94
 Beda Venerabilis, 146, 147
 Benedek, XIII., pápa, 89
 Benedek Fidél, 15, 35, 36, 37, 38
 Bernardinus de Bustis, 25
 Bernát, Szent, 99, 123, 148, 149
 Bernhardus, lásd Bernát, Szent
 Bertalan, Szent, apostol, 90
 Besseus, Petrus, 13
Bethlen, 40, 80, 81
 Bethlen Gábor, 32, 33
Betlehem, 45
 Beyerlinck, Laurentius, 14
 Bitskey István, 7, 8, 9, 11, 15, 16, 22
 Blahó Vince, 25
Bodros, 88
 Boldizsár király, 50
 Bolzoni, Lina, 8
 Bonaventura, Szent, 24, 29, 119, 120
 Bonfini, Antonio, 49
 Borgia, Franciscus, lásd Ferenc, Borgia Szent
 Brachelius, Adolphus, 13
 Brisits Frigyes, 22
Buda, 25
Budapest, 7, 17, 18, 20, 22, 23, 25, 31 34, 35, 38, 39, 43, 50, 53, 58, 59, 60, 62, 79, 83
 Bujtul György, 32, 33, 38
 Busenbaum, Henricus, 12
 Bussaeus, Johannes, 13, 14
 Buttykay Antal, 22
 Calamatus, Alexander, 14, 29
 Cálvinus, lásd Kálvin János
Cambridge, 24
 Carolus, lásd Károly
 Cassovia, lásd Kassa
 Chrysostomus, lásd János, Aranyszájú Szent
 Cicero, 184
 Cochem, Martin, 60
 Coppelsteinius, Johannes Andreas, 13
 Cornelius a Lapide, 13, 14
 Costerus, Franciscus, 14
 Cuvelier, Michael, 14

Czikó Ferenc, 93
Csajta, 28
 Csáky család, 32
 Csáky Istvánné Wesselényi Anna, 32
 Csapodi Csaba, 39, 60, 79
Csiksomlyó, 14, 15, 18, 23, 24, 27, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 45, 47, 51, 53, 54, 58, 59, 60, 62, 63, 79, 83, 87, 91, 92, 116, 118, 126, 128
Csikszereda, 93
 Csúzy Zsigmond, 8
 Damascenus, Sanctus, 99
 Damokos Kázmér, 35, 40
 Dániel, próféta, 59
Darlács, 80
 Dauroltius, Antonius, 12
 Dávid, király, 48, 59
Debrecen, 7, 8, 15, 16, 43
 Demelius, Petrus, 29
 Demeter Júlia, 34, 60
 Demosthenes, 182
 Diez, Philippus, 15, 24, 27, 30
Dilingen, 12
 Domokos Pál Péter, 34
 Döbrentei Gábor, 79
 Dömötör Tekla, 43, 58
 Dörnyei Sándor, 23
 Drexel, Jeremias, 13, 18
 Edelbert Nymburský, 60
Eger, 27, 34
Egeres, 80
 Engelgrave, Henricus, 13, 14
Eperjes, 51, 91
 Erdélyi István, 22
Érsekújvár, 28
 Erzsébet, Árpádházi Szent, 50, 90
 Estella, Diego de, 24
 Eusebius, Sanctus, 30
 Faber, Matthias, 12, 14
 Farkas Gábor, 30
 Farkas Máté, 93
 Fáy Zoltán, 58
Fejéregyháza, 42, 80, 84
 Fejérvári Mihály, 27
 Ferdinandus de Castro Palao, 13
 Ferenc, Assisi Szent, 22, 25, 31, 37, 40, 51, 90
 Ferenc, Borgia Szent, 18
 Ferenc, Szalézi Szent, 7, 11, 12, 18
Firenze, 7
Fogaras, 83
 Forerius, Laurentius, 12
Frankfurt, 27
 Fricsy Ádám, 32
 Fülöp, Szent, apostol, 89, 91
 Fülöp Árpád, 59
 Gábor Csilla, 8
 Geiler von Kaysersberg, Georgius, 13
 Gellért, Szent, püspök, 50
 Gergely, Nagy Szent, 95, 96, 98
Gernyeszeg, 84, 85, 86
 Glazik, Josef, 9
 Gobat, Georgius, 13
 Gordonus, Jacobus, 13
 Gracciotti, S., 7
 Gregorius de Valentia, 13
 Guillelmus Parisiensis, 16, 23
 Guillelmus Peraldus, 12
 Gyöngyösi Krizosztom, 25, 26, 27, 62, 67, 70
Győr, 17, 28
 György, Szent, 89
Gyulafehérvár, 32, 33, 35
 Haberkorn, Josephus, 17
Hadad, 84
 Hagenau, 43, 76, 137
 Hargitai Andrea, 8, 20
 Hargittay Emil, 8
 Hartung, Philippus, 17
 Hellebrandt Árpád, 23
 Herolt, Johannes, 13
 Hertzig, Franciscus, 14
 Herzog, Urs, 13, 18, 29, 30, 58
 Hieronymus, lásd Jeromos
 Holl Béla, 25, 32, 34, 35
 Holofernész, asszír hadvezér, 50
 Horváth Cyrill, 62
 Hozó Péter, 35
 Hugo de Prato Florido, 14
 Ignác, Loyolai Szent, 9
 Illyés András, 20
 Illyés István, 20

Imre Mihály, 15
 Imre, Szent, herceg, 50
 Ince, III., pápa, 185
 Innocentius, lásd Ince
 Iserloh, Ervin, 9
 István, Szent, király, 34, 35, 48, 49, 90
 István, Szent, vértanú, 40, 41, 49, 81, 88
 Ivanovics Elzeár, 37
 Ivul(?) Peter, 80
 Izsák, Ábrahám fia, 59, 145, 161
 Jakab, Szent, apostol, 89, 90, 135
 Jákob, Izsák fia, 59, 132, 145, 169
 Jancsó Benedek, 91
 János, Aranyszájú Szent, 96, 147, 190
 János, Keresztelő Szent, 59, 81, 89, 98
 János, Szent, evangélista, 58, 81, 88, 114, 128, 135, 159, 165, 179
 Jedin, Hubert, 9
 Jegenyei Ferenc, 35
 Jeremiás, próféta, 23, 59
 Jeromos, Szent, 12, 15, 152
Jeruzsálem, 41, 99
 Jónás, próféta, 50
 József, Szent, 44, 45, 104, 106, 108
 József, Jákob fia, 59, 132
 Júdás, Szent, apostol, 90
 Júdás, apostol, 54
 Käfer István, 60
 Kájoni János, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 45, 47, 48, 79, 83, 85, 86
 Káldi György, 8, 9, 17, 18, 19, 20, 32, 36, 47, 90
 Kálnoki ?, 80
 Kálvin János, 9, 52
Kanta, 33, 34
 Kanyurszky György, 18
 Karácsonyi János, 25, 31, 37, 40, 51
Karánsebes, 31, 32, 33
 Kardos Tibor, 43, 53, 54
 Károly, V., császár, 185
Károly (Nagykároly), 40, 81, 82, 84
 Károlyi család, 32
 Karthauzi Névtelen, 50
Kassa, 23, 25, 28, 87
Kászon, 93
 Katalin, Alexandriai Szent, 24, 90
Kecskemét, 58
 Kecskeméti Ferenc, 32
 Kecskeméti Gábor, 7, 8, 9, 10, 24
 Kedves Csaba, 60
 Kelemen Didák, 8, 20
Keresztúr, 84
 Keul, Matthias, 17
 Kilián István, 34, 39, 43, 53
Kisasszony, 93
Kismarton, 28
Kolozsmonostor, 32, 33, 38, 40, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87
Kolozsvár, 15, 32, 33, 34, 83
Komárom, 28
 Kopcsányi Márton, 17, 24, 25, 31, 94
Köln, 13, 14, 15, 73
Kőrös, 92
Kőröspatak, 92
Kőrösszeg, 84
Kudu, 85
 Landovics István, 18
 Laskai Osvát, 16, 20, 23, 30, 42, 43, 45, 50, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 76, 137, 138
 László, Szent, király, 7, 50, 89
 Layman, Paulus, 12
Lázárfalva, 81
 Leó, Nagy Szent, 44, 107, 142, 143
 Lippeloo, Zacharias, 12
 Lohner, Tobias, 12, 13, 14, 15, 20
 Lomnický, Simon, 23
Lócse, 25, 67
 Lőrinc, Szent, 90
 Ludovicus de Ponte, 14
 Ludovicus Granatensis, 11, 13
 Lukács, Szent, evangélista, 52
 Lukács László, 32
 Lukácsy Sándor, 8
 Macrobius, 185
 Maczák Ibolya, 8, 20
 Madas Edit, 7, 34, 50
Magyarcseszte, 40, 80, 81
 Mahomet próféta, 41
 Makó István, 32

Makovica, 81, 84
 Mancini, Leopoldus, 13
 Mansi, Giuseppe, 14
 Marchantius, Jacobus, 13, 15, 24
 Mária Magdolna, Szent, 90, 94, 95, 96, 97, 98, 99
 Mária, Szűz, 23, 25, 45, 48, 49, 54, 60, 94, 96, 97, 99, 100, 104, 106, 145, 149, 155, 165, 167, 169, 171, 177, 179, 181
 Marius, Szent, 121
 Márk, Szent, evangélista, 52, 58
Marosvécs, 38
Marosszentgyörgy, 47, 89
 Martialis, 135
 Márton, Szent, püspök, 90
 Máté, Szent, evangélista, 58, 90, 139
 Mátyás, Szent, apostol, 89
 Medgyes Márk, 83
Méhes, 40, 80, 81
 Mellonius von Sebastiano, 185
 Michael de Hungaria, 30
 Migne, Jacques Paul, 15
 Mihalovics Ede, 20, 60
 Mihály, Szent, 90, 93
 Mikes ?, 80
Mikháza, 35, 36, 37
Mindszent, 93
Miskolc, 39, 60
 Molnár Antal, 31, 32, 36, 38
 Monok István, 30, 32
 Moretus (nyomdász), 9
 Móry István, 32, 33, 38, 40, 41, 44, 79, 80, 81, 82, 83
 Mózes, 59
 Muckenhaupt Erzsébet, 34, 37, 83
Munkács, 40
München, 58, 182
 Nádas János, 7, 19
Nagyszombat, 7, 11, 13, 14, 17, 20, 25, 35, 36, 60
Nahács, 24
Németújvár, 28
 Nepotianus, 15
 Nicolaus de Lyra, 14, 142, 143, 178
 Nieremberg, Johannes Eusebius, 13
 Nissenus, Didacus, 14
 Noé, pátriárka, 59
Noszvaj, 43
 Nyitrai János, 24
 Nymburský, lásd Edelbert
 O'Malley, John, 8
 Ocskay György, 20
 Oliva, Joannes Paulus, 14
 Outreman, Philippus de, 12
 Ovidius, 135
 Ötves Péter, 80
 Pál, Szent, apostol, 59, 68, 82, 72, 89, 96, 100, 108, 109, 112, 114, 128
 Paleotti, Gabriel, 14
 Panigarola, Francesco, 24
 Pap Leonárd, 15
Pápa, 28
 Pausanias, 123
 Pázmány Péter, 7, 8, 11, 17, 18, 19, 20, 25, 27, 29, 31, 36, 47, 62, 90
Pécs, 8
 Pennequin, Petrus, 13
Pest, 24
 Péter, Szent, apostol, 58, 59, 89, 114, 133, 139, 141, 143, 153, 165
 Péterfi Márton, 83
 Petrás Ince János, 34
 Petrus Lombardus, 37
 Pflaumer, Christophorus, 12
 Pilátus, római helytartó, 55
Piliscsaba, 27
 Pintér Márta Zsuzsanna, 34, 43, 53, 54
 Piry Cirjék, 60
 Pistorius, Georgius, 13
 Plutarchus, 50, 182
Pozsony, 17, 19, 24, 30, 36
Prága, 23, 30
 Praha, lásd Prága
 Ráduly Simon, 37
 Rákóczi László, 40, 81
 Ravasz Lukács, 32
 Remeteházi András, 31
 Ribera, Franciscus, 13
 Roa, Martinus de, 12
 Rodriguez, Alphonsus, 13
Rohonc, 28

Róma, 31, 32, 33, 35, 38
 Rónay György, 22
 Rosa, Alberto Aros, 8
 Rosweyduş, Heribertus, 12, 13
 Rupertus, 122
 Salamon, ószövetségi király, 48, 50, 59
 Sallianus, Jacobus, 13
 Sámson, ószövetségi bíró, 50
 Sámuel, próféta, 48
 Sanchez, Thomas, 13
 Sándor, Nagy, 185
 Sas Péter, 15
 Saul, ószövetségi király, 48
 Sávai János, 33, 34, 36
 Schuller, Jacobus, 23
Sebes, 28
 Serencs, lásd Szerencs
 Simon, Szent, apostol, 90, 93
 Sisara, ószövetségi hadvezér, 50
 Soares, Cyprianus, 9, 11, 13, 14
 Somlyai Miklós, 31, 35
Sopron, 28
 Söggöd, lásd Zsöggöd
 Stainmayr, Michael, 58, 59, 182
 Stockinger Mátyás, 51, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 62, 91, 118, 126, 127, 128, 137, 139
Sümeg, 27
 Szabó Bonaventura, 37
 Szabó Károly, 23
 Szágon, lásd Zágon
 Szálka Irma, 23
Szécsény, 58
 Szécsi Mária, Wesselényi Ferencné, 25
Szeged, 30, 32, 33, 34
 Székely László, 34
Székelyudvarhely, 37
 Szelestei N. László, 39
Szendrő, 17
Szentbenedek, 83, 86
Szentdemeter, 47, 88, 89, 90
Szentgyörgy, 93
Szentimre, 92
Szentpál, 80, 81, 82, 83
Szepesvár, 84
Széphavasdomb(?), 92
Szerencs, 44, 79, 87
 Szilvás Gyula, 54
 Szini István, 32, 33, 38
 Szovák Kornél, 34
Szováta, 91
 Takács Ince, 25
 Tamás, Aquinói Szent, 117
 Tamás, Szent, apostol, 79, 88
 Tanner, Adamus, 13
Tapolca, 93
 Tarnai Andor, 7, 8, 16, 17, 20, 23
 Tarnóc Márton, 8
 Tasi Réka, 8
 Telegdi Miklós, 18, 32, 33, 36
 Telek József, 25
 Temesvári Pelbárt, 16, 20, 23, 25, 50, 54, 62
 Terchovicz Imre, 30
 Themistocles, 182
 Thököly Imre, 51
 Toletus, Franciscus, 13
Torino, 8
 Tostatus Abulensis, 14
 Tóth Béla, 17
 Tóth Péter, 43, 45
 Tüskés Gábor, 7, 19, 23, 25, 31
Udvarhely, 80
 Újfalusi Judit, 60
Vác, 17, 25
 Valerius, 182
Várad, 58, 59
 Várad Gáspár, 31
 Várad János, 31
 Varga Imre, 53
 Vas János, 32
 Vásárhelyi Dániel, 32
 Vásárhelyi Gergely, 32, 33, 38
 Vásárhelyi Judit, 23
 Vasoli, C., 7
Velence, 15, 23
 Veselenj, lásd Wesselényi
 Vida Tivadar, 60
Viecs, 80, 81, 85, 87
 Vince, Ferreri Szent, 43, 45, 73
 Vizkelety András, 7
 Vogler, Georgius, 13

Volf György, 43
Wesselényi Anna, lásd Csáky Istvánné
Wesselényi Ferenc, 25, 85
Wien, lásd Bécs
Worpitz, Georgius, 13, 14, 15

Zágon, 92
Zakariás, próféta, 59
Zsibó, 82
Zsigmond, magyar király, 49
Zsögöd, 92[RTF page header:]

A MAGYAR IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET KIADVÁNYAI (1997–2003)

Siralmas jajt érdemlő játék. Magyar nyelvű tudósítás a Wesselényi-mozgalomról, bev., kiad. BAJÁKI Rita, szerk., utószó HARGITTAY Emil, kíséző tan. BENE Sándor, Piliscsaba, 1997, 172 p.

Pázmány Irodalmi Műhely – Tanulmányok

(sorozatszerkesztő: HARGITTAY Emil)

1. *Levél, író, irodalom. A levéltudomány történetéről és elméletéről*, szerk. KICZENKO Judit, THIMÁR Attila, Piliscsaba, 2000, 357 p.
2. *Pázmány Péter és kora*, szerk. HARGITTAY Emil, Piliscsaba, 2001, 436 p.
3. *A XIX. század vonzásában. Tanulmányok T. Erdélyi Ilona tiszteletére*, szerk. KICZENKO Judit, THIMÁR Attila, Piliscsaba, 2001, 340 p.

Pázmány Irodalmi Műhely – Források

(sorozatszerkesztő: Hargittay Emil, Szelestei N. László)

1. *Kalmár György, „a magyar nyelv szerelmese”*, kiad. SZELESTEI N. László, Piliscsaba, 2000, 204 p.
2. *Iff. Buchholtz György második peregrinációja (1713)*, kiad. BOGÁR Judit, Piliscsaba, 2000, 93 p.
3. *Grazer philosophische Disputationen von Péter Pázmány*, herausgegeben von Paul Richard BLUM in Zusammenarbeit mit Emil HARGITTAY, Piliscsaba, 2003, 197 p.

Pázmány Irodalmi Műhely – Opuscula Litteraria

(sorozatszerkesztő: HARGITTAY Emil)

1. *Tudományos diákköri dolgozatok*, szerk. HARGITTAY Emil, Piliscsaba, 2003, 220 p.

Kötelező Ritkaságok

(sorozatszerkesztő: KICZENKO Judit)

1. FÁY András: *A Bélteki-ház*, jegyz. és utószó T. ERDÉLYI Ilona, s. a. r. HORVÁTH Zsuzsa, közreműk. NÓGRÁDI Cecília, Piliscsaba, 2002, 393 p.
2. *XIX. századi magyar fantasztikus regények*, vál., jegyz., utószó TARJÁNYI Eszter, Piliscsaba, 2002, 455 p.
3. *Asbóth János válogatott művei*, vál., s. a. r., jegyz., utószó KICZENKO Judit, Piliscsaba, 2002, 305 p.
4. *Toldy István válogatott művei*, vál., s. a. r., jegyz., utószó KICZENKO Judit, Piliscsaba, 2002, 303 p.

Készült a *mondAt Kft.* nyomdájában
Felelős vezető: Nagy László

Pázmány Irodalmi Műhely

Források

„Olvasom egy barátról, hogy az Istent azon kérte, hogy az mennyországban érezhesse valami kis édességit. Egy madár kezde énekleni előtte és énekelve repülni az közel való erdőbe kezde. Utána indula. Egy ágra megszálla a madár, ott énekel vala. Az barát a fa alatt hallgatja vala. Végre elrepült, és a barát visszatére és a klastromot nem úgy látja, amint elhadta, őtöt senki nem üsmeri. És a nevéről felkeresék a régi írásokban és 300 esztendeit találák, hogy kiment a klastoromból. És neki az csak egynéhány órának látszott.”

Csíksomlyói prédikáció részlete
az 1670-es évekből

ISBN 963 9296 79 1

